

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૬૭૫

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૫૦૨૪૨૧

વિષય ૬ : ૩

પંચ કથા

અટલે ન

પાંચ ચાનકય કથાઓનો સંગ્રહ.

૧. અભોસ ખાટો—૨. ભુતી હું ભુતી—૩. હીલનાં—
૪. મુલ માટીડા—૫. સમસે બહી ચુપ.

રચનાર—જાડાંગીર બેહરાંમલ મરઝબાન.

સુખઈ:

બેલાઈ હાઉસ

જામે જમશેદ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સમાં

પ્રેસરસ જાડાંગીર બે. મરઝબાનની કુંઠે આપુ છે.

૧૯૦૫.

ગુજરાત વિધાપીઠ મંથાલય

અમદાવાદ

ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૧૬ ૭૫૬

૪-૩

સાંકળીડં.

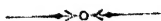
અભોસ ખાટલો	૧	થી	૫૧
ભૂલી હું ભૂલી.....	૫૨	થી	૧૧૦
હીલ્લાં	૧૧૧	થી	૧૮૮
મુજ માટીડો.....	૧૮૯	થી	૩૦૩
સપસે બહી ચુપ.....	૩૦૪	થી	૩૮૩

પ્રસતાવના.

મરતે મરતેખી તરીસે લડતે. કહ્યું છે જે રણસંગ્રામમાં
પળોતાયલો ધરડો ઘોડો મરતાંખી કુંકારા મારવા ચુકતો
નથી. તેમ આ કામીની કલમ ધસાઈ ધસાઈને જુદી
થવે પણ હજી કોઈ વાર વીજળીક ચમકવા લઈ ઉઠે છે
અને અમડાઈને ખુલ્લે પડવાની ના પાડે છે. હવે બસ,
હવે બસ, કરતાં આ શીદવીનું ૨૪ મું વાલમ આપની
હાથમાં ધરતાં મારા મનમાં અનેક વીચારો ઉભા થાય છે
પણ તે વર્ણવાની અત્રે જગા નથી. સાદા લેખકની પદવીને
હું પોંદોચ્યો નથી, તો પછી અચ્છા લેખક હોવાની ગર્વ
પુર માંગણી તો ક્યાંથી કરું. માટે મારા શુભિચ્છકોએ મને
તરેહવાર વખાણોથી નવાજ્યો છે તેમાં હું ખુદ યોગ્યતા
કરતાં મારા તરફની મીત્રાચારીનો પ્રાસ વધારે જોઉં છું.
કેમ, આ મારી લખાણબાજીની છેલ્લીજ કોશિશ હશે કે !
ઈશ્વર જાણે.

જા. બ. મ.

અભોસ ખાટલો.

પ્રકરણ—૧.

પારસીના મોટે ઘેરનાં લગત કોણે જોયાં નથી ! લાલ અને લીલી, પસતાઈ અને ક્રીમ કલરની સાડીઓથી ઉભાઈ જતા રંગોથી જગમગી રહેલું એક સરઘસ આલખસ આગમાંથી વાજતે ગાજતે નીકળેલું ફરામજી કાવસજીનાં આતશબેહેરામ તરફ વળ્યું. ડાકટર કાવશાની ખુબસુરત બેઠી પીરોજ પરણીને પોતાના ઘણી સાથ આતશના ગુરી કેબલાને પગે લાગવા જતી હતી.

ડાકટર કાવશા અસલવારેના જી. જી. એમ. સી. હતા અને પાંચ પૈસે સુખી હતા. તેઓની મોઠામાં મોટી દોલત તેમની પાંચ અહડ ઉતરતી દીકરીઓ હતી અને તેઓ રૂપાળી હોવાથી સારે ઠેકાણે પરણીને ગોઠવાઈ જશે એવી સર્વે વાજખી વફી રાખતાં હતાં. આ સર્વેમાં વડી પીરોજ સર્વેથી પેટેલી ડંચપ્રાઇ. તેણીના ઘણી કેકોબાદ અસલ પ્લીડર થવા માટે અબ્યાસ કરતા હતા, પણ જાતે લગાર અધારી હોવાથી અબ્યાસ ઉપર મન ન હતું. એવામાં તેમના પીતા શુજરી જવાથી દર માસે રૂપા પાંચસોની બેઠી આવક

આવતી થઈ એટલે સઘળું છોડી દીધું' યાને પોતાના જીવને
 મોજ આપડવા લાગ્યા. કેકોઆદને કલખ, નાટક, નાચ
 વગેરેનો જરા અમખરો હતો તેમજ નેકટાઈ કાલર અઢો નવી
 ફાશીનના પાટલુન વગેરે ઉપર દમપર સુમાર હોવાથી મહીનાને
 છેડે અથવા જરા તે અગાઉથી રૂપ્યા પાંચસો પુરા ફેરી
 મુકતા હતા. ક્રીસમતમાં લખ્યું હોય એટલે કેકોઆદ ને ડાકટર,
 કાવશા સાથે ઓળખાણ પડી અને તેમને ઘર આવતા જતા
 થયા. આતશ આગળ માખણ મેલો તો નરમ પડ્યા વગર કેમ
 રહે. રૂપાળી, રમુછ, આળસુ પીરોજ ઉપર કેકોઆદની દ્રષ્ટી
 ચોંટી અને લગન ગોઠવાયાં. પાંચસો રૂપ્યામાં તો પાદશાહની
 પેઠે રહીશું અને મોજ મારશું એવી પીરોજએ મન સાથે
 ગણત્રી કરી. સો રૂપ્યાનો બંગલો, એક સો રૂપ્યા બજાર
 હાટના, એકસો રૂપ્યા બે જનના કપડાંના, પચીસ રૂપ્યા ચાકર
 નફરનો પગાર, પચીસ રૂપ્યા પરચુટાણ અને પચાસ રૂપ્યા
 ગાડી ધોડાના મળી ચારસો રૂપ્યામાં ઘર વહી નીકળશે અને
 બાકી રૂ. ૧૦૦) દર માસે હાથમાં રહેશે તેમાંથી અવાર નવાર
 ખંડાળે તથા માથેરાન જવાશે. એવી ઉપર ટપકેની ગણત્રી
 કરી પીરોજ પોતાને ઘણી નસીબદાર સમજવા લાગી અને
 તેઓ પરજ્યાં. આજે આ મુખ્યારક શાદીનો દીવસ હતો.

શાદીનું વર્ણન કરવાની કાંઈ જરૂર છે? જ્યાં જોઈશું
 ત્યાં એકનું એક. નેશનલ બેંકના સરોદ અને ગ્યાસની
 બતી, સોડા લેમેનેડની ટીચાટીચ અને બબરચીઓની ધમ-
 ચકી બધે સરખી. કોઈ ઠેકાણે વધતી અને કોઈ ઠેકાણે
 ઓછી. આ વાર્તા વાંચનારનાં લગન થયાં હોય તો તેના

ઉપર તો આ વીપતી પડીજ હશે અને નહીં પરણેલો હશે તો અંદ રોજમાં અનુભવ મળશે.

કેકોબાદ અને મીસીસ રાતના જમીને પોતાના જમા સાફીને ગાંઠ વાળીને બેંડના સરોદ વચ્ચે પોતાને નવે અંગલે સીધાર્યો અને લુખ્ખાડાંસ મેહેમાંનો “લેઓ સાહેબ, તમારી સલામતી—લેઓ સાહેબ, પરણતાં બેડાંની સલામતી” વગેરે બાહાનાઓથી વીહીરકીનું નખખોદ વાળવામાં યુંટાયા.

દશ વાગતામાં તો સઘળું વગે જગે થઈ ગયું. ડાકટર કાવશા પોતાનાં ઘણીયાણી બચુબાઈ અને રંડાયલાં બેહેન કુવરબાઈ તેવણ ‘કુઈમાએ’ના નામથી ઓળખાતાં તેવણ સાથ ઘેરે ગયા અને યાકેલી કમર આપવા બેઠા. ‘કુઈમાએ’ સાથ આગળ આપણને થોડોક હીસાબ ચુકવવો છે. એટલે તેવણને તમારી સાથ ‘ઇતનોડયુસ’ કર્યા વગર આગળ ચલાશે નહીં. તેવણ ઉમરે પચાસેક વર્ષનાં, બારે ગાંઠ પુરાં, અને સાચ્યાં બોલાં હતાં. મરતાંને મર નહીં કહે પણ જરૂર પડે ત્યારે અરધાનો ખુરડો ને અરધો બાવો ચુકવી આપવાની તેવણમાં કુનેહ અને હીમત હતી. કાવશાની છોકરીઓ કોઈથી નહીં બાવે પણ કુઈમાએ આગળ ચોટી ખીલાડીઓની પેઠે નાહસતી કરતી હતી. તેવણ જ્યારે સુરતથી બાઇને ઘેર રહેવા આવવાનાં હોય ત્યારે છોકરીઓમાં ગભરાટ શરૂ થતો કે ‘વેહાનું નરીઅર’ આવ્યું.

બચુબાઈ થાકાને બેસી ગયાં—“ઓ માયરે! જાણે પગ નીખરાઇ જાય છે. ફેરા આંટી ખાતાં ખાતાં દમ ઉપર આવી ગીયો.”

કુધમાએ શીંગડાંને ચશ્મા કપાળે ચઢાવી અભાડો બાળવાનો. પેટેલોજ નમુનો રજુ કર્યો “એટલા બધા તે શું ફેરા ખાધા? પચાસ સાઠ લેખાનેડની ખાટલી નહીં પીજ્યેની? મુતું અપોરે ધાન સાથે વાટી ભરીને દહી ચાટ્યું ત્યારેજ મેં તો ના કહ્યુંતું પણ માને કોણની બલા? એ તો હવે વેરા.”

“કુધમાએ, તમેખી, વળી એમ કેહો કે કાવશા સાંભળે તો રત પાડે. આપરે છે તે આલાં, રાતના ખાધા પછી તારી પાસે બેસીને વાત કરતો’તો તે કોણ? કેવા ખા-સ્સો રમકડાં જેવો છોકરો છે.”

“વરી મજાનો શાએ થયો?” ખીજી છોકરી નાચુએ ટણકો કરીને ઉતર આપ્યો.

“મજાનો નહીં તો વળી તેને શું કુતરાએ કરડ્યો? સારો ઉતો કે માઠો તેનું આપુને શું?” કુધમાએ મત આપ્યું.

અત્રે બચુબાઈ કાંસીને બોલ્યાં “એની બધી રીતભાત એવી ઉતી કે જાણે તે આપણા ઘેરમાં એાળખાણ પાડવા માગતો હોય, આજેખી આવીને કાવશા સાથે વાતે બેઠોછ. રજે એવણ કાંઈ ખજા પગ ગલીઆ સુધી લાવે! કાંય આલાં, તું લાલ લાલ કાંય થઈ ગઈ?”

સર્વેની નજર આલાં ઉપર પડી. તે ખરેખર લાલચોલ થઈ ગઈ હતી. દાઢમાં ઘાલીને વગોવ્યા કરતાં એકદમજ કહી દેવામાં ફાયદો છે કે આ જુવાન પુરૂષ જેનું નામ

ગુસ્તાદ કરીને હતુ તેની સાથ આલાંને થોડાક માસ થયા કોઈ સગાને ઘર ઝોળખ પડી હતી, અને તે ઝોળખ વધીને વધારે મજબુત રૂપ પકડયાથી તેઓએ પોતાના દી-લનોં બેદ આલાંનાં માખાપ આગળ જાહેર કરવાનો ઠરાવ કર્યો હતો અને તેજ મતલબથી આને ગુસ્તાદ ડાકટર કાવશા સાથ ખાનગી ચુકતેગો કરવા આવ્યો હતો. હજી તો આ વાત ચાલે છે એવામાં કાવશા સરમોગ ઝોરડામાં આવ્યા અને કોચ ઉપર બેસવા જાય છે એવામાંજ આકળાં બચુબાઇએ સવાલ નાખ્યો. “એ તમે શું કાચું કાપી આયા?”

“કાચું શું ને પાકું શું? ગુસ્તાદજીએ મારી રજા પુછી તેનો મેં જવાબ આપ્યો કે જ્યારે છોકરો છોકરી રાજી છે તો મારે વચ્ચે હરકત નાખવાની મરજી નથી. હવે તે છે ને આલાં છે. પોતે પોતાનું નસીબ શોધી લેશે.”

ખીજી છોકરીઓ તો દઘાઈ ગઈ પણ બચુબાઇ છેડાઈ પડયાં “ઓ તમારી સુધ જાયરે! એ એકદમ મદદ ચરી શા વરે ગીયા? એવા સાથે દોરાદોર કરીને પરણાવીને છોકરીને શું લોકને ઘેર રાંધવા મોકલશે કે?”

“એ વળી તું વાત ક્યાંથી લાવી? તે કાંઈ છેક નાગો ભુખે નથી. મ્યુનીસીપાલીટીમાં એનો અઢીસો રૂપ્યાનો પગાર છે. આપણે પેહેલે પરણ્યાં ત્યારે વળી કેમ દોલતમાં કીડા પડતા હતા? આલાં, તું કાંઈ મનમાં ઓછું ના લાવતી. તારી માએનું બેચું જ્યારે ઠેકાણે આવશે ત્યારે પોતેજ તુને

‘કહેશે કે અમે જ્યારે પરણ્યાં ત્યારે હું સાઠ રૂપ્યા કમાતો હતો ને આજે તારી માએ વાસણ ઉગડવા જાય છે?’

‘નાનસન્સ’—છોકરી, તારા આપનું સાંભળશે તો દાડ-માર થઈને મરશે. તે વખત જુદા ઉતા ને વાત જુદી હતી. આખર કરે પણ તારા આપને હાથ ધંધો ઉતો ને હોશ્યાર ઉતા તેથી વધ્યા, ને આંખે તારા શોભતા ગુસ્તાદની જગાજ અરીસો રૂપ્યાની છે ને ખીજાં સો વર્ષ સુધી બસો ને એકાવન થવાના નથી.”

“પણ એ ગુસ્તાદ છે કોણ? ખાનદાની છે કે?”
કુહમાએ પુછ્યું.

“અરે ખાનદાન ને ખાનદાન! આજે ખાનદાન ને ગોર-દાનને કોણ પુછેછ? આજે તો પૈસાદાન જોમયે. એ અગાઉ સીવીલ સરવંટ થવા વેજાત જવાનો ઉતો પણ તેટલાં એનો આપ મરી ગયો તેથી વાત રહી ગઈ એ જેમ તેમ એના આપની શરમે ચ્યુનીસીપાલીટીમાં ગોઠવાયોછ. જો, આલાં, માઈં માને તો છતી આંખે ચારી ભાકતી ના નહીં તો પસતાયે.”

આ સાંભળી આલાં ઉડીને પોતાની માના પાસામાં ભરા-ઈને દયામણું માંહ કરી તેણીને સમજાવવા લાગી “જો માએજ, તમારી મરજી ઉપરવારી થઈને તો હું કદી પરણવાની નથી ને એમ તમને નારાજ કરીને મારા સાથ સગાઈ કરવાને ગુસ્તાદખી હા કહે તેવા નથી. પણ તમે જરા ઠંડાં પડીને વીચાર કરો, એ કેવો બલો ને સમજી છે તેની ખબર કહાડો ને પછી તમે તમારી મેજેજ રાજી થશો.”

દીકરીના પટાવ્યાથી બચુબાઈ જરાક પસંચો. તેવણુ આલાને પસવારીને બોલ્યાં “જેની માએ, પરણવાની તું છે, હું થોડી પરણવાની છેઉં? અરીસો રૂપરૂપીમાં ઘેર કેમ ચાલે ને આપણાં નામને સારું લાગે તેમ રહેવાય કેમ? એ કોઈ કાળે બને?”

“માએજી, તેની ચીતા તમારે કરવી નહીં, અમે બે જણે સાથે મળી બધા હીસાબ વણી સંભાળથી ક્યોછ. અમારી બેઉની ખાત્રી છે કે એટલામાં અમે ઘણાં સુખથી જીવે કર-કસરથી રહીશું. રતુમાસીને ત્યાં એ લોક બચારાં કેમ કર-વકરે કામ ચલાવેછ તે મેં શું જોયું નથી કે?”

“સોજ બરે તારી રતુમાસીના! બચારાં તેના વરને મીલ-માંથી સો રૂપ્યા મળેછ તેમાં તો આઠ તો છોકરાં છે. તું તાંહાં કોઈ કોઈ વખત જાય ત્યારે માસી હેત કરીને તળેલાં પાંઉના હુઆ ખવરાવે ને તું સાથે સાથે વાસણ ઉગરવા લાગે તે તુંને જરા સારું લાગે, પણ ઘરમાં તો બચારાં દાળ ને રોટલીપર રહેતાં હોયે ને આઠ દહાડેખી ગોસનો એક કડકો બજારમાંથી આવતો નહીં હોયે.”

“તે બધું હું કબુલ કરું છું, માએજી, પણ તે છતાં જ્યારે જોઉંછ ત્યારે રતુમાસી હસ્તાં ને ખુશાલ હોયછ. કોઈ છોકરું અહીંથી પીએ, કોઈ ત્યાંથી વળગે તે બધાંને જવાબ દે. માસા પગાર લાવેછ તે બધાં કેમ ખરચાયછ તેનો પૈએ પૈ હીસાબ મેં જોયલો છે તેપરથી હું જાણુંછ કે એ લોકને કશી અડચણ પડતી નથી. એમાં શું? સૌનેજ કાંઈ ઉગર

ને જે હજાર કમાનારા વર મળતા નથી. વાડી ગાડીનું કમ-
ઠાન રાખનારા પણ બેદરકાર ધણી કરતાં થોડું કમાઉં પણ
હેતવાળો ધણી હું વધારે પસંદ કરું છું.”

“અરે પણ હા, હમણા અડીસો છે તો કાંઈ નહીં, પછી
આસ્તે આસ્તે વધીને પાનસો, પાનસોપરથી છસો ને છસો-
પરથી વધીને આઠસો થવાના હોતે તો વાઈં સમજ્યાં, પણ
આખે તો જાણી જોઈને આખો બવ ગરીબીમાં સખડવાનું
છે, વારતે માઈં માનીને ફરીથી એક વખત વીચાર કર.”

“નહીં, માએ નહીં, એમ માઈં દીલ તોડી ના નાખો.”

આ ઠેકાણે કુઠમાએ વચ્ચે પડ્યાં “પણ છોકરી, તારી
ગણતરી પ્રમાણે હમણા અડીસોમાં ચાલશે પણ ખીજે વર્ષ
ત્રણસો જોઈશે ને ત્રીજે વર્ષ ચારસો જોઈશે તેનો કાંઈ
વીચાર કીધો ?”

“બધો હિસાબ કીધો કુઠમાએ, પેહેલે વર્ષ અડીસો થું
કરવા ખરચ્યે? કોથળીનું માહોડું પેહેલાંથીજ ‘તાઈટ’ રાખ્યું
કે પછી ફેર પડે નહીં.”

“હા. બધી નાદાન છોકરીઓ પેહેલાં એવાજ હિસાબ
કરે છે. ઘર કહેજે માંડી જો ને વ્યાહ કહેજે કરી જો.”

“તે અમે બધું સમજ્યેછ. સામાન છે, ભાગે ટુટે,
કપડાં મેલાં થાય એ બધું એમજો.”

“ને ખીજીની કાંઈ વધે, આલાં. પેલાં ચ્યાંઉં પ્યાંઉં
વધે તે કાંઈ ગણતરીમાંજ નહીં કે ?”

“કાંય નહીં, તેઓ પોતાની સાથે પોતાનું તસ્તીય લેતાં આવશે.”

“એ તસ્તીય લાયાં! છોકરાંનું તોડડું!” માતાજી રીસાઈને બોલ્યાં.

“તમે ગુસ્સો ના કરો, અમે જીંદગી ને અમારું તસ્તીય છે, તમે ને બાવાજી રજા આપો ને પછી ફરીથી એક બોલનો કંટાળો આપ્યે તો મને કહેજો.”

“ને અમે રજા નહીં આપ્યે તો?”

“તો પછી શું? અમે ધીરજથી થોભી રહીશું. એક દહાડો એવોખી આવશે કે તમે પોતાની મેળે રજા આપશો.”

આ ઠેકાણે કુઈમાએ પોતાની સરેસતાની અક્કલ વાપરીને વચ્ચે પડ્યાં “વારું ચાલ, ચાલાં દીકરી, સાંજ વરા સપરમો દહાડો કુહર ના. જોઈયે, ધીરજથી તારા બાપ સાથ વીચાર કરીને એનો જવાબ દઈશું. હમણા તાતે ધાએ ખરું નરું કરાવવામાં કાયદો નથી.” આટલું સાંભળી આંખ નુછીને ચાલાં લાંથી ઉઠી ગઈ.

તેણીના જવા પછી બચુબાઈ બોલ્યાં “કુઈમાએ, તમેખી શું છોકરીનાં માહોડાંમાં બોડું આપ્યું? એ કાંઈ હવે એકતી બે થવાની છે?”

“જોતી બેહેન, એ હવે એના કીસમતમાં નોંધાઈ ચુક્યું. ઘણી બોલસ દહાડે વારેના બચ્ચાં સાથે કર્યામાં કાયદો નહીં. રાંડ મીનીગોની કાતી બધું નકી કરીને આવીછ એટલે તમે કાંય તમારા વસા ગુમાવોછ?”

પ્રકરણ—૨.

મુંબઈથી પરેલ કેટલું છેટું છે? કાંઈ નામનું. પણ પરેલ કરતાં કોઢના બાડાં લગભગ આંગણા છે. પરેલનાં એક સફાઈદાર લતા ઉપર એક નાનો રમણીય બંગલો લઈને યુસતાદ અને આલાં જઈ વસ્યાં હતાં. કહેવાની તો જરૂર ન હોય કે પટામણી આલાંએ આખરે પોતાના માયજીને સમજાવી લીધાં હતાં અને દર માસે અઢીસોની આવક ઉપર તેઓએ સંસારના અસ્થીર સાગર ઉપર પોતાની જીંદગીની કીર્તી ઝોંકાવી હતી. તે લોક ૩૪૫) નું માસીક બાકું ભરતાં પણ બાડાંની રકમ જોતાં બંગલો ખાસે રમકડાં જેવો અને કોઈને એવ નહીં લાગે એવો હતો. પોતાના કરકસરના વીચારે અને અખતરાઓ ચીવટપણે અજમાવી જોવાને આલાંએ ઠરાવ કીધો હતો. જ્યારે ડાકટર કાવશા અને કુટુંબ પોતાની રાખેતાની માથેરાનની વારશીક સેલધાહથી પાછું ફર્યું ત્યારે યુસતાદ—આલાંને પરણ્યાને પાંચ મહીના થયા હતા અને પીજેજ દહાડે છોકરીઓ આલાં બેહેનને નવે ઘેર હર્ષભેર મળવા દોડી ગઈ. અહીં નોંધવાની જરૂર છે કે જ્યારે આ સઘળી બેહેનો કુંવારી હતીઓ ત્યારે ચારે બેહેન ઝનડાની પેઠે રાંક આલાં ઉપર સત્તા ચલાવતી હતી અને હજી પી આલાં પરણ્યા છતાં તેઓએ આ દેવ મેલી દીધી ન હતી.

પરેલના બંગલામાં દાખલ થતાં જ નાજીએ છણકો કીધો:—
“ઓ વાય આલાં, એમ બધું ભીખારી જેવું શું? આખાં

ધેરમાં કોઈ કાણું કુતું નહીં મળે, અમે ક્યારનાં બારણું
ઠોકી ઠોકીને વાજ વર્ષો તો સત્તર કલાકે મુંઝ કોઈ બલખરી
જેવી ફરંગત નીકળી આવી. મેં પુછ્યું કે તું કોણ ? તો
કહેજે હું તો રાંધવા પર રહેલી છેહું. તે તારો મીસ્ત્રી કાંહાં
પોતાની મમાઈ બપાઈને નાતરે ગીયોછ, ને આયા કાંહાં છે ?”

“બેહેન, મેં મીસ્ત્રીને તો રજા આપી ને મારી આયાજ
હમણા રાંધેછ.” આલાંએ ખુલાસો કાઢી.

“આ માય આપો. આયા રાંધેછ ! મરેરે આલાં, કાંય
તારી આઈ બાઈના ડોરા બાળેછ ? એમ હાથ ચાટવે કંઈ
પેટ બરાવાનું છે ?”

“પણ જરા મારી વાત સાંભળો તો ખરાં. હું શું કહું ?
મીસ્ત્રી તો એવો છાકટો નીકળ્યો કે મહીનામાં પંદર દહાડા
પીને પડે ને બાકીના પંદર દહાડા માથે પાટો બાંધીને કહેજે
તાપ આવેછ. એને બાર રૂપાનો પગાર ને ચાર રૂપાનું
કુઈનાત જોઈયે. જરે સાજો હોય ત્યારે આયા સાથે ખરવા-
યાં તોરે. આખરે આયા કંતારી ગઈ તે કહેવા લાગી કે
બાઈ એને રજા આપો. હું બધું રાંધશ. મેં જોયું કે એખી
ઠીક છે. ને બાર રૂપા ને બાધાનું બચ્ચું તે જીવે લાગું.
ચાર દહારા તપાસી જોવામાં કંઈ ગીયું ? તે વાતને આજે
એક મહીનો થયો પણ જરાખી અડચણ પડતી નહીં. રાંત
મારીઆત એવી હુશીયાર છે કે અમારા બે જણનું એક
પલકારામાં રાંધીને ઉભી રહેછ ને સાંજ પડતાંમાં તો સીવ-
વાનું માંગેછ.”

“પણ ફરીડાંઝાની કાની ઘેરમાં એકલડોકળ જેવું એકજ આદમી તે કેવું ખરાબ લાગે. એમ તો ગરીબ લોકના ઘેરમાં હોય” એથી બેહેન પુતળી બોલી.

“ખરી વાત, પણ અમેની ગરીબ માણસજ છઇયે. એક દહાડે બાવાજી અહીં આયાતા ને મેં આંમે નવી ગોઠવાણની વાત કીધી તે એવણુ તો ઘણા ખુશી થયા.” આલાં બોલી.

“બાવાજીને બધા જી નરાઇ. એવણુ તો સદાના એવાજ છે. તેં કહ્યું તે એવણુને મનસે ખોદાયજીએ કહ્યું. પણ માયજી આવશે તો તારાં છાલ છારાં કહાડી નાખશે. પાલવા બંદર પર બધા આપરું નામ ધરશે તેનો કંઈ વીચાર કીધો?” સર્વેથી નાહાની યુલને ધસ્કો પડયો.

“કંઈ ફકર નહીં. પરવારતાંને કામ ને ધંધો. જે લોક ગરીબ સંસારથી બીહીને નામ ધરે તેવાંઝાની સોડ સાંધવાને હું રાજી નથી. બોલશે તેનું મોઢું ડુખશે. મારી જાણે બધા. એ બધી આપરી ઉંચે ઘેરની ફલકસુરે મને મળવા આવે ને બધા ચીયરાં ચખત્રાં અહીં તહીં પડેલાં જોય—એક સારી કોમની છત્રી પર તો બીજી ખારણા પર ને ઘેલી વેવાએલી હોય તેવું જોય ને બોલે તો ખરાખર છે. પણ બધું સોજી સોજી હોય ને ગરીબ સંસારે એકજ નોકર જોય તેથી જો તે લોકનો જીવ સુગાતો હોય તો બલે પોતાને ઘેરજ રહે. મને તે લોકની દોસ્તી જોઈતી નથી. શું ગરીબ થયાં તેથી હલકાંબી થયાં? મારા યુસતાદના બે ત્રણ ફેડો અવાર નવાર અહાં જમવા આવેજ તે લોક તો અમારી કરકસર અને સફાઈથી એટલા ખુશ થાયછ કે—

“અરે હા, બેસ બેસ—બધી હુશયારી તારામાંજ આવી ગેલ. કોઈ મુવા ખોરીયા ખાપરીયા હોયે. પીરોજને તાંહાં ચાર ચાર માણસ છે તોખી બચારી કંત્રાઈ કંત્રાઈ જાયછ ને તુને એક માણસથી ચાલેછ. તુખી આલાં, નાકે જીભ ના લગાર.” નાજી ખીજીધને બોલી.

પણ આ ધસોરાથી ઠંડી આલાં જરાખી હડી નહીં. તે ધીરજથી બોલી “બેહેન નાજી, ઘણા જણાની ખાત્રી થયલી છે કે જેમ ઘણાં માણસ તેમ ઘણી જંજલ. મારા ઘેરમાં એટલું બધું શું વહી જાયછ કે હું ઘણાં માણસ રાખું. સહવારના સાત વાગતે અમે નાસતો કરીયેછ ને ચુસતાદ—

“સાત વાગતે? એા મારા ખોદાય. તારે ઉઠેછ કેટલે વાગતે?”

“પાંચ વાગતે. પેહેલાં તો જરા ઘેરની અવાઈ ઉઠવાની ટેપ તે બારી લાથું પણ હવે તો પાંચનો ટકોરો થયો કે બસ જાણે અકરવકર થાય છે. આઠ વાગતે જમીને નવ વાગતે ચુસતાદ સીધારેછ તે આસતે આસતે ચાલતાં બરાબર ટાઈમિસર આશીસમાં પહોંચી જાયછ.”

“શુંઉઠે? પરેલથી કોટ સુધી ચાલતું?”

“હા—ને સાંજના ચાલતા આવેછ. એવણુ કહેછ કે તેથી એવણુને સારી કસરત થાયછ ને વરી ત્રામના પૈસા બચેછ તે જીદા. જે લોક ખોદાયજીના આપેલા આખા હાથ પગ છતાં પારકે પગે જાયછ તેવણુની તો એવણુ ઘણી મથ-

ખરી કરેછ ને કહેછ કે ઘેરમાં વાંસ ફરે તો હાલ્લું નહીં
નરે ને વરી પોહોરા ચોરા થઇને ત્રામમાં શાનું જવાનું.
એવણુ નવ વાગે શીધારયા કે હું ને મારીઆન મળીને
વાસણ સાફ કરીને ઉંચાં નીચાં કરીએછ. એ તાંબાના
વાસણ ઉઘરેછ ને હું પીયાલાં રકામી ધોઇને ગુછી મુકુંછ.
પછી કંઈ કામ નહીં એટલે અમે બેઉ જણુ સીવવાનું લઈ
બેસીએછ. ત્રણ વાગે ચાહે પીધી કે રાતનું રાંધવા સીધવાનું.”

“વાહ વાહ! તારું ઘેર તો બા અજબ જેવું” પુતળીએ
ટકોર કીધી. “ક્યરો વારવાનો નહીં ને દીવા બતી કરવાની
નહીં ને ગુછવા નાછવાનું નહીં ને નાહવાનું પાણી તાત-
વવાનું નહીં ને—

“પણ પુતળી, જરા મારું સાંભળીને પછી બોલ. હું
કાંઈના કાંઈને કે એ બધું નહીં. મારું આટલું સરખું
ઘેર તેમાં ચોક ચાંદન કરતાં ને ક્યરો કહારતાં કેટલો વાર?
અમારો એક દોલીએ પાંચરવાનો ને બે આરડાનો સામાન
ગુછવાનો તેમાં શું મોટી વાત. મારીઆન ક્યરો કહારેછ
ને હું સામાન ગુછુંછ.”

“અંહંહંહં! પછી પછી” બધી બેઠેનો મશખરીમાં સાથે
બોલી ઉઠી

“પછી પછવાડું ને આગળ અગવાડું. બતી થઇ કે હું
મારે હાથે પેલો સ્વીડીશ ચુલો સળગાવીને કંઈ કંઈ નવી
નવી ડીશ બનાઉંછ. કોઈ દહાડે પોરીડજ, તો કોઈ દહાડે
બાખરા, કોઈ દહાડે ઈંડાપાખ તો કોઈ દહાડે પુડીંગ. છ

વાગામાં તો બધું ખલાસ કરીને કપરાં બદલીને હાલમાં બેસું છું એવામાં જી બરું યુસતાદ આવેછ કે પછી જરા ફરી આવ્યેછ.”

“સાબાશ, સાબાશ, સાઈં થયું જે યુસતાદની નજર તારી ઉપર પડી. બલા બણેરે મારી. એવું મક્તનું વહીતું કોણ કરે.” યુલાંએ અક્કલ દોડાવી.

“તમે બોલી રહ્યાં? પણ એમાં વહીતું શું છે? આપો દહાડો ઢોલીયા ભાંજ્યા કરતાં ઘેરનું કામકાજ તપાસીએ ને હાડકાં રગડીએ તેમાં શરમાવાનું શું છે? હું કોઈ લાડની છાકરી હોઉં તોખી ઘેરમાં મદદ કરતાં લજવાઉં નહીં. એવું કામ જે નહીં કરીએ તો ઢંગ ધડા વગરના ચીથરાં વાંચવામાં ને તારી મારી કરવામાં વખત જાય તેના કરતાં તો હું કાંઈખી કરવાનું પસંદ કરું છું. તમે લોક તો વરી હસસો પણ એ બધું કરવા છતાં મેં માઈં મ્યુઝીક ને ડાઈંગ હજી ચાલુ રાખ્યું છે. રાંધતી વખત હું મજનનો સફેદ અસ્ત્રીનો એપ્રન કમરે બાંધું છું તેથી કપરાંખી ખરાબ થતાં નથી.”

“હવે બસ, લાહેરી ના કર. તું એ બધું રતુમાસીને તાંહાં જોઈ આવીછ પણ મોરની ચાલે તીતર ચાલવા જાય કેની તો હારમાર થાય, સમજી?” નાજીએ શીખામણ દીધી.

“નહીં—તેથી ઉલટું, હું ધણી ખુશી છેઉં કે એ બધું હું રતુમાસીને ઘેર શીખી; નહીં તો આજે હારમાર થતે ને તમારી કાણી કુમારી પડી રહેતે. તમે લોક આટલી બધી

મોટાઈ કરોછ પણ વરી આપરે કીયાં ઝેટલાં મોટાં પૈસા-
દાર ને ખાનદાની પરીયાં કે મોટાંની સુજે મરીયે ?
લખપતીઓની સુજે ચાલતાં અમથાં ઘસાઈ મરવાનું છે.
આપરી ગુંજસ માફક ઘેરમાં મદદ લાગીએ તેમાં શરમા-
વાનું શાનું ? બહાર કરજ દરજ કરવું ને એસકી મારવાને
સાઈં દરજીઓનાં ઘેર ભરવાં તેમાં તે શું મોટાઈ ? ઘેરમાં
ખોદાના હુકમથી ચાકર નફરની સગવડ હોય તારે છેકજ
દલદેસરી કરવી ને બધું પોતાને હાથે કરવા જવું તે જોટલી
નાદાની છે તેટલીજ આપરું ગળું નહીં હોય ને પત્રાજીને
ખાતર મોટા લોકની વાંદર નકલ કરવાની હેમકાઈ છે. હું
બેઉ ચીજને પસંદ કરતી નથી.”

“ઓ માયરે, એ તો એમ બોલીને બચારી પીરોજનના
ઘેરની કાનાસોરી કરેછ.” નાજુ બોલી.

“નહીં નાજુ, હું કોઈને વાસ્તે ચાહી ચીતીને બોલતી નથી.
પણ સાચું કેહું તો પીરોજનએ જરા પોતાનાં ઘરની વધારે ખંત
રાખવી જોઈયે. માયજીએ આપુને ઘરની કેળવણી જરા વધારે
આપી હોતે તો સાઈં. આજના વખતમાં છોકરીઓ ફ્રેન્ચ
ને કાલીસથીનીકસ કરી જાણેછ, ટીમ ટીમ ટામ ટામ કરેછ
પણ રોટલી કેમ વણવી તે તો મમાઈ બપાઈજ શીખેલાં.”

“હોથે-તુને ગમતું હોય તો સારો દહાડો રોટલી થાપની.
અમારી ઉપરથી ઓવારીઉં.”

“તમે લોક મારાં બોલયાનો ગુરસો કરોછ પણ પીરોજનનાજ
ઘરનો મામલો જુઓ. કાંઈ ખરચ કાંઈ ખરચ કે બચારો
કેકોખાદની તાલકી ધસાઈ જતી હોથે.”

“હા—ગમે તેમ હોશે પણ તારી કાની ચાકરડીની કાની વહીવું તો કરતી નથી.” પુતળી હવે છેડાઈ.

“હું ચાકરડીની હદ ઉપર ઉતરી પડું એવી રાહ તમે જોશો તો બુલ આશો. મારા ઘણીને એવું લાગે એવું કોઈ કાલે હું કરતાર નથી. જ્યારે તેવણ ધરમાં હોયછ તારે હું હમેશ એવણની આગળજ રહુંછ, અમે સાથે વાંચીયેછ, સાથે ફરવા જઈયેછ ને કોઈ કોઈ વખત સેત્રંજ રમીયેછ. અમારા દહાડા સુખમાં પાણીના રેલાની કાની વહી જાયછ.”

“બેહેન આલાં તારે એમખી ને એમખી ઘોભીનેખી શું કરવા ઘેસા આપેછ? જે બે ચાર મીનીટ મળી તેમાં કપડાંખી હાથેજ ઘોઈ નાખ્યે” ગુલાં ટકોર કરવા લાગી.

“તેમાં શું શરમ છે? કપડાં ઘોવાની તો મને ફરસુદ નથી પણ અચ્છી તો કરવા મેં ગુસતાદને કહીને એક ત્રાંખાની અચ્છી મંગાવી તેથી મહીને દહાડે ચાર રૂપાનો ઉગારો થાયછ. તમે લોક તો વરી ઠીકી ઠાકા કરશો પણ રોજ સહવારના બજારમાંખી હુંજ જઈછ.”

“લે આલો ઉઠો છોકરીઓ—આલાં તો જાણી જોઈને આપરી મશખરી કરવા બેઠીછ.” નાળુ બોલી.

“નહી—મારા સમ—એમાં મશખરી જેવું કાંઈ નથી. પેહેલાં ત્રણ ચાર મહીના મીસ્ત્રી બજાર લાયો તો એવી તો આંસ મારવા માંડી કે આપરે જોયું કે એ તો પરવરે નહીં. ગોસ બે રતલ મંગાવ્યે તો દોઢ રતલ લાવે. માછલીમાં તો

જખરી થાપ જણાઈ. દરરોજ ત્રણ ચાર આના બચે તો મહીને દંડાડે પાંચ છ રૂપાનો ઉજેલો થાય, ખાઈ !”

“હા. તે તો ખરું—આપરે ઘેરનો મીસ્ત્રી મહીને દંડાડે ખાસ્સા વીસ રૂપા કઢાડતો હોયે—” બેહેનો બોલી ઉઠી.

“વધારે—વધારે—જે તમે પીરોજને સમજાવે કે મારી કાતી રોજ બજારમાં જાય. મેં તે દંડાડે શીખામણ દીધી તો કહે કે મારું તો બેચુ પોચુ થયુંછ.”

“પણ પીરોજને એવી દલદેસરી કરવાની જરૂર શું છે? તે કાંઈ તારી કાતી અઢીસો રૂપા ઉપર નથી ગેઈતી.” પુતળી બોલી.

“તે તો જેવો જેવો વીચાર. થોડા મહીનામાં મને એક ખીજી આપા બેઠશે તેના ખર્ચ સાથે હું અલારથી સંઘી રાખુંછ. બા કોણ જાણે કાલ કેવી છે.”

પ્રકરણ—૩.

નદીના પ્રવાહની પેઠે દીવસ નીકળી ચાલ્યા. પીરોજને ત્યાં ત્રણ અને આલાંને ઘેર બે છોકરાંની વૃદ્ધી થઈ. આલાં આ નવા પરોણાઓને ઘરમાં લઈમી આવી એવા દર્ખથી જોવા લાગી અને પીરોજને મનથી ત્રણ પીડાઓ પગે વળગી હતી.

તેનું કારણ શું? કારણ એજ કે આ ત્રણ કુલ બચ્ચાં-ઓને સુખમાં પાળવા જોઈતી તેઓમાં સંપત્તિ ન હતી.

જ્યારે સંપજ હતી ત્યારે ખાઈ પીને મજાડ કરી લીધી અને હવે એક બે ગણવાનો વખત આવ્યો. હવે પીરોજ તેમજ તેણીનો પતી કેકોબાદ પોત પોતામાં રકઝક કરવા લાગ્યાં કે આપણે આટલી ટુંકી આવકમાં પરણવું જ નહીં હવું. લગ્નની પહેલાં ખુમારીમાં તેઓએ ચલે જાઓ બલે જાઓ જેવો એવો કારભાર રાખ્યો કે એથી આઠગણી આવકની ધુસી જાય. લાલ, વેસ્ટકોટ અને સોનેરી શીટવાળા બટલર અને હમ હમ કરતા ધોડાની સાથે બંને ધોડાવાળા અને ડીનર પાર્ટીઓની લેહર ચાલી રહી. તેમાં વળી કેકોબાદને પોતાની કલબમાં જ્યાં વગર ચાલે નહીં, ધોડાની સરતમાં તો જવું જ જોઈયે, ખીલીઅર્ડ તો રમવી જ જોઈયે, પારસી કીકેટરો પુણે રમવા જાય ત્યારે ત્યાં ચાર પાંચ દહાડા જવા સીવાય છુટકો નહીં. એણી મેર પીરોજ જાણે કેવાક પ્રીનસ આફ વેલ્સ સાથે પરણી હોય તેમ માટે ઘેરની સ્ત્રીઓમાં પેસવા જતાં મુંડી છુંદાય તે જુદી. કેકોબાદને દર મહીને ત્રીમત્રાક નવા ડગલા જોઈયે, જરા બુટ ઉપર કાપો પડ્યો તો “અરાબ લાગે”. આઠ દહાડામાં બે વારતો ઓછામાં ઓછું નાટકમાં જવું જોઈયે અને ત્યાં બે દોસ્ત મળ્યા તો માથે વાંકી ટોપી પેહેરીને તે લોકને વીહીસકી પેગ આફર કીધા વગર કંઈ ચાલે—કેવું અરાબ લાગે? પોતાના બંગલાથી એક ગલી વટાવીને કોઈ જગ્યાએ જવું હોય તો વીક્ટોરીઆ વગર ચાલે નહીં—કેમકે નહીં તો તડકાથી પોતાની અને પોતાની માહાજુબની ‘ઇસકીન બલાક’ થઈ જાય.

કેકોબાદ અને પીરોજ પરણીને જ્યારે પહેલ વહેલું ઘર માંડ્યું ત્યારે ત્રણ નોકરો હતા. એક બપરચી ‘મેસતો,’ એક આયા અને એક ‘બોય.’ કમનસીબે આ ત્રણનાં હોજરાંમાં મોટા કરમ થયા હશે કે શું તે આઠ જણને ચાલે એટલું બાકી જાય. તે લોકનો બંગલો મોટો હતો પણ ઉસો ને બાકી બેજ જણ એટલે બે માણસથી ચાલતે પણ “બરાબ લાગે” એવા વીચારથી ‘બોય’ બી રાખવો પડ્યો.

હોવાઈ નવાઈનું પેહેલું વર્ષ તો જેમ તેમ નીકળી ગયું પણ પછી પેહેલાં બુચીમાય પધાર્યા એટલે એક બીજી આયા વધી. હજી તો તેનો ચમચમાટ પુરો થયો નથી તેટલાં બીજાં બુચીમાય દાખલ થયાં એટલે ત્રણ આયા થઈ. કેકોબાદ હવે ખંખારવા લાગ્યા “એનું સસાનાસ જાય એનું—ઘેરમાં ખાંડી મુકીની ડાકણો જેવી આયાઓ બરી મુકાઈ—તે શું બે આયાથી બે છોકરાંનું કામ નહીં થાય કે?”

“હા—ને કપરાં બપરાં ધોવાનાં તે તમે ઘોશો કે?” પીરોજએ ચીથરાં ફાડ્યાં. “તમે માગતા હો તો હું કાછડો વાળીને ધોઉ. તમેબી એમ ખરવાયાં તોરવાના હતા તો પરણી શું કામ લાયા.” આમ શીરૂઆત કરીને મોટે મોટે રડીને પીરોજ ઓઢી પોઢીને સુઈ ગયાં. તેવણને ત્રીજી વારના દહાડા હતા એટલે કેકોબાદ અશીઆનો પડીને તેવણને પસવાયો પટાવ્યાં અને જરા ઘંડાંમાં ખાંડી મીક્કર કરીને પાયું ને જેમ તેમ સમાધાન કીધું.

ત્રીજી બુચાજી—ઘેરના હકદાર વારેસ—કેકોબાદના ઘેરના પાતલી કુંવર જ્યારે પીરોજના ત્યારે ધણી ધણીયાણી બન્નેના

પેટમાં ફાળ પડી અને જ્યારે બાઈ સાહેબે ચોથી આયા રાખી ત્યારે શેઠ સાહેબના પેટમાં કુરકુરી તો થઈ પણ તે દહતડાતું રમખાણ અને પેલું ઈંડાં બ્રાંડીનું મીઠાચર યાદ કરીને દમ મારી ગયા.

ભરમ ભારી ને ખીસાં ખાલી. એક નરમ એક ગરમ હોતે તો ધુળ નાંખી પણ અહીંતો બેઉની હોઠેલીમાં કાણું હતું. મોટે મોટે ઘેરના દર મોહોસમે માથેરાન જાય ત્યારે આપરે નહીં જઈયે તો “ખરાબ લાગે” એવા ખોટા ખ્યાલથી તેઓ દર મોસમ મેમાં માથેરાન જતાં અને હાય સોસારા ખમીને રૂપા ચારસો પાંચસો ભાર કરી આવતાં. વળી મુંબઈમાં થતી કોઈની પાર્ટી પાર્ટી ચુકાય નહીં. નહીં જઈએ તો “ખરાબ લાગે.” બચારી પીરોજન રૂપાળી હતી પણ અભોસ ખાટલો નંબર વન. ઘર સંસાર કેમ ચલાવવો તેની એક રતી ભારખી સમજ નહીં અને નફકરી એવી કે સમજવાની તસદી લેવાના સોગંદ ખાધેલા. ચાકરો ચાર ગમથી લુટે. શેઠાણી બધું સમજે ખરી પણ ઉપાય લે નહીં. મીસ્ત્રી બપોર થાયને ધીનો કાંસીઓ લઈને આવે કે ખીજી ધી જોઈયેછ, અથવા બે જાણુ વચ્ચે ખાર આના રૂપાની માછલી લાવે. દુધ ગરમ કરવા લઈ જાય ત્યારે અરધું અરધ પોતાને માટે રાંધણીમાં સાંતે, ઈંડાં કરવા લઈ જાય તો કેહેશે “તીન સરેલા હોતા—દુસરા મંગતા?” પણ તેની જીસતેજી કરવાની પીરોજને આળસાઈ. ઘણું થાય તો આઠ દશ દહાડે મોટે મોટે ચીચારા પાડીને માણસોને ધમકાવે અને દર મહીને બે મહીને ઘોબીના વાગાની પેદે મીસ્ત્રીઓ

બદલાય અને બહાર ગેઝેટ ફરવે કે “બાઈ જોડી કીટકીટ-વાળી હૃદય.”

આ પ્રમાણે વરસ બે વરસ ચાલ્યું. આખરે ખરચી ખુટી. પીરોજનના રોજનના હાય સોસારા અને ખુમાટાથી કાયર થઈ-ને કેકોબાદ સમીસાંજથી કલબમાં નહાસે અને રાતના જમવાની વખતે આવે ત્યારેની પૈસા—પૈસા—ને પૈસા. પણ પૈસા લાવે ક્યાંથી. આખરે તેઓને જરા જરા કરજ થવા માંડ્યું અને વાત એવી થયસ આવી ગઈ કે એક મારવાડી સાહુકારને તાંહાંથી છુપી રીતે કેકોબાદે હજાર રૂપાની રકમ વીઆજીકે કહડાવી. બીજું કોઈ નાણું ધીરે નહીં એટલે સાડી સાતસો રૂપા રોકડા લઈને હજારની ચીઠ્ઠી લખી આપી.

પાંચસોની આવકવાળા કેકોબાદ સાથે જ્યારે પીરોજનની સગાઈ થઈ ત્યારે સર્વે કોઈ પીરોજનને માટી નસીબદાર સમજતાં હતાં અને સઘળાંની સલાહની ઉપરવારી થઈને આલાંએ જ્યારે અઢીસોની ગણીની કબુલ કીધી ત્યારે સઘળાંએ તેના તરફ તીરસકારથી જોઈ કેહતાં કે રાંન છોકરીએ ખાનદાનને એવું લગાડી. પણ હવે ચકર ફરી ગયું હતું. આલાં ડાહી-માં અને પીરોજન પેલીમાં ખપવાનો વખત આવી ચડ્યો. તેનો બિદ શા ?

એક બાજુવાળાએ પેહલાંથી ભવીશ્યની ગણવી કરીને પોતાનો ખર્ચ પોતાને કબજે રાખ્યો હતો અને લાલચને દબાવી રાખીને પોતાની આવકથી એછી ખર્ચ કરવાને દાંત પીસીને દરાવ કીધો હતો તે પાડ્યો. બીજી બાજુએ

૩૫૦૦) ને મોટી પાદશાહી આવક સમજીને મોટે ખાંચરે માયાં મારવાની અને પોતે હંચી મંડળીના છે. એમ દેખાડવાની તજવીજ કરી, અને શું થયું? બડે લોકની સંગતમે આધા મુ કાળા. એક વખત ખર્ચ વધી ગયો કે પછી કેમ ઘટાડવો તે આવડ્યુંની નહીં અને ગમ્યુંની નહીં.

આગસ્ટમાં એક દહાડે કેકોબાદને ધનફલુએનઝા થયલો હતો તેથી બહાર જવાયું નહીં. ધણી ધણીયાણી ડાઈંગ રમમાં બેઠાં હતાં અને ધુરકાધુરકી કરતાં હતાં. ધણીએ કેટલી આડાંતી સુંઠ કીધી છે તે ધણીયાણી હજી પુરેપૂરું જાણતી ન હતી, અને ધણી તો એવા ગુચવાઈ ગયા હતા કે તે વાતનો વીચાર આવે કે તે વીસરવા સાઈં જરા જરા પ્રાંડી પાણીનો ટકોરો ચહુડાવ્યા કરતા. તે લોકને દર તણ મહીને વ્યાજ મળતું અને છેલ્લું વ્યાજ તો કેકોબાદ દારીઆ સુકરવારીઆ કરીઆ આવ્યા હતા, કારણકે મારવાડી સાહુકાર અને ડગલા પાટલુનવાળા તથા ખીજાઓ કાંઈ થોભે. જરા જરા બધાને આપીને તુરતવેળા તો ગાબડું માગ્યું પણ હવે પછીનું વ્યાજ આવે ત્યાં સુધી તણ મહીતાનો ખર્ચ ખાડું તોડું. માણસોના પગાર, બજાર હાથ વગેરે ક્યાં લાવવું?

આ વાર પીરોજ ઉઠ્યાં અને પોતાના સીવવાના બાસ-કાટમાંથી થોડાંક કાગલયાં કહાડીને ધણી આગળ મુક્યાં “હા—ખરી વાત જો—આ ખીલવાળાઓ રોજ રોજ ધકેલા ખાયછ તે “ખરાબ લાગેછ”—વારતે મનેખી આવજ કાલ તણસો રખા જોઈશે.”

કેકાબાદના ચેહેરાનો રંગ ઉડી ગયો. તેણે ખીલ લધને ઉપર ટપકેથી જોવા માંડ્યાં.

“એ આએ શું ખાનાખરાખી?—ગીયા છ મહીના કરતાં આએ છ મહીનામાં એક ઉજ્જર રૂપ્યા વધારે! પીરોજ તું શું મને નસાડવા બેઠીછ?”

“એટલે? હું શું કાંઈ રૂપ્યા ચાતી જઈછ કે ગાંઠે ખાંધીને વેપાર કરૂંછ? જે હોય તે ઘેરમાંને ઘેરમાં. વરી અગાઉ તણ માણસ ઉતાં તેના હમણા છ થયાં ને ખાધા-પીધાનું વધે નહીં તો શું પોતાના હાથ પગ કરડે? અચ્ચારાં છોકરાંનાં મખમાં તો કાંઈ જતું નહીં.”

“મખમાં જતું નહીં તારે આએ ખીલ શું? એવાન્સ બ્રાઉનની કુંઠ અચ્ચાંની લેસ વાર ૧૪ તેના તેત્રીસ રૂપ્યા! ક્રાક સાઈ રેશમી પાપલીન તેના એકતાલીસ રૂપ્યા! બેખી સાઈ સ્ત્રો હેટના રૂપ્યા સતર!”

“તારે શું છોકરાંએને નાગાં ફેરવું? તમુનેખી કાંઈ સુઝે નહીં તારે નકામાં મારી સાથ કાંય ખરવાયાં તોરતા હોશે—લેએ તમે છેએ ને તમારાં છોકરાં છે અર્થ તમારાજ હાથમાં કાંય નહીં રાખતા. મારે શું, હું મારે મજેથી આખો દહાડો મારી સાડીની કાર બર્થ કરશ.”

“અરે પણ ક્રાકને વાસ્તે પાપલીન શાનું જોઈયે ને અઢી રૂપીએ વારની લેસ! આપરે કીઆ ખાપલાખ ચાલીસના છોકરાં પર્થો?”

“તમારે ગમે તો ગુણપાટનાં કુરતાં પહેરાવોની—મારે શું? તમને “ખરાબ લાગશે.” વરી આપરાં નામ પ્રમાણે ફરવવાનાં તે બીઆડડાંની કાંતી કાંઈ બહાર મોકલાય—તમે તો મારા ડોરા બારોછ—જાઓ, તમારી સાથે માથું કોણનું લાવે.”

“પણ લેસ વગર નહીં ચાલે કે? અઢી રૂપીયે વારની લેસ ધેરમાં પહેરવા! હોરાજીઓ બે ને ત્રણ આને વાર એવી મળેતી લેસ વેચેછ તેને શું કુત્રાએ કરડી?”

“જો સાંજ વરા તમે એમ મારો જીવ ના કકલાવતા હું, હું સાફ કેહુંછ, વળી મારેથી કંઈ આરં અવરં બોલાઈ જશે તો તમને તો ચટકો લાગશે. ખુઆને જીમરં પહેલું વર્ષ ઉગયું તારે બે આને વારની લેસ પહેરાઉ? ને બધાં એરખાણુ પારખાણુમાં મારા વર્ષ વેચાઉ?”

“હલો—આએ શું? ગોવીંદજી વસનજીનો સુતરફરી ને પેંડાના ૮૧ રૂપાનો આંકડો!! એ શું?”

“વરી શું? ખુઆના વરસને દાહારે મીઠાઈ વહેંચી તેના પોહોરા ચોરા થઇને ખાતા સારં લાગું? સૌનું આવે તે લઇને એઘીની કાંતી ખાયા કરીએ ને વખત આવે તારે પાછો પાર વાલીએ કેતી? કહેવત છે કેતી કે બવસર ચુકીયે પણ અવસર નહીં ચુકીયે.”

“ને ત્રણ મહીનામાં ૩૧૨૦) નું ગોસ? દર મહીને ચાળીસ રૂપા? શું આપરે બે જન રોજનું દોઢ રૂપાનું ગોસ ખાઇયેછ? અરરર!”

“તેમાં હું થું કરું, આયું હોસે ને ચોપડીમાં લખાયું હોસે.” શ્રીરોજીએ જવાબ દીધો પણ તેના પેટમાં જીવ ન હતો કારણ કે પોતાની સઘળી બેદરકારી છતાં તે સમજતી હતી કે તેણીએ ધરના કારભાર ઉપર જોટલી જોઈયે તેટલી તકેદારી રાખી ન હતી અને સઘળું ઉધર માપ ચાલેલા કીધું હતું.

“પણ પીરોજ, રોજનું એટલું ગોસ આવતું હોયે તે તે જોયું હોયે કેની—જરા માણસોને પુછીયે કેની?”

“આમે તમારાં દુકતાં સાથ માથાંઝીક કરું કે ગોસ જોવા જઈ? મુવાં તમારાં છકાવેલાં માણસો કંઈ રાંધનીમાં એધીની કાતી ખાયછ. જરા બોલીયે તો કહેયે માણસો સાથ ચાચરાં ફારેછ. જરા તણાઈએ તો મુવાંએ ગાંસરાપોટલા લઈને ચાકરી છોરવા નીકરેછ—તે હું એખતી થું કરું—મરું કે માંદી પરું? બધાંના બોણાં કરી આપીયે તો પારપરોસમાં ખીખી ખાખા થાય. જરા જો એક પાઉં એછું કીધું તો સવારના રણ પરેલાંજ છે. મીઝી હાથે હાથે બજારમાંથી પાઉં લાવીને કરારને જીવે બજાર ખરચમાં લખાવશે. મુવાંએના મહીનામાં ચાર પાંચ દહાડા તો ધરમના—તારે ગોસ ખાઈ નહીં મરે—ખાટા ખાટા પાટીયા ને ચટનીના ચટાકા જોઈયે. કુધવાળી આયાને રોજ એછેર મલાલી અપાઉછ તોખી રાત રાંધનીમાં જઈને કાલમીના પાટીયાના ડાંચસા મારી આવેછ.”

“પણ માણસો કહ્યાસર નહીં ચાલે તો રજા કાંચ નહીં આપેતા?” કેકોળાદ ઘણાજ નાખુશ થઈ બોલ્યા.

“મોટે મોટાને બોલ્યા “રજા આપ” પણ મુઠો એક દેર ને દુસરો કસાઈ. અંકને વીસરાવે તેવા આવેછ ને ઘેરનું નામ પડેછ તેવી તમુને કાંઈ અરે છે?”

આ વાર કેકોખાદ સઘળાં ખીલો જોઈ રહ્યા હતા અને તે એક બાલુએ મુકી ગંભીર સાદે બોલ્યા “ખીરોજ આપરા વચ્ચે કજીએ ને તકરાર કીધામાં કથો સાર નથી. આપરે બેઉ જને સુજી સમજીને કાંઈ કરકસરનો તોર કાઢારવો પડશે નહીં તો એમાંથી મોટી ફજેતી છે. થોડું બોલવા માં સાર.”

“પણ તમેજ કહેાની—કેમ કરકસર કરે.”

“જે—મારું તો કંઈ એાણું થાય નહીં? ને આપરે હિછીના રૂપા કાઢગબ્યાછ તેનું વ્યાજ તો બરવુંજ જોઈયે—આધા વગર તો કાંઈ ચાલે નહીં—પણ એક આયા એાણી થઈ શકશે.”

“આઆએાણો—અરો બરો ને નહાલી વડુપર જઈને પરો—બધી ધાર મુઠાં આયાપર આવીને પરી. હાથમાંના બે છોકરાંને વરે બે આયા તો જોઈયે ને એક બુચીમાય સાથ ઇસકોલમાં જાય ને તેને નવારે ધોવારે—ને એક તો મારી આગળ જોઈયે. હજુર મારું માનો તો—

ખીરોજ કાંઈ તાળવાંથી તળીએ લાગે એવું બોલવા જતી હતી, એવામાં ફુધમાય સારાં નસીબે એારડામાં દાખલ થયાં.

“કેમ—કેકુ દોકરા—કુનીયા સુખી કે દુઃખી?”

“હવે મુઆ હમે કુઈમાય. એવા ધરક ધુળરામાં જીવે-
લુંખી થું કામનું. સહવાર પરેને ધસકો પરેછ. આઝમે
આંકડાના ઢગલા જોયા કેની.”

“પણ ઢગલા ચહરવા દઇયે નહીંની બા. રોકડા હાથમાં
પકરાવી દીધા કે પછી પંચાત નહીં.” ઠાવકાં કુઈમાયે શીખા-
મણ દીધી.

“પણ પૈસાના ઝારજ સુકાઈ ગીયાંછ તે લાવીયે ક્યા
કાકાના—અમે હમણા તેજ તકરાર કરતાંતાં.” કેકોબાદ
બોલ્યો.

“દીકરા, જરા ધીરો થા—જેઉં, એવા તે થું મોટા
ખરચ છે.”

કેકોબાદે ખીલનો ઢગલો છેડાઈને કુઈમાયના ખોલાપર
ફેંક્યો. ડોસાંના હાથમાં પહેલુંજ ખીલ એવન્સ બ્રાઉનનું
લેસનું આવ્યું. તેવણ ચશ્મો પાછો કપાળે ચહડાવી બોલ્યાં.

“એ તારી સુધ ચરી ગેઈછ ? તારી બુચી તે કોણ મોટી
શાહાઝાદી આવી ને તું વરી કીઆ ખાટલીવારાના ખાન-
દાનની કે તુને આવી ફાલાફુલી જોઈયે.”

“લે વરી કુઈમાય, તમેખી કોણના મોહોનામાં બોલ
આપોછ (મન સાથ) મુઈ એ વરી કાંડાં ઘેર બેઠાં ઘરો
લેવા આવી.”

“પણ માય મારી—પગ જોઈને પાંથરણું તાણીએ.
સુતરાઉ ચુંથેલી લેસ લેઈને આપરે હાથે કુરતાં શીવીયે તો

આતા કરતાં અરધા ભાવથીજી ઝાંછાં પડે. તારી બુચી ઘેરમાં કેવા કાક પહેરેછ તે જોવા કોણ આવેછ? પીટીટને તાંહાંના કે તાતાને તાંહાંના પહેરે તો વાંસં પણ તું કોણ મછીની જાત ઝીંગામાં?”

આ ઠેકાણે પીરોજને કાંઈ સુઝ્યું નહીં એટલે તાણી તોડીને આંખપાણી કરવા લાગી.

“જો માય, મારા બોલ્યાનું તુને દુઃખ લાગશે પણ તું માંસં પોતાનું બચ્યું છે. એમ તો માટીડાની લાખ ધસાઈ જાય. જોતી, તારી બેહેન આલાં કરવકરે કેવાં પોતાનાં છોકરાંને સોજજાં ફેરવેછ. તું તો ગાડીમાં ધમધમ કરતી ઇચ્છેજતી દુકાને જાય ને જે માગે તે આપી આવે તો પછી એમજ તો.”

“કેહો—કેહો—કુઈમાય—જરા એને સમજવીને કેહો.”
કેકોઆદ ફુલાઈને બોલ્યા.

“બા—તમે ઉભા રેહો—તમારીબી વારી આવેછ. તમેબી કાંઈ છેકજ ફરેસતા નથી. ઘેરમાં વાંસ ફરે તો હાલ્હું નહીં નરે ને તમુને રોજ રોજ કલખ શાની? બે રૂપ્યા તાંહાં ભાર કરી આવોછ તેટલા રૂપ્યા ઘેરમાં આપો તો આઠ જણ ખુશીથી ખાય.”

“એા ખાપરે, આઠ દહાડે એક વખત—

“નહીં બા, આઠ દહાડામાં ચાર વખત નાટકમાં જાએ ને ત્યાં પૈસા ધુર કરી આવો, તખીયત ખરાબ કરો ને ખીજાં

લખખણ શીખે! તે જુદાં. આપરે ગજુ' તપાસીને વાત કરીયે. 'બનાવનાં ડગલો એસકવીથ ને લાર્ડને ત્યાં સીવાડયો તેના ૪૦ રૂપા! શું બનાવ લાવીને ઘેરમાં સીવાડતે તો નહીં ચાલતે?"

“પણ ફરંગી દરજના કટ—

“તમારા પોતાના કટ કાપા સારા છે? એવાં અકરીકટ આપુને નહીં ગમે બા. આલાં ને યુસતાદ ગરીબ છે પણ કેવા સુજી સમજીને રહેછ. તે દાહારે હું ગેઈ તે મારો જીવ ખુશી થઈ ગીયો.”

“કુઈમાય—અમારી ચુક થઈ—હું યુસતાદ સાથે ને આલાં કેકોબાદ સાથે જવી ઉતા કે બે સારાં ને બે નરસાં એક ખીજીને સમાલી લેતે.” પીરોજી ટકાર કરી બોલી.

“નહીં માય—તારે તો બેઉ ઘેર બાંગતે. તું બચારા યુસતાદને દીવાળું ફહરાવતે ને કેકોબાદ બાહાર ખરચી આઈને આલાંનું દીલ તોરી નાખતે. તે જીવ તોરી તોરીને મરતે ને એવણ બહાર વાવટો ઉડારતે.”

“પણ કુઈમાય—એ બચારી આલાંની દલદેસરીની જીંદગી શું કામની? રાત પરેને વહીતરું—દીસ પરેને વહીતરું—આઠ દહાડે એક વખતખી પઈ પુડીંગનો વાસખી લેતાં નહીં હોશે.” પીરોજી બોલી.

“નહીં—તારી ચુક છે—એ લોકને પઈ પુડીંગનો અભ-ખરો નથી. સારું સુતરું આયછ પણ પેટ ભરીને ખાયછ. આંકડા કેમ ચુકવશું તેના હાય—સોસારા નથી—”

“લે આલો—ઝેવી તકરારમાં કંઈ સાર નહીં. હું જરા બહાર લટારે મારી આડિંછ તેટલાં બેસજો કુધમાય.” આમ બોલી કેકોબાદે સેહેતાન ડાબો કીધો.

તેના જવા પછી પીરૌજી ઉખડી “તમેથી ચાલી ચલાવીને અમારું ઘેર ભાંજવાં આયાંછ. બે આને વારતી લેસ ને આપ્યાં ઘેર સાઈં બે રતલ ગોસ ! શું તમે અમુને કાઢીઆં માઢીઆં સમજોછ કે ? લોક જાણે તો મારાં હારકાં વૂપી નાખે.”

“પણ માય ; હું તો તારાં બલારને સાઈં કેહુંચ—નહીં માને તો તારી મરજી. જો, મને ખબર પરીછ કે તારા વરે મોટું કરજ કીધુંછ. તે બસકો ભાંગશે તારે તુને સાઈં લાગશે ?”

“ઝો માયરે હવે શું કરે ?”

“હવે રડવા બેડીછ તો હજીની કસર કરવા શીખ.”

“પણ કેમ ? માણસ વગર કેમ ચાલે ને રાંધનીમાં સુધારે કરવા જાડિંછ તો મુવાં માણસો મોહોનાપર તર તર આવી જાયછ.”

“પીરૌજી, તારી પહેલાંથીજ બુલ થઈ. ઝેટલો ખર્ચ રાખવોજ નહીં હતો. ઝેક વખત વધાર્યો કે પછી ઘટાડવો મુશકેલ. ગમે ઝેટલું કમાતા હોઈયે પણ તેમાંથી બચાવવું જોઈયે. કોણ જાણે કાલ કેવી છે.”

“કુધમાય, ઝેમ હાથ આતવે કાંઈ પેટ ભરાતું નથી. બજારમાંથી બચી બચીને શું બચે. અમે વરસ દહાડે બહાર

હવા ખાવા જઈયેછ તેનો ને કેકોખાદનો પોતાના જીવનો ખર્ચ થયો છે. એવણ કહે છે કે મારેથી એ મુકી દેવાય નહીં—“ખરાબ લાગે?”

“પણ સખર—કેકોખાદ તો પાછો આવેછ—એ સાથે કોણ?”

કેકોખાદ પાછો ખંગલામાં આવ્યો. સાથે એક પારસી બેલીફ અને ત્રણ શેરીફના સીપાઈ હતા.

“પીરોજ, જોયું? આએ બેલીફ મને ખારસોની ડીકરી માટે પકડ્યો છે.”

“ઓ—ઓ—ઓ” કરી પીરોજએ ચીસ ઉઠાવી.

“કુઈમાય—જરા એને તપાસજો—આજની રાત એની આગળ રહેજો. કાંઈખી કરીને હું એ વાતની પટાવત કરીને કાબે પાછો આવશ.”

આમ બોલી ફગલાયલ ચેહેરે કેકોખાદ બેલીફ અને સીપાઈઓ સાથે વીક્ટોરીયામાં બેસીને જેલમાં ચાલ્યા.

પ્રકરણ—૪.

દીન ઉગત કેકોખાદનો મામલો અસકતોજ ચાલ્યો અને તેનો ગમ વીસારવા તેવણે પહેલાં વીહીસ્કી—સોડા અને પછવાડેથી તેનાખી વાખ્યા પડ્યા એટલે બજારના બેવડા ઉપર સજ્જરી પકડી. અરે ચારો, પહેલી નજરે દર માસે ૫૦૦) રૂપ્યાની આવક દેવી પાદશાહી લાગે છે પણ ચીઆંઉ પીઆંઉની બરકત થવા માડી કે હાથનાં કાણાંમાંથી આ રૂપ્યા કેવા નીસરી પડે છે તેનો ફેટલા થોડા જણને ખ્યાલ છે. ચલાવે તો પચાસમાંખી ચાલે પણ જ્યાં બેઉ બાજુએ દાંતનો અશરો અને મોહોટાઇનું મીહીનું ત્યાં પાંચસો થું કે પાંચ હજારખી પેશી જાય.

ખીઆરા કેકોખાદને બેલીફ ધરી ગયા તે તો આપરે ગયા અંકમાં જોયું. આઠ દહાડા ચાંચડ મારીને તેવણ જેમ તેમ છુટવા પામ્યા પણ તે કેવા ભાગે ? લખતાં શરમ લાગે છે કે તેવણે પોતાની માસીક આવકમાંથી દર માસે ૩૧૫૦) નો હપતો બરવાની ચીઠી માંગનારાઓને લખી આપી ચારે તેવણનો તુરતકાળ છુટકો થયો.

હવે આ બાકીની ટુંક પુંજમાંથી આવો બપકો સપકો રખાય નહીં અને આડોશી પાડોશી ચામડાં ટુપે તેની ખીકે તેઓ ત્યાંથી ખાલી કરીને પરેલ એક સસતા બંગલામાં જઈ રહ્યાં. આ વાર દાદારજીની મેહરથી તેઓને ત્યાં ચાર ફરજંદની બલીહારી હતી અને નવે ઘર બે માણસોથી કામ લેવું પડતું હતું. આલાંએ જ્યારે ગરીબ સંસાર પોતાનું

ઘેર માડ્યું ત્યારે એક ચાકરથી કામ લેવા માડ્યું તેના પીરોળને ડાહ્યા તર ચલાઈ ચસકા કીધા હતા. માટે હવે તેઓ આજ્ઞાની પડોશમાંજ જઈ રહ્યાં ત્યારે કેમ માઢું દેખાડ્યું તેના પીરોળને ધસ્કો પડ્યો હતો.

ગરીબ બચારો કેકોબાદ ! તેની હાલત ખરેખર દયા ખાવા જોગ હતી. ખાતદાની માણસ એટલે મેહેનત મજૂરી તો થાય નહીં અને સારી મડળીમાં ફરવા જેટલી સંપત્ત નહીં. કલ્પ ગઈ, સોજળ ડગલા ગયા, બુટને ડીંગડાં અને મેલા કાલરથી તેના જીવ સુગાતો હતો. બહારની ગમત ગઈ એટલે ઘેરમાં સારો દીવસ ચીયરાં ફાડીને ને પોતે અને સાથે સારા ઘેરને રંજીતા કરતો.

એમાં ખરું કહું તો કેકોબાદનોજ સવળો વાંક કહુડાય નહીં. અમાઝે નસીમે એક તો પીરોળને આવડ નહીં, તેમાં અભિસ આટલો જેવો ફેલેછ તેવો અને સાથે સાથે માણસખી એવાં ચોખાં ખીલાર જેવાં મળે કે હાથનું મુકે-લું પગે રહેવા નહીં દીએ. છોકરાંઓની ધમચકરી ને મસતીનો પાર નહીં. તેઓ ખડીઆં બુટ સાથે સોફા કોચ ઉપર ચહડીને બુસકા મારે અને ગાત્રીમાં બસાબસ નાકાં પાડે તારે આસને રહીને માયજી દુર બેસીને કોઈ કથાની કચરા જેવી ચોપડી વાંચતાં વાંચતાં બોલે “કાંચરે—ધણી મસતી કરશે તો ધમકાવશ જો !” કરકસરની બાબદમાં પીરોળનો અનુભવ નાદર અને નકલ કરવા જોગ હતો. કોઈ વાર એકુ દોહોડીઆંની લાકડાંની ચીર સાઈં દોહોડ

કલાક માથાંઝીક કરે અને માથાંમાં વાશં આવ્યું તો સહ-
વારના પોહોરમાં રૂપા દોહોડ રૂપાની “ડીઆની જેલી
ને દુધનાં પપ” અથવા આહસકીમ પાંચ મીનટમાં છોક-
રાંઓ સાથે ગટક કરી જાય.

એક રવીવારે સાંજના ગુસતાદ અને આલાં પોતાના
નાનંકડા અંગલામાં બેસીને બેઝીક રમતાં હતાં. ઓગડાના
એક ખુણામાં તેમની જુની આપા તેમના ત્રણ છોકરાંઓને
સાથે લઈને પીકચરની ચોપડી જોતી હતી. ઘરમાં બધું
સમાધાન હતું એવામાં થરાડ દેતું આગળું ઢંઘાડીને પારોળ
આવી અને કોચપર બેસી જઈને આંખપાણી કરવા લાગી.
ગુસતાદ અને આલાં બેઠે દોડી ગયાં અને થું છે તે પટા-
વીને પુછવા લાગ્યાં. ઘણીવારે ખુલાસો થયો.

“હું મુઠ્ઠા, એવી જીંદગીમાં જીવ્યા કરતાં એવું થાયછ
કે એરનો ગોટ પીને સુઈ જઈ. આજે ફેટલા ફેટલા દાહાર
થયા ફેકોઆદ રણ પારેછ કે તું રાંધણીમાં જતી કાંચ નહીં,
જોતી કાંચ નહીં. મેં તો ઘણા અપમાન કરયા કીધા કે
મુવાં તરકરાં માણસોને કોણ મોહોને લગારે પણ આજે તો
મુવા મીસ્ત્રીને કંઈ ઓછું પડ્યું તે એવો છોરાયો કે મેં
સવારના નાસવાને વરે રોસ મઠન કરવા કહ્યું તો કહે જે
એવાં ગોસનું રોસ થાય નહીં. મેં ધમકાવ્યો તારે મને
કહેજે “તુંજ રાંધતી કાંચ નહીં.” મને જે કાર લાગો તે
હાથમાંથી ગોસ ઝુટી લીધું ને મારે હાથે કરવા ગેઈ મીસ્ત્રી
તો મુવો બહાર જઈને આજત પર સુઈ ગીયો. ચુલાપર

તપીલી ચણાલી ને હું જરા અંદર લેરી આવીને જોઉં છ
તો તપીલીમાં મોસ તો ખરીને કામ્માઆર મોસ થઈ ગયલું
ને પોતું બરતું હોય તેવો ધુખરાયલો વાસ આવે. હવે શું
કરું. ઘેરમાં ખીજી કોઈ વાણી તૈયાર નહીં હતી ને તારે
તાંહાંથી એ ચાર ઈંડા ઉછીતા મંગાવવાનો વીચાર કરતી'તી
એવામાં કેકોબાદ ધધુખર કરતા આવીને ભોણું માંગવા
લાગા. મેં કહ્યું જે કલાકમાં તૈયાર થશે. તો માયરે ! છેરા-
ધને દુશ્મન ભુતની કાની હાથહાથ નાચ્યા ને થરાથર ખારણું
અફારી ઝીકીને ઘેરમાંથી જતા રહ્યા. મારા તો હાથ પગ
ધુજી ગીયા. મેં પછવારે આયાને દોરાવી કે ગુપચુપ જોઈ
આવ કે કાંહાં ગીયા. તેરે આયા હમણાજ ખખર લાવી કે
એવણુ તો પીઅરસની દુકાનમાં જમવા બેઠાછ !”

“આએ બધું સાંભળીને હું ઘણી બળાપો કરું છ પીરોજન.”
આલાં હેત આધને બોલી.

“પણ બળાપો કરીને શું વળવાનું છે. જરા રોજ રોજ
તારી બધી છુટી કળાએ મનેખી શીખવની ? મરેરે અમે
તો બધાં તુને હસતાં'તાં પણ આએ તો હસીઆનું ખસીયું
થઈ ગીયું.”

આ વાર ગુસતાદ ઉઠીને ઉભો થયો. “તમે બેહેનો એક
ખીજ સાથ વાત કરો તેટલાં હું જરા પાસે ડોસાબાધને
મળી આઉં છ.”

આલાંએ બેહેન આગળ પોતાને હાથે બનાવેલી કેરવઈ
વગેરે મુકયું અને સ્પીરીટના ચુંકા ઉપર સોજી આહે બના-

વીને રજુ કાઢી પણ પીરોગનો છવ ઝિટલો ડુઝી હતો કે ખાધાનું જોઈને તેણીને ઉછાળો થતો હોય તેમ લાગ્યું.

“બરી ગીયું ખાવાનું પીવાનું. મને સમજવની કે સહવારના તું ઉઠેછ તારથી શું કરેછ. જોઈ હુંખી અજમાવી જોઉં.”

“હું પહેલાં પરણી આવી તાર કરતાં હમણાં જરા વધારે કામ છે પણ કંઈ બારી પડતું નથી. આપા સહવારના ચાર વાગતે ઉઠેછ—

“ને મારી ચીખી તો સાત વાગતે ઉઠે ને પહેલાં ચાહે પાંચે તારે એવણને કામકાજની હુશીઆરી આવે. મં જે તન વખત ધમકાવી તારે જાણીજોઈને મારું પાકવવા આઠ વાગે ઉઠી ને આપો દાહારો માથે પાટો ખાંધીને સુઈ રહી.”

“જેહેન, એવાં માણસ મારે તાંહાં નકામાં જોવાં થાય. હું પોતે પાંચ વાગે ઉઠુંછ ને હાથ મોહોનું ઘોઈ કસતી કરીને ગુસતાદનો વાગો તૈયાર કરીને, રાંધણીમાં જાઉંછ. તાંહાંખી રાંધનારી આપાજ છે તેને નાસતાનો સામાન કાઢારી આપીને પછી “જામ જમશેદ” વાંચુંછ તેટલાં ગુસતાદ કરીને આવેછ. તેવણ પેપર વાંચે તેટલાં આપા છોકરાંએને અંધારાવીને તૈયાર કરે, ને એવણ અંધારવા જાય તેટલાં છોકરાંએને અરધા કલાક અવસતા બાણાઉંછ ને સમજાઉંછ. જો પીરોજ તારાં છોકર એનેખી એમજ આદત પાડજે.”

“પણ મરેરે મને પોતાનેજ અશેમવહુ મોહોને આવડતી નહીં તો બણાવવા કાંહાં જાઉં. કેકાઆદખી વરી મારા

કરતા ઉજમારા. તેવણુ તો રાતના સુતી વખતે કસતી કહાડીને કાચના કપસર પર ઝોરથી રાખે ને સવારના નાહતી વખત પાછી ગળાંમાંથી ઝોરવી દે.”

“બેહેન મારી—આમ્મિ સાંભળીને હું ઘણી દુઃખી છેઉં. નાહણાં છોકરાંનાં કુમળાં મગજ પર જે પેહેલો છાપ પડે તે પછવાડેથી ઘણુંજ કામનો છે. પણ ચાલો હવે, તમારું કીધું તમે જાણો. યુસતાદ આશીસે સધાવ્યા કે પછી તાસતાનાં વાસણ કુસણ ઉંચાં નીચાં કરીને હું નાણુને લેસન શીખતા બેસાડુંછ તેટલાં આપા ઘોલીઆ પાંચરી રાખેછ—

“ઝો માયરે—ઝે બધા વડ મારેથી તો કમી નહીં થાય.”

“તે તો જોયો જોતો સ્વભાવ. બપોરના બાર વાગામાં તો બધું ખલાસ. તણુ વાગા સુધી મને સીવવા સાંધવાનો ટાઈમ મળેછ ને કોઈ મળવા આયું કોઈ પુછવા આયું એમ કરતાં વખત નીકળી જાય છે. સાંજના આઠે પીને બબરચીખાનામાં રાતની વરદી આવી કે યુસતાદ આવે ત્યાં સુધી ફાટું વુટું સમુ કરવાને આખો એક કલાક મળેછ.”

“પછી યુંડવાનું સડે કાઢારે?”

“મેં ઘણું ખર્ચે બરવા યુંડવાનું મુરી દીધુંછ. કોઈ કોઈ વખત રાતના યુસતાદ માટે સાદે ચોપડી વાંચેછ તારે હું આગળ બેસીને બડુંછ પણ ઘણું ખર્ચે તો છોકરાંના કપરાં વેતડુંછ.”

“તું બધું માટે મોડેને બોલેછ તે ખરી વાત પણ તુને સારાં નસીબે માણસો સારાં મળેછની.”

“કંઈખી નહીં. પહેલાં બધાં માણસ સરખાં. એ લોક સાથે જેમ ચાલીએ તેવાં નીકળે. બધાંજ કાંઈ સારાં આવતાં નથી તેમ બધાંજ માણસ કાંઈ ખરાબજ હોવાં જોઈએ એવુંખી કંઈ નથી. મારું મત એવું છે કે સારી ખાદ્ય હોય તો માણસખી સાગં નીવડે. મારાં માણસો કાંઈ ફરે-સતા નથી પણ તે લોક મારેલાં ખીસે નહીં કારણકે હું તે લોક પાસથી ખરાબર કામ લેઉંછ તેમ તે લોકની કદર ખાદ્યને ઘટવુંજ કામ લેઉંછ.”

“ને એ લોકના ખાધાનું કેમ કરેછ ?”

“કાંઈખી નહીં. રાતના અમે ખાદ્ય મ્હાં કે એ લોક ખાય. કાયદા પ્રમાણે મારે તાહાં નો એક રતલ ગોસ આવે—ને હું એ માણસોને સારું એક ટીપરી ચોખ્ખા જુદા કહાડી આપું.”

“મરેરે એએએ—મારાં મુવાં માણસો તો અમે ખાદ્યે તેની અગાઉ બંતબરે. ને બંત અમારી ટેબલપર વાણી આવી તેમાંની કાંઈ એ લોકને બાગે નહીં રહી તો હજાર ફરાર કરે ને અકારી ઝીકાને કંઈતું કંઈ બાંજી નાખે.”

“એમાં મોટી જુલ તારી છે. પહેલાંથીજ એ લોકને ખરી ખંખારીને કહેવાનું કે આએ મારે ત્યાં ધારો છે. સમજે તો તેમ નહીં તો સાંખો રસ્તો.”

“અરે કેટલા જણને રસ્તા આપું. આએ એક વર્ષમાં સાત આયા ને છ મીસ્ત્રી તો થયા ને એક આવેછ તે ખીજાંને જુલાવે તેવું.”

“નહીં બેહેન, તું આકળી છે. આપરે મનમાં ખંત રાખીને કામ સરનજમ ઉતારવાનો ઠરાવ કરીયે તો બધું ખરાબર ચાલે. પેહેલો વીચાસ જોદા ઉપર રાખવો પછી—

“તું એવી ડાહી કાગડી કેદારેથી થઇ ? એમાં જોદાયને શું લાગે વળગે.”

“તારી બુલ છે. જોદાની નજર આપણાં દરેક કામ ઉપર છે એમ જાણું સુધી તું સમજવા શીખશે નહીં તાંહાં સુધી તારું કામ સમરવાનું નથી.”

“લે ચાલ—હવે બેથું ના ખા. પછી સાંજના તુને કેમ સોહોવાયછ ?”

“અરે એક મીનીટની ભારી પરતી નહીં. ગુસતાદ આયા કે જરા ફરી આયાં, કે પછી વાંચ્યે કે મ્યુઝીક વગડ્યે કે પાના રમ્યે.”

“બા એવી ધરમ ધકેલાની જીંદગી તુને પરવડે. મારી ઉપરથી જોવારી. એવું જીવેલું કામનુંની શું ?”

“તારી જીંદગી કરતાં હું તે વધારે પસંદ કરુંછ. હું મારા જીવથી ખુશાલ ને સંતોષી છેડું. મેં પહેલાંથીજ કહ્યુંતું કે અમે હડીસોમાં ઘેર ચલાવશું તે કરી બતાવ્યું. મારો સંસાર ગરીબ છે પણ મારું ઘેર સુખી છે અને કોઈની દોસ્ત આસનાવ આવેછ તો હું શરમાતી નથી.”

“વારું તે તો થયું પણ હું જરે જોઉંછ તારે તું નવી નવી સારીઓ કહાંથી લાવેછ ? મિસાનીઆની દુકાનમાં ચોરી બોરી કરેછ કે શું ?”

“ચોરી કરવાની કંઈ જરૂર નથી. ઘેરમાં કામ કરતી વખતે તો હું સુતરાઉ મલમલની સારી પેહેરૂં ને કામ ખલાસ થયું કે રેશમી પેહેરીને હોલમાં બેશું છ. મારી પાસે બધી મળીને આઠ સારી છે પણ દર બે તન મહીને હું મારે હાથે તેઓને રંગુ છ ને મને જે ગમે તે રંગની સારી પેહેરૂં છ. જો તારી સારી કંઈ નહીં તો વાળીસ રૂપાની હોથે પણ પછવાડે લટકતી રાખ્યાથી આખા રસ્તાનો કચરો કાઢારતી કાઢારતી આવી તેથી બધી મેઢી થઈ ગેઈછ, ને મારી સાત રૂપાની સારી જો કેવી હીરાદાર જેવી છે.”

“તું જબરી બા. વાઈ તારે તાંહાં ધી કેટલું ખપેછ ?”

“રોજ અરધો શેર.”

“બમ્મમ્મસ ? ને ઈંડાંને વરે માખણ ?”

“વળી માખણ શાનું ?”

“ઓ વાવ એમ શું કરેછ. મારો મીઝી તો ચાર ઈંડા કરવાને સાઈ રોજ છ દોહોરીઆનું માખણ લખાવેછ.”

“જુહું, બધું જુહું—તારે હાથે ઈંડાં બનાવતી કાંય નહીં. ધીને શું છે. છ દોહોરીઆના માખણમાંથી તો છ જણ ખાઈયે.”

“ઉભી રેહ—ઘેર જઈને મુવાની ફેંટ પકડેછ. દોહોરીઆનું માખણ ને બચેર ધી ! વાઈ તારે તાંહાં ઘોભીનો ખરમ્મ શું થાયછ ?”

“મહીને દહારે બે રૂપા.”

“એ રૂપ્યા ? જા—જા—તું તો હવે છોક ચકાસી. મારે તાંહાં પંદર રૂપ્યા થાય ને તારે તાંહાં એ રૂપ્યા !”

“પણ સાધારણ કપરાં હું બધાં ઘેરમાંજ ધાવડિંછ. રાતના ‘સાફ્ટ સોપ’માં ભીજવી મુકીયે તો સહવારના ઉજરાં દાર થઈને નીકરે. એમાં શું મોટી વાત. મોટી વાત એ કે મેનીજમેન્ટ, સરખો કાયદો, ઉર્જા અને મનને મારવાનું. જે થોડા દાહાડા એમ ટ્રાઇ કર ને પછી જે તારા કેકોબાદ કેવા ખુશી થાયછ તે.”

આ બધું સાંભળીને પીરોજા ઘર ગઈ પણ ધુલા ધુલ. એક દહાડો જરા ગરબડ સરખડ કરે ને પછી કાંઈ મળે નહીં. બગાડો થતોજ ચાલ્યો અને ઘેરમાં એવું લેભાગ ચાલવા લાગ્યું કે આખરે કાકીને કેકોબાદે પાછું કલ્પમાં રોજ જવા માડ્યું. ‘અરે’ કહીયે તો તેની સ્ત્રીએ તેને ત્યાં નસાડ્યો.

○

પ્રકરણ—૫.

ગરીબ બચારો કેકોબાદ ! એક દહાડે સવારના નવ વાગતે ગળે ગજાંઠો મારીને ચીંતાતુર ખાસ આગળ બેઠેલો હતો. તે નાહવાના પાણીની વાટ જોતો હતો અને બાથમાં તેનાં બે છોકરાં હાથમાં માખણ પાંઉની કાત્રીઓ લઈને અડધું મોહોમાં અડધું બાલમાં અને અડધું જમીનને ખવાડતાં હતાં.

જરા વારે અવાચી ખાતી ખાતી પીરોજા દાખલ થઈ.

“પણ શું થયું શું? હમણા દશ વાગશે ને હજી પાણી નું ઢેકાણું નહીં મળે. એ તે કેઇ જાતનો જીલમ? પેલા નાપાક મીઠ્ઠી રાંધણીમાં શું કરેછ?” ધણી ફફડીને બોલ્યા.

“તેમાં હું શું કરું. એ ને આપા બેઉ જન રાંધણીમાં બરાબાંજ ને હજીર તો એ લોકની આહે પુરી થઈ નથી. મુંઝામ્મી સવારના આક વાગે તો ઘોંટાયલાં ઉઠેછ ને પેહેલાં પોતાના પેટનું તાડાઈ થાય પછી શેઠનું. ક્યારની ગરાં તોરી તોરીને ઠાકી પણ કોઇ જવાબ આપતું નહીં.”

“પણ જાંહાં સુઘી પાણી છાણી તૈયાર થાય નહીં તાંહાં સુઘી એ લોકને આહે આપવીજ નહીં.”

“ઓ લ! તારે તો પેટ બરીને ખાધું. મીઠ્ઠી ને આપાને હજીર તો ખાર દહાડા થયા તેટલાંથીજ એવા તરકરે થયોજ કે મને તો રાંધણીમાં જતાંની ખીક લાગેછ.”

“ડીક છે—ઘાણું સાઈ—એ તાણા ને ધાયા. મારાં જીટ લાંબા. હું બહાર જઈંછ.”

“ઓ વાય! તમેખી કંઈ ચાલતું નહીં તારે મારી સાથે કાંય નકામાં ચીયરાં ફરોછ. જીટ તો રાતના ભીનાઇ ગીયાંતાં તે આપાએ ચુલાવાડીપર શેકવા મુક્યાંજ ને હજીર તો સાફ કરવાનાં છે.”

“પપા—પપા—જીટ તો કેતી તે આપાને હાથે ખરી ગીયાં.” જુઆજી બોલી ઉઠ્યા.

“હવ તાઈ સત્યાનાથ જાય—બોલાવ એ કુત્રાં ખાધીને.”

“ નહીં પપા—જે મારું નામ ના દેતા નહીં તો મને બાહુ આવીને ઉંચકી જશે.” છોકરો ખીકથી થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો.

“ બાહુ? હલ્લો તે શું? તુને કોણે એ શીખવ્યું? ”

“ બુચી રાતના સુતી નહીં તારે રોજ રોજ આયા ચાદર ઝોઢેલા બાહુને લઈ આવેછ. તે દહારે રાતના દાહર આગળ બાહુ આયો તે જોઈને અમે બેઉ જન મુગાં મુગાં મુઘ ગીયાં પણ આખી રાત ઉંઘ આવી નહી. આજે સવારે આયાએ મને કહ્યું કે જે બુટની વાત કહેશે તો તુને બાહુ પાસ ઉંચકાવી લઈ જવશે.”

“ માઈ ગાડ! આએ કેવું અંધર! છોકરાંએને આએ પ્રમાણે ખીહીવાડીને લાકરાં જેવાં કરી નાખે! અરે કોઈ વખત ખીકને મારે એકુનો જીવ નીકલી જશે. તું આખો દહાડો ઘેરમાં શું માખ મારેછ. જે ફરીથી કોઈ મારાં છોકરાંને એમ ખીહીવાડશે તો હું તેનો ટોટો પીસશ, હું સાફ કેહુંછ.”

“ પણ હું શું કરું. હું સવારથી તે રાત સુધી તો એ મુવાંએની પછવારે ધસરાઉંછ.”

બચારી પીરોજ મન સાથ એમ સમજતી હોય તો ખોદા માલમ પણ ખરી વાત તો એ હતી કે આખા દીવસમાં દસેક મીનીટ ઘેરનાં કામમાં જતી હતી.

“ હું ખરું કેહુંછ કે આપરાં ઘેરનાં જેવાં અભાગ્યાં માણસ તો આખાં ગામમાં નહીં હોશે. આ છોકરાંને

અવતાર જો. એકના પગમાં ઝટ નથી. તો ખીજના નાકમાંથી નીટના લપકા ઉતરેછ. કોણ જાણે રોજ નહવા-
ડેછખી કે નહીં.” કેકોખાદ હવે ખુબ છેડાયા.

“નહીં પપા,” બુચીએ જુવાની આવી. “અમુને તો ચાર પાંચ દહારે નહવારેછ અને અમુને શીખવી મુકયુંછ કે માએજ પુછે તારે કહેવાનું કે રોજ નહવારેછ.”

સાઈ થયું કે આટલી વારમા નાસતો આવી પુગ્યો અને તેની ખુમારીમાં શેતાન ડામો થયો. કેકોખાદ ખચારા પાછા ખુશમાં આવી ગયા.

“પીરોજ, કાલે રાતના કલ્પમાં ઘણી મજાહ પડી. નાપ રમવા ત્રણ ટોલકી બેઠી હતી.”

“કાંઈ કમાયા કે?” અમિાસ ખાટલાએ પુછ્યું.

“નહીં. સવા ત્રણ રૂપા ગીયા.”

“માટે માતે બોલોછ કે સવા ત્રણ રૂપા ગીયા પણ તમુને કાંઈ અરે છે. ઘેરમાં ખાધાના વાખા પરેછ ને તમે કલ્પમાં જાએછ તે કેઈ જાતનો ઇનસાફ.”

“તારે ઘેર એવું અભાગ્યું તેનું હું શું કરું?”

“માઈ ને તમારું નહીં કે? માણસો દાધાખરયાં હોય તેમાં મારો શું વાંક?”

“હા તેખી ખરાખર છે. પણ ખરી વાત જો—તકરારમાં એક વાત કહેતાં બુલી ગીયો. કહાનપોરથી હીરજી મસાની

પાછો આયોજ ને કાલે કલ્પમાં મલ્યો. આજે આપરે ત્યાં જમવા આવવાનો છે.”

“ઝીઝ્ઝ! જરા બોલાવો તે અગાઉ મને પુછોં તો ખરા. હવે ઝિને શું ખવાડશ, મારા હાથ પગ?”

“ઝિણે પોતેજ તારી ને છોકરાંઝિની ખખર પુછી ને કહેજે હું સાંજના સાત વાગે આવશ. તારે શું ના કેહું? માઈ કંઈમી કીધેલું કારવેલું તુંને ગમતું નથી. જો બહાર જાઉંછ તો કહેજે બહાર ગયા, જો કમીમધી કોઈને પેરમાં લાઉંછ તો તેનોખી રડાકુટો, તારે શું હું અદબ વારીને આપો દાહારો ખારી આગળ ધુણીઆ કરૂં ને તારા માણસોના ઢેડકુંજેતા જોયા કરૂં?”

“આપરાં માણસ ખરાખર હોય તો કોઈખી આવે તેની મને પંચાત નથી પણ મીત્રીને હું કહેવશ તારે કોણ જાણે શું કરશે.”

“હીરજી ખચારાને કાંડા જીદાઈ છે. તે જાણેછ કે હમણા આપરો વખત નથી. જરા રૌસ મટત ને ઝિકુ બે સાદી તરકારીની વાણી કરાવશે તો બસ છે.”

“વાઈ તમે બહાર જાઓ તારે મીત્રીને જરા ખખરાવતા જજો ને તમે તમારે હાથેજ ખખર મોકલજો, નહોં તો રાતના ફજેતો થશે.”

“છટ, છટ, તેમાં શું? હું હમણા કાર્ડ મારકીટમાં જાઉંછ ને કંઈ મોકલાવી આપુંછ.”

આ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી કેકોબાદ ખુશાલ જીવે બહાર પડ્યા અને કલાકેકમાં હેલકરી પાંટીમાં બજાર લઈ આવ્યો. તેમાં સોજી રામસની માછલી, એક બટક અને થોડુંક ગોરત તથા તરકારી હતાં.

પીરોજ બખરચીખાનામાં ગયાં અને ખુબ ગડબડ કરીને મોત્તીને વરદી આપી કે “બટક રોસ કરવાનું અને માછલીનો સાસ કરવાનો.”

પોતે ખાંત રાખીને કરવાની મતલબથી પીરોજ જરાવાર બખરચીખાના આગળ ઉભાં પણ તેમનો જીવ બધો રાતના પહેરવાની નવી સાડીને દાણાની કોર ટાંકવામાં બરાયલો હતો એટલાં બલેકાજ ગીસતરી બોલ્યો “બાઈ તુમ જાઓ—અમ સબ બરાબર કરેગા—તુમ અમારા શીરપર બરા રહેતા તે અમકુ કુછ સુજતા નહીં.”

દરદીને જોઈતું હતું તેવું વૈદે ફરમાવ્યું “જો બધું બરાબર કરજે હું” કરી શેકાણી સીધારીયાં અને બપોરના બે વાગ્યા સુધી સાડીની કોર ટાંકી. પછી જરા લેટયાં અને ચાર વાગે ચાહે પીને એક ધુલ જેવી વારતા નામે “આથ-કની પરી” વાંચવા બેઠાં. સાંજના પાંચ વાગે તેવણ ઉઠ્યાં અને હજી તો કપડાં સજવા જાયછ તેવામાં અચાનુચ કુછમાય આવી ઉભાં.

ખોલાસો કરતાં માત્રમ પડ્યું કે કુછમાય આજાને ઘેર બે ચાર દહાડા રહેવા આવ્યાં હતાં.

“પણ કુધમાય, અહીંવર આયાંછ તારે તો મારે તાંહાં રાતના જમીનેજ જજો.” પીરોજીએ આગ્રહ કર્યો.

“દીકરા—મને તો બેઉ જન સરખી. આલાંને તાંહાં તો તારા બાપ માય સઉ આયાંછ એટલે એને તો સોહાવાઈ જશે. ચાલ, હું તારે તાંહાંજ જમીને જવશ.”

પોતાના કુધમાયને લઈને પીરોજી માળપર દોડી. ડોસાંએ આસપાસ નજર દોડાવી અને બોલ્યાં “આએ તારા ઘેરના શા ઢંગ? ઓરડામાં કચરાના ઢગ પડેલા છે ને બતી કીધી નથી ને ઘોલીઆ પાંથરીઆ નથી. એ શું?”

પીરોજી ફગલાઈને બોલી “કુધમાય, આજે આપાને જરા રાંધણીમાં રોકાણુ છે તેથી ભુક્ષી ગઈ હોશે. હમણા આવીને કચરો વારી નાખશે.”

“આયા! આયા!” કરી સોહાર પાડતાં પીરોજી નીકળ્યાં પણ આયા મળે નહીં. બુચાએ બપોર આવી કે તેનું તો ગામથી કાગજ આયુંછ તે વંચાવવા બપોરના બે વાગેની કુરમાં ગેઈછ. થોડાણી ઝડપમાં મીસ્ત્રીને ધમકાવવા બપોરનીઆનામાં દોડ્યાં—તો! ઓ ફરેસતાઓ! શું ફેસતો! મીસ્ત્રી છાકટો ધુન થઈ ભાંચ ઉપર પડેલા અને પાસેજ નાક આગળ નખસતાન કીધેલું તે ઉપર માખો ભમભમ કરે. બટક સવારનું કાપેલું તે એમનું એમ પીછ કહાડવા વગર ભાંચ ઉપર એક ખુણામાં પડેલું અને માછલી ટેબલ ઉપર કાચી પડેલી!

પીરોજ કાળ ખાધને ઇસતાન ઉપર બેસી ગઈ. હવે શું કરવું. એવામાં આયા બહારથી વેહલી વેહલી આવી લાગી. ખાધને ગરજ હતી તેથી તુરત તો લોહીનો ગોટ ગળી ગયાં અને તેણીને પટાવીને માછલીનો સાદાસ બનાવવા તથા બટકનું કાંઈખી કરીને વાણી બનાવવા સોંપ્યું અને પછી પાછાં પોતે ઉપર ગયાં. સાત વાગ્યા અને પોતાના મીત્ર હીરજીને લઈને કેકોબાદ આવી લાગ્યા.

“આલ પીરોજ—બુટલરને કેહ ખાણું કાઢારે.” તેવજી રાખ કસ્યો. સઘલાં ટેબલ ઉપર બેઠાં પછી ખારણાની બહારથી કોઈ બોલ્યું, “ખાધ, એ જોવનચી બશી ગે.”

ઓ તારી ! એ કોણ ? પીરોજને હવે યાદ આવ્યું કે આયા તો રાંધણીમાં રાંધતી હતી અને મેલી અખંતર હતી એટલે ટેબલ પર ખાણું લાવશે કોણ. આયાએ ગબરાટમાં પડોસમાંથી એક ધરડી ઘાટણને બોલાવીને તેની પાસે રકાખીઓ મોકલી હતી !

ચતુર કુઈમાય ચેતી ગયાં “જેની દીકરી, જરા માણસોને હાથ લાગ.” પણ દીકરી ઇસ્સો કરીને બેઠેલાં તે હીરજીના દેખતાં ઉઠીને જાય તો “અરાખ લાગે” તેથી બોલ્યાં.

“કાંઈ નહી, કુઈમાય—મુવાં આટલાં બધાં માણસો છે તે શું કરેછ. એવી ટેપ પરી જાય.”

જરા વાર રાહ જોઈને પેલી ઘાટણ માંહે આવી અને સાસની રકાખી જે છલાછલ પાણીથી બરેલી હતી તે ટેબલ ઉપર મુકતાં હીરજીના બોળાને થોડોક રસ પાયો. આ

ઘાટણ સુમારે સીત્તેર વરસની હતી અને એવી મેલી હતી કે તેણીનાં કપડાં ટેબલને ખીજે નાકે વાસ આવતાં હતાં.

કેકોબાદ તો ઉજળો પુની જોવા થઈ ગયો. ટેબલ ઉપર બધાંના દમ બંધાઈ ગયા. પીરોજને તો એવું થતું હતું કે જો ધર્મી બંધડે તો માંહે ગળી જાય. પણ ધર્મી તો બંધડે નહીં એટલે ઉપાય નહીં.

લોહીનો ગોટ ગળીને કેકોબાદે અમચો ભરીને માછલી લીધી અને મોઢોડાંમાં ઘાલતાંજ ગળી તાણીને કહાડી નાખી. કોહેલી રાખ ! પણ તેમાં નવાઈ શી. સવારના દશ વાગેલી આવેલી તે સાંજના પાંચ વાગતા સુધીમાં તાજ કાંઠાંથી થાય !

હીરજીભાઈ ઘણા શેઆના હતા એટલે બોલ્યા “ચીંતા નહીં પીરોજમાય, એ તો ઘેર છે. એમખી હોય ને એમખી હોય. આપરે મળ્યાં એટલે ઘણું છે. ખાવાનું કાંઈ નાહારી જાયછ.”

કેકોબાદ જીભ કરડીને બોલ્યા “લાવની લાવની ખીજું શું છે ?”

આવેછ આવેછ કરતાં ખીજી ડીશ આવી. પણ આ વાર ઘાતીઘાતી થઈને આવી હતી.

“શું છે ?”

“રોસ બટક” પીરોજએ મગફળીથી કહ્યું. કેકોબાદ હોઠ ટમટમાવા લાગ્યા. ડીશ ઉઘાડી જોમછ તો ઇસ્તફર

અલ્લાહ ! પીછ કાઢાડયા વગર આયાએ આખું ને આખું તપીલીમાં હોમાવેલું—આંચ, પગ, બધું કમપલીટ !!

કુધમાય તો ખડખડ હસી પડ્યાં. આયા ત્યાંથી નાહડી. પીરૌજ તો ભેંકી પડવાની અણીપર હતાં તેટલાં હીરજી બોલી ઉઠ્યા, “એમાં શું—હોથે—બચારી ગભરાઈ ગઈ હોથે એટલે ચુક થાય. લાવો આપરે કાપીએ.”

પોતાના મીત્રનો ફજેતો અટકાવવા હીરજીભાઈએ બટક ઉપર જેવો કાપ મુક્યો કે માંહેનું બધું બેથર ભરર દેતું ટેબલ ઉપર વીખેરાઈ પડ્યું. સઘળાના કપડાં ખરડાઈ ગયાં અને સર્વે ઉઠીને ઉભાં થયાં. કેકોબાદ લાલ ને પીળો થઈને ઉભો અને આગ્રહથી પોતાના ફ્રેન્ડને ધરતી બહાર ધસડી ગયો.

પ્રકરણ—૬.

ફફડી ચટકીને કેકોબાદ પોતાના મીત્રને જેવો બહાર ધસડી ગયો કે છોકરાંઓ બહારથી મરાતાં છુંદાતાં આયાં અને આંચકા ઉચકી કરતાં ટેબલકલાથ તાણી કહાડ્યો તેની સાથે ટંબલર, ડીકાનટર વગેરેનો ચુરો કરી નાખ્યો. પીરૌજને કાંઈ સુઝયું નહી. તે તદ્દન અકળાઈને બેબાખરી બની ગઈ હતી એટલે કોચ ઉપર બેસીને ધસાધસ રડવા લાગી.

“ઓ કુધમાય, હવે શું કરું. કેકોબાદ તો જેવા વાઘની કાની છેરાઈને બહાર ગીયાછ. તેવણ તો સમજ્યા પણ

હીરજીભાઈ મારે વાસતે શું ધારશે. ચાર લોકમાં મારે સાફ કેવો વીચાર આપશે. ઉ—ઉ—ઉ.”

“કેવો વીચાર આપશે ? કહેશે કે તું અભાસ ખાટલો છે ને તારામાં એક વાલ ભારતીની અક્કલ નથી. મારો પોતાનોની એવોજ વીચાર છે. ચાલ માએ. હું તો જાગીંછ. તારી બેહેન વાટ જોતી હોશે.”

“ને હુંની આગીંછ. કેકોબાદ નરતા પાછા આવશે તો મને કરડીજ આશે તેથી એવણ પોઢી જાય ને હું પછી પાછી આવશ.”

આલાંતા ઘરમાં કેવું શાંત ! કાંઠાં બેહેસ્ત ને કાંઠાં દોજખ. ડાકટર કાવશા ને તેવણનાં ધણીયાણી બચુબાઈ ત્યાં આવેલાં હતાં અને ખુશ મીઝજમાં વાત ચાલતી હતી. ગુસતાદ જમીને બે લટાર મારવા ગયો હતો. સઘળી કુર્યાદ અને પીરોજને તાંહાંની કાહણી ચાલેછ એવામાં ગુસતાદ અચખુચ પાછો કુર્યાં અને તેની સાથે કેકોબાદની દાખલ થયો ! પોતાની ધણીયાણીને ઝાર ઝાર રડતી જોઈને તે ગુસ્સો દબાવીને બોલ્યો “ મારી આબરની તો ધુળધાણી થઈ. પણ હવે જો એમનું એમ ચાલ્યા કરશે તો હું ઘરમાં રહેવાનો નથી—હું સાફ કહુંછ.”

ડાકટર કાવશા કેકોબાદને પટાવીને બોલ્યા “બા એમાં તારો જરા વાંક નથી. હું તો અસલથી કહેતો આયોછ કે છોકરીની જાતને ઘેર ચલાઉ કેળવણી આપવી જોઈયે પણ આજના ફાલાફુલીના વખતમાં આપણે માને કોણ ?”

“આવાજી,” પીરોજી રડતી બોલી “બરો વાંક વાણી-
આનો. હું શું કરું. શું મીસ્ત્રી આગળ આખો દહાડો બેસી
રેહું?”

“નહીં, તેમ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, પણ ધરને કાર-
ભાર મખમલની કાની સુમારો ચાલે છે નહીં તે ઘડી
ઘડી તપાસ્યા કરવાનું કામ બેરાંઆનું છે. વળી કેકોબાદ
બા, જરા તારોખી વાંક ખરો. તારી ઉપજ થોડી ને તેમાં
તેં વહેવાર એવો ચલે જવ બલે જવ રાખ્યો કે જાણે
બેરન રાથશચાઇલડ. બા, પગ જોઇને પાથરણું તાણીએ—
હવે પાનસોને બદલે સારી ત્રણસોમાં ધર કેમ ચલાવશે?”

“એવણુને કેહો કે કલખ બલખ બધું છોડી દે.” પીરો-
જીનું રડવાનું હવે નહાસી ગયું અને તે તાપસી પુરવા લાગી.

“તે મારેથી બનશે નહીં. મને ઘેરમાં શું સુખ છે જે
હું કલખ મુકી દેજી. જો એક સાંજના મને ઘેર રહેવું
પડે છે તો મને તાપ ચહડી આવે છે.”

“પણ જોની દીકરા, ગુસતાદને એવા બધા ઢોંગ વગર
ચાલે છે કેની?” કુહિાએ શીખામણ દીધી.

“અરે ગુસતાદની કાંઈ તારીફ થાય? તમારે બધાંને
મનથી એતો મોટો ફરેસતો છે. પણ બા, આપુને એવું
કોઈ શીખવે તારે કેની.”

ગુસતાદ અપમાન લેવાને બદલે હસીને બોલ્યો “ખીરાદર
કેકુ, એમાં શીખવા શીખવાનું કાંઈ નથી. અમે પહે-

લાંથી કોયળીનું મોંહ તંગ રાખ્યું અને મોજમજાડને તરફ કાંધી એટલે હવે અમુને ઘણું મજાતું લાગેછ. પહેલાં જરા દેવ પારી અને જીવને મારીઓ તો હમણા અમે અમારા જીવથી ખુશાલ છઇએ.”

“પણ મોટા સાધુની કાની રહેવાનું મને નહીં પરવડે.” કેકોબાદે હઠ લીધી.

“સાધુખી નહીં તે સાંધખી નહીં. મારે ત્યાં દર આતવારે એક બે ફ્રેન્ડો આવતાને આવતા.”

“ને તે લોકને પીછ સાથના બટક ખવાડેછ કે?” કેકોબાદે પોતાનાં દીલનું વેર કહાડ્યું.

“શું કરવા, મારી બહાધુર આલાં એવી છે કે બધા જાણુ ઘેર ખુશખુશ થઇને જાયછ.”

આ કેકોબાદે કુદમાય ખોલી ઉઠ્યાં “લે આલો હવે તકરાર કીધામાં કાંઈ સાર નહીં. તમે બે જને પરણવુંજ નહીં ઉતું, એ મીયાં માધવની જોરી કોઇ દહારે સધરે નહીં. એ તો એમજ મરાઇ કુટાઇને મારગ લાગવાના.”

“બા ગુસતાદ, તારી હીમત જખરી.” કેકોબાદે બોલ્યો. “આટલા પગારમાં તમે લોકે પરણવાની હીમત કીધી ને વરી બધો મામલો પાર ઉતાર્યો.”

ખરું છે, એમાં તનની હીમત કરતાં મનની હીમતની વધારે જરૂર છે. પોતાના જીવને મોજ દેખાડવાનો લોભ માણસ માત્રને વળગેલો છે પણ અણી-પર ધીક વખતે

જે માણસે દાંત પીસીને એ લાભને માર્યો તે ઝીત્યો ને જે શરણ થયો તે ડુખ્યો !” ગુસ્તાદે ખુલાસો કરીધો.

“તમે બધાં જણ કાંય તમારું માયું ઝીકોછ. એમનો સુરજ એમ કોઈ દહારેખી ઉગવાનો છે ? જોને બચગીથી ખાવા પીવાની ટેવ પરી તે કોઈ કાલે જાય નહીં. તેમજ પીરોજને લખર છપરની ટેવ પરેલી તે હવે આવતા બવમાં જાય તો કોણ જાણે. જુઝ્મોની એને સારીની ધરી કરતાંખી આવરે છે ?” દુધમાયે બોલ્યાં.

“નહીં બકીજે !! વરી દુધમાય તમે તો મને છકજ નાખી દેવાની સમજોછ કે ?”

“હાસતો વરી. લાવની જોજી—હમણા તો હાથ ચાટીને પેટ ભરોછ, પણ પછી છોકરાંએને ઇસકોલમાં મોકલવાં પરથે ને દુકતીએને સાદલા પેહરાવવા પરથે તારે પૈસા કાંઈથી લાવશે ?”

“તે વખતની વાત તે વખતે—સઉ થઈ રહેશે.”

“નહીં પીલાં બેહેન—મેં તો તેનો આગલથી વીચાર કરી રાખ્યોછ. હમે તે કારણસર દર મહીને પંદર રૂપા સેવીંગ બેંકમાં મુકીયેછ” આલાં બોલી.

“એ ખાપરે—આએ જીંદગી તે કેમ ખમાય” પીરોજને ગુસ્તાદ બેઉ બોલી ઉઠ્યાં.

આ ઠેકાણે ગુસ્તાદ બોલી ઉઠ્યો “મારાં મહેરબાન મુરખખીએ, આજે એક વાત હું કહેવાનો નહીં ઉતો પણ હવે મારેથી વધારે વાર છુપાવી રાખી શકાતી નથી. હું

જાણવાને ખુશી છેઉં કે અમારી ઓશીસમાં આસીસટન્ટ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટની પાનસોની જગા નીકળી હતી તે માટે મારી જાણ વગર કમીશનરે બલામણ કીધાથી મારી નેશનલ યધ છે અને આવતા મહીનાથી મને પાંચસોનો પગાર મળશે. ખરેખર છોકરાં પોતાની સાથે પોતાનું નસીબ લેતાં આવેછ. પણ નસીબદેવીને આવકાર દેવાને આપરેખી પાધરા ચાલવું જોઈયે.”

આ ખખર સાંભળી હર્ષને મારે આલાં રડી પડી. સર્વે ખુશ થઈ ગયાં અને કેકોબાદે તેને સેક્રેટ કરી મુખારક-ખાદી આપી “બચ્ચા ગુસતાદ તું જખરો નસીબવાન. હવે તો જરા ખાશે પીશે કેની?”

“પણ હું ભુખો કયે દહાડે રહેતો હતો? તારી મતલબ વધારે ખરચ રાખશ કે નહીં એમ જાણવાની હોય તો તે આલાંતું કામ છે. એ તુને જવાબ આપશે.”

આલાં બોલી. “ખરચ વધારે? શું કામ? બચ્ચાં પાળવાનાં ને પરજાવવાના નથી શું? હમણા અમુને શું દુઃખ છે જે વરી નવું સુખ શોધવા જઈયે? માણસની કાયા છે. ખોદા ના કરે ને ગુસતાદના જીવને સુખ નહીં રહ્યું તો શું પછી કરજ કરવા જઈયે? નહીં—નહીં જે વધશે તે બધું સર્વોગ બેંકમાં જશે.”

“પણ ખરચ વધારવાનો એટલે શું? જે ઘોડાની ગાડી રાખવાની?” ક્રુષ્માય ખબરીને બોલ્યાં, “મારી ખાત્રી છે કે હાલ કેકોબાદ ને પીરોજના હાથમાં પચાસ હજાર રૂપા

આવે તો ત્રણ માસમાં હજાર રીતે દારીઆ સુકરવારીઆ થઈ જાય.”

આ પછી બધાં રજા લઈ ઉઠ્યાં.

મારી વાતનું સેવટ આવી ગયું છે. જે ત્રણ માસ પછી કેકોઆદે લખી આપેલી ચીડી પાછી પાકી અને તેનાં નાણાં ભરાઈ ન શકવાથી તેના સામાન ઉપર ટાંચ આવી અને તેને જેલમાં લઈ જવામાં આવ્યો. પીરોજીએ રડી બડીને તોફાન કીધું પણ તેનો સાર એટલોજ આવ્યો કે તેવણ ગાંસડો પોતલો બાંધીને બાપને ઘેર જઈ પડ્યાં.

અકટોબર માસ હતો અને કુદમાય એકાએક શીક પડી ગયાં. તેવણને લકવો થઈ આવ્યો અને જે કલાકની રમતમાં પ્રાણ મુકી દીધો. સર્વે કોઈ દોડી ગયાં અને તેમની ઘટતી કીયા થવા પછી કબ્ર ખોલી જોતાં એક મોહોરબંધ વીલ મળ્યું તે સઘળાંની હજીરમાં ઉઘાડી જોતાં નીચલો વાક્ય વાંચવામાં આવ્યો:—

“મારી આવકમાંથી હું દર માસે રૂ.૨૫૦) બચાવતી હતી અને તે પ્રમાણે વરસ દહાડે રૂ.૩૦૦૦) એકઠા થતા હતા તેની નોટ લેવા કરતી હતી. આવી રીતે મારી પાસે ચૌદ વરસમાં ૭૮૦૦૦) રૂપીઆ થયા છે તેની સરકારી લોન મારા સુવાતા ઓરડામાં સીસમની કબ્રમાં નીચેથી ગણતાં ત્રીજાં ખાનામાં છે. એ સઘળી લોન એક બક્ષેશ તરીકે મારી ડાહી અને સંઘાહુ બત્રીજી આજ્ઞાં અને તેના લાયક વર યુસતાદને આપી જઈશું. હું તે લોકને અરજ કરવાની જરૂર

• બુલી, હું બુલી.

મકરણ—૧.

વરસાદ ! વરસાદ ! જોઈએ આભ તુટી પડો—જોઈએ
ધામ તુટી પડો, પણ ટપાલના સીપાઈના ચુરા કે દહાડે
ગગરીને ઠર પડવાના છે. બહાર બોર જોવડાં માવતાં ગળે,
મેદાનમાં છત્રીઓ ડાચાં વકાશે, કાદવ કીચલમાં બેગારી
ભીખારીના પગ લપસી જાય, પણ બાપડા ટપાલના સીપા-
ઈના નસીબમાં ઘરમાં સુખે બેસવાનું ક્યાંથી હોય ? વીજળી
પડો કે ધડાકા થાઓ; તડકો પડો કે પાંચ ઈંચ પાણી
પડો પણ તેનું કામ કરવાનું તે કરવાનુંજ.

આવા એક ડરામણા ભીના દીવસની સવારના દસ વા-
ગતે સીપાઈએ મારમારના વરસાદમાં બરૂચમાં બહારકોટ
સાંઈનાં મેદાન આગળના એક બંગલામાં કાગલ ‘ડીલીવર’
કીધું. બંગલામાં ફક્ત બેજ સ્ત્રીઓ બેસીને ન્યુસપેપર
વાંચતી હતી. એક સુમારે આડત્રીસ વર્ષની, ખાસ્તી માતેલી
અને હજીબી દેખામણી અને ખીજી આસરે વીસ વર્ષની
ખુબ દેખાવની પણ ખીહીકણ હતી. શું આ બે મા દીકરી
હશે ? બેની વય જોતાં તેમ તો ન હોય, વળી તેઓના
ચેહેરાની બકુટી કેવળ જુદી કીસમની હતી. મોટી જરા

મીનજી અને ટેકાવદાર હતી અને નાહતી શરમાલ અને નાજીક દીસતી. તેઓ મત્રાઈ મા અને દીકરી હતાં.

“આયા, જોતો. પેલો પોસ્ટવાળો કાગલ લાવ્યોછ.” નાહતીએ આતુરતાથી હાંક મારી, કારણકે તે એક કાગલની વાટેવાટ જોતી હતી.

આયા એક કાગલ લાવી ખરી પણ નાહતીને આપવાને બદલે મોટી બાઈના હાથમાં મુક્યું. આ મોટી બાઈને આપણે નવાજબાઈને નામે ઓળખાવીશું.

“માયજી કોણનું કાગલ છે?” સાવકી દીકરી મીઠી-બાઈએ પૂછ્યું.

“વાંચ્યા વગર હું શું જાણું? એમ વીરમાં તણાઈ શાની જાયછ? જોતી નહીં કે મોટું પરખીડું છે તે કાંઈ વ્યાજ ખ્યાજનું હોશે.”

“પણ પેરીની આશીસનો ઉપર છાપ છે તેથી કેહુંછ કે બાઈ તરફના કાંઈ સમાચાર તો નહી હોય?”

“અરે હરવાયો તારો બાઈ.” આ પ્રમાણે બોલી નવાજબાઈએ કાગલ ફાડ્યું અને ચાર પાંચ લીટી વાંચતાંજ હાથમાંનું ન્યુસપેપર નાખી દઈને ગુસ્સાથી ઉઠ્યાં ને આયાને બહાર જવાનો હુકમ કીધો. મીઠી તો ગભરાઈ ગઈ અને શું છે શું છે કરી અકળાઈને પુછવા લાગી.

“શું છે? એ બધું છે? પેસીના નામથી મને કેહેર છુટેછ તારે તું હંમેશ મારી સાથે ખરવાયાં તોરેછ પણ જો હવે, મારો બોલ ખરો પડ્યો કેની. હજીરખી એ દુક-

તાની પાછલ ઘેલી દેવાની થઈ જશે.” નવાજબાઈ ગુસ્સાથી પણ જરા સવાદ લઈ લઈને તાણો મારવા લાગ્યાં.

“માયજી, બચારા પેસીનું મારા વગર ખીજું કોણ છે? એ મારો માય જણ્યો બાઈ એટલે એની કદર હું નહીં ખાઉં તો હું બેહેન શા કામની? પણ શું છે શું? એમ ટવલાવ્યા શું કરોછ.”

“આએ કાગજ પેસીની આપ્રીસમાંથી આયુંછ.”

“પછી? તેનું શું?”

“તે લોક લખેછ કે એણે બેંકમાંની રકમ ઉચાપત કીધીછ, ને નાહસી ગીયોછ તેથી જો અહીં આવે તો એને પકડાવીને પોલીસને હસતક પાછો મુંબઈ મોકલાવી દેવો.”

આ ખબરનો પેહેલો આંચકો લાગતાંજ મીઠીનો સાદ બેસી ગયો એટલે આ વાત નહીં માનવાની જીકર કરવાની તેણીનામાં તાકાત રહી નહીં. પણ પોતાના બાઈની સાચવટ ઉપર તેણીને વીશ્વાસ હતો અને તેથીનું દીલ માંહેથી કહેતું હતું કે આ તોહોમત ખોટું છે.

જરા વારે જીવ હેઠો પાડી મીઠી બોલી “માયજી આ ખબરમાં કાંઈ ચુક હોશે—અથવા તમે વાંચતાં બુલ્યાં હોશે.”

“બુલ્યાં હોઈશું તો લેવો તમે પોતેજ વાંચો ને કાગજ આંખમાં ચાંપો.” આમ બોલી નવાજબાઈએ કાગજ મીઠીના અંગપર ફેંક્યું ને ચાહે પીવા ઉડ્યાં. ઉપરથી નીચે સુધી વાંચ્યા પછી મીઠીના હાથ પગ ઢીલા પડી ગયા.

શરૂઆતનું આટલું પ્રકરણ રજુ કરી હવે હું આ કુટુંબની ઝાળખાણ પેહેલાંથી કરાવું છું.

મીઠીબાઈ મહેતા જ્યારે દસ વર્ષની અને તેણીનો ભાઈ પેસી આઠ વર્ષનો હતો ત્યારે તેમની માતા ગુજરી ગયાં. તેમના બાપ માકુજી મહેતાએ એક વર્ષ પાછું ધર કર્યું. તેમની નવી ધણીઆણી તે આ નવાજખાઈ હતાં. તેણી પરણી આવ્યાં ત્યારે જીવાન હતાં, સોવામણાં હતાં પણ સ્વભાવનાં દાધાબજ્યાં હતાં અને આ જે નાહનાં સાવકાં છોકરાં ઉપર જીલમ પાડતાં હતાં. તેજ પ્રમાણે છોકરાંએ પેહેલાંથીજ મત્રાઈને જોઈને બડકતાં હતાં. તે લોક નાહનાં હતાં પણ નવી માય તેઓની અદેખાઈ કરતી હતી તે ઝટ પામી ગયાં હતાં. કોણ આહે છે ને કોણ હીણે છે તે જોટલું બચ્ચાં જલદી પારખી શકે તેવું કોઈ ન પારખી શકે. માકુજીનો જીવ બચ્ચાં ઉપર ઘણો ઝેટલે તેમનાં દેખતાં તો છોકરાં ઉપર મત્રાઈ સીપલાસ કરે પણ અંદર-ખાનેથી તેમને છુંદી મારે. તેમાં મુખ્ય કરી પેસી ઉપર તો એવો તેણીને કેહેર હતો કે લાગ આવે તો તેનો ખીલા ઉપાડ કરવાને ચુકે નહીં. પેસીખી જખરો મસતીખોર અને બોહોંસીલો હતો. તે માટાં મનનો, ખુલ્લાં દીલનો પણ બચ્ચાં બાંધવામાં હુશીયાર. સાવકીને જીમ પડાવવા માટે તે જાણી જોઈને સઘળું ખોરી પોરી નાખે અને હાથનું મુકેલું પગે રહેવા નહીં દીયે.

એક જે વાર તેણે નવાજખાઈની સાડીમાં કાતરથી ચપકા પાડેલા અને તેવણના નીખ્યા બ્રશ સંતાડેલા. આથી

નવાજબાઈનું બહુ પાકી જવું. તેવણુ ગમે ઝેટલી બુમ-
રાણુ મચાવે પણ પેસીની જાણે બલા. આખરે વાત ધણી
વધી ગઈ. નવાજબાઈએ રડીબળીને તોફાન કીધું ઝેટલે
માકુજીએ બેજાર થઈ આ મસતાન દુકતાને પોતાના એક
એકીને હસતક પુણે સ્કુલમાં મોકલ્યો.

મીઠી અદાર વર્ષની થઈ ઝેટલે થોડા દહાડાની ખીમારી
ભોગવીને માકુજી ગુજરી ગયા તે મસે પેસી પાછો ઘેર
આવ્યો. માકુજીએ વીલ કીધું હતું તેમાં એવી ગોઠવણુ
કરી હતી કે નવાજબાઈ જીવે જાગે તાંહાં મુઘી સઘણી દોલ-
તનો ભોગવટો કરે અને તેમની પછી સઘણું આ બે છોક-
રાંઓને મળે. ખીજું વીલમાં ફરમાવ્યું હતું કે ત્રસટીઓએ
દર સાલ રૂપ્યા બસે મીઠીને પોતાના અંગત ખર્ચ માટે
આપવા અને મીઠીએ પોતાની સાવકી મા સાથ રહેવું. તેમજ
ઝેટલીજ રકમ દર સાલ પેસીનેખી આપવા ફરમાવી હતી.

ત્રસટીઓમાં ત્રણ નામ ઠરાવ્યાં હતાં પણ તેઓમાંથી બે
જાણે ત્રસટી તરીકે અખત્યાર લેવા ના પાડી કારણકે તેઓના
વીચાર પ્રમાણે આ વીલ ધણું અધટીત હતું. એકજ
ત્રસટી મીં આદરજ બરૂઆ, જેવણુ નવાજબાઈના આધેના
સગા થતા હતા તેવણુ કબુલ થયા.

પહેલું વીલ જાહેર પડ્યું ત્યારે પેસી બહુ છેડાયો અને
સાવકીએ બાપનું માથું ફેરવી નાખ્યું હશે એવી જીકર
કરી લડવા તૈયાર થયો, પણ રાંક મીઠીએ તેને ધણો
સમજાવી લીધો.

“ભાઈ—હવે ધોળાયલાં દુધ ઉપર રડવામાં કાંઈ સાર નથી. તું લડશે તો ઉલટો અરધો કટકો રોટલીની જતી રહેશે. મારે ભાગના બસો રૂપ્યાની તુંજ લેજે મને પૈસાનું કંઈ કામ નથી.”

“ચુપ, ચુપ—તું ઝિંવી ગાંડી ગાંડી વાત ના કર. હવે આઝ્મે ધાઈપોરી મત્રાઈ તુંને કપરાં સાઈં ઝેક પૈસોની આપશે કે? તારા બસો રૂપ્યામાં મારું શું દલદર શીતવાનું હતું?”

પેસીનું માથું ફરી ગયું હતું. તે અમેરીકા અને આફ્રીકા જવા તૈયાર થયો, પણ મીઠી તેને વળગીને ઝાર ઝાર રડી કે હવે ભાઈ સીવાય તેણીનું ખીજું કોઈ નહીં હતું. પેસી પોતાની બેહેનને ખરાં હેતથી આહતો હતો, ઝેટલે લાચારીએ ઠંડો પડ્યો.

જ્યારે સત્તર વર્ષની પેસીની વય થઈ ત્યારે આદરજી બરમાની ધણી સીફારસથી પેસીને મુંબઈની ઝેક બેંકમાં રૂપ્યા પચાસની નોકરી મલી. વર્ષ દહાડે બસો રૂપ્યા મળે તે અને પગાર મલીને પોરીઝો પોતાનું હાની લશે એવા વીચારથી નવાજખાઈને ધણી કળ વળી. પણ મુંબઈ શહેરની ફસામણ અને ફલવણીનો નવાજખાઈને ધણો થોડો ખ્યાલ હશે. સાંજના પાંચ વાગે બેંકમાંથી છુટે કે પેસીને સમાલનાર કોણ? કોઈજ નહી. તે વીસ રૂપ્યા આપીને ઝેક વીસીમાં ખાતો અને આંક રૂપ્યાના બાડાંની ઝ્યારડીમાં સુતો, ઝેટલે સાત વાગતે ઘર આવો કે રાતના બે

વાગતે તેનું પુછનાર કોણ. કુદરતી રીતે તેણે ઝિવા શખ-
સોની દોસ્તી માંડી કે જેવા દોસ્તો સો દુશ્મનની ગરજ સારે છે.

બેં ત્રણ વર્ષ નીકળી ગયાં અને પેસીને થોડું ધણું
કરજ થયું, કરજ પાછળ તાંતલ, અને તે પછી અકળામણ.
આખરે જે દીવસે તેને બરાબર ૨૧ વરસ પુરાં થયાં તે
દીવસે કમખખત પેસીએ છુપાછુપ પોતાના ઘણીઝિના
૩૫૦૦) ઉપાડ્યા. વાત પકડાઈ ગઈ અને પેસી મુખઈ છોડીને
નાહો. બેંકના મેનેજરે તેની મત્રાઈ ઉપર લખાવેલો કાગળ
આ કથાની શરૂઆતમાં આપણે નજર કરી ગયા હૈયે.

✱

✱

✱

જરા વારે નીસાસો નાખી મીઠી બોલી “ઝો પેસી—
પેસી—એ તુંને શું સુઝ પડ્યું—તુંને પૈસા જોઈતા હતા
તો મને કાંય નહીં લખ્યું, હું બીજા માંગીને તારી ગરજ
સારતો. ઝો માયજી, ઝિણે જે રૂપા ઉપાડ્યાછ તે તરત
પાછા બરી દેવા જોઈયે.”

“કંઈ વાત ! ચોરીને એમ ચલાવી લઈયે તો કાલ
ઉઠીને તો ખુન કરે.—”

“પણ જો માયજી રકમ કેટલી નજીવી છે—ફકત ૫૦૦)
રૂપા.”

“પાંચસો રૂપાને બદલે પાંચ આના કાંય નહીં હોય.
ચોરી તો કીધી કેની? તારી આ ચાલથી હું અજબ છઉં.
પેસીને તો સખત સજા થવી જોઈયે. જો મારાં ઘેરમાં પગ
ચુકે તો જરૂર પોલીસના હાથમાં પાંખઈ આપું.”

મીઠી છાતી ઉપર ડોકું નાખીને ગમગીન બેસી રહી.
તુરતજ કોઇનો દાદર ઉપર ચઢવાનો સાદ સંભળાયો.

“માયજી, મને લાગેછ કે દાદીબા આવેછ. હવે શું કરું.
ઐવણુને કહેવું તો જોઈયે—પણ હું કેમ બોલશ. ઐવણુ
ચીરડાઇને કાજ તોરી તો નહીં નાખે?”

“તારે બોલવાની કંઈ જરૂર નથી. હુંજ કહેવરા.”
મત્રાઇએ જવાબ આપ્યો.

“વારું મરી જઈ—જરા સંભાળીને કહેજો—તમારી
ધણી મેહેરબાની થશે.” આટલું બોલી ડચકાં ખાતી મીઠી
ત્યાંથી છટકી ગઈ.

દાદીબા ઉપર આવી પહોંચે ઐટલામાં નવાજબાઈએ મન
સાથ વીચાર કરી રાખ્યો કે તેને કંઈજ કહેવું નહીં. આવતા
મહીનામાં તો તેની અને મીઠીની શાદી થનાર હતી. તેટલાં મુઠ્ઠી
વાત ગજરાવી નાખી તો પછી મુડદાં બેહેસ્ત જાએ કે દોજ-
ખ. જાંઠાં તાંહાંથી મીઠી ઘરમાંથી પતે તો પછી ગંગા નાહ્યાં.

દાદીબા અઠાવીસેક વરસનો હશે. તે ઉંચો, ગોરો, શ્યાનો
અને ખાનદાની હતો. મીઠીને હાથ આવો લાયક ભથાર
મળવા માટે સાડાં ગામ અજબ અને ખુશ હતું. દાદીબાના
બાપ કાકા મોટા વેપારી હતા અને દાદીબા પોતેબી
સોએ સો ટકા ગ્રહસયાઈથી ભરપુર હતો.

તેણે આવતાંને વાર મીઠીની ખબર પુછી પણ સાંભળ્યું
કે તેનું માથું પકડ્યુંછ ઐટલે કંઈ બોલ્યો નહીં. આ પીને
વીદાય થવા પછી મીઠી ધુજતી ધુજતી પાછી આવી.

“કાંય માયજી, શું કહ્યું? ધણા નાખુશ થયા કે?”

“જરાબી નહીં તેવણ કહેજે ભાઈ નઠારો નીકળે તેમાં તારો શું કસુર. પણ તેવણ એક વાત ખતી ખતીને કહી ગીયાછ કે:—”

“તે શું?”

“કે કોઈ દહાડેબી તેવણ આગળ તારા ભાઈનું નામ લેતી ના. જો કોઈ દહાડે બુલમાં દાદીબાથી પેસીનું નામ મોહોડાંમાંથી નીકળી જાય તો તારે વાત ફેરવી તોલવી.”

“પણ લગન પછી?”

“લગન પછી કાંઈ નહીં. તે તો તમે તમારા વચ્ચે સમજી લેજો. જો સંભાળજો, એમાં ફેર નહીં પડે, નહીં તો દાદીબા ધણા ચીરડાશે હું.”

“હું ધણી સંભાળ રાખશ. વાઈ માયજી, આએ સાઈ હું તમારી ધણી ઉપકારી છેઉ.”

પ્રકરણ—૨.

અઠવાડયાં વહી ગયાં અને સાથે મીઠીની શાદીની તૈયારીઓબી સંપૂર્ણ થઈ. કોઈ વાર એવું અને છે ખરું કે પરણતું જોડું બધી વાતે સુખી અને ઉમેદવાર હોય છે. જો પોતાના ભાઈ માટેની ચીંતા મીઠીના મનમાં ન હોત તો તે ખરેખરાત સુખી હોત. પેસીની તો કાંઈ ધન નસલ જણાઈ નહીં. તેની બેંકે તેને પકડવા માટે થોડા દીવસ

ગડબડ સરખડ કરી અંને પછી વાત નાખતી કરી, કારણ કે તેઓના મન પ્રમાણે પેસી હીંદુસ્તાન છોડી દુર દેશાવર નાસી ગયો હતો.

ગરીબ બીચારી મીઠી.—તે પોતાના બાપ માટે કેવો જીવ બાળતી હતી. તેનું શું થતું હશે, તે ક્યાં બટકતો હશે તેના વીચારમાં તે રાતે પુરી ઉઘતી નહીં. રખે તે બુખે ઠોકાતો હોય, રખે લાજને મારે આજેજ થઇને પોતાના જીવ સાથે ચેડાં કહાડે—એવા અંદેશમાં બેહેનનો જીવ રાતોદીન ઉદાસ રહેતો. ક્રૂર દાદીબા આવે ત્યારે તેની હજુરમાં મીઠી ખુશાલ ચેહેરાનો પ્રયત્ન કરતી કારણ કે બાઇની નાદાનીથી તે ગભરાય છે એવું દાદીબાને દેખા-ડવાને તે રાજ ન હતી. અત્યાર સુધી દાદીબાએ આ બાબદ-નો એક સખુન કહાડ્યો ન હતો.

એક દહાડે સવારના મીઠી ગુપચુપ પોતાના કમપાઉંડમાં ફરતી હતી એવામાં એક મોઠી દાદીવાળો હીંદુ આવ્યો અને તેણીને નમીને સલામ કરી ને એક ચીઠી તેણીના હાથમાં મેલીને ચાલતી પકડી. આ ચીઠી લાવનાર ધણી માટેો ગરાર જેવો અને સાંવળો હતો તથા માથે મારવાડી રોઝી મસ પાઘડી વીટાળેલી હતી. ક્યાંથી લાવ્યો, ક્યાંથી નહીં એ પુછવાનીખી મીઠીને તક મળી નહીં. તેના જવા પછી ચીઠી ઉપેડીને મીઠીએ નીચે પ્રમાણે વાંચી:—

“મારી વહાલી બેહેન—ઘેરમાં બધાંને છંછેર્યા વગર જો તું મને આજ સાંજના ટાઇવાડમાં મળશે તો તારી ધણી મહેરબાની. આજે ધણા દહાડા થયા

તુંને જોવાને મારો જીવ લાગી રહ્યો છે. ઘણી સાવચેતીથી કામ લેજે કારણ કે મુંબઈની પેઠે અમેમી પોલીસના સુંઘારા મારી પાછળ હશે. હું ટાઇવાડમાં પાણીના નળ આગળના લીલાં ઘેરમાં પેહેલે માળે રહું છું. આંખે ઘેર ઘણું નાહતું અને ગરીબ છે પણ તું બેશીકર માળપર ચડી આવજે અને દાદર આગળથી જમણી ગમનો દરવાજો ઠોકજે. મારે આતર એટલી જોહેમત તારા નીરદોશ જીવ ઉપર ખેડશે કેની ?

લાં પેસી.

મીઠીએ આ ચીઠ્ઠી પેહેલાંથી છેલ્લાં સુધી વાંચી અને ઉજળી સપ થઈ ગઈ. તે જાણે જીવતાં માણસ કરતાં લાકડાંની ઘડેલી હોય તેમ સજીડ થઈ ગઈ હતી, ને એવી બેબાખરી બની ગઈ હતી કે સામેથી દાદીઆ આવતો હતો તેનું આંખી તેણીને બાન રહ્યું નહીં. દાદીઆ સરભાગ ચાલી આવ્યો અને મીઠીનાં ખભાં ઉપર આંગળી લગાડી. મીઠીના મનમાં પોલીસના સીપાઇજ બમ્બા કરતા હતા. એટલે અચાનક ચીસ પાડી દઇને ચીઠ્ઠી ખીસામાં ખોસી દીધી.

દાદીઆએ ઘણુંજ અચરત થઇને પુછ્યું “ શું છે ? મીઠી. તું આટલી ગભરાયલી કેમ ? ”

“ હું જાણું કે—હું સમજું કે ?—તમે છેએ કે ? ”

“ તેં શું જાણ્યું ? એ તારો રંગ આ પ્રમાણે શા વડે ઉડી ગયો ? આંખે ચીઠ્ઠી તેં હમણા ગળવામાં દાખી દીધી તે કોણની ? ”

“ચીઠી નહીંરે—તે કંઈ નથી.” મીઠી ગભરાઇને ફાટો ફાટો ખુલાસો આપવા લાગી.

“કંઈ નહીં કેમ? એક હીંદુ તુને તે આપી ગયો તે મેં મારી નજરે નજર જોયું ને તે વાંચ્યા પછીથી તું ઉજળી વાપ્પ જોવી થઇ ગઇ, ને તોખી “કંઈ નહીં” કહેછ તેથી હું અજાબ છેઉં.”

“અરે કંઈ નથી રે—મકુંજે તમુને કહેવા લાયક કંઈ નથી.”

“મીઠી—શું તું આપરા વચ્ચે વહેમનો ખતરો પડેલો જોવા ઇચ્છેછ?”

“નહીં—નહીં—હું તમુને એક દહાડે બધું કહેવશ. હમણા નહીં—દાદી હું વચન આપુંછ.”

દાદીબાને કાંઈ ઉતાવળનું કામ હતું એટલે સાંધી રૂખ-સદ લીધી પણ રસતે ચાલતાં તે આ અસાધારણ બતાવ માટે બહુ અંદેશમાં પડ્યો.

સાંજ પડી. મીઠી એક સાદી કાળી સાડી પહેરીને હાથમાં છત્રી લઇને ફરવાને બહાને પોતાના કમનસીબ બાઇને મળવા જવા બહાર પડી. ટાઇવાડમાં તે કોઇ દહાડો ગઇ ન હતી પણ તે કયા લત્તા ઉપર છે તેની તેણીને ખબર હતી. આ ટાઇવાડ જોકે કુષ્ટ લત્તો તો કહેવાય નહીં પણ બજીરા કંગાળ અને ચીથડયો હતો. ધુળના ઢગેઢગની વચ્ચે અર્ધ નગન છોકરાં રમતાં હતાં અને મજૂર સ્ત્રીઓ ગડબડ કરી રહી હતી. મીઠીએ છત્રી જાંઘાડીને પોતાના

માહેડે ઝોઠો કર્યો. અને ઝડપ ઝડપ ચાલી. નળ આગ-
ળનું ધર શોધી કહાડવાની કાંઈજ જરૂર ન હતી કારણકે
પેલાજ ચીઠી લખનાર હીંદુ ઝોટલા આગળ ઉભેલા હતો.
મીઠીને જોતાં તે માળપર ચઢી ગયો અને જમણી ગમનું
બારણું ઊંઘાડીને માંહે દાખલ થવાને મીઠીને ઇશારત કરી.
પણ આ દુરવંદના અનુભવો ધરના અનુભવો ઝોરડામાં
દાખલ થવાને મીઠીની હીંમત ચાલી નહીં. તે બહાર ઉભી
રહીને ધાસ્તીથી આસપાસ જોવા લાગી. ચોમર નજર કરીને
પેલા હીંદુ હળવેથી બોલ્યો.

“ મીઠી—મને ઝોળખતી નહીં ? ખીહી ના—એ તો હું
પેસી છું.”

જેવી મીઠી ઝોરડામાં દાખલ થઈ કે બારણું બંધ થયું
અને પેલાએ પોતાના ચેહેરાને લગાડેલી ઝાઠી દાઢી ઉતારી
નાખી અને માથાં ઉપરથી પાંધડી કાઢી નાખી ને પેસીના
પરો આકારમાં જાહેર થયો.

મીઠી રડી પડી ને બોલી “ ઝો પેસી, આખરે આએ
દુરદશા ! ”

પેસીએ કરગરીને પોતાનો સંઘળો હેવાલ કહ્યો. મુંબઈ
જેવાં ચેહેરની લાલચમાં તે કેમ ફસાઈ ગયો હતો અને
માત પીતા અથવા બેહેનની સંભાળ વગર તે કેવા એકલ-
વાયો ગુચ્છવાઈ ગયો હતો તે ખરાં દીલથી કહી સંભલાવ્યું.
જ્યારે છેક કપ્પસ આવી ગયો ત્યારે કેવા અભાગ્યાં ચોંધડ્યાંમાં
તેણે પારકા પૈસા ઉપર હાથ નાખ્યો હતો તેની તોજસ કીધી.

“મેહેન મારી, તું માન કેના માન, પણ આમ્મે ખનાવ પછી હું એક રાત નીરાંતે સુતો નથી. જો તારાં નીરદોશ માયાં ઉપર સદાનો કલંક લાગવાની ખીક નહીં હોતે તો હું કે દહાડેનો મારી રાજી ખુશીથી સરકારને સવાધીન થઈ જતો. પણ શું કરું, આવી વખતે તારો રડતો ચેહેરો મારી સામે આવીને ઉભો રહેતો અને મારી હીમત ચાલી નહીં. હું છુપાતો ફર્યો, બંને દીવસ બુખો દોકાયો, કકડા રોડીને માટે કપડાં વેચ્યાં પણ તે શીક્ષા મારા દીલના પસતાવા આગળ કુચ નહીં હતી. હવે તો હું લાઈલાજ થઈ ગયો છું અને જો તારી તરફથી ફક્ત મને પચાસ રૂપ્યાની મદદ થાય તો ખલાસીના વેશમાં હું જપાન કે ચીન તરફ નાહસી જઈ અને મારાં કાળાં મોઢાંડાંથી તુંને કોઈ દહાડો આજોરદે નહીં કરું. મીઠી, આમ્મે પ્રમાણે તારી પાસ માંગતાં માફ મોહત થઈ જાયછ. તું મને આજે લાત મારીને અહીંથી કહાડી મુકે તોખી તે વાજખી કહેવાય—પણ ફક્ત મને એક ચાન્સ આપ—મને સુધરવાનો ફક્ત એકજ ચાન્સ! જો ખોદાનું ચાલવું છે તો પારકા મુલકમાં હું તન મનથી મેહેનત કરીને મારાં નામ ઉપરનો ડાઘ ધોઈ નાખીશ ને જો તેમ કરવામાં ફત્તેહ નહીં મળશે તો ફરીથી તું મને જીવતો જોવા પામશે નહીં. મારાથી હવે આ ચેહેરમાં રહેવાય તેવું નથી.”

ભાણી, ખાલેસ, માયાવાળી મીઠી! બાઈની કાકલુદી આગળ તે મોમ મીસાલે પીગળી ગઈ. તેણીની પોતાની પાસે પચાસ રૂપ્યા રોકડા નહીં હતા. શાદીના ખર્ચ માટે

સઘળા મત્રાઈએ લઈ લીધા હતા. પણ આટલી નાની રકમ તે ક્યાંથીની ઉછીકી મળવી શકશે એવી તેણીની ખાતરી હતી.

“ પેસી, કાલે આએજ ટાઇમે હું અહીં પાછી આવશ ને તું જે માગેછ તેનો થોડો ઘણો ભાગ લેતી આવશ. પછી થોડા દહાડામાં બધા પુરા કરી આપશ. પણ ભાઈ, મને અહીં આવતાં તો ઘણી ઓસક લાગેછ. કોઈ ખીજે ઠેકાણે મળાપ નહીં થાય ? ”

“ નહીં બેહેન—ખુલ્લા રસતામાં આપરેથી વાત થાયજ નહીં. કોઈ ચકોર પોલીસ સીપાઇને વેહેમ પડે તો મારો ખુરદો થઇ જાય. તુંને અહીં કાંઈ ખીલીવાનું નથી. આએ ઘેર કંગાળ છે પણ આબરૂદાર માણસનું છે.”

“ ઠીક છે—તારે ખાતર હું અહીંની આવશ.”

✱

✱

✱

ખીજે દીને સાંજના મીઠીને ન ધારેલી સગવડ મળી ગઇ. તેણીને એક સઘ તરફથી મળવા આવવાનું ઇજન થયું હતું એટલે તેણીએ ત્રીસાર કાંચો કે પાંચ મીનીટમાં પેસીને મળીને તાંહાં જવાઇ શકાશે. આગલે દહાડેનીજ કાળી સાડી પેહેરીને તે તૈયાર થઇ અને મત્રાઈની રજા પુછી.

“ હા—વહેલાં આવજો. પણ બપોરી વખત એટલું જલદી જવાનું કાંઈ કારણ ? ને આએ ચીથરાં જેવી સાડી ફાંહાંથી કહારી ? ”

“માયજી, હમણા વરસાદ જેવું ભરાઈ આવુંજ તેથી સોજી સાડી પેહેરવા નહીં ગમતી.”

“વારૂં—જેમ તમારી મરજી. સાથે આયાને લેતાં જીજી.”

મીઠી ને આયા બહાર પડ્યાં. જે આર રસતા કાપ્યા પછી મીઠીએ આયાને પાછી ધેર મોકલાવી દીધી અને બાઈ આગળ બોલવું નહીં એવી અમીટીત તાકીદ આપી. આયાનેની તેવુંજ જોઈતું હતું. તે લાગલી ટાંઉ ટાંઉ કરવા પોતાની કુરમાં ગઈ.

જરા જરા વરસાદ આવવા શરૂ થયો હતો તેથી છત્રી ઉંઘાડીને મીઠી વહેલી વહેલી ચાલવા લાગી. હજી તો ટાઈવાડમાં વળવા જાય છે તેવામાં પવનનો એક એવો ધુંધવાટો આવ્યો કે તેની છત્રી ડોડયું થઈ ગઈ. છત્રી સમી કરવા અને કપડાં બરાબર કરવા તે ગલીને નાકે ઉભી.

હવે રસ્તાની સામી બાજુએની એક ગ્રહસ્થ છત્રી ઝાઢીને ચાલતો હતો. કોઈ સ્ત્રીની છત્રી ઠેકાણે આવી નહીં એટલે તેણીને મદદ કરવા માટે તે દોડી આવવા જતો હતો તેટલાં તેની નજર અચળ્યમ મીઠીના ઉપર પડી ! દાદીબાએ તુરત પોતાની છત્રી આડી કરી અને ગલીને નાકે ઉભી રહ્યો. મીઠી પાછી ચાલી અને ટાઈવાડમાં વળી ને પેલાં ધરમાં દાખલ થઈ તે દાદીબાએ જોયું. તે તો આ રમના જોઈને દીંધમુઠ થઈને ઉભી. આ શું ફજેતો ! એક કંગાળ મોહોલામાં હલકી કીસમના દુરવંદના ધેરમાં મીઠી એકલી ! તે છુપાઈને ઉભી રહ્યો. અરધા કલાક પછી

મીઠી બહાર આવી અને મુગી મુગી ચાલી ગઇ. દાદીબા પણ પાછળ પાછળ ચાલ્યો. જે ફેંડને ત્યાં મીઠીને ધજન હતું ત્યાંજ દાદીબાને પણ હતું એટલે તેઓ બેઠે સાથે ચઢવાં પણ દાદીબાએ જે જોયું હતું તે વીશે એક હરફ કહાડ્યો નહીં. વધારે ચોકી રાખીને આ વાતની ખાતમી મળવવાનો તેનો ઇરાવ હતો. તેણે મીઠી સાથે વાત કરી પણ જાણી જોઇને દુરનો દુર રહ્યો. દાદીબા બલો હતો પણ શકીલો હતો એટલે તેના જીવમાં ખટાશ પેઠો. પણ ભાણી, ખાલસ દીલની સાચી મીઠી કાંઈની વાંકું કરે એમ તેના માનવામાં આવ્યું નહીં. દાદીબા ગુસ્સવાય તેમાં નવાઈ નથી.

પેસીએ માગેલા પચાસ રૂપ્યા ભિગા કરતાં મીઠીને ઘણા દહાડા લાગ્યા કારણ કે નવાજખાઈ પાસેથી કાંઈની ઉછીકું માગવાની તેની હીમત ચાલી નહીં. તે રોજ રોજ છુપી રીતે પેસીને મળવા જતી, અને દરરોજ તેની પાછળ દાદીબા છુપી નજર રાખતો. આ ઘરમાં કોણ રહેછ તેની ખબર વઠીક દાદીબાએ કહાડી અને તેને ખબર મળી કે કોઈ પહેલે માળે હીંકું રહેછ તેના ઓરડામાં મીઠી જતી હતી. દાદીબાને ખીજ પુરાવાની જરૂર રહી નહીં.

પેસીને બરૂચ છોડવાનો વખત નજીક આવ્યો હતો તેવામાં એક દહાડે મીઠી ટાઇવાડમાંથી નીકળીને ઉતાવળી ચાલતી હતી એટલામાં પછવાડેથી સાદ આવ્યો.

“મીઠીબાઈ—જરા ઉભાં રહેા.”

દાદીખાને જોઈને મીઠી ધુજવા લાગી કે આખો મોહોલા-
માં એકલી આવવાનું કારણ શું આપશ.

“જરા મેહેરખાની કરી કહેશે કે આખો મોહોલામાં
આવવાનું શું કારણ પડ્યું?”

“હું કે? દાદી—મને જરા કામ હતું, પણ હવે તે
ખલાસ થયું.”

“આવા એક નજીસ હલકા મોહોલામાં તમારા જોવીને કાંઈ
વાજખી કામ તો નહીં હોય—ને તેખી એક નહીં પણ બાર દહા-
ડા થયા રોજ રોજ. મને તેનો ખુલાસો માગવાનો હક છે.”

મીઠી આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી “દાદી, તમે મને
ખચગીથી ઓળખો, તમે મને સેંકડોમાંથી તમારી ધણી-
યાણી થવા પસંદ કીધી છો એટલે તમે મારે સાથે કાંઈ
વહેમ ખાઓ તે હું માનું નહીં.”

“ખરી વાત છે—મેં તમને પસંદ કીધાં છો તે હું ના
પાડતો નથી, પણ એક અદરાયલી કે પરણેલી સ્ત્રીએ પોતાના
પતીથી કાંઈખી કફાડી વાત છુપી રાખવી લાજમ છે?”

“હું વચન આપું છું કે આપરી શાદી પછી એક તલ
બારખી વાત તમારેથી છુપાવશ નહીં.”

“પણ તું શા સાથે ને કોણને મળવા અહીં આવેછ
તે મને કહેવુંજ પડશે.”

“પછી, હમણા નહીં—થોડા દહાડા રહીને!”

“એટલે? આપરી શાદી પછી?”

“હા.”

“ને અગાઉ નહીં?”

“મારી પાસે તેમ કરવાનાં કારણ છે. પછી તમે પોતેજ નારાજ થશો.”

“હું દલગીર છું કે તમે મરદાનાં લાગણીના અવ્યવે રખરનાં બનાવેલાં સમજેછ. પોતાની પરણેતરના સંબંધમાં કાંઈખી ભેદી વાતનો બોલે માયાં ઉપર લઈને કાંઈખી મરદ પરણવાને તૈયાર થાય નહીં. મારી એકવાર ફરીથી અરજ છે કે તમારે આર્ય વાતનો ભેદ ખુલી નાખવો.”

“નહીં—નહીં—હમણું નહીં—જે, એથી ઘણી ખરાખી થશે—તે કરતાં હું પુછી જોવશ.”

“કોણને ? પેલા તમારા હિંદુ ફ્રેન્ડને ?”

“એ દાદીબા, મને એમ ના અકળાવો. મારી ઉપર વીશ્વાસ રાખો. હું સત વચનથી કેહુંછ કે હું કંઈ ખોટું કરતી નથી; તમને કાંઈખી રીતે એવ લાગે તેવું નથી.”

“પણ તે વીચારવાનું મારું કામ છે—હું ખરી વાત જાણું તો મત બાંધું.”

“આજે નહીં—આજે નહીં—જે હું તજવીજ કરશ ને બનશે તો કાલે કહેવશ.”

“ઠીક છે. કાલે વાત. સાહેબજી.”

આ પ્રમાણે વાત કરીને દાદીબા પીઠ ફેરવીને ચાલી ગયા.

પ્રકરણ—૩.

ખીજે દીને રાતના જ્યારે મીઠી પોતાના બાઇને મળવા ગઇ, ત્યારે તેણીએ આ છુપી વાત દાદીબા આગળ કહી દેવાની રજા માગી.

પેસી ગભરાઇને બોલી પડ્યો “અરે નારે—એ તું શું ધાન વાળેછ. દાદીબાને કહ્યું તો મારી કમખખીજ થાય તો. એ તો એવો ડાહ્યો ડાહ્યો ને વરીઆવનો હોશે છે કે લાગલો જઈને પોલીસને ખબર આપે, ને એનો ખાપ વળી ખીજે ડાહ્યો છે. હું આગબોટપર ચઢી જઈ ને પછી કહેજે.”

“હવે શું કરે? તુને જતાં તો આઠ દશ દહાડાનો વાર છે, તેટલાં દાદીબાને કેમ થોભાવશ!”

“તે તો તું જાણે. પણ મીઠી, જો તુંને એમ લાગતું હોય કે દાદીને નહીં કહેવાથી તમારા લોકની સગાઇમાં કંઈ માટી ખલલ પડશે તો પછી કહે. હું છઉં ને મારું નસીબ છે. તુંને નુકસાન થાય તેના કરતાં મારા જેવો એક અભાગ્યો હોરાન થયેલો પરવડશે.”

ગરીબ ખચારી મીઠી લાઈલાજ થઇ ગઇ. પેસીનો કરગરતો અવાજ સાંભળીને તે ગદગદી પડી. ગમે તેમ કરીને પોતાના મા જણ્યા બાઇને ખચારી લેવા જોઇયે. આખી પેસીની ખધી વાત દાદીબા જાણતો હશે પણ તેણીને માહોડે ખરું નરું કરાવવા માંગતો હશે એમ તેણીને લાગ્યું.

તે રાતના પેસી સાથ વાત કરીને મીઠી જેવી બહાર પડી કે દાદીબા સામે મળ્યો. તેણે સાંજથીજ તાઢવાડ આગળ ચોકી રાખી હતી અને મીઠીને દાખલ થતાં તેમજ બહાર આવતાં જોઈ હતી. મીઠી મેદાનમાં આવી પહોંચી કે દાદીબા ઉતાવળેથી પાછળ આવી મળ્યો. કાંઈખી આવોજી જવોજી કીધા વગર તે બોલ્યો:—

“મેં તમને કબુલાત આપી હતી કે તમારો ખુલાસો સાંભળવાની હું તમને તક આપશ તે મુજબ હું આજે હાજર છું. બોલો હવે તમે શું કેહો છ ?”

“દાદીબા, હું ખચીત દલગીર છેઉં કે તે ખુલાસો હું હજુર આપી શકતી નથી, ખીજ થોડા દહાડા માંગી લેઉંછ.”

“એક દાહાડોખી નહીં—એક કલાકખી નહીં. જે આપણા વચે પુર ખુલાસો થવા વગર આજે આપણે છુટાં પડ્યાં તો જાણવું કે સદાનાં છુટાં.”

મીઠી રડવા જેવી થઈ ગઈ. તેણીએ પોતાના હાથ આગુ-જીથી જોડ્યા અને બોલી “દાદીબા—આવી રીતે ના કરો—મારી ઉપર દયા કરો—હું તે દાદારજી નામ માહોનાપર લઈને કહુંછ કે તાઢવાડના પેલાં ઘેરમાં હું જાઉંછ તેને લીધે આપરા વચ્ચેની સગાઈ તોડી નાખવાનું કશું કારણ નથી. દાદીબા તમે મને તમારી પનાહ તળે લીધી અને હવે મને એમ નાસીપાસ ને હેરાન કરવી નહીં જોઈએ.”

“હા—એ બધી નાટકી બાશા છે. લાંબાં લાંબાં બાશ-ણા કરતાં એક સાચો બોલ બધી જીકરનું સેવટ લાવે તે

છતાં તમે તે બોલ બોલવા ના પાડો છ. હું તમને હેરાન કરવા કે નાસીપાસ કરવા ઇચ્છતો જ નથી. પણ એટલું જ માંગુ છ કે તમારા દીલમાં જે બેદ છે તે જાણવાનો મને હક છે અને તે હક જો મને નહીં મળે તો હું એમ સમજીશ કે હું તમારે લાયકનો નથી.”

“હું તે બેદ થોડા દહાડામાં સમજાવશ. મારું જો ચાલતું હોય તો હમણા કેહું—પણ—

“પણ શું?”

“મારી ઉપર વીધાસ રાખો અને ખીજ થોડા દહાડાની મહેતલ જોઇયે છે. જોઇયે તો એટલા દહાડા મારી આગળ આવતા ના—પણ મારી ઉપર કડવી નજર રાખતા ના, કારણ કે હું તેને લાયક નથી.”

“મીઠી, તું શું મને બેવકુફ સમજેછ? તું મને આટલા દહાડા દુર રાખવા માંગેછ કે જેથી તું પેલાં શરમભરેલાં ઘેરમાં છુટથી આવ જ કરી શકે. તારા જેવી એકલી અતુલી છાકરીને આવાં ઘરમાં કંઈખી માટેબર કારણ સારું જવાનું તો હોયજ નહીં. તેમ એટલું બધું તે શું હોય કે તે તારા થનાર ઘણીથીખી છુપું રાખવું પડે. હું તો ધારૂં છ કે તારું માથું ખસી ગયલું હોવું જોઇયે.”

“માથું તો સલામત છે, દાદીબા, પણ સંકટમાં આવી ગઇછું. તમે એટલુંખી પામી શકતા નથી કે આંખે ભેદી વાત કહી દેવાનો મને હક નહીં હશે ત્યારેજ હું આટલી આનાકાની કરૂં છ કેની?”

“પણ હું ખાનગી રાખવાની કબુલાત આપું તો ? જે છુપી વાત તુંને કહેવામાં આવે તે મને કહેવાની અડચણ શું હોય ?”

મીઠી મન સાથ વીચારવા લાગી કે દાદીબાને બધું કહી દીધું હોય તો પેસીને કંઈ અનવલ તો નહીં આવે ?

જંરા વાર અંદેસો કરીને તે બોલી—“જે દાદીબા, તેમાં કોઈએ મોટો યુનાહ કાઢાની વાત આવી હોય તો તેખા તમે છુપી રાખશો ?”

“યુનેહગારોની સાથે સામેલગીરી કરવાનો મારો ખવાસ નથી અને એવાં કામ સાથ તારેખી કશો સંબંધ રાખવો નહીં જોઈએ.”

ચાલો—દાદીબાના આ જવાબથી મીઠીની ખુલાસો કરી દેવાની આશા તુટી. યુનાહની વાત આવી એટલે પેસીનો યુનાહ હશે એમ તો દાદીબા સમજતો હોવાનું જોઈયે, તે છતાં જ્યારે તેણે આવો તુંદ જવાબ આપ્યો એટલે એ પાણીએ કંઈ વાલ ચરે નહીં. તે નીરાશ થઈ જમીન ઉપર નજર રાખીને ગમગીન બની.

“તારે તમે મને કહેવા ના પાડોછ—મીઠીબાઈ.”

“હું ફક્તગીર છેઉં કે મને હાલ તેમ કરવાની ફરજ પડેછ. હું પાછળથી બધું કહેવશ.”

“નહીં—હું તમને ખીજી તક આપનાર નથી. જે હમણા સલામ તો છેલ્લી સલામ.”

“ નહીં—દાદીબા નહીં—આપણી શાદી કેટલી નજીક આવી પુગી તે વખતે તમે એમ કરોછ ?—જે મારી ઉપર બરોસો રાખો—તમારે વગે લાગું.”

“ તકરારમાં કંઈ સાર નથી. તમે તમારે વગે ને હું મારે વગે—ચાલો સાહેબજી.”

“ અરે—દાદી—દાદીબા—તમે મને તમારી ધણીયાંણી કરવાની કમ્બુલાત આપી ને હવે આંખે પ્રમાણે તે પવીત્ર કમ્બુલાત તોડોછ ?”

“ ખરી વાત છે, પણ તમે તમારી ચાલનો ખુલાસો આપો, ને જે મને લાગશે કે તે ચાલમાં કશું જેઆખર બરું નથી, તો પછી હું મારા સખ્તને વળગી રહેવા તૈયાર છું. જે મીઠી હજીબી વીચાર કર.” આમ બોલતાં દાદીબાનો સાદબી નરમ પડી ગયો હતો.

મીઠીએ વળી પાછું પોતાનું કપાલ ધાંધ્યું અને વીચારમાં પડી. પોતાના બાઈની સલામતી એક ગમ અને દાદીબાના મનનો વહેમ દુર કરવાની ફરજ બીજી ગમ. આંખે જે ખમ વધારે કે પેલો ? તેણીની ગુચવણ જેતો દાદીબા ઉભો રહ્યો. જરા વારે મીઠી ઠરાવથી બોલી :—

“ દાદીબા, અગર તમારી સામે કાંઈ ગુચવણ ભરી બીના હોય અને તમે મને વીચાર રાખવા કહો તો હું વરસો સુધી તેમ કરું—ને હાલમાં હું તમારી પાસે થોડા દહાડાની મહેતલ માગુંછ તો તમે આંખે પ્રમાણે કરોછ.”

“ ત્યારે દુકમાં કેહોની કે તમે ખુલાસો કરવા ના કહોછ ?”

“હા—મારી મરજી વીરધ મને એવોજ જવાબ દેવાની ફરજ પડેછ.”

“તારે ઠીક છે...સાહેબજી—સુખી રહો—આજ પછીથી આપરા વચેનો બધો સંબંધ તુટેલો સમજજો.”

દાદીબા ખફગીથી બરેલો પોતાના નવા બંગલા ગમ આણ્યો—જે બંગલો તેણે પોતાની શાદી પછી રહેવા માટે આરાસતે કર્યો હતો. મીઠી વીચારવા લાગી કે દાદીબાએ જોઈયે તે કરતાં વધારે સખતાઈ વાપરી હતી. પોતાના ભાઈની કેરીયત જાણવા છતાં દાદીબા આ પ્રમાણે કંઈ થાય તે મીઠીને ઘણું નવાઈ જેવું લાગ્યું.

આ બતાવનં બે દહાડા પછી પેસી ગુપચુપ એક સ્ટીમરમાં સવાર થઈને આસ્ટ્રેલિયા તરફ નીકળી ગયો. સ્ટીમર બર દરીએ ગયા પછી મીઠીને હીમત આવી અને તેણીએ નીચલી ચીઠી દાદીબાને લખી:—

“પેલી ભિદી વાત છુપી રાખવાને જે કારણથી હું બંધાઈ હતી તે કારણ હવે દુર થયું છે. મારી આલનો ખુલાસો કરવાની હવે તક આપશે અને પછી તમારે ગમે તેમ કરજો. મારા જીવને સાફ નથી તેમાં તમારી ખફગીથી હું તદ્દન કચડાઈ ગઈ છું.”

લાંબુવાગીર, મીઠીબાઈ મેહેતા.

આ ચીઠીનો નીચે મુજબ જવાબ આવ્યો:—

નેકનામ બેહેન મીઠાં—મારો દીકરો દાદી ચાર દહાડા થયા અમારી પેહેડીનાં કામ સાફ દેશાવર ઉપડી ગયો છે અને પોતાને નામનાં કાંઈપણ કાગલ આવે

તે ઉઘાડવાનું મને સોંપી ગીઆથી મેં તમારી ચીઠી વાંચી છે ને તે કાંઈખી કામકાજના સંબંધમાં નહીં હોવાથી આ મધે પાછી ખીડું છું. દાદીબા ત્રણ ચાર મહિનામાં પાછો આવશે. તમારી ખુશી હોય તો એવું સરનામું મોકલું. જતાં જતાં એ હસારો કરી ગયો કે તમારી વચ્ચે કાંઈ પંચાતી થઈ છે જે સાંભળી હું ઘણુંજ દલગીર છઉં.

લાં સદાનો દુવાગીર,
ધનજીશા દલાલ.

✱

✱

✱

આ સઘળાંનું પરીણામ શું આવ્યું. રૈજની ચીંતા— નાસીપાસી—હાય સોસારાએ મીઠીતાં નબળાં શરીર ઉપર અસર કરી અને તે ભિજની તાવથી ખીમાર પડી. એક વાર વાત એવી સટોસટ આવી ગઈ હતી કે તેણીની બચવાની આશાખી ડાકટરોએ છોડી હતી. પણ જીવાનીની ક્રામત અજબ છે. મરતી મરતી તે પાછી ઉઠી. પણ એટલી નાકોવત થઈ ગઈ હતી કે તેણીને હવા ખાવા માટે બહાર મોકલવાની જરૂર જણાઈ. નવાજબાઈ કંઈ ભરૂચથી સસરે તેમ ન હતું. પણ સારાં નસીબે મીઠીતાં મમાઈ તરફનાં કોઈ સગાં માથેરાનમાં રહેતાં હતાં ત્યાં તેણીને જવાનું ફાવ્યું જ્યાં તે બદનથી ટટાર થઈ પણ મનથી મુડદાલ હતી, કારણ કે દાદીબા તરફથી એક કે ખીજી તરફનો એકખી શબ્દ આવ્યો ન હતો.

જીન મહીનો આવી લાગ્યો. અને મીઠી પાછી ભર્ય
આવવા નીકળી. તેના મમાઈ ને ધરવાળાં છેક દાદર સ્ટેશન
સુધી આવી અને ત્યાંથી ખરોડા રેલવેના પ્લાટફોર્મ ઉપર
તેણીને પહોંચાડીને સેકન્ડ ક્લાસની ટીકીટ અપાવીને છુટાં
પડ્યાં. ભર્ય તરફ જનારી પાસીનજર ટ્રેનને વાર હતો
તેટલાં મીઠી ગુપચુપ કરવા લાગી. તેણીનો ચેરેંગે ઉદાસ
હતો. આર પાંચ આંટા આધા પછી તે થાકીને એક બાજુ
બેઠી તેવામાં સામેથી એક ગ્રહસ્થ ઝડપમાં આવ્યો.

મીઠી ચમકે તેમાં નવાઈ છે ? તેના હાથ માંહેનો કોથ-
ળો પડી ગયો અને તે ઉડીને ઉભી થઈ—આ નવો આવ-
નાર ધણી દાદીયા હતો.

મીઠીએ શેકહેંડ કરવા હાથ લાંબો કીધો અને હર્ષથી
બોલી “આ દાદીયા, તમે છો આ કે ?”

દાદીયાએ હાથ લીધો ખરો પણ ધીમેથી બોલ્યો “હા—
હું નહીં તો ખીજી કોણ ? હું કાલેજ બહાર ગામથી આવ્યો
અને આજે ભર્ય જાઉં છું. તમારી તખીએત કેમ છે,
મીઠીબાઈ ?”

“તમારા સીધારવા પછી હું ધણી ખીમાર ઉતી ને એક
વખત તો મરી જતી’તી—પણ આએ દહારો જોવા પોદા-
એ ઉઠારી.”

બેઉ જણ સામસામા ઉભાં. શું વાત કરવી તે સુઝે નહીં.
આહ! દાદીયા કેવો બલો, કેવો સોહામણો, કેવો સાચો

દીસતો હતો. થોડી ઘણી વાત કરીને દાદીબા લાંથી જવા માંગતો હતો પણ તેને મીઠીએ રોક્યો. તે બીચી કે રખે ખુલાસો સાંભળ્યા વગર વળી પાછાં તેઓ છુટાં પડે.”

“ઓ, દાદીબા, તમે જાઓ તે અગાઉ મને સાંભળી લેઓ. મારી ચાલ વીથે તમારી આગળ મનમાનતો ખુલાસો કરવાની આજ સુધી મને તક મળી નહીં.”

“મને ખુલાસો સાંભળવાની જરૂર નથી. હવે એ વાત ઉપર ટાંકણ વળવું જોઈએ કારણ કે તેમાં મને કશો લાભ નથી.”

“પણ મારે ખુલાસો કરવાની જરૂર છે કારણ કે તમે મારી ઉપર વહેમ રાખીને ક્રૂર કરો તે વાજબી નથી. પેલા કંગાળ મોહોલામાં હું કોણને મળવા જતી હતી તે તો તમે જાણો છ કેની? મારા બાઈની વાત તમે જાણતા હતા એટલે તમારે સમજી જવું હતું.”

“બાઈની વાત? તે શું? હું તો કંઈ જાણતો નથી. પણ હવે મારે જાણવાની જરૂરખી નથી ને હકખી નથી—હવે તો થઈ ચુકું.”

“અરે હા—હા—હું કંઈ આપરી આગલી સગાઈને થકી બોલતી નથી પણ મને ધનસાફ મળવા જોઈએ. પેલા મોટી પાધડીવાળો હોંદુ મારો બાઈ પેસી હતો.”

“તારો બાઈ?” દાદીબા હરણુકાર થઈને બોલ્યો.

“હા—અમારો ગભરાઈને આવી દશામાં છુપાતો ફરતો હતો.” મીઠી રડીને બોલી.

“એસ—એસ—મીઠી—એ તું શું બોલેછ ? તારો બાઈ છુપાય શું કામ ને તાહસે શું કામ ! એ શું બધું સંડોવી નામેછ ? મને કંઈ સમજ પડતી નહીં.”

“અરે એણે મુંબઈમાં પેલું આબરગુચર કીધું તેમાંથી છટકવાને અહીં દાડી આયો કે હું પૈસા આપું તો એ આસ્ત્રેલીઆ નાસી જાય. તાઈવાડની ઓરડીમાં એ છુપાઈ રહેલો હતો તાંહાં હું એને રોજ મળવા જતી હતી. તમે કહેશો કે એવે ઠેકાણે મારે જવું નહીં હતું પણ એ મારો મા જણ્યો બાઈ. બચારાની મુશ્કેલીમાં એને મુકી દેઉં ! એ મારી લાયકી ? મારાં મત્રાઈની મેં મદદ માંગી તો તેવણુ તો એવાં છેરાઈ પરીઆં કે બસ પેસીને બતંબેજ મોકલાવી દેઉં.”

“પણ મીઠી—તારી વાતમાં ઘણી ખીના હજીર મને સમજ પડતી નથી, તોખી હું પુછું કે તેં મને કાંય નહીં કહ્યું ?”

“પહેલાં તો તમેજ સખત તાકીદ કીધી’તી કે મારે એ વાત તમારી આગળ કાઢારવી નહીં, ને ખીજી તો—

“મેં તાકીદ કીધી’તી ? એ શું બોલેછ ? કાઢારે ?”

દાદીઆ લુલી ગયા હશે એમ ધારીને મીઠીએ બધી હકીકત માંડીને કહી કે જ્યારે પેસીના ગુનાહની પહેલી ખબર આવી તારે મત્રાઈએ સમજીું દાદીઆને કહ્યું હતું. ચીંતાથી સાંભળવા પછી દાદીઆ બોલ્યો.

“હું ધણેજ દલગીર છેઉં કે નવાજબાઈએ તુંને કી. આ બાબદ વીથે મારી આગળ તેવણુ એક હરફ બોલ્યાં નથી. તેથી ઉલટું હમણા પાંચ મીનીટની વાત ઉપર હું તો એવાજ ખ્યાલમાં હતો કે તારો બાઈ મુંબઈમાં હજી બેંકમાં ચાકરીજ છે.”

“અરે વાયરે ! તારે તમે મને એમ રખરતી જોઇને શું ધાર્યું હોયે ?”

“શું ધાર્યું તેની હવે ચીંતા નહીં પણ એમાં તારી મોટી બુલ થઈ, મીઠી. તારે મારી સાથ આવી કગાઈ વાપરવી નહીં હતી.”

“આ દાદીબા—હું બુલી—હું બુલી. જો મેં બધું ખરું કેહી દીધું હોતે તો—અરે છેક જ્યાંપર બોલ આવેસારે પણ હું જાણું કે તમે પેસીની વાત જાણ્યા છતાં એમ ખરવાયાં તોરોછ. વળી પેસી બીધા કે તમે તો એવી વાત-થી સુગાએ એટલે રખેને પોલીસના હાથમાં એનું પાંખરું આપી દેએ.”

“છટ, છટ, તેં આવા વહેમ આધો એજ હું માટો ગેરહનસાઈ સમજુંછ. શું હું એટલો બધો ધાતકી હતો શું પેસી તારો બાઈ નહીં ? હું ઉલટો એને નસાડવામાં મદદ કરતે. એ બધું કચુંબર થઈ ગીયું.”

“પહેલે દહાડે પેસીએ જાહારે ચીઠી મારા હાથમાં મુકીને હું રસતામાં વાંચતીંતી, તેવામાં તમે આવી લાગ્યા, તારેજ મારે બધું કહી દેવું હતું કારણકે તારે મને

તમારી સલાહ હીરાને ઠેકાણે કામ લાગતે પણ મત્રાધ્યમે મને જોડું સમજવીને મારી જ્યાં બંધ કીધી.”

ફરફડતા હોઠે ઘણા ગુસ્સામાં દાદીબા બોલ્યો “નવાજાબાઈ-નું જોદા થું બહું કરશે. આપરા વચ્ચેનો ગાંઠ તેમણે ને—ને મારો ધાન કાઢારી નાખ્યો.”

“પણ હવે તો તમે મને મારું કરશે કેની?”

“મારી આંખોને જોરે, અસહ્ય થું મને વહાલી હતી ને હજીબી મારી બેહેન સમાન હું તુને ગણુશ—મીઠી—મીઠી—આમ્મે તારી કેવી બુલ!”

“બેહેન સમાન!! દાદીબા!!”

“હા બેહેન સમાન—મીઠી હું તો ખીજ સાથ પરણી ચુકોછ.”

પ્રકરણ—૪.

“હું તો પરણી ચુકેલો છું.”—ઉપજા શબ્દો દાદીબાને મોહોડે સાંભળતાંજ મીઠી દઘાધ ગઇ, તેના હોઠ ઉજળા પડી ગયા અને ટાઠ ચઢી આવી ને કાંપવા લાગી. દાદીબા બોલ્યો:—

“જરા ધીર ધર. મને કેટલોક ખોલાસો આપવાની જરૂર છે, તારા જવાબ ઉપરથી મેં નક્કી માની લીધું કે તું મારે હાથથી ગઇ, એટલે મારું દીલ તુટી ગયું. હું અકરવકરમાં હતો, તેટલાં ચીનમાં મને એક કુટુંબમાં ઓળખાણ પડી

અને ત્યાં એક લાયક છોકરી ઉપર મારું મન લાગ્યું. જીવથી કંટાળેલા હોવાથી હોય કે પછી તુંને શીક્ષા કરવા થકી હોય, ગમે એમ હોય, પણ હું તેણીની સાથે શાંતિના ગાંઠથી બંધાયો. આજે તે વેર્ડેંગ રૂમમાં બેઠેલી છે.”

મીઠી ઉઠીને ઉભી થઈ. પોતાનું મગજ ઠંડું રાખવાને તેણીએ કસદ કર્યો જો કે તેને લાગતું હતું કે તેણીનો સુખનો સુર્ય અસ્ત પામ્યો હતો. ટ્રેન આવવાનો ઘંટ થયો અને દાદીબાનો હાથ પકડીને તે ડમ્પમાં ખાતી બેઠી:—

“વારું; તમારા દીલથી તમે મને તો ખીનતકસીરવાર ઠેર-વાછ કેતી?”

“હજાર વખત. પણ મીઠી, મારા મનની શાંતિને ખાતર ધ્રુષ્કું છ કે તું તકસીરવાર પુરવાર થતે. હવે તો વળી પાછો પસતાવો મને હેરાન કરશે. જા, હવે ટ્રેન આવી પુગી. ખોદા તારો નીઘેબાન થાઓ અને મારા જેવી દુઃખી અવસ્થા તારી ન થાઓ. ઓ મીઠી તારી બુલે મારી કેવી કમખખતી કીધી છે તેનો તુંને ખ્યાલ નથી.”

આ પછી દાદીબા ગયો અને વેર્ડેંગ રૂમમાંથી એક જીવાન અને ખુબસુરત બાનુને બહાર લાવ્યો. તેણે આ બહેની ઓળખાણ કરાવી નહીં. તેઓ ફર્સ્ટ ક્લાસમાં બેઠાં અને મીઠી ગુપચુપ સેકંડમાં બેઠી અને ટ્રેન ઉપડી ગઈ.

*

*

*

આહ! વરસોનાં પેટાંમાં શા શા ખંતાવો બરેલા છે. સમજો કે આ વાતને છ વર્ષ વહી ગયાં. આટલાનટીક

મહાસાગરમાં એક જંગી આગબોટ સડસડાટ પાણી કાપતી જાય છે. તેનું તુતક ઉતાડ્યોથી ચીકાર બરેલું છે. છેક નાજ તરફ એક પેટી ઉપર એક પારમી બાનુ ગમગીન એકલી બેઠી છે. આસપાસ ખીજાં કિતાડ્યો એક ખીજામાં ટોળ ટાહેલાં કરે છે, પણ તે મુગી સમુદ્ર તરફ જોયા કરે છે. તેણીની ઉંમર સુમારે સતાવીસ વર્ષની છે; ચીંતાથી ઘેરાઈ ગયલી છે પણ નખાઈ ગયલી નથી. તેણીનો ચહેરો હજી બહુ ભરાવદાર અને રૂપાળો છે.

આ બાઈ મીઠી હતી. છ વર્ષ પછી પાછા આપણે એને મળ્યે હૈયે. આ છ વર્ષ તેણીનાં ઘણાંજ કઠણ અને અભાગ્યાં ગયાં છે. મતાર્છના જીલમ અને તે જીલમમાંથી બચવાને મીઠીના પછાડા અનેક હતા. દાદીબા સાથના ખાલાસા પછી તે ધુંધસ જેવી થઈ ગઈ હતી. અને પોતાના માથાં ઉપર દુઃખનાં ઝાડ ઉગ્યાં હતાં એમ માનતી હતી. પણ મીઠી સખર કર! હજી તો આ સંકટો મનનાં છે—નનનાં સંકટો તો હજી તારી સામે આવી ઉભાં રહેવાનાં છે. એક વખત એવો આવશે કે તુને દુકડા રોટી માટે મુઝાવું પડશે.

આ છ વર્ષને દરમ્યાન નવાજબાઈ પોતાના આધેના સગા અને દુસ્ત્રી આદરજી બરૂઆ સાથ ફરીથી દાણા પાડી ગયાં હતાં. આદરજીએ નવાજબાઈનાં પૈસાથી અશીમનો સટો કરવા માંડ્યો. શરૂઆતમાં એકુ બે તડાકા પડ્યા જેથી લજબાઈને તેઓએ એવું ડાહ્યું કે પૈએ પૈ ધસડાઈ ગઈ એટલુંજ નહીં પણ ઘર બાર વેચાઈ જવા છતાં

માંમનારાઓની ધાડ પડી જેમાંથી બચવાને આદરજી જંગબાર નાહસી ગયા અને નવાજબાઈને છોડી દીધાં.

પણ આ વાર મીઠીની શી અવસ્થા હતી. આધાના વાખા પડવા લાગ્યા એટલે તેણીએ વેચાણું સીવવાનું લેવા માંડ્યું અને ચાર રૂપ્યાની એક એરડી બાડે લઇ ત્યાં જેમ તેમ એકલી રહેવા લાગી. તેણીને આધાના ગમે એવા વાખા પડતા તોયે મત્રાઈની છેકજ ખુરી અવસ્થા જોઈને તે અવારનવાર તેણીને એકાદ બે ચોખ્ખાની રોટલી આપી આવતી. આવી રીતે મામલો ચાલતો હતો એવામાં ચીના-ઈલાળા શેઠયાઓનું કુટુંબ હાંગકાંગ જવા નીકળ્યું તેઓને એક પારસી બાનુ છોકરાંઓ તપાસવા જોઈતી હતી. આ વાતની ખબર મીઠીને પડતાંજ તેણીએ લાગ લગાડીને આ નોકરી મેળવી અને તે કારણથી આજે તેણીને સ્ટીમરના કુતક ઉપર જોઈએ છેએ.

સ્ટીમર ઝોંકા ખાય છે, તે સમેત ઉતાડેઓ સીક પડી જાય છે પણ ચીંતાતુર મીઠીને કશી અલવલ આવતી નથી.

“ભાય,” એક ખલાસી દુર જોઈ બોલ્યો “વાઝેરો છુયટો છે; સાંજ કોઈ પુકાન થાહે ખરં.”

ખીજએ ઉત્તર દીધો. “એ તો એમતો—આજે હાંતી કાલે પુકાન—આપરે છે તે ખલાહીના દોકરા તે ખીજું હું ઓય.”

આ બિાળી વાત સાંભળી મીઠી મન સાથ નીસાસો નાખીને બોલી “અરે ભાઈઓ મારા બાબમાં તેમ નથી. મારાં કીસમતમાં તો સદાનું પુકાનજ છે.”

મીઠીની આ સઘળી મુશકેલીઓમાં એકજ વાતનો સં-
તોષ હતો તે એ કે તેનો ભાઈ આખરે આશ્વેરીયામાં ઠર
પડ્યો હતો. તેણે ઉચ્ચાપત કરેલા રૂપયા વ્યાજ સીકે બેંકને
પાછા વાળી દીધા હતા અને બીજી પરચુટણ કરજ ફેડ્યું
હતું પણ કાંઈ મુદત થઈ તેની તરફથી કશું કાગલ પત્ર
આવ્યું ન હતું.

એણીમર જ્યારે મીઠીવાળાંઓ છેક પડતીમાં આવી ગયાં
હતાં, ત્યારે દાદીબાવાળાં પૈસાની રેલછેલમાં ઉગી નીકળ્યાં
હતાં. દાદીબાના આપ વધી વધીને કૌનસીલના મેમબર થવા
પામ્યા હતા અને જે ઘડી જાયછ તેમાં તેવણને સર નાઈટનો
ખેતાબ મળવાની વકી હતી.

સ્ત્રીમર હાંગકાંગ આવી પહોંચી અને સઘળાંઓ વગે
જગે થઈ ગયાં. થોડાજ દહાડાના અતુભવે મીઠીને જાણા-
વ્યું કે આ નવી નોકરી તેણીને લાયકની ન હતી. તેણીના
શેઠાણી ઘણાંજ આજસુ અને મીઠાજ હતાં અને મીઠી
સાથ ઘણી તરછોડથી વાત કરતાં હતાં. તેણીનાં પાંચ બચ્ચાં
જેની સંભાળ કરવાને મીઠીને રોકી હતી, તેઓ એવાં લાડપેલાં
અને વુક્કાની હતાં કે મીઠી કાયર કાયર થઈ જતી હતી અને
જો જરાબી ધાક દેખાડવા જાય તો શેઠાણી છેડાઈ પડતાં
હતાં એક દહાડે તેવણે સાફ મીઠીને કહ્યું કે “તુને કંઈજ
આવડતું નથી, હું કાંહાંની કાંહાં તુને ઓઈ ઉંચકી લાવી.”

મીઠી કંઈ બોલી નહીં. પણ આ પ્રમાણે છીટાં શોધ-
વામાં બાઈની કાંઈ મતલબ હતી. તેવણને એક ચીની નોકર
સસતામાં મળી હતી એટલે કંઈબી કરીને મીઠીને ખેરવ-

વાનો તેવણનો વીચાર હતો. એક દહાડે સવારના પોહારમાં મીઠી છાકરાંઆના કપડાં ધડી કરતી હતી તેવામાં બાઈ આરડામાં દોડી આવ્યાં.

“ચાલ સાઈં થયું—તારીખી મતલબ સરથે ને મનેખી ઠીક થથે. તું કંઈ મારે તાંહાં ચાલે નહીં. અમારાં આળખીતાં દીનબાઈ દોરીઆવાળાં કરી બુઝરગ બાઈ છે તેવણને એક તારા જેવી બધરી જોઇયેછ. તેવણ આગળ તેવણની દીકરીનાં બે નાણાં છાકરાં છે, ખીજું કોઈ નથી. મં દર માસે પચ્ચીસ રૂપીયાને પગારે તારે સાઈં કબુલ કીધુંછ.”

“વાઈંજી, પણ એ લોક કેવાં માણસ છે?”

“કેવાં? ચામડાંના ને હાડકાંના. વરી એવું તે શું પુછવાતું, આપુને ગરીબ આદમીને જે દાર રોટલી મળે તે પર શુગર કરવાતું.”

ગરીબ ખીચારી મીઠી—પરદેશમાં એકલી શું કરે? આ નવી ચાકરીએ તે રહેવા ગઇ. ઘરમાં પગ મેલતાંજ તેણીને ઘણું પસંદ આવ્યું. ઘણું માટું નહીં પણ સ્વચ્છ અને બરપુર હતું. દીનબાઈ દોરીઆવાળાં જેવણ સાઠેક વર્ષનાં હતાં અને સ્વભાવે ખુશ મીઠજી હતાં તેવણે મીઠીને ઘણા હેતથી આવકાર દીધા. દુર કોચ ઉપર એક ખીજી જુવાન બાઈ જોડેલી હતી, તેણીએ માત્ર “આવો” કરી ડોકું ધુણાવ્યું. આ ખીજી બાઈ દીનબાઈની બેટી થતી હતી. આ જુવાન બાઈનો ચેહેરો મીઠીની લગાર આળખાણમાં આવતો હતો પણ તે ચેહેરો ક્યાં જોયલો તે યાદ આવે નહીં.

જે બે છોકરાં મીઠીની સંભાળમાં આવનાર હતાં તેમાં એક પાંચ વરસનો છોકરો હતો અને બીજી બે વરસની બુચી હતી. આ છોકરાને શીફ્ટ થઈ આવવાની ટેવ હતી અને તે લીધે ડાક્ટરોની સલાહથી તેની મા તેને દરીઆની સફર માટે મુંબઈથી ચીન પોતાનાં માબાપને ધેર લાવી હતી.

“તારે એ બચ્ચાંઓએ મુંબઈ જાયલું છે?” મીઠીએ ખુશીથી પુછ્યું.

“હા, મારી દીકરી ભરતમાં પરણેલી છે. એનો વર કંઈ કામસર ચીન આવ્યો તો તાંહાંથી ચોકડું બંધ બેસી ગયું,” દીનબાઈએ ખોલાસો કીધો. “તાર પછી ત્રણ મહીના રહીને દાદીબા પાછા મુંબઈ સીધાં.”

દાદીબા ! મીઠીની આંખે ચીત્રી આવી ગઈ. આહા ! હવે ધ્યાન આવ્યું. આ બાઈ તે દાદીબાની ઝોરત અને આ બે તેનાં છોકરાં. બાઈનો ચેહેરો ઝોળખમાં આવતો હતો તેનો ખુલાસો થઈ ગયો. આ ચેહેરો તેણીએ દાદરનાં સ્ટેશનપર બે મીનીટ જોયો હતો પણ તે તેણીની છાતીમાં કોરાઈ રહેલો હતો. તે વેળા મીસીસ દાદીબા જુવાન અને રૂપવંતી દીક્તી હતી પણ હમણા તે નબળાઈ ગયલી અને મરેહાલ હતી.

દીનબાઈ વળી પાછાં બોલ્યાં “તમે તો દાદીબા ધનજીશા દલાલનું નામ સાંભર્યું હોશો. એ લોક ભરતમાં મોટા વેપારી છે.”

પોતાની લાજ ઠાંકવા સારું છોકરાંઓ ઉપર વાંકી વળી મીઠી બોલી “હાજી—હું એ લોકને ઓળખું છું.”

હવે જીવાન બાનુ મીસીસ દાદીયા જેવણને આપરે શીરીનબાઈના નામથી ઓળખાવીશું તેવણ બોલી ઉઠ્યાં “છોકરાંઓને જે ગમે તે ખાવા ના દેતાં—તમે જાણો—વગી એ લોકને હંમેશ ધોત્તાં ધાત્તાં રાખજો, મારા વરને કુવડાઈની ધણી સુગ છે.”

હવે મીઠી મારા વમલમાં પડી. પોતે અને દાદીયા એક બીજાને કેમ ઓળખે છે તે અને ‘ખુલ્લું’ કરી દેવું જોઈએ કે નહીં? એ વાત છુપી રાખવામાં કાંઈ ખોટું તો નહીં કહેવાય? કોઈખી વાતની ઠગાઈનો મીઠીને ધીકાર હતો, તેથી તે હીંમતથી દીલ કઠણ કરીને બોલી.

“જી, મારે ખુલાસો કરવો જોઈએ કે મને દાદીયા સાથે અને તેવણના કુટુંબ સાથે ધણી પીછાન છે. મારાં કુટુંબને અને એ લોકને અસલ ધણો ધરોબરો હતો. મારાં કુટુંબની અટક માકુજી મહેતાના.”

“માકુજી મહેતાના? દાદીયાએ એવું નામતો કોઈ હજારેમી મારી આગળ દીધું નથી. પણ એવણ તો હંમેશનાજ એવા ધુખરાયત્રાં છાણાં જેવા છે. કોઈ દાહારે કાંઈ ધસીને બોલે નહીં.”

ધસીને બોલે નહીં! ઓ, જો મીઠી સાથે તેનું ક્રીસમત જોડાયું હતે તો મામલો કેવો જીદા બની રહેતે.

“તારે શું તમે અસલ બરમનાં કે?” દીનબાઈએ પૂછ્યું.

“હાજી—મારા બાવાજી તાંડાંજ ગુજરી ગયેલા.”

અને વાત તમામ થઈ અને વાત કરતાં ત્રણ માસ નીકળી ગયા. મીઠી કોઈ નવી નોકરી શોધી કહાડવાની કાગને ડાળે રાહ જોતી હતી. તેણીને આહી બધી વાતનું સુખ હતું પણ તે રાત દહાડો દાદીબાની યાદમાં ચકચુર રહેતી અને હાય સોસારા કરતી તે તેણીને વાજખી લાગ્યું નહીં. દાદીબાની મુર્તિને પોતાનાં હૈડાંમાંથી દુર કરવાની તેણીએ ધણીખી યુક્તિ કરી પણ ફાકટ. શીરીનબાઈ જોડે જરા મગર પણ બોલકણાં હતાં, તેવણુ ઘડી ઘડી પોતાના ધણીની વાત કહાડી બેથે અને દર વખત મીઠીનો સહેજ રજયલો જખમ પાછો તાજો થાય. તેણીએ ધણીવાર નોકરી છોડવાનો વીચાર કર્યો પણ જય કાંડાં?

ધણે વખત સુધી અંદેશો કર્યા પછી એક મહિનાની આખેરીએ નોટીસ આપવા માટે મીઠી પોતાની શેઠાણી શીરીનબાઈના ઓરડામાં ગઈ. શીરીનબાઈને સખત ઠાંસો થયો હતો અને ખીમાર હતાં. તેવણનું મોહ બહુજ ઉતરી ગયું હતું.

“કેમ મીઠી, એટલું બધું શું જરૂરનું કામ છે કે સવારના પોહોરમાં આવી—જરા ઉભી રહે. મુંબઈનો મેલ આયોછ તેમાં મારા દાદીબાનું કાગલ છે. લે આપે તારે નામનુંખી એક છે.”

દાદીબાનું કાગલ શીરીનબાઈ હર્ષથી વાંચતી હતી તે જોઈને મીઠીને બહુ દુઃખ થયું પણ લોહીનો ગોટ ગળી

જઘને પોતાનું કાગલ ઉખેડીને વાંચવા લાગી. થોડી લીટી વાંચવા પછી એકાએક તે હર્ષમાં ચીસ પાડી પડી. આ કાગલ પેસીનો હતો. લગભગ ચાર વરસે આ કાગલ આવ્યો હતો. નોટીસ આપવાનું સઘળું વીસરી જઘને મીઠી પોતાના ઓરડામાં દોડી.

આ ખુશાલી—આ કરામત—પેસી પાછો મુંબઈ ફર્યો હતો. તેણે પોતાની આગલી સઘળી ભુલો સુધારી હતી એટલુંજ નહીં પણ ખીજી ઘણી રીતે મામલો સુધર્યો હતો. તેણે મેલબોર્નમાં મોટું નાણું પેદા કરીધું હતું અને ત્યાં મોટા માણસમાં ખપતો હતો. આ સઘળી વીગતો આપ્યા પછી પેસી છેલ્લું પોતાના કાગલમાં લખતો હતો કે “મારી વહાલી બેહેન, મારો જીવ તુને મળવા એટલો તલપી રહ્યો છે કે હું આ કાગલ પછીના મેલમાંજ ચીત તરફ નીકળી પડશ ને તુને આઠ દહાડામાં મળશ. મેં તથા આ ધર્મીએ તુને શરમભરેલી રીતે હાડમાર કરી છે ને ખોદા આહથે તો તે સઘળાંનો ખંગ હું વાળી આપશ—હવે હું તારેથી કબ્બુ જીતે પડનાર નથી.”

આ કાગળ મળ્યા પછી આઠ દહાડે પેસી હાંગકાંગ આવી પુગો. મીઠી બંદર ઉપર ગઈ હતી ત્યાં બાઈ બેહેન વચે કેવી ભિટ થઈ તે વર્ણવાની જરૂર નથી. પેસી ઘણો ફેરવાઈ ગયો હતો. તેને મોટી જખરી દાઢી ઉગી હતી અને રફ સેલર જેવા લાગતો હતો.

પ્રકરણ—૫.

બાઈ બેહેન બા મુઠ્ઠે કેવાં હેતથી મળ્યાં ! પેસીએ પોતાની હાડમારીનું વર્ણન કર્યું અને મીડીએ પોતા ઉપર પડેલી સઘળી જકા કહી સંભળાવી. વાતની અધવચે પેસી ઉઠ્યો અને બેહેનનો હાથ પકડીને બોલ્યો “ મીડી, આવ તુંને કોઈ ખીજાં સાથ આળખાણ કરાડે. તને બાઈ માણસની સોખત વગર સોહોવાય નહીં તેથી હું બાઈને લઈ આવ્યો છું.”

“ બાઈ ? કોણ, આપરી મ—મ—મત્રાઈ ? ”

“ અરે ગાંડી તેને કાંઠાં સેકો તાણેછ. જો વળી, તેને લાવીને કાંઠાં ઉભો રેહું ? નહીં નહીં, એ તારો હવેનો સાથી કોણ છે તે હમણા જાણે. ફ્રેની, આએ જો મારાં બેહેન મીડી, હવે તારાં ધ્યાનમાં કાંઈ ઉતર્યું કેની ? ”

એક જીવાન, ખુબસુરત, છોકરવાદી દેખાવની બાગુ આ સાદ સાંભળી હસ્તી હસ્તી અને લજવાતી માહે આવી. તે પેસીની માહોરદાર હતી.

“ બેહેન, તું કદાચ ધારશે કે મેં તુંને મારી શાદીથી વાકેફ કીધી નહીં પણ હું આસ્ત્રેલીયાથી નીકળ્યા અગાઉ તુરતજ પરણ્યો તેથી લખવાનો લાગ ફાવ્યો નહીં. ફ્રેનીખી પોતાના બાપ સાથે મેલબોર્નથી મારીજ સ્ટ્રીમરમાં મુંબઈ જતી હતી ત્યાં અમારી પહેલવહેલી આળખાણ થઈ, અમે બધું અમારું આસ્ત્રેલીયામાંજ મુકી આવેલાં છીએ.”

“બાઈ, ત્યારે શું તું પાછો આસ્ટ્રેલીયા જવા ધારેછ ?”

“અલબત્ત, ક્રેનીનું બધું કુટુંબ ત્યાં છે. હું તો તમે મળવાજ હોંડુસ્તાન આયો ને હવે મારી પાસે ખુબ સરખી દોલત થઈછ ત્યારે જોવા માંગતો હતો કે કેટલા જીના દોસ્તો આગળ આવેછ ને કેટલા પાછા હશેછ.”

“પણ પેસી તું કહેછ કે તારી પાસે આટલું બધું નાણું થયુંછ તો તું હવે પાછો જઈને શું કરશે ?”

“શું કરે ? વધારે નાણું કરવા ! કોઈની માણસ આ જમાનામાં પોતા પાસે હોય છે તેથી ધરાય છે ?”

“વાઈ બા, જેમ તારી મરજી. પણ હવે આપણે જીદાં પડ્યું તો ફરીથી મળવાનાં નથી. મારું તો હવે કોઈ નથી ને લોકની વેઠ કરતાં કરતાં હું તો મરણ કાંઠે આવેલી છું.”

“લોકની વેઠ ? શું કરવા ? તુંને ખાસ અમારી સાથે લઈ જવા તો અમે આયાં ! મારું જે કાંઈ છે તેપર તારો પહેલો હક છે. તું નહીં હોત તો મારું અત્યારે શું થતે ?”

મીઠી આનાકાની કરતી હતી પણ જીવાન ક્રેનીએ પોતાના ધણીની માગણીને સખત ટેકો આપવાથી તેણીએ પોતાની હઠ બગાર મુકી.

આસ્ટ્રેલીયા જવું કે નહીં તે તો પછી. પણ એ મસે દીનબાઈ દોરીયાવાળા પાસે તથા શીરીનબાઈ પાસે નોકરી છોડવાની રજા માગવાનું બહાનું મીઠીને ઠીક મળ્યું. મીઠીની વાત સાંભળીને શીરીનબાઈ તો ફફડી પડ્યાં “બસ

તમારા લોકના ઝેજ ઢંગ રહી ગયા ! પેહેલાં કેવાં ડોખાં
જેવાં આવેછ ને જરાક કામકાજનાં થાયછે કે બસ જાઉં
જાઉં કરી રહેછ. તુંનેખી હજી એ મહીના થયા નથી તેટલાં
વળી બહાં નીકળી આવ્યો ! કોણ જાણે મારે ખાતરજ દાંત-
માં આંગળાં ધાલીને બેસી રહ્યો'તો કે ?”

“ પણ જી મને તો એ મહીનાજ થયા તેટલાં હું ઝેરહું
બધું તે તમારે લાં શું શીખી કે તમને અડચણ પડશે ?”

“ આવા દેશ પરદેશમાં કામના માણસો કાંઈ ઘડી ઘડી
મળેછ કે ? તું વળી ઠીક હાથ લાગી ગઈ હતી. છોકરાં-
ઝોને તારો પડોસખી સારો છે. હું તો આવી ને આવી
દેહતી કુખી છું તેથી મારેથી કાંઈ થવું નહીં. પણ તું એ
લોકની જતન એક માયના જેવીજ કરેછ તેથી હું તો
પ્રુશી થતી'તી.”

માયના જેવી જતન ! આ શબ્દોથી મીઠીના દીલમાં અ-
જબ જેવી અસર થઈ. તેણીએ નમનતાઈથી પુછ્યું “ તમે
મુંબઈ પાછાં ક્યારે જવાનાં ? ”

ખેલાસો મળ્યો કે શીરીનખાઈનું ધક પોતાના ધણીમાં
બરાબર હવું ને તેવણ એકાદ એ મેલમાં પાછાં મુંબઈ
જનાર હતાં.

શ્યાનાં દીનખાઈ દોરીયાવાળાં એ ઠેકાણે વચે પડ્યાં
“ માએ, શીરાં, એ બચારીનું કામ સરવું હોય તો આપણે
વચે આર નાખવી નહીં જોઈએ.”

“ઝા દીનબાઈ માઝે !” મીઠી બોલી, “જુઝા વીચાર કરો કે હું કેરી ઝેકલી અટુલી પડી ગઈ છું ! અચાર સુધી કેવી હાડમાર થઈ, આજે અહીં તો કાલે અહીં ઝેમ દલ-દેસરી ને રખડપટ્ટીમાં મારા દહાડા નીકળી ગયા છે. હવે જો હું ઠર નહીં પડું તો પછી મારા ઘડપણમાં મને કોણ પુછે ? છતો ભલો ભઈ આયોછ ને લઈ જવા માગેછ તે ના કેહું તો મારા જેવી બેવકુફ કોણ ?”

સારાંશ કે પોતાની નોકરી છોડી મીઠી ભઈ અને ભાજપ સાથે મુંબઈ આવી. પાણીના રેલાની પેઠે દહાડા નીકળી ચાલ્યા. નાટક, સરકસ અને કાપડયાની દુકાન ઉપર ખુબ ધમાલ ચાલતી હતી. પેસીની મોહોરદાર ફ્રેની ભાળી હતી પણ ઘણીજ લાડકી અને ભિન્ન ફાટેલ હતી. મીઠીના જોવામાં આવ્યું કે તે જરા મીઠીનીખી હવે અદેખાઈ કરવા લાગી હતી એક દહાડે મીઠી પોતાના ઝોરડામાં બેસીને સીવે છે તેટલાં પાસેના ઝોરડામાં હળવે હળવે વાત કરવાનો સાદ સંભળાયો, પોતાના નામનો સાદ આવ્યાથી મીઠીનું ધ્યાન ખેંચાયું. તેણીએ સીવવાનું હાથમાંથી મેલી દીધું અને નીચલી ગોફતેગો બોલે બોલે સંભળી.

“ફ્રેની, તું મારી બેહેન સાથે ઝેમ કાંચ કરેછ ? હવડાં ખાતાં ખાતાં તેં અણકા કીધા તે ખીચારી મુગે મોહોડે સંભળીને ઉઠીને ચાલી ગઈ.”

ફ્રેની રડવા લાગી “ઝેવું કરવાને વાસ્તે તમે મને મારે ધેરથી ધસડી લાયા કે ? ધરમાં સાસુનો દાર નહીં ઉતો તે

આમ્મે નહીં હતી પીડા લાવીને નાખી? મારા બધા ચેન-
ચાળા જોવા તમે એને જ્યાં હોયછ ત્યાં સાથે ઘસડોછ!”

“ચેનચાળા જોવા!”

“તો ખીજી શું? જ્યાં હું જાઉં ત્યાં એ ડાહીડોરી
થઈને સાથે ઘસડાયછ ને મને ફરવા હરવાનો જરાક કરાર
નહીં મળે. હું સાફ કેહુંછ કે એ કાંઈ ચાલવાનું નથી.”

“છટ! એ ખીચારી દુઃખની મારેલી પોતાના ગમમાં
મરી રહેલી છે તે તારી પુઠેપુઠ શું કરવા આવે? તુંને નહીં
ગમતું હોય તો ના લઈ જા!”

“એ હું બધું સમજુંછ! શોભતાં બેહેન આયાંછ તે
હમણા આપણા ભાવ ઓછા થયાછ!”

“ફ્રેની, તું એટલી નાદાન છે એમ હું ધારતો નહીં હતો.
અલબત્તાં મીઠી મારી પોતાની બેહેન છે ને તે મને વહાલી
છે પણ તે સાફ તારી સાથનાં સંબંધમાં કશો ફેર પડ-
વાનો નથી.”

“બધો વાંક તમારો છે. મને પુછ્યા પરછ્યા વગર એને
સાથે આસ્ત્રેલીયા લઈ જવાનો બંદોબસ્ત કીધો તો પછી
ભેંસનાં શોંગડાં ભેંસને ભારી!”

“પણ એ જાય ક્યાં? એનું ખીજી છે કોણ? મારે
વાસ્તે એ ખીચારીએ પોતાની જાંદગી ધુળધાણી કીધી
ત્યારે હવે હું એને નાંખી જાઉં એ મારી લાયકી? તું
એને વસી વાપરી જો, પછી જાણશે કે એ કેવી મજાની છે!”

પેસીના આ બાપણથી મામલો સુધર્યો નહીં. ફેની આટું માંહ કરી બોલી.

“ઠીક છે, ઘર ગીયા પછી જોઈશું. જો સીધે સીધું આણ્યું તો બલ, નહીં તો તમે છેલ્લા ને તમારી બેહેન છે, ગમે તેમ ઘેર ચલાવજો, હું તો મારા આપને સાં જવશ.”

“ઠીક, ઠીક, એટલું બધું કરવાની કાંઈ જરૂર નહીં પડશે.”

મીઠીએ વધારે સાંભળ્યું નહીં. તેણીએ ઉઠીને પોતાના એરડાને માંહેથી હળવેથી સાંકળ દીધી અને હાથ ઉપર માથું મુકી ને ઝાર ઝાર રડી. એ પરવરદેગાર! કોઈ તેણીને સાથી નહીં ! કોઈને તેણીની ગરજ નહીં ! સગો બાઈ વટીક બૈરીને ખાતર એકાશ્યાળો ? તે તકીયા ઉપર માથું મેલીને પુર અંદેશમાં હતી તેટલાં કોઈએ તેણીના ઘરડા ઉપર હલવેથી હાથ મુક્યો. મીઠી ઝડપથી ઉઠીને જોય છે તો દીનબાઈ દારીયાવાળાં !

તેવણ આગલે દહાડે પોતાની બેટી સાથે ચીનથી મુંબઈ આવ્યાં હતાં. શીરીનબાઈની તખ્તીયત બહુજ અગડી ગઈ હતી અને મીઠી મુંબઈમાં છે તેની ખબર પડતાંજ બલાં દીનબાઈ દારીયાવાળાં તેણીને મળવા આવ્યાં હતાં.

મીઠીની આંખમાં જોર જોર જેવડાં આસુંઆ જોઈ તેવણે પુછ્યું “એ બધું શું ?”

પણજ થોડા શબ્દોમાં મીઠીએ પોતાનો હેવાલ કહ્યો.

“દીનબાઈ માએ, હું સઉથી એકલી પડી ગઈ છું. મારી સોબત કોઈને પસંદ નથી, બાઈ ભાભઈ બધાંને મનથી હું અંકારી છું તેથી હું તદ્દન નીરાશ થઈ ગઈ છું.”

“પણ શું કરવા? કોઈ નથી તો હું કેવી છું? ખોદા ઉપર વીશવાસ રાખ્યે તો તે સાહેબ કેવો છે? તારે બાઈ સાથે નહીં જવું હોય તો મારી સાથે રહે, તું ડાહી છે તેથી કોઈ દહાડે મારે માથે પડવાની નથી.”

* * * *

પેસી અને તેની ધણીઆણી તો પાછાં આસેલીયા ગયાં, શીરીનબાઈ પોતાના ધણી આગળ મુંબઈ રહ્યાં અને દીનબાઈ દારીયાવાળાં મીઠીને લઇને પાછાં હાંગકાંગ આવ્યાં કારણ કે શીરીનબાઈનાં છોકરાંને ત્યાંજ રાખી આવેલાં હતાં. શીરી-બાઈની તખીયત ધણી બગડવાથી તેને મુંબઈ ફક્ત મુકવા તેવણુ આવ્યાં હતાં.

હાંગકાંગ ફરવા પછી આઠ દહાડે દીનબાઈ પોતાના હાથમાં એક ઉંઘાડું કાગલ લઇને આવ્યાં. તેવણુની આંખો પાણીથી ભરેલી હતી.

“મારી વહાલી મીઠી, ધીરજ રાખવા અને ખોદા ઉપર વીશવાસ રાખવા હું તુનેજ શીખામણુ દેતી હતી. પણ તેવી ધીરજની હવે મનેજ જરૂર છે. મારી દીકરી શીરીન ભરૂચમાં ગુજરવાનું કાગલ આપુંછ. હું અગાઉથી વહેમ રાખતી હતી કે તેને ખહી લાગુ પડીયોછ પણ બધાંએ માફ માન્યું નહીં. બચારી એક મહીનોખી ભરૂચમાં જીવવા નહીં પામી.”

મીઠી મનમાં ઘણી મુજબ અને ખચારાં નમાયાં છોકરાંઓ માટે તેનો જીવ જળવા લાગે.

મહીના પાણીના રેલાની પેઠે નીકળી ગયા, બધું સમાધાન હતું, પણ શીરીનખાઈનો વડો છોકરો જે હમણાં છ વરસનો હતો તેનેથી ખહીની નીશાન જણાવા લાગી. તે શીફડાંથી તો હેરાન હતોજ પણ આ વળી નવો વારસો જાહેર થયો. પેસીના સમાચાર તો સારા આવતા હતા તેનું કામ ધુમધાકાર ચાલતું હતું અને તે માટે લક્ષાપતી બની ગયો હતો. તેને ત્યાં એક બેઠીની વૃધી થઈ હતી, જેનું નામ કુખ ઉપરથી મીઠી પાડ્યું હતું.

આ સમયે ઠીક ચાલતે તો મીઠીના મનને જરા કળ વળતે. પણ તેટલાં શીરીનખાઈનો જુઓ ગુજરી ગયો. તેનો તાર પહોંચતાંજ દાદીબાનો જવાબ આવ્યો કે બાકી રહેલી જુઓને મુંબઈ લઈ જવા સારું તે પોતેજ હાંગકાંગ આવનાર હતો.

રખે જુઓના જવાથી મીઠી પાછી રખડી રહે એવા વીચારમાં દીનખાઈ પડ્યાં કારણકે તેવણનો જીવ મીઠી ઉપર ખરેખરો હતો.

“ મીઠી—મારા મનમાં શું થાયછ તે તું જાણેછ ? ”

“ નહીં—ખાઈજી—તે શું ? ”

“ તે એજ કે ખોદા કરે ને દાદીબાના દીલમાં કાંઈ મહેર આવે ને તુંને પોતાનું તુટી ગયલું ઘેર સાંધવા પસંદ

કરે. બધા જુવાન માટીડા પાછું ઘેર કરેછ તો દાદીબા કાંઈ ચુકવાતો છે? પણ કોઈ જીયરી પીયરી માટે ઘેરની અંબાઈજી લાવે તેના કરતાં તુને પસંદ કરે તો કેવું મારું બચ્ચું સચવાશે?”

મીઠી લાલ લાલ થઇ ગઈ પણ બોલી “બાઈજી તમે એવું એવું શું બોલોછ?”

બે ચાર મહીના નીકળી ગયા કારણકે દાદીબાના બાપ ઘણા ખીમાર પડવાથી તેનાથી ચીન અવાયું નહીં. પણ આવ્યા ત્યારે અચ્ચુચ્ચ આવીને ઉભા. સાંજનો વખત હતો અને મીઠી બુચીને ખોળામાં લઇને બેઠી હતી.

કુલીએ સામાન લઇ આવ્યા તેપર મોટા દસકતે નામ પાડેલાં હતાં.

સર દાદીબા ડીઠ દલાલ,

કે. સી. એસ. આઈ.

દાદીબાનું મોઢ ઉતરી ગયું હતું અને વાળ પાકી ગયા હતા. તેઓ સાત વરસે પાછાં મળ્યાં. દીનબાઈએ ઉડીને એવરણા લીધા અને બુચી બાપના પાસાંમાં દોડી ગઈ. મીઠી ધભરાઈને એક બાજુએ ઉભી રહી. જ્યારે જરા સમાધાન થયું કે દાદીબાએ તેની ગમ નજર ફેરવતાં દીન-બાઈએ એળખાણ કરાવી.

“મીઠીબાઈ, તમારાં છોકરાંની રખેવાળ-દાદીબા મેં મારાં કાગલોમાં લખ્યું હતું કે બચ્ચાંઓની માએ કરતાં સરસ છે તે એ.”

દાદીબાના ડોળા ચઢી ગયા “ મીઠી ! મારાં છોકરાંને તું રાખતી’તી ? તેતું નામ મીઠીબાઈ છે તે હું જાણતો હતો પણ મારી બચગીની મીઠી હશે એમ તો મારા સ્વપનામાંની નહીં. હું તારી માયા માટે ઘણુંજ ઉપકારી છેઉં. ”

“ જી મેં મારાં પેટને ખાતર મારી ફરજ બજાવવા સીવાય ખીજી કંઈ કીધું નથી. મને પહેલાં ખબર નહીં કે એ બચ્ચાં તમારાં છે. ”

દાદીબાએ મીઠીનો હાથ મજબુત પકડી રાખ્યો હતો. “ પણ મીઠી તું આટલાં વરસ કાંદાં ઉતી તેનો મને જરા સંસારોની મળ્યો નહીં. ”

વાત જરા ઠર પડી. બુચી અને દાદીબા પાછાં હીંદુસ્તાન જવાની તૈયારી ચાલી. મીઠીએ વીચાર કીધો કે એ લોકના જવા પછી કંઈ ખીજી નોકરીની ઝોળમાં રહેવું.

એક દહાડે બુચી મીઠીને વળગીને રડવા લાગી “ હું એકલી જવાની નહીં—મીઠામાએ, તમેજી આવો તોજ જાઉં. ”

“ દીકરા, એમ બોલીએ નહીં. ખાવાજી સાંભળશે તો કુહરશે, માફ શું કામ છે. તું જેવી ડાહી છે તેવીજ રહેજે—જો મને ખરાબ નહીં લાગે. ”

પાસેના ઝોરડામાં બેઠેલાં દીનબાઈ અને દાદીબાએ આ વાત સાંભળી.

“ કેમ દાદીબા—તમારો શું વીચાર ? શીરીનને બેહેરતન થવાને એક વરસ થઈ ગીધું ને તમે જો ખીજી ઘેર કરવાના

હો તો બુચીને મારી આગળજ રાખો. કોઈ તેરી આવશે તો મારું બચ્ચું હાડમાર થશે.”

“હું તેમ થવા દેનાર નથી.”

“એ તો બધા એમજ કહે—તમે હજી બર જીવાનીમાં છેઓ; ને પૈસાની રેલછેલછે, વરી સાથે ટાઇટલ છે એટલે બધી છોકરીઓ અધાંધર કરશે.”

“ભલે કરે. દીનમાએ તમને એક ખાનગી વાત કેહું? હું જો ફરી ઘેર કરશ તો એકજ છોકરી મારે લાયકની છે પણ તે મને કબુલ રાખશે તે વીશે મને શક છે. જો તે ના કહેશે તો હું ફરી એ વાતનો વીચાર કરનાર નથી.

જરા વારે દાદીબા બહાર નીકળ્યા ત્યારે જોયછ તો મીઠી બુચીના કપડાં પેક કરતી હતી.

“ઓ—હો—એ કેટલાં બધાં કપડાં—મીઠી તેં મારાં છોકરાંની બરદાસત લીધી અને હજી લેછ તેનો કેમ બદલો વાળી આપું?”

“હું બદલાની આરજી રાખતી નથી.”

“તું શું ખીજી ચાકરી શોધેછ?”

“ખીજો કંઈ ઉપાય છે? મારે માથે વાસે ખીજી કોણ છે?”

“તું બુચી સાથ મુંબઈ કાંય નહીં આવે?”

“જી, તેમ બનવા જોગ નથી—લોકનું બોલવાનું થાય.

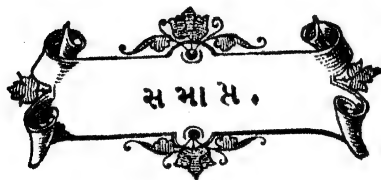
તમારાં ઘેરમાં કોઈ બૈરું માણસ નહીં તાંહાં મારેથી રહેવાય નહીં.”

“ બુલી—મીઠી—તું બુલી—મારાં ઘરની દાસી દાખલ નહીં—મારાં ઘેરની શેઠાણી દાખલ આવ—આપરે આગ-જનોજ બંગસો ઝમનો ઝમ છે. શું તું ધારેછ કે હું તુંને બુલી ગયો હતો ? નહીં—નહીં—તારી યાદદાસત તો મારી છાતીમાં કોરાઈ રહેલી હતી—ને તુંખી તે જાણેછ—મીઠી આવ અને મને સુખી કર—આપરે જેઠઝમે બુલ કરી છે. પણ તે સુધારવાને હજી ઘણું મોડું થયું નથી. ”

“ ઝો દાદીયા ! ”

બસ ! મીઠીનો સુરજ પાછો તેજસ્વી થયો. દીનબાઈએ આ ખબર સાંભળીને ખોદાના હજાર હજાર શોગરાના કીધાં.

યાદ રાખજો કે સાચને આંચ નથી. તે કીરતાર ઉપર સખુરી અખત્યાર કરજો અને ગમે ઝિંવુંખી મોટું સંકટ તેની આગળ રજ મીસાલ છે.

હીલ્લાં.

પ્રકરણ—૧.

“ હુરરે—હુરરે—શાખાશ—વેલ્લ ડન બેહેરામ—વીકરા
ઠાકયો જન—માર મારા બાપ—”

આ પ્રમાણે શાર બકોર મચી રહ્યો છે. સેંકડો ગાડી-
ઓની હારોહારમાંથી લોક ટીંગાઇને જાય છે અને ગાંડા
દેવાનાની પેઠે ઉપર મુજબ ગળાં તાણે છે. પણ આ સમજું
છે શું? ઘરડા ને જીવાન, બાનુઓ અને ટોપીવાળાઓ
એક સરખી રીતે ઉસકેરાઇ જઈ રમાયો ઉરાડે છે. શું
માફકોંગનો છુટકારો થયો તેની ખુશાલી છે? નહીં—
નહીં—જરા નીચે વાંચો.

મુંબઈના નામદાર ગવરનરના ગણેશખીડના મેહેલને
હાજરી જે થાળી જેવી કીકેટ આઉંડ છે તેવી આખ્યાં
હીંદુસ્તાનમાં ન હશે. બારીક લીલાં ધાસની હળીઆરીથી તે
ખીત્રીયડ ટેબલને વધારે મળતી આવે છે.

સપ્ટેમ્બર મહીનાની અધવચે વરસાદ ઝરમર ઝરમર
પડતો હતો તેવે ટાંકણે ત્યાં એક મોટી મેટ્રસ ગોઠવાઈ હતી
જે જોવાને મુંબઈ વગેરેથી સેંકડો લોક સ્પેશીયલ ટ્રેનોમાં
ઉતરી પડ્યું હતું. મુંબઈનો ધણેવન બહુ પ્રખ્યાત હતો પણ

પુના ધલેવને ઠરાવ કર્યો હતો કે મરવું' યા મરવું'. મુંબઈવાળાઓએ પહેલી ધનીંગસમાં ૧૩૫ અને પુનાવાળાઓએ ૧૯૪ રન કર્યા હતા. બીજી ધનીંગસમાં મુંબઈએ બેલરોને ખુબ હફાવીને જીત્યો ૧૮૧ ઉપર આણ્યો હતો એટલે, જો પુનાવાળાઓએ જીતવું હોય તો ૨૧૩ રન કરવા જોઈએ.

પણ તે ક્યાંથી લાવે? જ્યારે તેઓની હ મી વીકેટ પડી ત્યારે તેઓ ૧૦૭ ઉપર આવીને ઉભા હતા અને હવે ફક્ત છેલ્લો હેંડ લેવા જનાર માત્ર બેહેરામ દાવર રહેલો હતો. અલખત પુનાની હાર નક્કી હતી. મુંબઈવાળાઓએ ખુશીમાં આવીને તાલીઓની ગર્જનાથી જમીન ધમધમાવી મેક્કી હતી અને પુના વાસીઓના મોંહ ઉતરી ગયાં હતાં. બેહેરામ હેંડ લેવા હળવે હળવે ગયો. જે ધડી જાયછ તેમાં ખેલ તમામ થવાની સર્વેને વધી હતી પણ દૈવયોગે તે વધી તુરત વેળા ખરી પડી નહીં. જતાંને વાર બેહેરામ ચચારના ચાર અને છનો એક મળી બાવીસનો સંકોર એક ઓવરમાં વધારી દીધો. મુંબઈવાળાની દોંગ થઈ ગયા અને પુનાવાળાઓનો હર્ષ માયો સમાયો જાય નહીં.

પણ જરા સખર કરો, હજી ક્યાં વાત ને ક્યાં વગત. કોઈ દહાડે નહીં ને આજે બેહેરામના માથામાં વાઈં આવ્યું હતું. તે અચ્છો બેલર હતો અને ઘણો સરસ “શીલ્ડ” હતો પણ “મેટ” સાથ તેની ઝાઝી મીત્રાઈ જણાયલી ન હતી. પણ આજે નસીબ દેવી તેના ઉપર પ્રસન્ન થઈ ગઈ. બાલર પછી બાલર બદલાયા અને માથું ફેાડીને ઠાકા પણ બેહેરામના

“એટ” ને જાણે કોઈએ મુઠ મારી હતી દર “આવર”માં તે દશ દશ પંદર પંદર રત ઠોકયોજ ગયો. વાત કરતાં તેણે સંવાળો ૨૦૮ ઉપર આણ્યો. પુનાવાળાએને ઝીતવાને હવે ફક્ત પાંચ રત જોઈતા હતા ! શરૂઆતના મામલા કરતાં આ કેવો ન ધારેલો ફેરફાર ! મુંબઈને કાળ પડી અને રાંધે જરાને માટે નામ ખાય એવી ચીંતામાં પુનાનું તમામ લોક મુઠું મંતર થઈ ઠીંગાઈને ઉભું.

પણ આજે બેહેરામને જશ હતો. તેણે બાકી રહેલા પાંચ રતની બોલ બોલતામાં ખપ્પડાવી કહાડ્યા અને પોતાની બાજુને જીતાડીને મુઠે મોહોડે તંબુ ભણી આણ્યો. કીકટના જવાન શોખીનો દોડી ગયા અને આપણા પેહેલવાનને જગરદસ્તીથી અંધે ઉઠાવીને મેદાનમાંથી લઈ આવ્યા. શાબાશી અને વધામણીના પોકારો સાથે તાલીના ઠોકા અરધા કલાક સુધી નરમ પડ્યા નહીં.

બેહેરામનો ચેહેરો ખુબસુરત તો નહીં પણ મનપસંદ હતો. તે સીધો સોટા જેવો ઉંચો અને હસમુખો હતો. તેની આંખો માંજરી અને ખાલ લગાર સોનેરી વસ્ત્રો ઉપર હતા અને કરચલીદાર હોવાથી સેંતો ધણે દીપતો હતો.

ઝાડની ઘટાની તળે ગાડીઓની હાર ઉભી હતી તે માંહેની એક જોડીની ગાડીમાં બેઠેલા કોઈ જુઝરોગ કાકા બેહેરામની રમત વખતે ખુબ તાલી પાડતા હતા અને તે જીલ્લા પછી હર્ષિને મારે લીલા પીળા થઈ ગયા હતા. તેવાજુ ઉરકેરાઈને ગાડીમાં ઉભા થતા અને બેસતા અને ફક્ત નાચવાનું જ

બાકી રાખ્યું હતું. તેવલુની છાતી આજે એક ગજ ખીલી હતી કારણકે તેવલુ બેહેરામના સગા મામા જમશેદજી ફ્રેઝર હતા અને પોતાને પેટે કાંઈ ફરજાંદ ન હોવાથી બેહેરામને પોતાનો દીકરો કરી લીધો હતો તથા તેને સાથે રાખીને તેના ઉપર કુરઆન હતા.

જ્યારે બેહેરામ લજવાતો અને અચકાતો મામાની ગાડી આગળ આવ્યો ત્યારે મામા જમીન ઉપર ઉતરી પડ્યા અને બાણેજને ખરેખરા હેતથી કોટી કીધી. “શાખાશ બેગ્રા, જીવતો રહે. આજે જાણે હું પાછો પોતે જીવાન બની ગયોછ. જ દીકરા પેલી સાથે લાન્ડોમાં ખીલીમારીઆવાળાં છે તે લોક તારો ખરડો ઠોકવાની વારેવાર જોયછ. તેમાં હીલ્લાંએ તો રરી પરવાનુંજ બાકી રાખ્યુંછ. રાસકલ, મને ખબર નહીં કે તું આવાં ઉંડાં પાણીમાં ફરેછ. હું ! જરા મનેખી ચેતાવ્યું, નહીં ?”

ઉપલી લાન્ડો ગાડી તરફ નજર કરીયે. તેમાં ચાર નાઝનીનો બેઠો હતો. આ મધિની ત્રણ હોકરવાદી હતી અને ચોથી સુમારે છવીસ વર્ષની પણ ખીજીએને છ વાર ઠક્કર મારે તેવી ખુબસુરત અને ચાલાક હતી. તેણીએ બાલના કલ્લ કહાડ્યા હતા અને આંખો ખીલીઆન હીરાની પેઠે ચમકતી હતી. હીલ્લાં ખીલીમારીઆ ગોરી, પોખાયલી અને તખરાંબાજ હતી. રખે ડાંગી થઇ જાઉં એવી તેણીને મોટી ખીક હતી અને તે લીધે દરરોજ પાંચ પાંચ સાત સાત મૈલ ચાલતી. તે ખુશાલ જીવતી હતી અને

માટીડાઝીમાં ઘણી છુટથી બેળાતી, પણ વળી કામ પડે તો ઝાડુની આપે ઝેવી ઠાવકી હતી.

ખીત્રીમારીઆની ગાડી આગળ ઘણાક જવાન “મધર-ડાજી”ઓ બેગા મળ્યા હતા, પણ હીલ્લાંનું ધક ધ્યાન જમથેદજી ફેરરની ગાડી તરફ હતું, જ્યાં બેહેરામ પોતાના મામા સાથ વાત કરતો ઉભો હતો. હીલ્લાંના આપ ગુસતાદજી ખીત્રીમારીઆ જેવણ પોતાની દીકરીઓની ગાડી આગળ ઉભો હતા તેવણ વરસ સાઠેકના હશે. તેવણને રૂપીયા ત્રણસેંનું પેનશન મળતું હતું અને બપોની આટલીના તેવણ પુત્રરી હતા. તેવણ જીવાનીમાં ખાંધ પીને ધરાઈ ગયા હતા અને હજીખી ધરમાં મામલો તેવોજ ચાલુ હતો.

હીલ્લાં ડોકાં તાણી તાણીને બેહેરામની વાટ જોતી હતી તે જોધને મામાજીએ બેહેરામને ધકેલ ધકેલ કીધો.

“જની—જની—પેલી તારી ઉપરથી મરી મરી શીટેજી ને તું તો ઠંડાં પાણીના માટલાંની કાની અહીં ઉભો રહોજી. તારે બદલે હું હોડિં તો ચાર પગે કુદતો જાઉં.”

બેહેરામ ચાર પગે કુદ્યોખી નહીં ને નાચ્યોખી નહી. “મામાજી, તમારા ચેનચાળાપરથી કોઈ અણુજાણું તો ઝેમજી ધારે કે તમે પોતે કાંઈ ખાટી મીઠી નજર રાખોજી. જમ્પશું, ઉતાવળ શું છે?”

આખરે બેહેરામને હીલ્લાંની ગાડી આગળ જતુંજ પડ્યું. તે મન સાથ ઉધામલો હતો. તેને જરા જવા ગમતું નહીં હતું કારણ કે ત્યાં બેગાં મળેલાં લોકમાં ખીજી

ડઝનખંધ સ્ત્રી મીત્રો હાજર હતી જેઓ સાથે વાત વગત કરવામાં બેહેરામની વચારે મોજ સમાયલી હતી. આ દેકાણે ખુલાસો કરવાની જરૂર છે કે વણુ ચાર વર્ષની વાત ઉપર બેહેરામને હીલ્લાં એકાએક ધણી ગમી આવી હતી. તે વખતે બેહેરામની ઉમ્મર કાચી યાને સુમારે પચ્ચીસ વર્ષની હતી. પણ પાછળથી જ્યારે હીલ્લાંનો સધળા સાથે હસવા બોલવાનો જીવ અને વખત બે વખત ફીડી ઠાઠા કરવાની આદત બેઠાં લ્યારથી તેને લાયું હતું કે આ ઓરત મારો સાથી થવાને લાયક નથી.

પણ હીલ્લાં આમ સેહેલથી બેહેરામને છટકવા દે તેમ નહીં હતું. તે બેહેરામની સાથે 'તું' તાં'નો વહેવાર રાખતી, જ્યાંની મળે ત્યાં તેને પકડીને પોતાની સાથેના સાથે રાખતી, પાંચ લોકની વચમાં તેની પાસે બરાબને ધુસધુસ વાત કરવાનું ડોળ ધાલતી અને સધળાંઓના દેખતાં તેના બાજનો સેંતો સરખો કરતી. આ પ્રમાણે કરીને તેણીએ સધળાં મીત્રમંડળમાં ખ્યાલ મજબુત બેસવા દીધો હતો કે જે દહાડે હશે ત્યારે આ બેઠું સંધાશે. આ મોહોકાણને લીધે બીજી પરણવા લાયક છાડીઓ બેહેરામથી અલગ નાસતી હતી. આ મામલાની મોહોકાણ બેહેરામ મન સાથે સારી પેઠે સમજતો હતો આ જીવ સાથે ફફડતો હતો, પણ 'અરં' નરં' કરી નાખીને ખુલાસો કરી નાખવાની તેની છાતી આલતી ન હતી. તેણે હીલ્લાંને કોઈની દહાડે કરી કબુલાત આપી ન હતી અથવા તેઓ વચ્ચે શાદી વીથે એક બોલની વાત થઈ ન હતી. ધણી

સકાઈથી હીલ્લાંએ તેને પોતાની જાળમાં ખેંચવા માંડ્યો હતો તે છેક અસુર થયું ત્યાં સુધી એહેરામ સમજ્યો નહીં. જ્યારે તેના અંગત દોસ્તોએ અવાર નવાર અણુકા કરવા માંડ્યા અને તેનો બરડો ઠોકવા લાગ્યા, ત્યારે તેની નજર ઉઘડી. હવે તેને સમજ પડી કે તેનું કદાવર અંગ અને મામાની દોલતનું ખેંચાણ મોટું હતું. મામા ૬૫ વર્ષનું હતા અને ઘરબારથી સુખી હતા. તેણે 'બાગો બાહાર' બંગલામાં રહેતા હતા અને એહેરામને પોતાના વારસ તરીકે ગણતા હતા. પોતાનાં એકપુરાં એન યુજરી જવા પછી તેણે તેણીના એકપુરાં એટા એહેરામને બચગીથી પોતાનો દોકરો કરી રાખ્યો હતો અને તેના ઉપર પૈસા વરીને તેને ઉધારી મોટો કાઢ્યા હતા. આ છોકરા ઉપર મામાનો સગા બાપ કરતાં વધારે જીવ હતો.

પુતામાં વાનોરી લાઈનસ આગળ 'બાગો બાહાર'થી જરા છેટે ખીલીમોરીઆનો બંગલો હતો. આ લોક પાસ દોલત જેવું કાંઈ હતું જ નહીં પણ ખાણીપાણી અને નાચ રંગમાં આ કુટુંબ મશહૂર હતું. સાર ગામ બાણુનું કે જ્યારે યુસતાદજી ડોસા તાકો ધડી કરશે ત્યારે માથે પડેલી પાંચ છોકરીઓને એક ફરી બદામ મળવાની નથી. તેઓ અવારનવાર "ડીનર પાર્ટી" આપતાં પણ બંધ આંખેબી બેવાઈ શકાય કે હીલ્લાંને કાંઈ સારે ઠેકાણે ગોઠવી દેવાની મતલબથી આ સઘળાં ફાંફાં મારવામાં આવતાં હતાં. હીલ્લાં એવી દેખામણી ને બટકબોલી હતા કે તેનો હાથ કાંઈબી ધરતે પણ તેણીએ 'બાગો બાહાર'ની શેઠાણી થવાના જીવ

સાથ સોગંદ લીધા હતા એટલે કોઇને કોહું આપે નહીં
જેથી પરણવા લાયક છાકરાઓએ તેણીનાં નામ ઉપર પુરો
મુક્યો હતો.

બેહેરામ જેવા ગાડી આગળ જઇ ઉભા કે હિલ્લાં તુરત
ઉતરી પડી અને તેનાં ખભાં ઉપર બેઠ હાથ મેલી બોલી
“ કેમ ભારી કોરા થઇ થઇને આયા ? તારી પીઠ ઠોકવાને
મારો છવ ઉડી ઉડી જાયછ ને તું તો જાણે આજે માટે
જનર્લ રાખઈસ થઇ ગીઓછ. ”

બેહેરામ હવે શું કરે. હિલ્લાંએ તેનાં ખભાં ઉપર હેતથા
હાથ મુક્યા હતા તે આખ્યું શીલડ જોતું હતું પણ તે
ખસેડીખી કેમ નાખે ?

જરા બપડામાં તે બોલ્યો “ હીરાંબાઇ તમારી ઘણી
મેહેરબાની થઇ. એ તો કોઇ વખત એમ ટીકો લાગી જાય. ”

“ જી, એમ ઘણા નાખે જીભ ના લગાશેજી. તમે તો
અમે ગરીબ લોકને હીલુશો પણ અમે તો તમારી ઉપર
જીવ આપીએછજી. લે વાઈ ચાલ હવે. તું મને મામાની
ગારી આગળ લઇ જવા આયોછ કે ? લે ચાલ આવી. ”

આમ બોલી ગળે શેઆલ બેઆલ વીંટાળીને હિલ્લાં તૈયાર
થઇ. બેહેરામ કાંઈ તેરી મનલમથી આવ્યોજ ન હતો પણ
હિલ્લાંએ તો લાગલો તેની ખગલમાં હાથ ધાલી ઘેરો અને
જાણે કેટલાં વરસના અદરાયલાં હોય તેમ ધડપર ડોકાં
નાંખીને લોકની વચમાંથી ચાલવા લાગી.

ગરીબ ખચારો બેહેરામ. હાજર થયલાં લોક ઉપર આ દેખાવથી શું અસર થશે અને તે લોક શું મત બાંધશે તે તે સંમજતો હતો પણ ઉપાય શું? શું એક નાઝનીનનો હાથ તરછાડી કહાડે? મામાની ગાડીમાં હીલ્લાંને બેસાડીને તે વટી જતો હતો તેવામાં હીલ્લાં બહાર ડોકું કહાડીને બોલી.

“સાતના આપરે તાંહાં જમવા આવવાનું યાદ છે કે?”

“હા છ.” ખરી વાત તો એ હતી કે બેહેરામ આ કબુલાત ભુલી ગયો હતો.

“જો બરાબર સાત વાગે આવજો હું—નહીં તો વરી ડાળા ના તણાવતો.”

“વાર, પણ બીજું કોઈ છે કેની?”

“હા—હા—તે મારું કામ છે. તારો વખત પાણીની કાની નીકરી જશે.”

બેહેરામ લાંથી ચાલી ગયો. પણ મામાનો જીવ બેહેરામમાં જતો હતો. તેવણનો હીલ્લાં સાથે માટે માટે હસવાનો સાદ છેક પા મૈલ સુધી સંભળાતો હતો. દેખઈતી રીતે મામાજી પોતાની થનાર વહુમાય ઉપર ઘણા મગન હતા અને વહુ-માયખી ડોસાજીને હસાવી રમાડીને પોતાની સેવંજની બાજી અચ્છી કુનેહથી ખેલતાં હતાં.

યુસતાદજી ખીલીમારીઆ પાસે ગમે એવા ‘ફુલુસ મારીસ’ હોય પણ ધરનો દમામ પાદશાહી હતો. તેવણનો ડોઘંગ રૂમ અછાં પીકચર અને હીલ્લાંના કળાવંત હાથથી રચેલાં

કુલોના વાત્રીસથી ચક્રચક્રીત હતો. હીલ્લાં જીવાન વર્ગની માનીતી હતી એટલે તેવણ ઉપર આવતી અક્ષેયો ઘણી હતી. રૂપાની મુકની છત્રીઓ અને ચાંદીના કમરબંદ તથા ફાટો-ગ્રાફની આકર્ષણે જગેજગ પડેલી હીલ્લાંની મીઠાઈનું મોઢું મંડળ પુરવાર કરનાર હતાં. રાતના સાતનો અમલ થવા આવ્યો હતો અને યુસતાદજી એટલામાં અવાચી અટકાવવા માટે ત્રણવાર તો સટકણ પાડી ચુકા હતા. એરડામાં હીલ્લાં જરા ગોઠવગોઠવ કરતી હતી તેને જતાં યુસતાદજી બેઠા હતા અને હજુ જરા નજર ખાંડીની ડીકાનટર ઉપર હતી એવામાં તેવણ અચાનક બોલી ઉઠ્યા “ દીકરા, હીલ્લુ, કાંચ નકામા કાંઈ મારેછ. એ વાલ કાંઈ તારાં પાણીએ ચરે નહીં. જોજે મારો બોલ યાદ કરશે. એ કુકતો હમણા તારેથી નાહાસતો કરેછ ને એની નીટા મને સારી જણાતી નથી. ”

“ બાવાજી, વરી તમે વખત બે વખત એવું બોલ્યા ?

બેહરામ હમણા હમણા જરા બેખબરો ચાલ ગીયોછ પણ વરી એ ખાન્ટાઓ સાથે કે દાહારે પુરું પાધરું બોલેછ. એ તો એના સમાવજ એવો છે. હુંખી હવે લાગજ શોધુંછ ને કંઈખી કરીને હવે એને મોહોને બોલાઉંછ. એ મારા હાથમાંથી છટકવાનો નથી. ”

જરા વારે બેહરામ દાવર દાખલ થયો ને જાયછ તો પાર્ટીખી નહીં મળે ને પાઠાખી નહીં મળે. યુસતાદજીએ પોતાના જોવાજ એક છાંટાપાણી મારતર ઘરડાને ફક્ત બો. લાવ્યા હતા અને ખીજી છોકરીઓ તો કંઈ કંઈ બહાને

ડ્યારની વગેસગે થમ ગમ્મ હતી. આ તારી! આ તો સરગરદાન ફસવાતું થયું. ઘરડાઓ પોતપોતાનું હાથે કરશે અને હીલ્લાં એકલી તેને માથે પડશે. તે તુરત સમજી ગયો કે આ તો આખાદ તાગડો ઘડાયલો છે.

હીલ્લાંએ આજે પોતાનાં ડુંસ ઘણીજ સફાઈ અને ટેસ્ટથી કર્યા હતાં. ડુંડી બોલેતાં વાસકુટ માંહેથી તેણીના ગોરા હાથ અને ખુલ્લાં ગીરેખાનમાંથી ઉઝળું ગળું સુફેદ સાડી-નની માફક જમકી રહ્યાં હતાં. તેણીએ સફેદ નરમ સાડી અને સફેદ વાસકુટ સગવું હતું અને નરી પરીસમાન લાગતી હતી. બેહેરામ જખરો નસીબદાર બા. ચારે જણુ જમવા બેઠાં તારે હીલ્લાંનો સવળો વખત બેહેરામની મેનીજ કરવામાં રોકાયો હતો. તે પોતાના નાનુક હાથે તેવું દાઢનું ગલાસ ભરતી અને સોજાંમાં સોજી વાણી તેને પીરસી તેના ઉપરથી એક પળ આંખ ખસેડતી નહીં.

ખાણું તો આ પ્રમાણે ખુલાલ પસાર થયું પણ મોહા-કાણુના સમાચાર તો હવે પછી આવે છે. વડી પ્રમાણે યુસતાદજી અને તેમનો મીત્ર ખીઝીક રમવા બેઠા અને ડોહાંગ રમમાં હીલ્લાં અને બેહેરામ એકલાં પડી ગયાં. બેહેરામે મન સાથે કસમ લીધા કે હવે ફરીથી કોઇની દહાડે યુસતાદજીને ત્યાં જમવા જવું નહીં.

હીલ્લાં સોફા ઉપર બેસી ગઈ અને પ્રીતથી બેહેરામનાં હાથ ખેંચીને તેને પોતાની પાસે બેસાડ્યાં. બેહેરામને મન સાથે કમ્બુલ થયા વગર ચાલ્યું નહીં કે હીલ્લાંની રીતમાત

ગમે એવી ‘ચીલીમ ચલાકી’ હશે પણ તેણીના રંગ રૂપમાં તો કશી મણા ન હતી. ગમે તેમ હોય પણ આ ઝ્યારત મારે કામતી નહીં એ બેહેરામના મનનો ઠરાવ સમજાવે.

પાંચેક મીનીટ બંને જણાં મુઠાં બેઠાં પછી બેહેરામને કંઈપી વાત છેડવીજ પડી.

“હીરાંબાઈ, કાંઈ સારા સારા પાસીઝ આવા હોય તો વજનડોની.”

ખીજી કાંઈ સ્ત્રી હતે તો આથી ડરી જતે પણ હીલ્લાં ચોરીઆમાર હતી. બેહેરામ ગમ ટીકાને જોઈ તે બોલી “નહીં—હમણા વજનડવાના મુડમાં હું નથી—મારે કંઈ ખીજી વાત કરવાની છે.”

બચ્ચા બેહેરામ, સમાજ !

પ્રકરણ—૨.

“નહીં—મારે કાંઈ ખીજી અગતની વાત કરવીજ.”

હીલ્લાંના આ જવાબથી બેહેરામ ઉજળોવાખ જેવા થઈ ગયો. થોડીવાર તેનાથી કાંઈ બોલાયું નહીં પણ પછી મન ઠાવકું રાખી પુછ્યું.

“અગતની વાત ? તે શું ?”

“તું હમેશ કહેજ કે તુંને કોઈપી વાતનું હંબગ પસંદ નથી ને સાચ્ચાનો તું સાચી છે. જો એક વખત તું એક

ધણીને પસંદ કરે તો જરા જરામાં તેને છાડી દે તેવા નથી, કેમ ?”

“હું ધારું છું કે એવા ગુણ મારામાં છે” બેહેરામ ચમકીને બોલ્યો.

“જો એમજ છે તો હું તુંને કાંઈ કહેવા માગું છું પણ મારી જીભ ઉપડતી નથી.”

“બોલોની———”

“હું બહુ કબજા આવી ગયું છું તેથીજ હવે મેં હીમત પકડી છે. (આંખમાં પાણી લાવીને) બેહેરામ, આજે કેટલાં વર્ષ થયાં આપરે સાથેનાં સાથે ફરીયેછ, તારે તું શું એમ ધારેછ કે એક એરત પથરની બનેલી છે ? તેને કાંઈ લાગણી નથી ? હવે એવા મામલો થઈ લાગેછ કે લોકખી વીચારમાં પડશે કે———”

“હવે હું સમજ્યો. તમારી મરજી એવી હશે કે મારે તમારી સાથે બહુ નડી કરવું તો હું તેમ કરવાને રાજી છું.”

“બેહેરામ, તું જાણીજેઘને આંજણો ના થા. હું તુંને છાડી દેવા માગતી નથી. હું તુંને સદાનો મારી પાસે રહેવાની તલબગાર છું.”

હવે બેહેરામ ગભરાયો. શું બોલવું, કેમ કરવું તે સુઝે નહીં. આગળ પાછળ કોઈ હવડુંખી નહીં કે વાત ઉડાવે. નરો ઉંદર છટકામાં સપડાયો હતો. પરીસમાન

હીલ્લાં તેના ઐક ખખાં ઉપર હાથ મેલીને ઉભી હતી અને ઘણીજ પ્રતિજ્ઞાથી તેના ગમ જોતી હતી પણ બેહેરામનું દીવ તેના તરફ દોડ્યું નહીં. તે હંડોગાર બેસી રહ્યા. કોણ જાણે શું કારણથી બેહેરામ આ છોકરીની તરફ ઝાંખીને જતવાની ઇચ્છતો નહીં હતો.

“હીરાંબાઈ, તમારાં વખાણથી હું મને પોતાને માત્ર મજેલું સમજું છું પણ—પણ——”

“મારા દીલમાં જે આયું તે મેં કહી દીધું. તું કાંઈ એ વાતથી અંજલો હાથ તેમની નથી. સાફ ગામ એની એ વાત કરેછ ને મારા હાથ ધરી ધરીને પુછેછ કે વીડી પહેરાવી કે, પણ હું જવાબ આપી શકતી નથી.”

હવે બેહેરામને લાગું કે વાત આગળ વધતી અટકાવવી જોઈયે, નહીં તો કાલનો દુકાળ આજે પડશે. તે જરા ગંભીર ચહેરા કરી બોલ્યો. “બેહન હીરાંબાઈ, આવી રીતનું તમારું બોલવું મને સમજ પડતું નથી. મેં કાંઈ દહાડેની તમને વચન આપ્યું કે કાંઈ દહાડેની અસેમસે આશા આપીછ ? તમે તમારે મનથી અદરાઓ અને મનથી પરણો તેમાં મારો શું કસુર ? લોક તમારા હાથ ધરી ધરીને પુછેછ તેનો ખુલાસો તમે કીધો કાંય નહીં. લોકના મનમાંથી વહેમ દુર કરવાનું તમારા હાથમાં હતું.”

હીલ્લાંના ગાલ ઉપર હવે તોફાનની સીગનજ ચહડી. તે લાલ લાલ થઈ જઈને બોલી “શું તારે તમે એમ કહેવા માંગોછ કે આજ સુધી તમે મારી સાથે રૂંધા રૂંધા તે

બધું વગર મતલબનું હતું ને મને લોકમાં હલકી પાડીને તમારી ગમતને ખાતર તમારી સાથે માફ નામ સંડોવ્યું?”

“ગમત શાની ને વાત શાની. જેમ ખીજી બોલકણી છોકરીઓ સાથે વાત વગત કરીએ તેમ તમારી સાથે કીધી ને તમારો પોતેજ મારી પુઠ પકડી રહ્યાં તેમાં હું શું કરું? શું તમને ના કરું કે તમારી સોખવ મને પસંદ નથી?”

હિલ્લાંનાં દીકરા માંહેના ગુસ્સાનો પાર ન હતો. તેણીનાં મનમાં કીતાની અગતી સળગી હતી. તેણીએ પોતાની મતલબને ખાતર પોતાનો સ્ત્રી દરજ્જોથી હલકો પાડ્યો હતો પણ તે સમજાવું વ્યર્થ ગયું. તેણીના લીંગેલ બાપ અને બેહુનો તેણીને મીઠીભા મારશે તે તો એક વાત રહી પણ પોતાનાં મીત્રમંડળમાં તેની કેવી હાલત થશે તે ચીંચારથી તેનું મોત થઈ ગયું. તે ઉડીને સામી ઉભી અને ધુજંગા ઉસ્કેરાયલા સાદથી બોલી.

“તું નીચ માણસ છે, મારો જો મોટો બાઈ હતો તો આવી હિંમતવારી ચાલ અલાયવાની તું હીમ્મત નહીં કરતે. અમારી લાઈલાજ હાલત જોઈનેજ તું આવી નાલાયક રીતે અમને “ધનિસલ” કરવા અહીં આવતો હતો હું તારી ઉપર યુકું છું.”

આમ બોલી હિલ્લાંએ દીવાનીની પેઠે બેઠેરામનાં આંગ ઉપર “થુ” કરી યુક ઉરાડી.

તે એટલા તો ઉસ્કેરાઈ ગયો હતો કે આ પ્રમાણે કરનાર જો એક આરાતને બદલે મરદ હતો તો તેજ ઘડી તેની ગળચી ખીસી નાખને પણ આરાત આગળ લાચાર.

તે ઉભા થયો અને પાછો બેસી ગયો. આખરે તે પોતાની છાતી ઉપર હાથ મુકીને બોલ્યો.

“ મેં મારા જનમમાં નારી જાતીને અપમાન આપ્યું નથી અને તમારી ગમે એવી ચાલ છતાં હું આ વાર તમને અપમાન આપનાર નથી. હું તમને મારી ધણીઆણી કરીશ એવી મેં કોઈ દહાડે તમને આશા આપી નથી. એટલે તમને મારે હાથે ગેરઘનસાફ થયો હોય તેવું છે જ નહીં. ચાલો હવે વાત અહીંજ અટકવી જોઈએ—સાહેબજી. ”

બેહેરામ ઉડ્યો પણ હીલ્લાં આડી પડી અને બારણાને અટકીને ઉભી.

“ સખર ! મારા છેલ્લા સખુન સાંભળી લે ને તારી છાતીએ બાંધ. તું તારા મન સાથે એમ ધારે છ કે તું આજે મને દલગી પાડીને કાવ્યો પશુ જોજે હું ખીતો ખરી કે એનો સ્વાદ તુંને દેખાડશ. એક હીણાયલી ઓરત શું કરી શકે છે તેનો તુંને ખ્યાલ નથી. તેં મારી પ્રીતીને હરકાતી નાખી છ પણ હવે જોડે મારો ધીક્કાર તુંને કેવી રમ રમ બોલાવે છે. હજી ખી તુંને મારા પગ આમળ નમાવીશ ને દેખાડીશ કે હીલ્લાંને તરછોડી કહાડવામાં તેં કેવી ભુલથાપ આધી છે. ”

આ વાર હીલ્લાં એક છેડાયલી વાધણના જેવી દીસતી હતી. બસરાઈ ખીલાડીની માફક તેના ડોળા અમકતા હતા અને જાણે હમણા નખરીયાં મારશે તેમ લાગતું હતું. બેહેરામ મુપમુપ ઉડ્યો અને હીલ્લાંએ બારણું ઉઘાડી હાથ બાંબો કાઢ્યા.

“ જા—હીલ્લાં—તારાં અહીંથી કાળું કર.”

બેહેરામ મુઠે માહોડે નીકળી ચાલ્યો કે તુરત હીલ્લાં કોચ ઉપર ઢગલો થઈને પડી અને રડતી તથા ડચ્કાં ખાતી પોતાના મન સાથે સોગંદ લીધા કે ગમે તે થાય પણ બેહેરામનું નખખોદ વાળું તોજ માથે જીવ્યું પ્રમાણ.

પ્રકરણ—૩.

બેહેરામ જ્યારે છંછેરાયલાં જખમી દીસે પોતાના મામા-જના બંગલા “બાગો બહાર” તરફ ચાલ્યો ત્યારે તેની હાલત અદેખાઈ કરવાજોગ ક્યાંથી હોય. તેને હીલ્લાંની ચાલચલણ પહેલાંથીજ નાપસંદ હતી પણ આજના બનાવ પછીથી તો તે તેણીનાં નામથી મુગાવા લાગ્યો. એક કોમળ સ્ત્રી ચાલી ચલાવીને કોઈ સાથે પરણવાનું માયુ કરે એ વીચારથી તેના બાલેબાલ ઉભા થયા. આવી સ્ત્રી જે પોતાની સ્ત્રી મર્યાદા પોતાના ખીસાંમાં મુકે તે સ્ત્રી ધણીઆણી તરીકે શું પોતાની ફરજ બજાવવાની હતી? હીલ્લાંની ધમકીને તેણે તુચ્છકારી કહાડી હતી. તે તેને શું ગુકસાન કરી શકનાર હતી? તેઓ હવે એક ખીજાંથી અલગ રહેશે એટલે એવા તે શું કીનો લેનાર હતી કે બેહેરામ ખીયે. ધણું થશે તો ઘેરે ઘેર જઈને તેની નીંદા કરશે પણ બેહેરામને સૌ કોઈ ઓળખતું હતું અને હીલ્લાંનેખી પીછાનતું હતું. તેણીએ ચીરડાઈને આ પ્રમાણે દમ દીધો હતો પણ એક નાજુક છોકરી શું કરનાર હતી? બધી જગત બાણતી હતી, કે એમાં

બેહેરામનો વાંક ન હતો પણ હીલ્લાંએ ઉલટો તેનો છેડો ફેંકીને પકડી રાખ્યો હતો.

ઘર પહોંચ્યો તેટલાં બેહેરામનો મીબજ ઉતરી ગયો. સઘળી વાત કહીને મામાજીને ફેંકીને સતાવવાની તેણે જરૂર જોઈ નહીં. ઘરડાજીતો જીવ નકામો કુહરાવવામાં ફાયદો શો ? મામાજીને હીલ્લાં ઘણા પસંદ હતા. એટલે તેણીની ગેરચાલ વીશે સાંભળે તો નકામો દલગીર થાય ને આરતજીત વીશે ખાલીખલી મનમાં વસવસો ઉતપત્ત થાય. જો બધી વાત મામાજીને કહે તો વખતે હીલ્લાંને “બાગો બાહાર”માં આવતી અટકાવે અને તેથી કચવાટમાં વધારો થાય.

આવા વીચાર મનમાં કરી બેહેરામે ઠરાવ કર્યો કે કંઈ બન્યું નહીં હોય તેમ આપ્પાડા કરી વાતને પડતી નાખવામાં સાર છે. મામાજીએ જોયું કે બે વાર દહાડા સુધી બેહેરામ ઘણો અકળાયેલો અને બેચેન રહેતો હતો પણ હશે, બન્યું છે, કરી કાંઈ બોલ્યા નહીં. એવામાં સાડું થયું કે બેહેરામ પોતેજ આવીને પંદર દહાડા એક દોસ્તને ત્યાં માથેરાત જવાની રજા માગી.

“હા—જા દીકરા—તું અહીંનો અહીં મારી સાથે વીંટળાયા કરેછ તેથી તારોખી જીવ અકળાઈ આવ્યો હોય. જા, બે દહાડા જઈ આવ. તારા વગર મને એક ઘડી ચેત પડશે નહીં, પણ બે દહાડા નીકળી જશે. હું બાહું છ કે ઘરડા મામાને એકલા મુકીને તુને જવા ગમતું નથી પણ તારો બેહેરા ઉતરી ગીએલો છે ને તુને ચેંજતી જરૂર છે,

તેથી બેલાસક જા, જો થોડા ઉપર બેસે તો તપાસીને બેસજે, નહીં, તો વળી કુદાકુદ કરીને મારાં હાડ ધુજવતો ના. ”

બેહેરામનું માંહ ખુલી ગયું. તે જમ અને તેમ હીલ્લાંથી દુર નાસવા માંગતો હતો. તેણે ગણતરી કરી કે હીલ્લાં જ્યારે ઠંડી પડશે ત્યારે પોતાની બેવકુફી પોતાની મજે જોશે અને ફરીથી “ બાગો બાહાર ”ના લોકનું નામ નહીં લેશે. પણ બેહેરામ પોતાની ગણતરીમાં સુક્યો હતો.

તે માથેરાન ગયો અને પંદર દહાડાને બદલે એક મહીનો વાત કરતાં નીકળી ગયો. લુધા પોષ્ટ અને પોરકયુપાષ્ટનની મળતે જોતાં દહાડા પાણીના રેલાની પેઠે નીકળી આલ્યા. આજે પેનારામાપર પીકનીકે જવાનું છે ને કાલે રામબાગ જવાનું છે કરતાં અઠવાડીયાં આલ્યાં ગયાં. આખરે દોઢ મહીના પછી તેને લાગ્યું કે હવે બધું જીનું થઈ ગયું હશે એટલે તેણે પાછી પુને આવવાની તૈયારી કરી.

મામાજીને ઝાઝી કાગળપત્ર લખવાની ટેવ ન હતી. તે છતાં તેવણુ આઠ દહાડે પંદર દહાડેખી એક કાગળનો કકડો નહીં લખે એ બેહેરામને લગાર નવાઈ જેવું લાગ્યું. બેહેરામે પહેલે દહાડે પોતાના પહોંચ્યાનો કાગળ લખેલો તેનોખી જવાબ નહીં મળે. જેમ મામાનો તેના ઉપર જીવ પ્રાણ હતો તેમ તેનો મામા ઉપરખી જીવ ધણો હતો એટલે તેને વહેમ આવ્યો કે રખે તેવણુ ખીમાર હોય. તેના દાસ્તોએ તેને ધણીખી રહેવાની આજીજી કરી પણ બેહેરામનો જીવ હવે ઉચાટ પડ્યો હતો અને એક દહાડોખી વધારે

રહેવાને તેણે ના પાડી. એ બધી માહોકાણુ પેલી અમાગણી હીલ્લાંને લીધે હતી એવા વીચારથી બેહેરામ હજીબી તેના ઉપર ઘણું આફ હતો.

માથેરાનની સેહેલધાહને છેલ્લે દીવસે બેહેરામ પોતાના ચાર દોસ્તો સાથે નાસ્તા ઉપર બેઠો હતો તેવામાં પાંચું પુને જવાની વાત નીકળી.

“દોસ્ત બેહેરામ, તારા વગર કંઈ અટકી રહેલ કે તું આંખે પ્રમાણે નકામી જવાની ઉતાવળ કરેલ?” ફરફુન બોલ્યો.

“યાર, મને કંઈ જવા ગમેલ. પણ શું કરું, મારા ખુદા મામાજી તદ્દન એકલા છે. બચારા તેવણ કેટલા મુઝાતા હશે.”

મામાજીની વાત આવી કે સધળા દોસ્તો મુગા મંતર થઈ ગયા. તે વેળા તો બેહેરામનું ધ્યાન તેપર દોડ્યું નહીં પણ પાછળથી તેને આ બનાવ ઘણા જોસથી યાદ આવ્યો હતો તે હવે પછી આપણે જોઈશું. બેહેરામ નાસ્તો કરીને ટકુની ગોઠવણ કરવા ગયો. તેટલાં દોસ્તો અપસ-અપસમાં વાત કરવા લાગ્યા.

“સાંબજેલ કે રતન, મને તો કાંઈ સાફ સુઝતું નથી. એ વાત ખરી હોશે કે?” દોરાબે વાત છેડી.

“કોણ જણે બા, જગને માહોડે કાંઈ તાળું છે? ગામમાં વાત તો ઉડીલ, પણ ખોટી હોશે, કારણકે બેહેરામ

તેવું હોતે તો પોતેજ કંઈખી કહેતે. ઉલટું એ તો મામાની કદર આપને જાઉં જાઉં કરી રહ્યો છું.”

“પણ એમ કાંય નહીં હોય કે એનાથી બધું છુપાવ્યું હોય?” ફરફુને તાપસી પુરી.

“પણ છુપાવવાનું કારણ શું હોય?” રતન બોલ્યો.

“તે તો આપણે શું જાણ્યે. મામાજીએ વીલ કીધું હોય કે?”

“બહા જાણે—ને કીધું હોય તો ફેરવતાં શું વાર.”

“લે ચાલો—લેઓ, બચારા બેહેરામને કંઈ અલવલ નહીં આવે તેની સલામતી. મને તો લાગેછ કે એ બચારા સુઝમાં રહેલો છે.”

આટલી વાતચીત પછી દાસ્તો છુટા પડ્યા. સવારનાં પોહોરમાં બેહેરામ જવા તૈયાર થયો. તેનો જીવ ધણો ઉદાસ હતો. રમે મામાજી સીક હોય એવી તેને વગર કારણની ફાળ પડી હતી. નેરલનાં સ્ટેશન ઉપર લોક ધણું થોડું હતું. પુના તરફની ટ્રેન ધમધમ કરતી આવી અને તેમાં ઉતાવળેથી બેહેરામ પેહેલા કલાસમાં બેઠો. તેનું ધકધ્યાન હવામાં હતું એટલે ગાડી ઉપડ્યા પછી તેના જોવામાં આવ્યું કે તેજ કમપાર્ટમેન્ટમાં એક જુવાન બાનુ પોતાની આયા સાથે બેઠેલી હતી. બેહેરામને આજ-બચા પારખવા વગર તેણીએ હસીને ‘આવોજી’ કરી આવકાર દીધો.

“ જી. હું તમને સારીકાની ઝાળખુંછ. તમારું નામ બેહેરામ, નહીં? તમે ઘણા સરસ કીકેટર છેઓ. છેલ્લી ગણેશખીંડની મેચમાં હું હાજર હતી. કેમ છેઓજી. સારી પએ છેઓ? ”

બેહેરામ મનમાં ઘણો અજબ થયો. આ રમકડાં જેવી છોકરી કેવી સાદી, કેવી બોલકણી, કેવી મિસરાહ હતી.

“ તમે કાંઈથી મુંબઈથી આયાં કે? ” બેહેરામે પુછયું.

“ વાય નહીં રે, હું તો ભાવનગરથી આવી ને દાદરનાં સ્ટેશનપરથી ટ્રેન બદલીને પુને જઈછ. પણ મરેરે, મારું ધકખી કાંડાં ઠંકાણે છે. દારાદોરીમાં બહું બાંધ્યું રૂંધ્યું તેની ગરબરમાં મારી પાકીટ બુક કેથે મેલાઇ ગઇ તેમાં મારી ટીકીટખી છે ને પૈસાખી છે. આયા, તું મરે એમની એમ, તુંખી મારા જેવી સુખલોજ છેજે. પણ આલો નહી પાતી તો ઝાઘી પીરા. પુનામાં સ્ટેશન માસતરને નામ આપશ. ઘાણું કરશે તો મારો સામાન અટકાવશે, કંઈ જીવતો નહીં લેશે.”

આમ બોલી આ હસમુખી છોકરી “ મરેરે મરેરે ” કરી પેટ પકડીને હસવા લાગી. બેહેરામ પહેલાંતો ડાહ્યો ડાહોરો થઇને ગંભીર બનવા ગયો પણ પછી તો તેનાથીખી હસાઇ જવાયું. આખરે તે બોલ્યો.

“ પણ એટલું બહું શું કરવા. તમને જોટલા લાગે એટલા પૈસા મારી પાસેથી લેઓની. ઘેર જઈને મોકલી આપજો તેમાં શું છે? ”

“ ઠેક્યુ—પણ તમે મને ઝાળખતા નથી ને હું પૈસા લઇને વઢી જવશ તારે ? તમેજી કેયા બાળાબટાક દેખું.”

“ નહીંજી, હું ધારંછ કે હું માણસને એહેરા ઉપરથી પાછાની શકવાની શક્તી ધરાઉંછ. જથે તો મારા જથે, તમારે તેની ચીંતા કરવી નહી. ” બેહેરામ હસીને બોલ્યો.

“ ઝાલ રાહટ, માઇ ફ્રેડ—ખીલતા ના—તમારા રૂપીઆ સલામત છે, મારું નામ રૌશન. હું ખીરારના ફરામરઝ તાલુકદારની ઘીકરી થાઉં. મારાં માએ બાવાજી હમણા પુને આવી રહેલાં છે. બાવાજી જાણથે કે મેં પૈસાની પાકીટ બાબાવી નાંખી ને પારકા માટીડા પાસેથી પૈસા ઉછીના લીધા તો કોણ જાણે મને કેવાં ચીડવથે. પણ ચાલો, આપરે શું કરીયે. જી, હવે તમુને વીશ્વાસ આવથે કેની ? ”

“ અરે એમ શું બોલાછ. પૈસા જેવી નજીવી વાતને સારું એવો અવીશ્વાસ હોય—જે છે તે તમુને મુખારક છે. ”

બેહેરામ મન સાથ વીચારવા લાગો “ યા પરવરદેગાર, શું એહેરો, કેવો ગમતી સ્વભાવ, શું બોલવાની મીઠાસ અને ચાલાકી ? ” એટલાજ વારમાં તે તો લેલે પેપે થઇ ગયો હતો. તેણે પોતાની પર્સ કહાડી પણ રૌશને તે હસીને તેના હાથ-માંથી ઝુટાવી લીધી અને પોતેજ ઉઘાડીને માંહેથી ફક્ત સાત રૂપીઆ કહાડી લીધા અને બોલી “ લે ચાલો બેહેરામખાન સાહેબ—બ્યાજમાં મને એક કેક કરજટના સ્ટેશનપરથી લાવી આપો, મને તો એવી બુખ લાગીછ કે જાણે મારો રૂમાલ ખાઇ જાઉં. ”

બેહેરામના આંગમાંથી વીજળી પસાર થતી હતી. આંખ બંધ કરે ને ઉઘાડે એવામાં પુનઃ આવી લાગયું અને તેઓ ઉતર્યા. રૌશને બેહેરામને “ શેકહેંડ ” કરતાં કહ્યું “ તમારા રૂપીઆ મોકલી આપશ હં—ખીહતા ના—ફરસુદે બાવાજીને મળવા આવજો—સાહેબજી—બેહેરામ—ચુડબાઇ. ”

રૌશનના જવા પછી જાણે બેહેરામનો સુર્ય અસ્ત પામ્યો. સ્ટેશનપર જોયછ તો ગાડી નહીં મળે. આગલે દહાડે ખાસ વરદી લખેલી ને તાર કરેલો તોખી એમ કેમ ? તેણે બાકેની ઠાંગા કરી અને ઘર બહારી આવ્યો. જાંઠાં છે તાંઠાં મામાજીના જીવને સાઈં નથી એવી હવે તેની ખીક નક્કી થવા માંડી. બંગલા આગળ આત્રી પહોંચ્યો અને બહાર દરવાજા પર તાજી તોરણ બાંધેલી જોઈને એક વાત તો નક્કી થઈ કે સહ સાઈં રહું છે. ગાડીવાનને પૈસા ચુકવી આપ્યા અને બંગલામાં પગ મુકતાંજ—એ આ શું ફરકાર ! બધા જીનો સામાન જતો રહેલો ને તેને બદલે નવા સીલકના પડદા ને નવું ફરનીચર લકલકી રહેલું. એવામાં પુરાણા કારબારી દાદી સામે આવી ઉભા. તેના મોંહ ઉપર પણ ગમગીનીની નીશાની.

“ અહો, દાદી એ આએ બધો શું ફરકાર ? ”

“ એ ફરકાર શાનો સાહેબ ? તમે જાણતા નહોં કે ! પંદર દહાડાની વાતપર મોટા શેક હીલ્લાં ખાલીમારીયા સાથ પરણ્યા ને મુંબઈ ખરીદી કરવા ગીઆંતાં, તે આજે સવારનાજ પાછાં આયાં !! ”

પ્રકરણ—૪

મામા પરણ્યા ! અને તેખી વળી હીલોની સાથે !!
દાદી કારભારીના આ સખુન સાંભળી બેહેરામની છાતીમાં
જાણે એક તીર વાગ્યો. તેનું માથું એવું ભમવા લાગ્યું કે
પહેલાં તો આ મોહોકાણના સમાચારની પુર મતલબ તે
સમજ્યોખી નહી.

“ મામા પરણ્યા ? તું શું બોલેછ ? ”

“ હાજી શું હું કાંઈ જુદું બોલુંછ ? મોટા શેઠની નોક-
રીમાં મને વીસ વર્ષ થયાં અને હવે નવાં બાપ કેહછ કે
હું નકામો છું. ”

“ છટ, નાનસન્સ દાદી, તું આટલો ગભરાયછ શાનો.
એમ કાંઈ હોય ? જરા ધીરજ ધર. બધું પોતાની મેળે
રસ્તે આવશે. ”

“ અરે બાવાજી, તમે બાળા છોમ્મો. જરે બધી ખરી
વાત જાણશે તારે તમોખી ગભરાઈ જશે. મેં કાલે કહ્યું
કે બેહેરામ શેઠ મુંબઈથી આવવાના છે ને સ્ટેશન પર ગારી
માંગીછ તારે બાપએ સાફ ના કહ્યું. જો જો મારો બોલ
ખરો પડેછ કે નહી. તમુનેખી આએ ધેરમાંથી જે ઘડી
જાયછ તેમાં જવું પડશે. ”

“ એ મારા ખોદા. હવે શું કરું ? દાદી, મામાનાં ભિજાનું
ઠંકાણું છે કે ? ”

“ તે તો ખોદાએ જાણે પણ શેઠ તો આ નવી ખાઇ ઉપર નરા ઘેલા દીવાના થઈ ગયાછ. ઉઠ કહે તો ઉઠેછ ને બેસ કહે તો બેસેછ. તેવણ ઉપર એવો જીલમ ચલાવેછ કે મારું તો લોહી બળીને ખાક થઈ જાયછ. થોડા દહાડામાં બચારા શેઠને ખુણે નાખશે. તે તો સાહેબ એવણનું નસીબ પણ બેહેરામ શેઠ, હું તમારે ખાતર ખરેખર દલગીર છેઉં. ”

બેહેરામનો જીવ ફરી આવ્યો તે સોફા કોચ ઉપર બેસી ગયો અને માહોડાં ઉપર હાથ ઢાંકયા. હીલ્લાએ તેની ઉપર ક્રીનો લેવા સારું આ બધું રમખાણ રચ્યું હતું એવી તેની પક્ષી ખાત્રી થઈ. જ્યારે તેણીએ ક્રીનો લેવાની ધમકી આપી હતી ત્યારે બેહેરામ તેને તુચ્છકારી કહાડી હતી. ત્યારે આએ તે ક્રીનો. માથેરાનની ગેરહાજરીમાં આ સઘળો નાટક રચાયો હતો. હીલ્લાએ સોગંદ લીધા હતા કે કોઈખી રીતે ‘ખાગો બાહાર’ ની શઠાણી થવું અને તે સોગંદ તેણીએ આ નવાઈ જવી રીતે પાળ્યા હતા.

ઘણો વાર વીચાર કરતો બેહેરામ બેસી રહ્યો. મામા હવે કેમ કરશે, હીલ્લાને સામું મળતાં કેમ કરવું એ સઘળા અંદેશાથી તેનો જીવ ગભરાવા લાગ્યો. આ ચપરખાંધી છોકરીના હાથમાં મામાના ચુપ્પનું સલાતાશ વળશે અને સાથે લાયું બેહેરામની પોતાની આશાઓનો કચડધાણ વળશે. એવા વીચારથી તેની છાતી ઉઠલાવા લાગી. ‘ખાગો બાહાર’માં તો હવે તેનાથી રહેવાશેજ નહીં એટલે હવે તે ક્યાં જશે ?

“ દાદી, એ લોક ઘેરમાં છે કે ? ”

“ હાજી, હમણાજ ફરીને આયાં ને શેઠ કપડાં બદલવા ગીઆછ. ”

“ તારે જરા જની, ને મામાને કહેની કે હું આયોછ. ”

“ વાઈજી, તમારો સામાન ઉપર લઈ જઈ કે ? ”

“ હા—મારા ઝોરડામાં મુક—હું અબધડી આઉંછ. ”

“ પણ—પણ—સાહેબ તમારો પોતાનો ઝોરડો તો બાઈએ ખાલી કરાવ્યોછ. તેમાં તો બાઈએ પોતાનો બેસવાનો ઝોરડો જુદો કરાવ્યોછ. ”

“ હે ? તારે મારે સારું કાંઈ ગોઠવણ કાઢીછ ? ”

“ પહેલે માળે ગોડાઉનની પાસે પેલા પરત ઝોરડો હતો તાંઈ તમારો કાચ મુકેલો છે. ”

બેહેરામને ઘણું દુઃખ લાગી આવ્યું, જે ઝોરડો તેની બચગીથી તે વાપરતો હતો તાંઈથી તેનો સામાન હડસેલી કહાડવાની આ ઉતાવળથી તેને મોટું અપમાન લાગ્યું. તે સમજી ગયો કે તોફાનનો પવન ફુંકવા માંડ્યો હતો અને તેની આ નાની પણ પેહલી નીશાન હતી. લોહીનો ગોટ ગળીને તે આ નવા ઝોરડામાં ગયો અને ઘૂંઘેજી કપડાં કહાડી નાખીને ઉદાસ જીવે પોતાના રાબેતાના કપડાં પહેર્યા અને મામાને તથા તેવણનાં નવાં મોહોરદારને મળવા છાતીએ ગાંઠ બાંધીને તૈયાર થયો.

તે ઝડપમાં ડાઈંગ રૂમમાં આવ્યો તો નવાં શેઠાણી અગાઉથી આવીને બેઠેલાં હતાં.

તેવણે ખુબ ઠહેરે કાઢિલો હતો અને આંગળીએ પાંચ છ હીરાની વીઠીએ લટકાવી હતી. મામા હજુ નીચે ઉતર્યા ન હતા. ખરી વાત એ હતી કે મામા પોતાના બાનેજને પેહેલાં મળવાને પીહતા હતા તેથી જરા નવું જુનું કરવાને પેહેલાં હીલાંને ડાઘંગ રૂમમાં ધકેલી હતી. પોતાને બાપને તોલતા મામાની આ હીચકારી ચાલ સમજી જઈને બેહેરામના આંગમાં જે બળાપો જળવા લાગે તેનું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે.

બેહેરામને દાખલ થતાં જોઈ હીલાં ઉભી થઈ અને તેના તરફ નાકના શીફડાં ફડકાવીને જોવા લાગી. આ તેણીની જીતનો અને બેહેરામની હારનો વખત હતો એવું તે દેખાડવા માગતી હતી. હીલાંએ બેહેરામ સાથે પરણવાની માંગણી કરી હતી અને તે બાદ તેઓ મરાઈ પડ્યાં હતાં તે વાત મામા જાણતા નથી એવું હીલાંએ પેહેલાંથી નક્કી જાણી લીધું હતું. આ વાર તે બેહેરામ તરફ મોટા ધીકાર અને ગુસ્સાથી જોતી ઉભી હતી. મામા આવી પહોંચે તે અગાઉ પોતાનો ક્રોધ બતાવી લેવાનો આ વખત હતો.

“કેમ બેહેરામ, એમ ફગલાઈને ઉજરો વાગ્ય શાને થઈ ગયો. સો દહાડા સાસુના તો એક દહાડો વહુનોખી આવે. કેમ હવે શું કહેવુંછ?”

“કંઈખી નહીં—કહે શું?” આ વાર બેહેરામના મોંહ ઉપર તીરસકાર સાફ પ્રગટી રહ્યો હતો. ફક્ત વેર લેવાને આતર એક જીવાન સ્ત્રી આ પ્રમાણે પોતાને વેચે ! બેહેરામના અમકતા ડાળા અને મોંહ ઉપર ધીકાર જોઈ

હીલ્લાંની ધારજ રહી નહી. તે વાપણની પેઠે છેડાઇને બેસી.

“જે સાંભળ, તારી આંખે ભપકી હવે ચાલવાની નથી, જે તુને આંખે ઘેરમાં રહીને ઢુકડો રોટલી ખાવી હોય તો મારી આગળ નમવું પડશે. તું જાણે કે એમ દમ કરીને ફાવી જાઉં પણ તે મારી આગળ ચાલશે નહીં.”

“મને એવા ઢુકડો જોઇતો નથી. માફ નસીજ મારી સાથે” બેઠેરાએ ફક્ત સાદો ઉતર આપ્યો.

“એ બધી બટાઈ હું સમજું છું. મેં તુને પહેલાંથી જ કહ્યું હતું કે હું તારી જમ થઈ લાગશ. તે હવે જે.”

“મારી ઉપર વેર લેવાની હું તમને તક આપનાર નથી. તમે છોએ ને તમારું ઘેર છે. આંખે ઘેરમાં તમારી સાથ વસવું હું પાપ સમજું છું. માત્ર મારી એટલી જ અરજ છે કે આંખે બચારા ધરડાને તમે ફસાવીને ખાડામાં નાખ્યો છો તો હવે એની ઉપર જીલમ ગુજરતાં ના.”

“અરે જરે, મુવા રજળા પીંજરા—મને એવું એવું બેલનાર તું કોણ—જે ફરીથી—

પણ હીલ્લાં અચ્ચત્ત મુગી થઈ ગઈ કારણકે મામાનાં આવવાનાં પગલાં સાંભળાયાં અને પહેલેજ દહાડે આ પ્રમાણે રમખાણ જગાડવાની બેઠેની મતલબ ન હતી. ખારણું ઉંઘડયું અને મામા દાખલ થયા. તેવણે પોતાના બાલને કદપ કીધો હતો અને નવી સ્ટાઈલનાં કપડાં સજીને નવજવાન બન્યા હતા. તેવણે ભપકામાં દાખલ તો થયા

પણ ધણીઆણીને જોઇને ખસીયાણા જેવા ખીધેલા દીસવા લાગ્યા. દાદીએ બરાબરજ કહ્યું કે બાઈ આગળ થેઠ તો નરા ગોલામ જેવા છે. તેવણ બેહેરામ આગળ હસ્તું મીઠો કરીને આપ્યા ખરા પણ બારે ડોળે ધણીઆણી ગમ નજર રાખ્યા કરતા હતા.

“કેમ બેટા બેહેરામ—તુને કેવા અજબ કીધો? કેમ? સાઈં થયું કેની? જો તું મને ખુશી રાખવા માંગતો હોય તો તારી મામી સાથે સાઈં રાખજે ને તમે લોક મને કુહુરાવતાં ના.”

“ઓ વાવ જમશેદજી, વરી એમાં કુહુરાવાનું શાનું ખુશી શું ને નહીં ખુશી શું? આપરે કાંઈ કાછીઆં માંછીઆં હૈયે કે આપો દાહરો મરાયા કરીયે. વરી ગામનો રાહ તે આપરો રાહ.”

પણ બેહેરામ કાંઈ બોલ્યો નહીં. આ અબાગણી ઓરત સાથે મામાના દહાડા કેમ જશે અને તેવણના ઘડપણમાં તેવણની કેવી દુરદશા થશે તે વીચારથી તેની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. કાંઈખી બોલવું તો જોઈયે એવા વીચાર કરી બેહેરામ બોલ્યો.

“મામાજી, હું ખરાં અંતઃકરણથી ઈચ્છું કે તમે જે સુખની આશા રાખો છો તે પાર પડે.”

“તો—તું કહેશે તારે કે?” હીલ્લાંથી બોલ્યા વગર રહેવાયું નહીં પણ મામાનો દધાયલો એહેરો જોઈને તુરત વેળા તો અપ્પાડા કરી ગઈ.

“દીકરા બેહેરામ, તું શું એમ સમજેછ કે આએ ફેરફારથી તુને કશી અત્રવલ આવશે? જો, જીવાનીમાંથી મારો બવ એકલો બળી ગયો ને હવે જરા સુખ જોડું એવી મારી ઉમેદ હતી. વરી મારી આગળ પાછળ કોઈ મજે નહીં, દુઃખ સુખની વખતે આગળ જૈરી હોય તો જીવને ફેરલો સન્નીઆરો. મારો ટાંકો ટેભા કરનાર કોઈ જોઈયે કેતી? તું અસલથીજ મારા દીકરા જેવો ઉતો ને હજીરખી તેમજ છે. કેમ હીલ્લુ?”

“બા, આપરે કંઈ જાણતાં નહીં. લે ચાલો, ટેબલપર આપ્યું કેહારનું આવીને ઠંડું પડેછ ને એમ લાંખી લાંખી લમ્ભાસ હાંકવામાં કાંઈ દહાડો ઉગરયો નહીં.”

આટલું બોલી ધરડાજીનો હાથ પોતાની બગલમાં લઈને હીલ્લાંએ ચાલવા માંડ્યું. ટેબલ ઉપર ભાત ભાતના પકવાનો મેલેલાં હતાં પણ બેહેરામની બુખ તદ્દન મરી ગઈ હતી અને મામાનું બધું ધક ધયાન નવી મામીને ટીકીઆ કરવામાં ગુટાયલું હતું. પણ આ બેને બદલે મામી પોતે ત્રણને બાગનું જમતાં હતાં અને બેહેરામે નાસીપાસી સાથે જોયું કે ચારને બદલેનો દારૂ આસાનીથી આંતી જતાં હતાં. મામાખી બપ્પરાયલા દીસતા અને બેહેરામ અંદેશમાં હતો કે આ મામલો કાંહાં સુધી ચાલશે અને તેણે હવે પછી શું માર્ગ અપ્પલાર કરવો. આએ અરધા કલાકના અરસામાંજ બેહેરામે જોયું કે તેની બચગીનુ ઘેર તેને અંજાલું અને ફરડવા આવે તેવું લાગતું હતું.

તે આજે ઘેરના છોકરા જેવા નહીં પણ એક પરાણા જેવા લાગતો હતો અને હીલ્લાં તેને સખ્ખે રહેવા દે એ બટવા જોગ ન હતું.

મોહોબતની જાંજીરમાં ભિન્નું જોઈ એકલા મામાજી વટીક પામી ગયા કે ચોક્કું પાધરું ઉતરે તેમ નથી. એણી મેર મામાની જ્યારે નજર હોય ત્યારે હીલ્લાં જાણે કશામાં હોય નહીં તેમ હોજરું ભર્યા કરતી હતી પણ જ્યારે તેવણની નજર ખસે કે બેહેરામ ઉપર આવડા આવડા ડોળા કકડાવતી. જમી રહ્યા પછી વળી પાછી તે પોતાના ઘરડાજી આગળ જઈને બેઠી. તેનું કારણ સમજવું સહેલ છે. મામા બાણેજ એકલા મળે અને કાંઈ વાત કરે તેની તેણીને ઘણી ખીક હતી અને તે લીધે તે ઘરડાજીને વીહલા મુકવા માંગતી ન હતી.

ગરીબ ખીચારો બેહેરામ! જ્યારે હીલ્લાં પોતાના ધણીને અશ્વત્થ પશ્વત્થ સમજાવીને હવા ખાવાને મસે ખારી આગળ લઈ જઈ ઉભી તારે બેહેરામ મન સાથે અફસોસ કરવા લાગ્યો. યા પરવરદેગાર મેં શું એવો યુનાહ કીધો હશે કે તેની મને આ સજા થાય છે. ચીંતા નહીં, સખ્ખરી મોટી ચીજ છે. એમાંથીખી કંઈ સાફંજ થવાનું હશે.

પણ સજાખી કાંઈ જેવી તેવી ન હતી. બચગીના ઘેરમાંથી હાડમાર થઈને નીકળી જવું, ખાધાપીધાના અવકરા, હવે પછીની સઘળી આશાઓનું ધુળ મળવું એ કાંઈ નાની

સુની વાત નથી. તેણે વીચાર કીધો કે અચ્ચુચ તરછોડ કરી નીકળી જવામાં મામાજીનું દીલ દુઝાશે અને ગામનાં લોક દુષી ઝાશે કે અદેખાઈને મારે તેણે આ પ્રમાણે પોતાના પગમાં પોતેજ કાઢાડી મારી તેથી બેહેતર છે કે પાંચ પંદર દહાડા વાર જોઈને પછી કુનેહથી કામ લેવું. જે દહાડેથી બેહેરામ એકવીસ વરસનો થયો તે દહાડેથી મામાજી તેને પાકીટ ખરચ સાફ દર માસે પચાસ રૂપિયા આપતા હતા. જો 'બાગો બાહાર'માંથી જવુંજ પડશે તો આ લવાજમમાંથી જેમ તેમ કામ ચલાવીશું એવું તેને લાગ્યું. મુગે મોઢોડે પોતાના સુવાના ઝોરડામાં જાય તો દુશમની તુરત જણાઈ આવે એટલા માટે તે મામા મામીની રજા લેવા ગયો.

શેઠાણી પીયાનો ઉપર બેસી વગાડતાં હતાં અને ઘરડાજી તેની પાછળ ઉભા રહી ઘેલા ગાંડા જેવા તેણીના બાલ પસવારતા અને બચ્ચાંના જેવા આળા કરતા હતા. બેમાંથી એકબી બેહેરામને આવાજી જવોજી કીધું નહીં. તે બેઠોછ કે ઉભોછ તેનીબી તેઓને દરકાર ન હતી એટલે નીરાશીનો એક નીસાસો નાખીને તે પોતાના ઝોરડામાં સુવા ગયો.

આ પ્રમાણે ઘડક ધુન્નરાનો એક મહીનો પસાર થઈ ગયો. મામાની મુર્ખાઈ ઉપર સાફ ગામ હસતું હતું. તે બેહેરામના સાંભળવામાં આવતું એટલે તેનો કંઠે પ્રાણ આવતો હતો. ચાલતાં ને હાલતાં હિલ્લાં તેને દેખાઈ

અપમાન કરતી તે તેણે સુગે મોહોડે સાંખ્યુ. મામાજીબી તંનાથી અલગના અલગ છુપાતા ફરતા હતા. પણ, એક દહાડે સઘળો ઉભરો બહાર પડ્યો.

તમેલામાં ત્રણ ગાડી અને ચાર ઘોડા હતા તેમાં એક કાળો આરબી ઘોડો હમેશ બેહેરામજી વાપરતો હતો. બલકે સઘળા નોકરો તેને બેહેરામજીના ઘોડા તરીકેજ ઓળખતા હતા. દાદી કારભારીને તો બાઈએ એક દહાડાની નોટીસ વગર રજા આપી હતી અને મામાજીએ જ્યારે કારણ પુછ્યું ત્યારે બાઈ છેડાઈ પડ્યાં કે તે બાઈની સામે તરતર જવાબ આપતો હતો. બાઈએ પોતાની પસંદગીનો નવા કારભારી રાખ્યો હતો.

એક દહાડે સવારના બેહેરામ હુકમ મોકલ્યો કે પોતાનો ઘોડો ડાગકાર્ટમાં જોડી લાવે. જરા વારે નવા કારભારીએ આવીને તડકડાની કાતી કહ્યું :—

“ગાડી જોડવાનો બાઈનો હુકમ નથી.”

બેહેરામના ડોળા ફાટી ગયા તે ગુસ્સામાં ઉઠ્યો અને ડાઈંગ રૂમમાં જઈને હીલ્લાંની સામે ઉભો.

“શું તમે મારે સાફ ગાડી જોડવા ના કહીછ?”

ચીથરાં ફાડવા માટે બાઈ તો કેટલા દીવસ થયા તાગડોજ ધડતાં હતાં તેવણ બવાંનો ચીલ્લો ચઢાવી બોલ્યા :—

“હા, મેં ના કહીછ?”

“પણ કાંય, એમ કરવાનું કંઈ કારણ?”

“કારણખી નહીં ને બારણખી નહીં—મારા જીવની ખુશી.”

“પણ તમને માલમ તો છે કેની કે એ ઘોડો તો મામાજીએ મારા પોતાના વપરાસ સાઈંજ આપેલા છે?”

“મને કાંઈ માલમ નથી—એ ઘોડો તો મને જોઈયેછ. તુંને જવું હોય તો ખોદાએના આપેલા પગ છે કેની? વરી બીખારીના છોકરાએને ગારી ઘેરા શાના જોઈએ? શું કાંઈ તારા આપદાદાની અહીં ખાણુ ડાટેલી છે?”

“તારે તમે છેલ્લે પાટલે બેઠાંછ અને મને અહીંથી કહારવા માંગોછ?”

“હા. જ્યારે તેં મને કુત્રાંની કાણી હરકાટી કહાડી તારે હવે હું તુંને તેથી ચાર ચાસણી સરસ સવાદ દેખાડશ.”

“તારે હુંખી કેહુંછ કે તું ઝોરત નથી પણ ડાકણ છે. તું અહીં ભરાઈને મારા મામાનું કલેજું કોત્રી ખાવા આવીછ.”

“ઠીક છે.—આએ બધા બોલ યાદ રાખજે.”

“તું હવે વધુ શું કરવાની છે, એ પેદાના કરનાર, એક માણસ ઉપર તું જે જફા પાડે તે સંખાશે પણ હરગીઝ થઈને કોઈ નાપેકાર ઝોરતને બસ પાડવાની સજ્જ કરતો ના.”

“ચાલો હવે તમે અહીંથી પતો. હું હમણા જમશેદજીને કેહું છું કે જે ઘેરમાં મને આવું અપમાન થાય તાંહાં હું પાણી પીવા ઉભી રહેવાની નથી.”

હીલ્લાં ઉઠી અને જમશેદજી ફેરવના ઓરડામાં ગઇ. શા સાફ તે આ પ્રમાણે ધસીને ગઇ હતી તે બેહેરામ સારીપેઠે જાણતો હતો. કાચ્યા કાનના મામા આગળ પહેલાંથી મરી મસાલો બબરાવીને કૃયાદ કરવાને માટે તે ગઇ હતી.

“મરવા દે—હવે તો જે તે છુટકો થાય તોજ ઠીક, નહીંતો હાય સોસારાએ માથું ફરી જશે.” આમ બોલી બેહેરામ બેસી રહ્યો.

પ્રકરણ—૫.

મામાજી પોતાના ઓરડામાં બેસીને ગુપચુપ લખતા હતા ત્યાં અચાનક હીલ્લાં ધસી આવી અને ઝપ દેતી કોચ ઉપર પડી જઈને ઝાર ઝાર રડવા લાગી. તેણીના ધનધનધારી ઘણી હાથમાંથી કલમ ફેંકી દઈને આસીખાયલાની પેઠે દોડી ગયા.

“મારા જન, મારી હીલ્લુ ?—શું છે—શું છે ? અમ કાંય કરેછ ?”

“અરે તમારી હીલ્લુખી મુઘ ને સૌ ખરી ગયું—ઉં—ઉં—ઉં.”

“ અરે પણ તોખી. જરા મને તો કેહ. મારી બારમીને કોણે એમ કહુરાવી ? ”

હિલ્લાંએ પેહલાં તો ઘણા મચકરા કીધા પણ પછી ધરડાળને સારી પેઠે ટવળાવી ટવળાવીને બોલી ઉઠી :—

“ જો જમશેદજી, તમે મારે માહેને ના બોલાવો. શું કરું, આજે બહે મહીના થયા હું હેરાન ને પરેશાન થાઉં છું પણ કોણ બોલે કોણ બોલે કરી ગરે ગાંઠ દધને બધું ખમ્યા કીધું. પણ હવે મારેથી ખમાતું નહીં. આએ તમારો બાનેજ મારા જીવનો કાળ થઈ બેઠોછ. મને રોજ તરેહ તરેહનું બોલેછ અને હવે તો હાથ ઉંચકવાનોજ બાકી છે. મને તો લાગેછ કે જે દાહરો જાયછ તેમાં કોઈ વખત તેમખી થશે. હું હવે તમારાં ઘેરમાં રહેવાની નથી. હું તો મારા બાપને ઘેર જાઉં છું—ઉં—ઉં—ઉં—

જમશેદજી તો ઉજળા વાપ્પ જેવા થઈ ગયા. તેવણના હાથ ધુજતા હતા અને જાણે આંખ પડી જશે તેમ દીસવા લાગ્યા. પણ હજી હિલ્લાંને કામ કહાડી લેવાનું હતું તેથી ડોસાળને કોટી કરી પડીને જીકું જીકું ડુસકાં ખાવા લાગી.

“ પણ જરા ધીરી પડ—એટલું બધું તે શું છે. ઘેર મારું છે, કાંઈ એ દુકતાનું નથી. એને હું આજનો આજ લાત મારીને ઘેરમાંથી કહાડશ. તું શું કામ અકળાયછ. એની શું મગદુર કે તુને “ તું ” કરીનેખી કહે. ”

“ નહીં જમશેદજી ! લોક મને ટૂપી ખાશે કે આગળ રહીને છોકરાને બહાર કહાડયો. એનું ઘેર એને મુબારક.

હું તો જોમ તેમ રરી ખરીને મારો દહાડો પુરો કરશ, ખસ મને જવા દેઓ—મારા સમ—તમારી ઉપરથી મરી જાઉં.”

“ નહીં ખસ નહીં—આજે મને વાઈ આવેલું છે. જો હીલ્લુ તું આજે વચમાં પડે તો મને રરે—ખસ નહીં.”

“ લે ચાલો—વખત બે વખત સોગંદ ના ખાઓ. રરે કોઈની બલા. જોમ તમારે ગમે તેમ કરો પણ એ ગામમાં જઈને લોક આગળ જુદાં સાચ્યાં નહી કરે તે સાઈ એને કાંઈ ઝાંસો તો સાઈ.”

આ પ્રમાણે ધરડાને બરાબર રંગપર ચહડાવીને હીલ્લાંએ સમજાવું ચોકડું બરાબર રચ્યું.

મામા એક છુક ઉંઘાડીને વીચારમાં બેઠા.

“ એને શું આપીને કાહારીએ ? ”

“ વરી શું આપે, પાનસો રૂપીઆ ઘણા થયા. ”

મામા વીચારમાં પડ્યા. તેવણ બેહરામને દર માસે સારી રકમ આપતા હતા એટલે પાંચસો રૂપીઆ એકીવારે આપી દેઈને તેને ખંખેરી કહાડવાનો તેમનો જીવ ચાલ્યો નહીં.

“ હીલ્લુ—આજ સુધી એને મેં મારા છોકરા દાખલ પાળ્યો એટલે હવે—”

“ તો હજુરખી ચાલોની, મેં કાંઈ આરા હાથ કીધા ? તમે દેરનું ગાઈ મને આગળ કરવા માંગોછ કે ? હું તો કેહારની કહુંછ કે મને જવા દેઓ. ” આમ હીલ્લાં છછણી ઉઠી. “ એને જારે ગરજ પડશે તારે પોતાની મેરે બીખ

માંગવા આવશે. એમ ઝપાઝપ રૂપીઆ કહાડી આપો તારે તો હલદો બેખત થઈ જશે. ”

“ બરાબર છે. એા મારા જનન, તારા વગર હું થું કરતે. લે આએ એક છે તે એને મોકલાવી આપ. ખખરદાર, તું જતી ના. દાદીને કહે કે એને કહીયે તારાં કપડાં ચપડાં જે હોય તે લઈને ચાલી જ. ”

હવે એક ઉપર ખુણામાં મામાજીએ રૂપીઆ ૫૦૦ એમ લખ્યું અને સહી કીધી પણ અંકે “ રૂપીઆ પાંચસો ” એમ લખે તે અગાઉ તો હીલ્લાંએ એક લઈ લીધો અને ચાલવા માંડ્યું. જમશેદજી ફેઝર આ વાર એવા ગભરાયલા હતા કે આ પ્રમાણે થવાનું તેવણને લાન રહ્યું નહીં.

હીલ્લાંના જવા પછી તેવણની છાતી ઉકલાવા લાગી કારણકે અંદરઆનેથી તેવણ બેહેરામને પોતાનાં ફરજંદની પેરે ચાહતા હતા. પણ તેવણે વીચાર કીધો કે જરા સપ્તાઈ બતાવશું તો પોતાની મેજે ઠંડો પડી જશે ને મામી પાસે માફ માંગશે કે બધું રસ્તે આવી જશે. જે ધડી જાયછ તેમાં બેહેરામ ખુલાસો કરવા આવશે એવી આશામાં તેવણ બેસી રહ્યા. પણ હીલ્લાં કાંઈ કાચ્ચી ન હતી. તેણીએ દાદી પાસે બેહેરામને કહેવારયું હતું કે શેડે હુકમ મોકલ્યોછ કે ઘરમાં કોઇનેખી મોહોડું દેખાડવા વગર તેણે ચાલી જવું, નહી તો ધક્કા મરાવીને કહાડી મુકવામાં આવશે !

ગોરપોરી લાઇનસ આગળ મેદાનમાં એક કલબનો તંત્ર નાખેલો હતો તેમાં આર મીત્રો ધણીજ ગંભીરાઇથી ધસધસ કરતા બેઠા હતા.

“ દોસ્ત બેહેરામ, આમ્મે તારી ઉપર એક જાતનો ખરે-ખર જીલમ છે ” રતન બોલ્યો.

“ જોમ માફ કીસમત. કંઈની એવું થશે એમ મને બે મહીના થયા આગાહી થતી હતી. હવે માથું કુટવામાં કંઈ સાર નથી. ઘેરખાર તો બળી ગયું. તેની મને પરવા નથી પણ મામાજીએ કહેવાડયું કે એમના એમ ચાલી જવું, નહીં તો ધક્કા મરાવીને કહાડી મુકશે, તેથી મારો જીવ ધણીજ ખાટો થઈ ગીયોછ. ઘરડાજીનો હજુર મારી ઉપર પ્યાર છે. જોની, મને પાંચ હજારનો ચેક મોકલી આપ્યો. હું ધાઈંછ કે એવણુની નવી દીંગલીને એ ખપ્પર નહીં હોશે નહીં તો એમ પૈસા આપવા નહીં દેતે ” બેહેરામ ઉતર દીધો.

“ તુંને હાથો હાથ ચેક આપ્યો કે ? ” ખાન દોસ્ત દ્વારાબે પુછ્યું.

“ નહીં—દાદી રસ્તી આંખે મને મામાનો હુકમ કેહવા આપ્યો તારે સાથે એનવીલોપ મારા હાથમાં મુક્યું ને બહાર જઈને જોઉંછ તો પાંચ હજારનો ચેક ઉતો. લે ચાલો દોસ્તો, મારી ખરાબીને લીધે તમા લોકને દલગીર કરવાનો મને હુક નથી. હવે તમારી સલાહ આપો કે મારે શું કરવું ? ”

“ તુંને કંઈ દેવું છે કે બેહેરામ ? ” ફરકુને પુછ્યું.

“ હા—આરસે પંદરસે રૂપા આસપાસના આપવાના છે. ”

“ તારે તારા હાથમાં સાડા ત્રણ હજારને સુમારે રહેશે. મારી પાસેની એટલા છે. ચાલ આપરે અમેરીકા જઈએ ને તાંહાં કંઈ નસીબ અજમાવ્યે. એ રાંડીયાઓનું નામ બાળી મુક ” ફરફુને ખરી દોસ્તીના હકથી સુચના કીધી.

“ નહી ખીરાદર ”—બેહેરામ બોલ્યો “ મને પુત્રું છોડી જવા હાલતરત ગમતું નથી. બચારા મારા મામાજીને આંખે વીંછણુના હાથમાં મુકી જવાનો મારો જીવ ચાલતો નહીં. કોણ જાણે એવણુનો શું ઘડો લાવડો કરી મુકે. ‘બાગોબાહાર’ પોતાના નામપર લખાવી લે તો પછી મામાના આવરદા ખોટા. ”

“ પણ તારે તું કરવા શું માંગેછ ! ” દોરાબે ચીંતાથી પુછ્યું.

“ જો દીકરા બેહેરામ—આપરી દોસ્તી કંઈ મોહોનાપરની નથી. આપરે બચગીથી બાઈ જેવા છે. તું ગુસ્સો નહી કરે ને મનમાં ઓછું નહી લાવે તો કહું કે હાલ તુરત તો તું મારે ઘેર આવ, મહીનો બે મહીના દર પડીને રાહબાર જો ને પછી આસતે રહીને આપરે કંઈ વીચાર કરશું. મારાં માંએ બાવાને રાતના મેં જમતાં પુછ્યું તો તે લોક તો ખુશી થઈ ગીઆં. મને કશી અગવડ પડવાની નથી ” રતને ખરાં દીલથી માંગણી કીધી.

બેહેરામ આંખમાં પાણી લાવીને બોલ્યો “ શાખાશ, ગમે તે થાઓ પણ તમારા જેવા દોસ્તો હજારો રૂપાની દોલત કરતાં વીશેષ છે. નહી, ખીરાદરો. હું એમ આળસમાં રાંટલા

ખાવું તો સીક પડી જાઉં. મેં મારો ઠરાવ કરી મુકયોછ. મારા સાંબળવામાં આવ્યું છે કે કેનટોનમેંટ હાઇ સ્કૂલમાં ફર્સ્ટ આસીસ્ટન્ટ માસ્તરની જગ્યા ખાલી છે, અને તે લોક મારા જેવો એક ખી. એમ. થાય છે. જો એ લોક કીકેટના કલાસખી મને સોંપે તો સવાસો રૂપે રહેવા હું રાજી છું.”

“શું ? તું એક સ્કૂલ માસ્તર થાય ? તારા મામા તો ઝેર ઝેર ફાંકશે. ”

“મામાને મારી બલ ફકર પડીછ. તેવણની આગળ તો નાચવા સાફ નવું રમકડું આવેલું છે. હું તો ધારુંછ કે સાંજને છોડે પોર્ચાઓ સાથે કીકેટ રમવાની મજા પડશે ને વળી મામાની ઉપર હું નજર રાખતો રહેવશ. ”

બેહેરામના મીત્રો હવે શું કરે ? તે લોક જાણતા હતા કે બેહેરામ એકવાર ઠરાવ કીધો કે પછી તેને ફેરવવો મુશ્કેલ.

બેહેરામના સાચા દોસ્તો ધણા હતા અને ચોતરફથી તેને મદદની આફરો આવવા લાગી પણ બેહેરામ તે સ્વી-કારવાને અથવા કોઇને માથે પડવાને ધણી મીઠાસથી ના પાડી. જે હાઇ સ્કૂલમાં તે રહેવા માંગતો હતો તે જગ્યા તેને મળી અને કરકસરથી કામ ચલાવવા માંડ્યું. પણ જે દુકાનદારો અગાઉ તેને જમથેદારી ફેરવેના વારસ સમજીને સોના રૂપાનાં ધડીઆળો અને વીંટી છિડાઓ ઉધાર વચતા હતા તે હવે સધળા ચમકયા અને ચહુડી ગયલા આંકડાઓ ઝટોઝટ આવવા લાગ્યા. બેહેરામ બધી વાતે સ્થાણો હતો

પણ તેને કરકસર આવડતી ન હતી એટલે થોડી મુદતમાં પેલા પાંચ હજારનું લગભગ તળીઉં દીસવા લાગ્યું.

* * * *

પતેલીને બે એક દહાડા બાકી હશે તેમ એક દહાડે બેહરામ સોલજર્સ ગારડનમાં બેંડ સાંભળવા ગયો ત્યારે અચ્ચુઅ મામાની ગાડી એક બાજુએ ઉભેલી જોઈ. ખુણામાં મામા શેઆલ લપેટીને ઢગલા જેવા થઈને ઝુકતા હતા. બેહરામને લાગ્યું કે તેવણનો ચેહેરો જરૂર મારી ગયો હતો અને ઘરડા ખખ્ખ થઈ ગયા હતા. મામા અંદર નહીં હતાં એટલે કોઈ ખીજી ગાડીમાં જઈ બેઠાં હશે એમ લાગતું હતું. મામાની આ અવસ્થા જોઈ બેહરામનો જીવ બળી ગયો. તે ગાડી આગળ ગયો અને હળવેથી બોલ્યો.

“મામાજી.”

જમશેદજી જાણે તુરતનાજ ઉંઘમાંથી ખીદાર થયા હોય તેમ હુશીઆર થયા પણ કોણ છે તે જોયું કે તુરત મોહોડું મરડી નાખ્યું.

બેહરામને ઘણું દુઃખ લાગ્યું પણ મામાને થકી જીવ જળાવી બોલ્યો “મામાજી, કાંય? મારી સાથે બોલતા નહીં? મેં તમારી એટલી બધી શું ચુનેહગારી કરીધી?”

પણ મામાજીએ ડોક ફેરવેલીજ રાખી અને કંઈખી જવાબ દીધો નહીં એટલે નીસાસો નાખીને બેહરામ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. તેને ‘બાગોબાહાર’માંથી હાંકી કહાડયો હતો તે કરતાંખી આ દુઃખ તેને વધારે લાગ્યું કે મામાજી એકલા

હતા, આવા નખાઈ ગયલા હતા તોખી તેના તરફ જોવાને ના પાડી !

જો બેહેરામ જરા વાર ખોટી થયો હતો તો તેના જોવામાં આવતે કે તુરતજ હીલ્લાં આવી પહોંચી. તે જરા આંગે બરાઈ હતી પણ ખાઉં કરડું જેવી લાગતી હતી. તે ધબ દેતી ગાડીમાં બેસી ગઈ અને ઘોડાવાળાએ - ખારણું બંધ કીધા પછી ધણી તરફ જોવા લાગી. ડોસાજીની આંખમાં પાણી જોઈને તે ખબરીને બોલી :—

“ વરી શું થઈ આયું ? એ રોજ કહીને તમે શું નવાં ધણક લાવોછ ? ”

“ મેં હમણાજ મારા દીકરાને જોયો ! ”

“ કોણને ? પેલા ચારને ? મુંબા-તેનું નામ ના લેએ. ”

“ પણ હીલ્લુ, આપરી પાસે કશો પુરાવો નથી. ”

“ વળી પુરાવા શના જોઈયે ? આંધરાને દેખાય તેવી વાત છે. તમે એને પાંચસોનો એક આપ્યો ને એણે પાંચ હજારનો એક વટાવ્યો એટલે ચોરી નહીં તો જાદુખાદુ છે કે ? ”

જરાવાર મામા મુગા બેઠા પછી ઘુઝતા સાદે બોલ્યા :—
“ પણ વખતે ખચારો કંઈ કબસ આવી ગીયો હોશે. કોણ જાણે શું હોશે. એ ખચ્યું પૈસાની વાત શું સમજે ? ”

“ ખચ્યું ! હજી ડોરીમાં હોંચ ખાયછ. તમેખી તમારી આધ્યાધના ડોરા ન ખારો. પાંચસો શું ને પાંચ હજાર શું તેખી નહીં સમજે ! એ છોકરાએ તમારી ઉપર જાદુ

અલાવ્યુંછ, ખાજું શું ? માફ જે ચાલે તો ખોટી સહી કરવાનો ચાર્જ મુકી એને પોલીસના હાથમાં આપું.”

મામાજી ઉઘામને ગાડીના ખુણામાં પડી રહ્યા. હીલ્લાં તેવણના ગમ વાઠ ફેરવીને ટ્રીસાઈને બેસી રહી. બેહેરામની આટલી ખુવારી કીધાથીત્રી તેનો જીવ ધરાયો ન હતો. મામાજી જે જરાત્રી બેહેરામની દયા ખાય તો તે માટું રણ મચાવતી હતી. પતેલીને ટાંકણે તેણીએ પોતાના બંગલામાં માટી પાટી બોલાવી હતી અને ઘરડાજીને અવારનવાર રાતના બંબે વાગતા સુધી નાટકફાટકમાં ઘસડતી હતી. તેવણ જ્યારે આનાકાની કરતા ચારે સાફ કાઢેતી કે તમારે જેછથે તો ઘેરમાં માખ મારો, હું કંઈ એમ મારા દહાડા અકારા કરવાની નથી. સારાંશ કે ઘણીને હવે આ કોરગી સ્ત્રીએ અભડાઈએ નાખ્યા હતા અને કાહરે તાકો ઘડી કરે તેની મનમાં રાહ નેચા કરતી હતી.

બેહેરામ ‘બાગોબાહાર’માંથી નીકળ્યો ચાર પછી શું થયું તે આ ઠેકાણે ટપકાવી લેવાની જરૂર છે. બે ચાર દહાડા પછી ઘર ખરચને સારૂ રૂપીઆ લેવા હીલ્લાં જમશેદજી પાસે ગઈ અને જાણે કશામાં હોયજ નહીં તેમ બેંક બુક તેવણ આગળ મુકી. જમશેદજીની નજર ૫૦૦૦) રૂપા ઉપર પડતાંજ તેવણ બડક્યા. હીલ્લાંએ ગણત્રી કરી હતી કે ઘણી ગડબડ કરવામાં સાર નથી કારણકે પુછપરછ થાય તો ખરો બેદ જણાઈ આવે. તેથી ખોટાં આંસુ પાડીને જમશેદજીને પગે હાથે લાગી કે હવે એ વાત ઉપર ઠાંકપીછોડો કરવો.

“જે તમે મારું માનતા નહીં હતાની ? હવે જે ? ફારજરી ? તોખા તોખા ? બોલો હવે, એવાં માણસને ઘેરમાં રાખવો જોઈએ ? કાલે ઉઠીને પૈસા ખાતર ખુનખી કરે. શું કરું ? તમારો ભાનેજ થાય, નહીં તો કોઈ ખીજો બહારનો હોતો તો બતબેજ મોકલતો. પણ ચાલો હવે પૈસા ગીઆ તે બલા લેતા, પણ હવે એ દુકતાનું નામ ના લેતા.”

“કબુ નહીં—મરી જાઉં તોખા નહીં—”

આ પછી જમશેજીએ પોતાનું વીલ નવંસરથી કાઢું અને તેમાંથી બેહેરામને તદ્દન રદખાતલ કરીને સઘળી અસ-ક્યામત હીલ્લાંને આપવાનું કરમાવ્યું. જુનું તેમજ નવું વીલ બેઉ તેવણના વકીલની આશીસમાં રાખેલાં હતાં. વકીલ ઠાવકો હતો. આ એકનો ઘોંટાલો કેમ થયો હશે તેની તેને બરાબર સમજ પડી નહીં. પણ માંદે શેઠાણીનો હાથ હોય એમ તેને પેહેલાંથીજ શક હતો. તે સારી પેઠે જાણતો હતો કે વીલ કરાવી લીધા પછી શેઠાણી શેઠને વખાતા નાખશે. શેઠની જ્યારે આંખ ઉઘડશે ત્યારે આ એક બાબે કાંઈ વધુ તજવીજ કરવાનો તેનો ઠરાવ હતો પણ હાલ તુરત તો ચુપકાદી અખતયાર કરવામાંજ ડાહપણ હતું.

મકરણ—૬.

જમશેદજી ફેઝર જોકે હિલ્લાંના રાજના સમજાવ્યાથી બેહેરામ તરફ ઘણા કરડા થયા હતા પણ સોલજર્સ ગાર-ડનમાં બેહેરામને એકવાર ફરીથી જોવા પછી તેવણનું દીલ માંહેથી જળવા લાગ્યું. ચોર અને બકંગાતું માંહ આવું હોય નહી. તેવણ ઘણા રંજીદા જીવે ધર પહોંચ્યા અને માથું ડુપવાનું બહાનું કહાડીને ખાધા પીધા વગર સુઈ ગયા. હિલ્લાં તો પોતાના મીત્રો સાથે મોજમજામાં એવી પડી હતી કે જમશેદજી તરફ ઝાંખીને જોતીખી ન હતી.

બેહેરામ પોતાની ચાકરીએ લાગ્યો. અલખત છોકરાંએ સાથની દલદેસરી તેને ઘણી બારી લાગતી હતી પણ જે ચીજનો ઉપાય નહી તે માટે બળાપો કરવામાં સાર નહી એવા વીચારથી પોતાના કામ ઉપર હિમ્મતથી વળગી રહ્યો. જો કે તેના મીત્રો તેને ઘણો આહતા હતા તોયે તે તેમનાથી લગાર એસકાઈને છુપાતો ફરતો હતો. એક દહાડે તે યુપ-યુપ બંડ આગળ ફરતો હતો એવામાં સામે ઉમિલી ગાડીમાંથી કોઈ બાનુ વાંકી વળી વળીને તેના તરફ જોતી તેના જોવામાં આવી. તે હસી હસીને ડોકું નમાવતી હતી. પણ બેહેરામ અચકાઈને દુરથી ફર્યા કર્યો. તેણીની પાસે એક બોઝોરગ ગ્રહસ્થ બેઠેલા હતા. જણાવવાની જરૂર ન હશે કે આ જવાન છોકરી રાશન તાલુકદાર હતી. બેહેરામ તેણીને ધીરેલા રૂપીઆ ખીન્જે દીને તેણીએ એક ચીઠી સાથે પાછા મોકલાવી દીધા હતા.

ધણા ઉદાસ મને બેહેરામ બાંડ ગારડનસમાં ફરવા લાગ્યો. તેને વીચાર આવ્યો કે આવી હાલતમાં રહેવા કરતાં મરણું બેહેતર હવું. જરા વારે કોઈએ આવીને તેનાં ખભાં ઉપર હાથ મુક્યો અને ચમકીને જોયછ તો રૌશન ગાડીમાંથી ઉતરીને તેની પાછળ આવી હતી.

“બેહેરામજી, કેમ છેઓ ? કાંય મને ખુશી ગીયા કે ? હું તારની તમુને સલામ કરુંછ પણ મારી ગમ જોતાખી નહી ? શું ધણા મોટા લોક થઈ ગીઆછ ? શું છે ! તમારું મોહોડું કેમ ઉતરી ગીયુંછ, સારી પેઠે તો છેઓ કેની ?”

“બેન, હું ધણા દુખી છેઉ.”

“પણ કાંય ? શું છે ? મને કહેની.”

“વાત ધણી લાંખી છે. કુટુંબ કખીલાના કજીયામાં તમુને શું સ્વાદ લાગે ? તમુને કહેવામાં કાયદો શું ? બળી ગઈ મારી જીંદગી.”

“નહી-નહી-એમ ના કરો. આપરાં દુઃખની વાત પેટમાં રાખીને સખરાવ્યા કરીયે તે કરતાં ખીજાં આગળ ખાલી કરીયે તો ધણા બાર ઝોછો થાય. હું કાલે બાવાજીને તમારી આગળ મોકલશ ને તેવણની સાથે તમે મારે ઘેર આવજો, પછી મને નીરાંતે તમારી બધી વાત કહેજો, તેટલાં મારે ખાતર ખુશી રહેજો. ચાલો હમણા તો સાહેબજી.”

આ પ્રમાણે મોલી તથા બેહેરામને ધણાં હેતથી શકહેંડ કરીને રૌશન ચાલી ગઈ.

ખીજે દીને સાંજના સ્કુલમાંથી બેહેરામ ઘર આવ્યો તો એક ઠીંગણા બુઝોરગ થેઠ આવીને બેઠેલા હતા. હવે શું કરવું ? બેહેરામનું તો માત્ર થઈ ગયું. ફરામરોઝ તાલુકદારે ઘણી નરમાસથી વાત છેડી.

“હું તમને મળવાને ઘણો ઇંતેજાર હતો. રેલવે ટ્રેનમાં મારી છોકરીને તમે મદદ કીધી તે વાત રોશને મને કહી તારથી તમારી આગળ આવીને તમારો ઉપકાર માનવાનો હતો પણ આજ સુધી ફરસુદ મળી નહી. કેમ છેઓ બેહેરામ, સારી કાતી તો છેઓની ?”

ખરી વાત એ છે કે બેહેરામની જીંદગીમાં થયેલા ફર-ફારની બધી ખબર રોશનને પડી હતી અને તેણીએ પોતાના આપને સમજાવ્યા હતા કે ખરી લામકી તો કાહારે કે જરે કોઈ અહુસ્થ મુશ્કેલીમાં આવી પડે ત્યારે તેની અસરો ઉભા રહીએ.

“જો બાવાજી, ઉગતા સુરજને તો સૌ કોઈ નમે તેમાં માઠી વડાઈ નથી. એ બચારા બેહેરામના મામાને એક નાપાક ઓરતે ફસાવ્યાછ અને તેનીજ માલોકાણમાં એ રખડતો થઈ ગીઓછ. કેવો પેહેલવાન જેવો હતો તે હમણા કેવો થઈ ગીઓછ. તમે જરૂર જમને એને સારી સલાહ આપજો ને અને તો તમારી સાથે ઘસરી લાવજો.”

પોતાની માનીતી દીકરીની હમ્દાને શરણ થઈને ફરામરોઝ આવ્યા હતા. બેહેરામને જોતાંજ તેવણું દીલ મામ મી-

સાથે વીગળી ગયું. બેહેરામ જાતે અને ખવાસે ગ્રહસ્થ હતો તે તેવણ પાંચ મીનીટની વાતમાં પામી ગયા.

“બેહેરામ, હવે તમારે મારે તાંહાં આવવું પડશે” તેવણે ઇજ્જત કીધું.

“હા, કોઈ દહાડે જરૂર આવશે. તમારી મેહેરબાની છે તો ધણું છે.”

“પણ આજે કાંય નહીં? શું અમેઝી તમારા દુશ્મન છે?”

“નહીંજી, પણ-પણ-હમણા મામલો ફરી ગયલો છે. જ્યારે તમારી દીકરી સાથે મારી પહેલી ઝાળખાણ થઈ તારે હું મારા મામાજીનો વારસ હતો. અને પાંચ પૈસાની પુંજીની મને આશા હતી ને હમણા તો હું બીખારી જેવો છું. મારાં જેવાં માણસે મોટાં ઘેરમાં આ પ્રમાણે પગપેસારો કરવામાં કાયદો નથી.”

“છટ, છટ, મોટા શું ને નાના શું? મામાજી વખત જાતે પોતાની મેળે ઠેકાણે આવશે.”

“હું નહીં ધારતો, સાહેબ. તે દહાડે ગાડીમાં એકલા મળ્યા તોખી મને જોઈને મોહોડું ફેરવી નાંખ્યું. મને નકી યુમાન છે કે મારી નવી મામીએ એવણને મારે વીશે જુહું સાચું સમજાવીને એવણનું માથું ફેરવી નાંખ્યું.”

“પણ એમ તમે શાપરથી ધારો છ?” મીં ફરામરૌએ પૂછ્યું.

હવે બેહેરામથી વધારેવાર થોભાયું નહીં. ખીસામાંથી રૂ-
માલ કહાડીને તેણે પોતાની આંખો નુકી અને પછી ધીમે
સાદે સઘળી હકીકત પહેલાંથી છેલ્લાં સુધી માંડીને કહી.
આજ સુધી તેણે પોતાના ઉપર પડેલા ગેરમનસાફની વરાળ
કોઈ આગળ કહાડી ન હતી, પણ કુદરતી રીતે તેનાથી આ
નવા પરોણા આગળ સઘળું બોલાઈ જવાયું. તેની છાતી
ખાલી થઈ ઐયરે તે જરા હવે શાંત દેખાવા લાગ્યો.

“અભાગણી ઝારત !” ફરામરોઝ ફફડીને બોલ્યા.
“બચારા ઘરડાને શું શું સમજાવ્યા હશે. ઝારત તો ગમે
તે કહે પણ તેવણે પોતાની અક્કલ ફેકાણે રાખવી હતી.”

“સાહેબ, જુદું શું કરવા બોલું. મારા મામા તો
એવા દયાળુ દીલના છે ને હજુરખી મારી ઉપર ઐયરું હેત
છે કે ગમે તે થાય તોખી એમ કરે નહીં પણ જાંહાં છે
તાંહાં આએ ઝારતે મારી એવી ગીનીસ એવણુ આગળ
કીધીછ કે તેવણુ તદન બેખબર બની ગીએલા લાગેછ.”

“ચીંતા નહીં—બેહેરામ—ધીરજ મોડું ધન છે. તું
હમણા તો આપરે તાંહાં આવ. રૌશન કહેજે તુને લાવ્યા
વગર મારે પાછું આવવું નહીં. હું એકલો જવશ તો એ
જરૂર અહીં દોડી આવશે. અમે તારાં બહુ ઇચ્છનાર છેયે
ને તું એકલો અહીં રીખ્યા કરે તે કરતાં પાંચ લોકમાં
ફરેહરે તો સાફ. ચાલ, બોંહોસ નહીં કરીયે.”

બેહેરામનો જીવ હવે કંટાળી ગયો હતો અને ખરી વાત
એ છે કે ફરીથી એકવાર રૌશન સાથે વાત કરવાને તેનો

જીવ તલપી રહ્યો હતો. તે ઉઠ્યો અને કપડાં સરખાં કરીને ફરામરોઝ સાથે ગયો. દીવાનખાનામાં રોશન બેઠેલી તૈયાર હતી. તે તુરત ઉઠીને આગળ દોડી આવી.

“બેહેરામ, તમુને અહીં જોઈને હું ઘણીજ ખુશી છેઉં. જો તમે નહીં આવતે તો હું લાગલી તમારે ઘેર દોડી આવતે. મેં રૂપા પાછા મોકલ્યા તેની ચીઠીનો જવાબ ખી નહીં ?”

“એમાં જવાબ શું મોકલું. હું તે દહાડે ઘેર ગયો તારે મોહોકાણના એવા સમાચાર તૈયાર હતા કે મને કશું ખીજી સુઝયું નહીં. જે દહાડે ટ્રેનમાંથી ઉતરીને ઘેર ગયો તે દહાડે મારે સુરજ સદાનો અસ્ત પામ્યો તે હજી પાછો ઉઠ્યોજ નથી.”

“ઉગશે—ઉગશે—ખોદા છે તો બધું પાછું ઠેકાણે આવશે. અમે બૈરાં જેવાં હીન્મત રાખ્યે તારે તમે માઠીડાએએએ એમ પોઆ પડી જવું નહીં જોઈયે.”

આટલા દંહાડા બેહેરામ એવા હાથ સોસારમાં કહાડયા હતા કે અંચળ અને ખુબસુરત રોશનના આ સધીઆરાના સખુનો તેને મધ જેવા મધુર લાગ્યા.

“નેકબખત રોશનખાનુ, ખરેખર મારે શરમાવું જોઈયે. હું તદન નાહીન્મત થઈ ગયો હતો. પણ તમેએ મને એક કીમતી પાઠ શીખવ્યો છે. આહ! ગરીબીના સંકટ મેં આજ સુધી જોયાં નહીં હતાં પણ હવે હું જોઉંછ કે ગરીબી એક માણસની મનની મુરદાને કેવી કચડી નાખેછ.”

આ વાર તેઓ બંનેની નજર એક થઇ. બેહેરામની આંખમાં પાણી હતાં પણ તેમ રોશનની જરા ગદગદી ગઇ હતી. બેહેરામના હાથ ઉપર માયાથી હાથ મુકી તે બોલી “ બેહેરામ, તારી—તમારી ચુક છે. કોઇ મનની મુરાદો કમડાવાનીની નથી ને કાંઈ નથી. હીમ્મત રાખો. સઉ સાફ થશે. ”

આ વાત સાંભળે છે એવામાં ફરામરોઝ આવી લાગ્યા અને વાત અટકી પડી.

હવે બેહેરામ ફરામરોઝને તાંહાં આવતો જતો થયો અને એવો પળોટાઇ ગયો કે બે ત્રણ દહાડા નહીં આવે તો પુછવા સાફ માણસ આવેલું જ છે. પોતાના કામથી એક ધડીની ફરસુદ મળે કે તે લાગલો પોતાના આ મીત્રોને ધર જતો, અને તાંહાં વાત વગતમાં પોતાનું સમજીું દુઃખ ભુલી જતો.

આ ઠેકાણે એક બીજા ધણીની ઓળખાણ કરાવવાની જરૂર છે. અરદેશર નામે એક જુવાન પુરુષ જે ફરામરોઝના દુરના સગામાં હતો તેથી હંમેશ ફરામરોઝને તાંહાં મળવા આવતો હતો અને અવારનવાર તે લોકની ગાડીમાં ફરતો જણાતો હતો. લોક કહેતાં હતાં કે રોશનની શાદી આ અરદેશર સાથ થવાનું લગભગ નક્કી હતું. તે ખુશ મીનજી, દેખામણી અને સાલેસ હતો. તેની પાસે લાખ બે લાખની પુંજી કહેવાતી હતી અને તેનું ધક રોશન ફરામરોઝ ઉપર એટલું લાગેલું હતું કે સારે સારે ઘેરના માંગાં તેણે ના પાડ્યાં હતાં. રોશને પેહેલાં તો આ અફવાની દરકાર કરી ન હતી, બધકે

કોઈ પુછે તારે કાને હાથ દતી હતી પણ હવે તે છડચોક સર્વેને ના કહેવા લાગી કે આ અફવા ખીલકુલ જુકી છે, ઘણા લાંબા અંદેશા કરીને તેણીએ આ માર્ગ અપ્પત્યાર કર્યો હતો.

દાદમાં ઘાલીને વગોળ્યા કરવામાં શું હાંસલ છે? રૌશન પોતાના નવા મીત્ર બેહેરામ ઉપર મન સાથ જનકેશન હતી. બેહેરામ ગેરહાજર હોય તારે તેનું આકાશ શીદા વાદળની પેઠે ઘેરાયલું દીસતું હતું અને તેના પગલાં સંભળાયાં કે ઋટ આશાનો તડકો ખુલી નીકળતો હતો. બેંડસ્ટાંડ કે બંડ આગળ તાલુકદારની ગાડી આવી પહોંચી કે તે ડોકાં તાણી તાણીને એકજ જણના આવવાની રાહ જોતી અને તે એક જણ નજરે પડે નહીં તોંડાં સુધી તેણીની ધડકતી છાતી નરમ પડતી ન હતી. જો કોઈ દહાડો કીકેટ મેટચમાં બેહેરામ રમનાર હોય તો આ ભાળી પણ આકરી છોડીની નજર આખો વખત એકજ રમનાર ઉપર ચોંટી રહેતી હતી.

પોતાના દીલમાં શું થાય છે તે તો રૌશન કેવારની પામી ગઈ હતી પણ આવાજ આ સઘળો ફેરફાર સમજતા હશે કે નહીં તેના તે અંદેશામાં પડી હતી.

“હમણા સમજતા હોય કે નહીં હોય પણ પોતાની મજે સમજવું પડ્યેજ. હું કાંઈ વાત છુપી રાખવા માંચું છું.” એવા તેણીના મનના પુરંગ હતા.

આ પ્રમાણે દહાડા પાણીના પ્રવાહની પેરે ચાલ્યા ગયા. રૌશન અને બેહેરામ રાજખરોજ મળતાં અને સુખ

કુઃખની વાતો કરતાં. રોશન ખુશાલ અને સંતોશી હતી કારણકે આ સધળાંનું પરીણામ શું આવશે તે સારી પેઠે જાણતી હતી પણ બેહેરામ—બીખારી બેહેરામ—જે થાય તે ખરું એવી નીરાશીથી છાતીએ ગાંઠ બાંધીને ફરતો હતો.

એક દહાડે સાંજના તે અચખુચ ફરામરોઝના બંગલામાં આવી ચઢ્યો. તેની સ્કુલમાં પરીક્ષા ચાલતી હતી તોયે પાંચ મીનીટખી રોશનને મળ્યા વગર તેનો જીવ ઈંચો નહી. જોયછ તો બાગમાં ઝાડની તળે અરદેશર અને રોશન બેસીને ગરબા મારતાં હતાં. આ જોઈ હંમેશના ધીરજવાંત બેહેરામનાં પેટમાં અદેખાઈએ ધર કર્યું. રોશન ઉઠી અને ઝડપમાં બેહેરામ આગળ ગઈ અને તેના ઉપર ઘણું વહાલ બતાવવા લાગી પણ બેહેરામનાં બિંજનું ડેકાણું ન હતું. તે મન મુકીને બોલ્યો નહીં અને ઉભાં ઉભાંજ બે ચાર બોલ બોલીને ભરેલો ને ભરેલો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

ચતુર રોશન આનો ભેદ પુરત પામી ગઈ અને મન સાથ બહુ મુંઝાઈ. જો બેહેરામ પોતાના મામાનો વારસ અને તવંગર હતો તો કદાચ રોશન તેને આંખે તુંદાઈ અથવા અદેખાઈનો સ્વાદ દેખાડતો પણ બેહેરામ લાચાર હતો—પર આંધીન હતો—એટલે તેના માટે રોશનનો જીવ જળતો હતો.

જરે તે પાછી અરદેશર આગળ જઈ બેઠી તારે તેણીના રૂખસાર ઉપરનો ગુલાખી રંગ ઉઠી ગયો હતો. શેઆણી.

અમરદેશર તેનો ભેદ પામી જઈ અચ્ચુચ એક ઠરાવ ઉપર આવી ગયો.

“રૌશન, હું ધારૂં છે કે આપણે આ પ્રમાણે પેચવન નાસાગોસાની રમતમાં ગુચવાયા કરીએ તે કરતાં એકવાર ખુલાસો થવાની જરૂર છે. આપરે બચગીથી સાથે રમેલાં છેએ અને એક ખીજને સારી પેઠે ઓળખયે છેએ. આજ સુધી મારા દીલની બાક મં કહાડી નથી. પણ ગામનું લોક આપરી અગાડનું તે સમજી ગયું છે. હવે જે રંગ હું જોઉંછ તે ઉપરથી મને મારે વીશે કંઈ આશા નથી. તારે બોલી દે કે મારે આશા રાખવી કે નહી રાખવી ?.

ધણા ગમગીન એહેરે રૌશન બોલી “અદી, તારે બદલે ખીજે કોઈ હતે તો તેને કેમ જવાબ દેવો તેનો મને વીચાર પડતે પણ તેં એવી લાયકીથી મારી મુરકેલી દુર કીધીછ કે તુંને કોઈખી રીતે હંબગ કરવાની મારી ખુશી નથી. જો સાંભળ એક વખત એવો ઉતો કે તારા ઉપર મારી માયા દોડતી હતી અને મને લાગતું હતું કે એ લાગણી આગળ વધીને કોઈ દહાડો વધારે મજબુત રૂપ પકડશે. પણ તેમાં હું ડગાયલી જોઉંછ. તું હજીખી મને સગા બાઈ જેવો વહાણો છે પણ તેથી આગળ એકખી પગલું બરવાને હું તૈયાર નથી બલકે મારી તાકાત નથી. વાસતે તારા મનમાં ખીજ કાંઈખી ખ્યાલ હોય તે દુર કરજો.”

“તારા બોલવાનો મને ગુસ્સો નથી. હું આએ વાત ધણા દહાડા થયા પામી મયો છું. પણ રૌશન યાદ રાખજો

કે તારા મનની મુરાદ હાંસલ નહી થાય અથવા તુંને એક ખરા મદદગારની જરૂર પડે તો હું સદા તારી સેવામાં હાજર છું.”

“અદી, તારી ધણી મેહેરબાની-તેં આજે મારી છાતી ઉપરથી એક મોટા પથ્થર ઉંચક્યો છે.”

પ્રકરણ--૭.

મેહેરામ જ્યારે રોશન આગળથી ભરેલાં દીલે ચાલી ગયો ત્યારે તેનું મન અદેખાઈથી ખવાઈ ગયું હતું. તે ખચ્ચારો ધકેલા પછાડા ખાતો કવખતે રોશનને મળવા દોડી આવ્યો તો તે વખતેની આ કવાખમાં હાડકું નડ્યું. એ લોક એકલાં બેસીને શું વાત કરતાં હશે, એક બીજાની સોખતથી કેટલી ગમત મેળવતાં હશે એવા વીચારથી તેનાં કપાળ ઉપર પરસેવાના ઝરાં છુટ્યાં. ત્યારે ગામનું લોક કહેતું હતું તે ખરું કે આ બે જણનું જોડું સંધાવાનું છે. મેહેરામ ઉપર રોશન હેત કરતી હતી પણ તે તેની પડેલી હાલત તરફ જોઈને દયાને ખાતર !

મેહેરામ કેવાં મોટાં મનનો હતો તે તેના નીચલા ખ્યાલ ઉપરથી જણાશે. રાતના પોતાના ઝોરડામાં તે એકલો વીચાર કરે છે :—

“પણ મને અદેખા થવાનો હક શું છે ? કાંય નહીં રોશન મોતાને લાયક બરથાર સાથે પરણે ! અરદેશર કરતાં હું કઈ રીતે વધારે લાયક છું. તે પૈસાદાર છે હું ગરીબ

છું. તેની ખાનદાની છે અને જ્યાં સુધી હું જાણું છું ત્યાં સુધી ભલો છે. નહીં—નહીં બેહેરામ, જરા તારાં મન સાથ વીચાર કર અને ધનસાફની રાહે ચાલ. મને લાગે છે બહી રોશનને પોતાને ખાતર મારે ઘડી ઘડી ત્યાં જવું નહીં જોઈયે. એ ખચારીના ગોઠવાયલા કારભારમાં મારે કોઈની વાતનો ખતરો નાખવો ન જોઈયે. રોશનના બાપ, અરદેશરને પોતાને ત્યાં આટલી છુટથી આવવા દે છે એટલે તેવણની તેના ઉપર ખુશી દેખાય છે. હું મારા જનથી રોશન ઉપર શ્રીદા છું, પણ તે સાફ રોશન પોતેની મારા ઉપર શ્રીદા હોવી જ જોઈયે એવો દાવો કરવાનો મને કશો હુક નથી. મેં હવે પક્કો ઠરાવ કીધો છે કે કાલની મેચ પુરી થવા પછી હું એના કાન ખોલું કે મારેથી હવે વારંઘડીએ અવાશે નહીં. એ ચતુર છે એટલે સમજી જશે.”

આવો ઠરાવ કરીને બેહેરામ સુવા ગયો પણ તે રાતે તેને અને ઉંઘને વેર વચ્ચું હતું. બીજે દીને મોટી પ્રેસીડન્સી મેચ હતી. તેમાં બેહેરામ કેપ્ટન હતો એટલે તે સવારના પોહોરમાં ઉઠ્યો અને નાહી ઘોઘને તૈયાર થયો. મેદાનમાં લોક વચ્ચે બેહેરામ ઘણો માનીતો હતો અને તેના દાખલ થવા સાથ તાલીની ગર્જના થઈ રહી. પોતાની બહાલી ક્રીકેટની રમતની ખુમારીમાં જરા વાર રોશનથી વીસરાઈ ગઈ. અલખતે ખાનુઓના તંબુમાં રોશન પહેલાંથી આવીને બેઠેલી તેણે જોઈ. તેણીની આંખ ઉલટને મારે ચમક ચમક થતી હતી. પાસે એક બાળુ તેણીના બાપ અને બીજા બાળુ પેહું ‘વેહાનું’ નરીએર’ અરદેશર બેઠેલા હતા. આજે

મારવું કે મરવું એવા વીચારથી બેહેરામ ત્રીજો “હુંડ” લેવા ગયો. રૌશન, ફરામરૌઝ, અરદેશર, સઘળાં હવામાં ઉડી ગયાં. બેહેરામ પુર પ્રાકટીસમાં હતો અને જરા વારમાં ૬૩ રનનો ફાળો આપીને લોકના હૃદય વચ્ચે તાંબુમાં પાછો ફર્યો. રૌશન ઘણીજ ઇતેજરીથી તેના ગમ જોયા કરતી હતી કે તેને ઇસારત કરીને તાંબુમાં બોલાવે પણ બેહેરામ તે તરફ જોયુંજ નહીં.

જ્યારે હરીફો “હુંડ” લેવા ગયા ત્યારે તેઓની વીકેટ ઋષોઋષ પડી પણ એક જણ ખુબ ટકી રહ્યો અને માર માર કરીને બેહેરામની પાર્ટીને હારવાની નોક ઉપર લાવી મુકી. પોતાની પાર્ટી હારે અને તેખી વળી રૌશનની નજર આગળ ! બેહેરામના માથામાં વાઈ આવ્યું અને દાંત પીસીને “બોલીંગ” પોતાના હાથમાં લીધી. તેને છુત બરાથો હતો. પહેલાજ બોલે તેણે પેલા રમતીઆળને અપ્પરાવી કહાડ્યો અને બીજી આવરમાં બીજા બેને પાણીયું આપી પોતાની બાજુને જતાવી. તાલીઓની ગડબડ અને ઉસકેરણી ઠંડી પડી ત્યારે બેહેરામની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. આહ ! ગયે વરસ તે જ્યારે ક્રીકેટ શીલ્ડમાંથી મામાજીની ગાડી તરફ પાછો ફર્યો તેમાં અને આજનામાં કેટલો ફેર !

બેહેરામ નીચું ડોકું રાખીને પોતાના તાંબુ બહારી જતો હતો પણ રૌશનથી રહેવાયું નહીં. તેણીએ ફરામરૌઝને મોકલીને બેહેરામને ખાસ બોલાવી મંગાવ્યો. જવા વગર હવે છુટકો નહીં. રૌશન એટલી ઉસકેરાયલી હતી કે કંઈ

બોલી શકી નહી. પણ ફરામરોએ તેને રાતના સાથે જમવાનું ઓઝરખવાહીથી ધજન કાઢું. રોશને આ ધજનને ટેકોખી આપ્યો નહી. શું અરદેશર સાથે સગાઈ ગઈ કાલની નક્કી થઈ ગઈ હશે! બેહેરામ તારા ગમ કાલના ડાહ્યા ડાહ્યા વીચાર ક્યાં ગયા? હશે, જે હશે તે રાતના જણાશે.

સાંજ પડી ને અંધારું થવા આવ્યું હતું એટલે કપડાં બદલવાને બેહેરામ ઘર દોડ્યો. રોશનને તાંહાં જતાં નજર આમ તેમ ફરવી તો અરદેશર દીસ્યો નહી. હીક, રોશન સાથે વાત કરવાને પા કલાક મળશે ખરો.

ખાણા ઉપર સર્વેનો જીવ ખુશાલ હતો. ફરામરોએ બેહેરામ ઘણોજ ગમતો હતો એટલે તેણીની જખાં કાંત-રતી પેઠે ચાલતી હતી. જમીને ઉઠ્યા પછી હાલમાં સર્વે વાતે બેઠાં. વીસેક મીનીટ જવા પછી ફરામરોએ ગેરહાજર જણાયા. બેહેરામે વીચાર કર્યો કે પોતાના જીવ ઉપર કશી ખેંચીને ફરીથી રોશનને ધેર નહી આવવાનો પોતાનો ઠરાવ જાહેર કરી દેવાનો લાગ આવ્યો ફરીથી આવશે નહી. વાત શરૂ કરવાની તેણે ઘણીખી તજવીજ કરી પણ સાદ નીકળે નહી. તેનો ગુમવાડો જોઈ આખરે રોશન બોલી:—

“કેમ બેહેરામ, કંઈ મારી ઉપર ગુસ્સે છેઓ?”

“ગુસ્સે? કાંય વાર? એવો સવાલ નાખવાનો કંઈ સખખ?”

“આપો દહાડો તમે મારી આગળ આયા નહી તો નહી પણ મારી તરફ ઝાંખીને જોયુંખી નહી.”

“હું જાણું કે તમારી પાસે અરદેશર બરાબરને બેઠેલા ઉતા, તેથી મારી દરકાર નહીં હશે.”

“બેહેરામ !”

બેહેરામના પેટમાંથી આ શબ્દોની વરાળ નીકળી ગઈ ખરી પણ રોશનનો અમકેલો એહેરો જોઈને તે મનમાં ધણો પસ્તાયો.

“બેહેરામ ! તમે શું એમ ધારો છ કે તમે આવતે તો હું તમોને ઝંઝેરીને કહાડી મુકતે ?”

“નહીં-નહીં-માફ કરો, રોશન-મારેથી ઉતાવળમાં બોલાઈ જવાયું. તમારી તો મારા ઉપર એટલી મહેરબાની છે કે હું તમને ખાસ કહેવા આવ્યો તો-કહેવા આવ્યો તો કે-

“શું કહેવા ?” બેહેરામના ઝરદ એહેરા ઉપરથી રોશન તુરત પામી ગઈ કે તે શું કહેવા આવ્યો હતો.

“હું કહેવા આવ્યો હતો કે મારે હવે તમારે ઘેર આવવાનું બંધ કરવું જોઈએ અને-અને પુનેથી નીકળી જઈ કોઈ બહાર દેશાવર નોકરી શોધી કહાડવી જોઈએ.”

“ઓ” રોશને આવા શબ્દોની વકા રાખી ન હતી. બેહેરામનો ગમગીન દુખી એહેરો જોઈ તે બોલી.

“પણ કાંય-તેમ કરવાનું કાંઈ કારણ ?”

“કારણ એજ કે-કે તમને દરરોજ જોઈને મારો જીવ બળીને ખાક થઈ જાય છે ને હું તો ભીખારી માણસ છું એટલે હવે મારી બધી આશા ઘુળ મળી ગઈ છે.”

“ઝેટલે ?”

“ઝેટલે ઝેમ કે તમારી બાળાઈનો લાભ લઇને તમારા હકમાં નુકસાન કરવા જેવો લક્ષ્મી હું નથી.” આટલું બોલી બેહેરામે નીસાસા સાથે પોતાનું ઘડ નીચે નાખી દીધું. રોશન પણ દધાઈને ઉભી થઈ રહી. જરા પારે તેણીએ બેહેરામના હાથ ઉપર હાથ મેલ્યો. બેહેરામ ડોકું ઉંચકી જોયછ તો રોશનની આંખમાંથી દડદડ આંસુ પડતાં હતાં અને તેણીની છાતી ઉઠાવાઈ હતી. તે આખરે રડી પડી અને બોલી “ઝે બેહેરામ, મને તું કેવો જખમ કરેછ તેનો તુને જરાખી ખ્યાલ હોય તો તું ઝેમ બોલે નહી.”

રોશનનો પારો ચેહેરો જોઈ બેહેરામથી વધુ વાર થોભાયું નહીં. તે અચ્ચુચ રોશનને બેઠી પડ્યો અને તેણીને પસવાડીને બોલ્યો “મારા જન, તારી ઝેક આંગળીને ધજન થાય તો હું મારો જીવ કહાડી નાખું.”

“આંગળી ? તું મારા જીગરને ચીરી નાખવા તૈયાર થયોછ. બેહેરામ ઝેક છેલ્લો બોલ સાંભળી લે. જો તું જતો રહેશે તો હું જીવથી મરી જવશ.”

“રોશન”—આટલો શબ્દ કહાડી બેહેરામને આંખે તખ્મર આવવાથી તે કોચ ઉપર બેસી ગયો. રોશને તેના મોંહ ઉપર પાણી છાંટ્યું અને હુશીઆર થયો ઝેટલે બોલી. “બેહેરામ, ખીજે કોઈ હતે તો હું તુરત મદદને સાઈ”

માણસોને બોલાવતે પણ હું જાણું છું કે ખુશાલી માણસને મારતી નથી. ”

“ ઝા ઝારી, તારા સખુનોઝે મને ચેરવી મુકયો છે. પણ તારા બાવાજીનું ને—અરદેશરનું કેમ ? ”

“ ગઈ કાલે તું રોહોસાબર ચાલી ગયો તેની પાંચ મીનીટજ અગાઉ મેં અરદેશરને પચાસમી વખત ના કહી કે તેની હું મોહોરદાર થનાર નથી વાસતે જો તે બાબદમાં તારી શીકર હોય તો તે ખોટી છે. મારા બાવાજીની આંખમાં તું અજબ જેવી રીતે સમાઈ ગયો છે ને તું જો અહીંથી ચાલી જાય તો તેવણનો જીવખી ધણોજ ઉદાસ થશે. કેમ બેહોરામ, તું હવે સમજીએ કે નહીં ? ”

બેહોરામે કેવી જાતનો અને કયા આકારમાં ઉતર દીધો તે અત્રે લખવાની જરૂર નથી.

પા કલાક પછી બેહોરામ ફરામરૌઝ થેકના ઝોરડામાં ગયો અને ત્યાં કાયદાની રીતે રોશનના હાથનું માથું કીધું. ઉતરમાં ફરામરૌઝ ઉઠીને બેહોરામને બિટી પડ્યા. બેહોરામની ગરીબી વીશે તેવણ સારી રવેશે વાકેફ હતા પણ તે વીશે બેહોરામે ફરી આંતા રાખવી નહીં એવા તેવણે તેને સધીઆરો આપ્યો. તેઓએ ફરાવ કીધો કે આ ગોઠવણ હાલ તુરત ખાનગીજ રાખવી.

“દીકરા બેહોરામ” સસરાજી બોલ્યા. “મારી તુને બલામણ છે કે હાલ તુરત તો તું આટલાથીજ રાજ થા અને પછી આઠેક દહાડા જાય ને તારા મામાને મળી, પછી જોઈયે શું થાય છે.”

“હાજી, તમારી સલાહ પ્રમાણે ચાલવાને હું રાજી છેલું. મેં કોઈનું કશું બગાડ્યું નથી ને મારા મામાજી એવા ધનસારી છે કે કોઈનું જાણી જોઈને નુકસાન કરે એવા નથી. હું એક વરસ થયાં એવણની અરાસે ગયો નથી એટલે હવે એવણનો ગુસ્સોખી ઉતરી ગયો હશે.”

“ઠીક છે, પણ તું જાણ તારે તારી શોભતી મામી આગળ નહીં હોય તેની તપાસ રાખજે નહીં તો ફાંચડ મારશે. એ તારી સગી વીથે કાંઈ વીચીત્ર વાતો મારાં સાંભળવામાં આવી છે! કહેછ કે એ તારા મામા ઉપર ધણી જીલમ પાડેછ.”

“બાવાજી, મને મારા મામાને માટે રાત દીવસની શીકર છે. તેવણે બચગીથી મારા બાપની જગા રાખીછ તે હું જીલી જઈ શકતો નથી. જો તેવણના જીવને સુખ થાય એવું હોય તો મારી મામીનેખી હું નમી જઈને માઠી વડી કરું. પણ શું કરું તે મને સમજતું નથી.”

જ્યારે ફરામરોઝના આરડામાંથી બેહેરામ બહાર પડ્યો ત્યારે રોશન પાસેના આરડામાં ઇંતેજરીથી ઉભેલી હતી, બેહેરામનો ખુલી ગયેલા ચેહેરો જોઈને તે પામી ગઈ અને તે દીવસથી આ બે જણાનાં દીલ મળી ગયાં.

આ બનાવ પછી આઠમે દહાડે બેહેરામ પોતાના મામાના બંગલા તરફથી ઢડકતી છાતી સાથે આવી લાગ્યો. બગીચો સદાની રીત પ્રમાણે સફાઈદાર હતો કારણકે જે મીલકતને માટે મામીએ પોતાનું બદન અને સ્વતંત્રતા વચ્ચાં હતાં તે મીલકતને સ્વચ્છ રાખવાને તેણે ધણી મહેનત લેતાં હતાં.

ઝાટલા ઉપર ઉભેલા ઝેક છટાદાર નોકરને બેહેરામ પુછ્યું. “ શેઠ ઘરમાં છે કે ? ”

“ અરે હોય નહીં તો બચારા કાંહાં જાય ? ” નોકરે લગાર ચક્રીત થઇને જવાબ દીધો.

“ કાંય ? તેવણ બહાર જતા નથી શું ? ”

“ નહીં સાહેબ, તેવણ તો આજે બે મહીના થયા ખાટલ પડેલા છે ને હવે બહાર તો ખોદાય લઈ જાય તારેજ તો. ”

બેહેરામને કાળ પડી. પણ કાવકો જીવ રાખી બોલ્યો. “ ઠીક છે, હું એવણને જરા મળી આવું. ”

“ તમે કોણ છો સાહેબ ? બાઈનો સાફ હુકમ છે કે હકીમનું માણસ આવે તે સીવાય બીજા કોઈને અંદર જવા દેવો નહીં. ”

“ હા-હા-બરાબર-ઠીક છે. ” આમ બોલી બેહેરામ ઝડપમાં બંને કાંદીએ ઉપર ગયો. એક નાના ઝોરડામાં કોચ ઉપર મામાજી સુતેલા હતા અને દુરથી બોંય ઉપર એક મધરાજી આયા ભર ઉંઘમાં પડેલી હતી. તેણીનાં માંહમાંથી ગ્રાંડીને મજબુત વાસ આવતો હતો. બચારા મરવા સુતેલા મામાજીને આ છાકટ ઝોરડાના સ્વાધીનમાં રાખીને શેઠાણી તો ફરવા ગયલાં હતાં. પણ મામાના હાલ શું ? તેવણ ચીમડાઈ ગયલા અને ઉજળા પુણી જેવા થઈ ગયલા હતા અને ચાર પાંચ દહાડાની દાઢી કીધેલી ન હતી. તેવણની આંખમાં આવડા આવડા ખાડા પડેલા હતા. બેહેરામને જોઈને તેવણ હબતાઈ ગયા અને પછી રડી પડ્યા.

“ઝો બેહરામ, મારા દીકરા, તું આખરે આવ્યો ખરો. હું જાણું કે પેલી તુંને આવવા નહીં દેશે.”

“મામાજી તમને મારી જરૂર છે એમ જાણુતે તો હું કે દહાડેનો આવતે પણ તે દહાડે તમે મારેથી માહોડું ફરવ્યું તારે હું નાચાર થઈ ગયો.”

“દીકરા તેં પેલો ચેક ખોટો બનાવ્યો હતો કે? પેલીએ મને સમજાવ્યું કે એ તારું કામ હતું પણ જ્યારથી હું અહીં પટકાઈ પડ્યો છ ત્યારથી મને વીચાર આવ્યો છ કે એ તારું કામ નહીં હોય.”

“ચેક? શાનો ચેક? હું ખોટો ચેક બનાઉં! મામાજી એ શું બોલો છ?”

“મેં તુંને પાંચસો રૂપિયાનો ચેક આપ્યો તે તેં પાંચ હજારનો વઢાવ્યો.”

“તોબાહ! મામાજી. તમે મને પાંચ હજારનો ચેક માકલ્યો ને તે મેં વઢાવ્યો. જો કોઈએ આંકડા ફેરવ્યા હોય તો તે પેલીનું જ કામ. હું મારી મરનાર માતાના સમ આધને કહું છ કે હું કશું જાણુતો નથી.”

“હા, તેમજ, તેમજ. પણ સખર, પાસેના ઝોરડામાં શું ગડબડ થાયછ. રમે પેલી છાકટી આયા મને દવા આપવા આવતી હોય. જરૂરી હું એ દવા પીઉં છ કે મારો જીવ બેતાબ મારી જાયછ. ગઈ રાતના ને આજે સવારના એ ઘણી પીધેલી હતી તેનો લાભ લઇને મેં દવા ઘોળી નાખ્યા કીધી તારથી જરાબી મને ઠીક લાગેછ.”

અરેરે! આ બધા શું ઢંગ. બેહેરામને લાગું કે આ તો મામાનું કાટલું કહાડવાની સઘળી ગત હતી. પણ આવાને બદલે મામાના પુરાણા અને વીશવાસુ ડાકટર ઝોલીવીઅરા દાખલ થયા.

“અલો, જમશેદજી શેઠ મેં હમણાજ સાંભળ્યું કે તમારી હાલત ઘણી લોથપોથ છે. હું બે ચાર વાર આવવા નીકળ્યો પણ તમારી શેઠાણીએ મને આવવા દીધો નહીં ને કહેવાડયું કે તમારો કેસ કોઈ ગામડી હકીમના હાથમાં સોંપેલો છે ને તેનો સાફ હુકમ છે કે તમને છેડવા નહીં. હમણા તમારા બેહેરામને દાખલ થતો જોઈ મને લાગું કે શેઠાણી બહાર ગયાં હશે તેથી હું ચાલી આવ્યો.”

“અરે મુવો હકીમ, કોણ જાણે શું ડોહરાં પાયછ. એની દવા પીઉંછ કે મારી છાતીજ અંધારાં જાયછ.”

“આંહ! જોઈયે દવા કાંહાં છે?” આમ કહી ડાકટર ઝોલીવીઅરાએ દવા સુંઘી જોઈ અને જરા જીભપર મુકીને બેહેરામને છુપી ઇશારત કરી.

“જમશેદજી શેઠ, તમને જો સારા થવું હોય તો હું નવી દવા આપું, પણ સરત એ કે બેહેરામે તમારી આગળથી ખસવું નહીં અને તમે એના હાથ સીવાય બીજું કંઈ આવું પીવું નહીં.”

“કયુલ—મારે કયુલ છે—પણ એમ કાંય? આએ હકીમની દવામાં શું છે?”

“એર! એમાં સોમલનો માટો ભાગ છે. જો મેં આજે એ દવા જોઈ નહીં હતે તો તમે ખીજા બે દહાડા કહાડતે નહી.”

“તોખાહ—તોખાહ—હિલ્લાં તેં આય શું કીધું? મારાં સમ્મળાં હેતનો આય બદલો? પણ ડાક્ટર, મારે ખાતર આંખે વાત ઉપર ઢાંકણું ઢાંકજો. મારી બેવકુશીને લીધે જગમાં હસી થાય તેમ થવું નહી જોઈયે.”

“જમશેદજી શેઠ, ગુનેહગારોને કંઈખી તરેહની સજા થવી જોઈયે. એ ઝિરતને હવે આંખે બંગલામાં રાખવી નહી જોઈયે. હું આંખે દવા ખાલી કરીને લઈ જાઉંછ અને તેને સરકારી રસાયણી પાસે તપાસાઉંછ. તેટલાં આંખે છાકડી આપાને વહેમ નહીં પડે તે સાઈં એમાં સાદું પાણી ભરી મુકીશું.”

“ને મારા વકીલનેખી તેડવા માકલો.” જમશેદજી બોલ્યા.

“ઠીક છે, હવે તમે કરારે સુધ રહો. બેહેરામ તારે એવણુ આગળથી ખસવું નહી. હું એવણુને સાઈં કાંજ વગેરે મારે ઘેરથી તાળાં કુંચીના કરંડીયામાં માકલીશ તેજ માત્ર આપવું. જો એવણુની ઝિરત વાંધો લે તો કહેજો કે ધરમાં પોલીસ અમલદાર તૈયાર રાખેલો છે.”

ડાક્ટર ગયા પછી રાતના આઠેક વાગતે આપાનો દારૂ ઉતરી ગયો. બેહેરામ આઠે બેઠો હતો. તેને તેણીએ જોયો નહી. તેણીએ પેલી શીશીમાંથી ગલાસ ભરીને શેઠને દવા આપી પણ અલખત વાંચનાર જાણે છે તેમ તેમાં ફક્ત સાદું પાણી ભરેલું હતું. આપા બહાર જમવા ગઈ એટલે

બેહેરામે બહાર આવીને ખીમારને કાંજ વગેરે પાછ. રાતના ૧૦ વાંગને ડાકટર પાછા આવ્યા, અને તેવણની સાથેજ જમથેદજના વકીલખી આવી લાગ્યા. ડાકટરની સાથે એક સાદા દેખાવનો મરેડો હતો. પણ તે ખરેખર છુપા લેખા-સમાં ડીટેકટીવ હતો. તે લોકોએ પહેલું કામ એ કીધું કે આયાને ગાંસડા પોટલા બાંધીને ઘર છોડી જવા ફરમાવ્યું. આયાએ પહેલાં વાંધો કહાડ્યો પણ ડીટેકટીવ તેણીને ખુ-ણામાં લઈ જઈને ખુબ દમ આપ્યો “તું મુગી મુગી અહીંથી જ. હું પોલીસવાળો છું ને જો જરાખી ગડબડ કીધીછ તો એર દેવાના વાંક સાફ તુંને પહોરેજ કરીશ.”

આયાને ખીજવાર કહેવું પડે તેમ નહી હતું. તે તેજ ધડીએ નાહી. આ પછી પોલીસવાળાએ, ડાકટરે અને વકીલે મળી હીલ્લાંનાં ખાના કપાટ તપાસ્યાં તો તેમાંથી સોમલનાં દસ પડીકાં નીકળ્યાં પણ આ સઘળી વાર થેઠાણી પોતે કાંઈ હતું? તેવણ તો રાતના નાટક જોવા ગયાં હતાં અને ત્યાંથી પાધરાં પોતાનાં સઘએ અને મીત્રો સાથ વાંદરે જઈને ખીજે દીને સાંજના પાછાં આવનાર હતાં!

ખીજે દીને સવારના પોહોરમાં મામાજી ઘણા સુધરતા જણાયા અને તે વારે બેહેરામે પોતાની અને રૌશનની વાત માંડીને કહી જે સાંભળી મામા ધસાધસ રહ્યા.

“દીકરા—લઈ આવ, એ છોકરીને મારી નજરે જોઈને મારી આંખ ટાઢી કરે. મેં રાતના માફ વીલ ફેરવી નાખ્યુંછ અને હવે તું કોઈનો આશીઆજો નહી રહેશે.

મેં તુંને ઘણો ગેરમનસાક કીધો અને તે માટે હું તારેથી દરશુજર ચાહું છું.”

આ પ્રમાણે વાત વગતમાં ચાર વાગ્યા કે ઘડઘડ કરતી ગાડી આવી અને ભુતારી માતાની પેઠે હિલ્લાં છલાંગ મારીને ઝોરડામાં દાખલ થઈ.

જમશેદજી ગમ ડોળા કકડાવી તે બોલી “એ બધા શું ભાવટા? આયા કાંઈ છે? આએ ચોરને ઘેરમાં કોણે ધાલ્યો?”

“એ નાપેકાર—”

મામાજી ઉસકેરાઈને બોલવા જતા હતા તેવણને બેહેરામે અટકાવ્યા અને પોતેજ હિલ્લાં આગળ જઈ બોલ્યો:—

“કમબખ્ત ઝોરડા— તારાં પાણી ભરાઈ ચુકાં છે. જે ધણીને તું ચોર કરી કહે છે તે જો બે કલાક માડો આવ્યો હતો તો તારું નામ ખુનીની સંક્રમાં લખાતે પણ જા હજીબી તારું નસીબ જોરાવર છે, જા, તારું કાળુ કર. એક કલાકમાં તારે અહીંથી જવું અને તને દર માસે રૂપાઆ પચાસ પહોંચાડવામાં આવશે.”

“હંબગ! એ બધી તારી ખોટી ઉસકેરણી છે. હું કંઈ જવાની નથી.”

“તો ઠીક છે.” આમ બોલી બેહેરામે તાલી પાડી કે ડીટેકટીવ પોતાના કુલ ડેસમાં આવીને સામે ઉભા. ટેબલ ઉપર પેલાં દસ પડીકાં સોમલનાં માહોરબંધ મુકેલાં હતાં અને પાસેજ “કેમીકલ એનાલાઈઝર”નો રીપોર્ટ પડેલો હતો.

હીલ્લાંએ એકવાર પોતાનાં ચરીત્ર ધરડા જમશેદજી ઉપર અજમાવી જોવાની તજવીજ કરી અને હાથ જોડીને ગુઠણપર પડવાના સોંગ કરીધા પણ તેવણે પોતે ઉઠીને હીલ્લાંને ખભાંમાંથી પકડીને ધરતી બહાર કહાડી. ત્યાર પછી તે કાંઠાં ગઈ અને શું થયું તે સાથ આપણને સનાન-સુતક નથી.

ત્રણ માસ તહી ગયા. બાગોબહાર રોશનના રોશન એહેરાથી ઝકઝકીત થઈ રહ્યું છે. રોશને જમશેદજીની એવી આકરી કરી કે તેવણ આ જોડાંના પહેલા બુઆને બોળે બેસાડી રમાડવા પામ્યા પણ પેલાં ઝેરની અસરથી તેવણ ખખડી ગયા હતા અને હીલ્લાંના જવા પછી બરાબર ૧૩ મહીને ગુજરી ગયા.

બેહેરાંમ હજીખી કહે છે કે તેના ઉપર પડેલાં સંકટથી તેને કાયદો થયો છે તે એ કે બોદા ઉપર વીધાસ રાખવો.

મુજ માટીડો.

પ્રકરણ—૧.

આજનો પારસી જમાનોજ વીચીત્ર છે. અગાઉ જ્યારે હું નાનો હતો ત્યારે પાંચ વર્ષનો બુચો અને દાઢ વર્ષની બુચીના આશીરવાદ વહેવાણોના ખોળામાં સરાતા હતા. પણ હમણા તો ત્રીસ વર્ષની બુચીઆ અને પીસતાળીસ વર્ષના ઢીંગલાઆખી પોતાને નાના સમજે છે અને બાર બાર ને ચોવીસ ચોવીસ મહીના સુધી “કોર્ટશીપ” કીધા વગર શાદીનો રંગ રચાયલો સમજતા નથી. ખેર! આવા એક નવા જમાનાનું ચીત્ર રજુ કરવાની આ કથામાં તજવીજ કરું છું અને હુલચુક થાય તો મારો લેખક ગુરૂ મને ક્ષમા કરે.

શેઠાણી પીરૉજબાઈ પટેલને ત્યાં છોકરીઓને બરવા ગુંથવાનું શીખવવા માટે માકી નામે એક જીવાન છોકરીને આકરીએ રાખેલી હતી. બચ્ચારી અઢાર વર્ષની આ માખાપ વગરની શીક્ષક પોતેજ બચ્ચું એટલે વધુ તે શું કરી શકે પણ પોતાના કામ ઉપર ધ્યાન આપતી અને તેથી શેઠાણી રાજી હતાં. પીરૉજબાઈને મનથી માકીમાં બે માટી એબ હતી. એકતો એકે તે બહુજ દેખામણી હતી અને ઉમ્મરે ઘણી નાની હતી.

એક દહાડે તેણે પોતાના ધણી સૌરાખજી આગળ કૃયાદ કરવા જ્ઞાગ્યાં” જીમ્મોની સૌરાખજી, આપરાં મોટાં નાહલાંના ઘેરમાં એવી છેકજી ઢીંગલાં જેવી છોકરી ચાલે? બધી વાતે તો ડાહી ને ગરીબ છે, પણ એની પુઠે પુઠે કરવા કોણ કરે?”

“તે ખરું. પણ આપરે તાંહાં કાંહાં મોટાં નાહલાંની અપજર છે? ચાલેછ તે ચાલવા દેની. આવી રમકડાં જેવી ને હુશીયાર છોકરી તુંને બાર રૂપ્યામાં મળવાની હતી કે?”

સૌરાખજી પટેલે જવાબ દીધો અને વાતની તે વારતો નાખતી થઈ.

તે મહીનો આવી પહોંચ્યો અને સૌરાખજી શેઠનું કુટુંબ સઘળું તીથલ હવા ફેરફાર કરવા માટે ગયું. અલખત માકાનેબી સાથે જવું પડ્યું. પટેલ શેઠના ત્રણ છોકરાઓ જેમાંનો સર્વેથી વડો ફક્ત ચૈદ વર્ષનો હતો તેઓના અબ્યાસમાં ખલલ પડે એટલે બે મહીનાની બોલીએ એક માસતર રાખવામાં આવ્યો.

મોટી ભરબલામણથી મીઠા બરજેર દેશાઈ સુરતથી આવી પહોંચ્યા. આ જીવાન ગ્રહસ્થે મુંબઈની કાલેજમાં કેળવણી લઈને એમ. એ.ની પદ્વી મળવી હતી અને આગળ ચાલતાં મોટું નામ કહાડે એવી સર્વે વકી હતી. તે ફક્ત બેજ મહીના માટે રૂપ્યા ૧૦૦ પદ્વીને આવ્યો હતો. કારણ કે તેને પોતાનેબી આસાએશની જરૂર હતી. આવા એક ચોવીસ વર્ષના જવાનને રોજ બરોજ એક અઢાર વર્ષની

ખુબસુરત કુંવારી સાથે મળવું બેઠવું થાય, ત્યારે ફક્ત ઓળખાણનો ગાંઠ આગળ વધીને વધારે મજબુત્ત ૩૫ પકડે, તેમાં અચરત થવા જેવું કાંઈ નથી. એક ખીજને પોતાના મનનો છુપો બિદા કહેવા વીના તેઓનાં દીલ મળી ગયાં.

એક દહાડે સાંજનાં માટી વરંડાપર એકલી બેસીને છોકરીઓના 'ડીક્ટેશન' તપાસતી હતી. થોડું થોડાણી દરીયે કાંઠે ફરવા ગયાં હતાં, છોકરાઓ આઘે કીકેટ રમતા હતા અને છોકરીઓ માંહે બાલ સાફ કરાવતી હતીઓ એવામાં બરબેર આવી ચડીયો.

માટીનું વર્ણન કરવાની જરૂર નથી. તે મડમ જેવી ગોરી અને ઘટમારી હતી એટલુંજ કહેવું બસ થશે. અજબબ જેવું છે કે તેણીના બાલ પારસના જેવા કાળા નહીં પણ ઈથ્રેજ જેવા તદ્દન સોનેરી અને ફરચલીદાર હતા. અને આંખોની તેને મળતીજ માંજરી હતી. બરબેરને જોતાંજ તે લાલ લાલ થઈ ગઈ અને પોતાનું કામ ચાલુ રાખ્યું.

“કેમ માણિક્યાઈ, જ્યારે જોઈયે ત્યારે કામમાંજ કે? તમે પેલી ચોપડીઓ માંગી હતી તે હું લાવોછ.”

માટીએ ચોપડીઓ બાજુએ મુકી અને ડોકું નમાવીને ઉપકાર માન્યો. પણ તે અને બરબેર બેઉ જાણતાં હતાં કે આ ચોપડીનું તો ફક્ત બહાનું હતું.

“આવો સાંજનો ફરવા હરવાનો પખત ત્યારે માયાંઝીંકણ શું લઈ બેઠાંછ.” બરબેરે વાત છેડી.

“કામ નહીં કરું તો ખાકું કોણુને. અમે ગરીબ માણસને કરવા હરવાનું સરનેલુંજ નથી. તમે પોતે કાંય આપો દહાડો છોકરાઓ સાથે બેઠું કરો?”

“હું તો ફક્ત બેજ મહીના અહીં છું. મને કંઈ એટલામાં પડી રહેવા પરવડે? મારા વીચાર તો ઘણા મોટા છે.”

“અરી વાત છે, પણ તમે માગીડા છેઓ ને હું તો એક પર આધાર છોકરી છું. તમને મહીના બે મહીના કામ નહીં મળે તો ચાલી જાય પણ મારાં કીઆં માએ ખાપ છે કે હું તેઓને માથે જમને પડું.”

“પણ માખાપ નથી તો કોઈ દહાડો ખીજે કોઈ તમારો મદદગાર આવશે કેતી?”

માકી કંઈ બોલી નહી. જરા વારે બરજોર પાછું પોતેજ બોલવા લાગ્યો.

“જુઓ, માણેકખાઈ. મેં આએ જીંદગીમાં માટું નામ ફાડવાનો હરાવ કીવોછ અને જરૂર તેમાં ફાવશ એમ મને લાગેછ. મારા મરહુમ ખાવાના એક અંગત દોસ્તદાર આનરેબલ ધનજીભાઈ મુંબઈમાં છે તેવણે મારે સાઈ કાંઈમી કરવાની મારા ખાવાજીને કબુલાત આપેલી છે. મેં સાંભળીકુંછ કે તેવણુ કાઉનસીલમાં જવા પછી તેવણુને એક સેક્રેટરી જોઈયેછ ને તે જગા સાઈ મેં અરજી કીધેલી છે. બે ચાર દહાડામાં જરૂર હાનો જવાબ આવશે અને હું આએ પંચાતમાંથી છુટી સુખમાં દહાડા ફાડશ. માણે—માકી આ સુખની તું ભાગીઆણુ થશે?”

માઠીએ ડોકું નીચેજ રાખી મેલ્યું. તેણીના આંગળાં થર થર ધ્રુજતાં હતાં.

“માઠી, તુંને કહેવાની જરૂર નહીં હશે કે જે દહાડેથી મેં તુંને જોઈછ તે દહાડેથી મારાં મન સાથ મેં તુંને મારી મોહોરદાર ઠરાવીછ. હું તુંને સુખી કરશ. તારી હિમ્મત હશે તો હું કંઈ કંઈ કરી બતાવશ. બસ હા કહે.”

આ પ્રમાણે બોલી બરજેરે માઠીનો હાથ ધર્યો અને ઉત્તર માટે આગ્રહ કરવાનાં ચીનહો બતાવ્યાં. જરા વારે ધીરજથી બરજેર તરફ જોઈ માઠી બોલી “મારા મનની મુરદ આજે તેં પોતેજ પાર પાડી છે. હરગીઝ થઈ હું પોતે તારી આગળ વરાળ કહાડતે નહીં, પણ જ્યારે તેં પોતેજ વાત છેડીછ ત્યારે કહુંછ કે તારા સખ્તનોએ મને આજે નવુ જીવતર બક્ષ્યુંછ એમ હું સમજુછ.”

આ જવાબ સાંભળતાંજ બરજેરને હર્ષ વા થઈ આવ્યો. “મારા જન, મારા પ્રાણ” કરી તે નામવા લાગ્યો. જ્યારે તે જરા ટાઢો પડ્યો કે માઠી લજ્જથી બોલી “બરજેર, તુંને હજી તારી જીંદગીમાં નામ કહાડવુંછ વાસતે મારી સલાહ એવી છે કે ઉતાવળા થઈને પરણીને ગળે ઝુસરી ઝોળવવી નહીં.”

બરજેર જરા ફગલાઈ ગયો પણ તુરત ઠાવકું મન રાખી બોલ્યો “લાખ રૂપાની વાત કહી—મારી મીઠી માઠી. હું પૈસાની રેલછેલમાં આઉં ત્યાં સુધી આપરે પરણવાનો વીચાર કરશું નહીં. ખરું કહું તો મારે આ વાત અત્યારથી કહાડવીજ નહતી પણ શું કરું, મારી ધીરજ રહી નહી. હું ખીધો કે રખે તું મારા હાથમાંથી જતી રહે.”

ગરીબ બચારી માકી, તે મુગી મુગી બેસી રહી. તેના જીવ નવી આશાથી ખીલી ગયો હતો પણ શું બોલવું તે સુઝે નહીં. આખરે બરજેરેજ આગળ ચલાવ્યું.

“મેં મારા બેહેસતી બાવાના જાણી દોસ્ત ધનજીભાઈ ઉપર એવણના સેક્રેટરીની જગા સારું લખેલું છે ને મારી નવાણું ટકા આવી છે કે તેવણ ના પાડશે નહીં. તેવણને લાગવગ થણું છે ને એક વખત હું તાંહાં લાગુ પડયો કે પછી છઠ્ઠાંજ છે. જો મારા મનની મુરાદ પાર પડી તો પછી એક બે વરસમાં આપણી શાદી કરીશું અને ચમનમાં રહીશું. મારા પેટમાં એકજ શીકર છે કે મુંબઈમાં હું કાલેજમાં હતો તારે થોડું ઘણું દેવું કીધેલું છે. આ, પણ ‘ડોન્ટ કેર,’ એ લોક પોતાની મેળે થોભશે. માકી, તું મારી ઉપર વીશ્વાસ તો રાખેછ કેની?”

માકી શરમાઈને બોલી “જો મને વીશ્વાસ નહીં હોતે તો મેં આજે તુંને જે જવાબ આપ્યોછ તે નહીં આપતે. બરજેર મારે મનથી તું હમણા મારી કુન્યા છે, મારો શી-રસતો છે. તારી હુશીઆરી અને કેળવણી જોઈ હું મગરર છેઉ ને જે કાંઈ તું કરશે તેમાં ફતેહ પામશે એવી મારી ખાત્રી છે.”

“શાંખાશ, તું તો મને છેક સાતમે આસમાને ચઢાવેછ પણ જોને હું ખી તો ખરો કે તારા બોલેબોલ ખરા પાડી આપું.”

આ પછી મીં બરજેર પોતાની અદરાયલી હકદાર સ્ત્રી પાસેથી અદરાયલા પતી તરીકેની ચોકસ માગણી કરવા જતો

હતો પણ માટી ઉભી થઈ અને આવે જઈ બોલી “હવે તમે સીધારો—છોકરીઓ હમણા આવશે ને હું તે જોઈ સાથે બહાર જવાની છું.”

“કાંય મને એમ પાણીયું કાંય આપેછ ?”

“આપરે ચાકરીદાર માણસ તેથી આપરે પહેલાં આપરી ફરજ બજાવવી જોઈયે.”

આ વાત સાંભળે છે એવામાં છોકરાંઓ આવી લાગ્યાં અને બરજોરે ત્યાંથી જરા ખભરાટમાંજ રૂપસદ લીધી. પોતાના ઝોરડામાં જઈને વીચાર કરેછ :—

“આપુને તો ટાઢાં પાણીએજ કહાડ્યા. જાણે પેટમાંનું પાણીખી હીલવું નહી. હું કેવો ઉથલાઈ પુથલાઈ ગીએ ને એ તો ધરણનું ખાંધણીયું થઈને બેસી રહી. આપરે, મીઠાજ કાંઠાં બપછ. જાણે બાપ લાખ ચાલીસની છોકરી. મારા જેવો વર એને કાંઠાં મળવાનો હતો કે એમ ઉઠનાયછ. પાસે કુટીબદામ તો છે નહી. એમનો મારી પાસેખી નથી, પણ મારી વાત કાંઠાં ને એની વાત કાંઠાં ? એને આએ પ્રમાણે પ્રામીસ આપવામાં મેં જરા ઉતાવળ કીધેલી લાગેછ પણ એનું રંગ રૂપ ધણું સરસ છે ને જ્યારે માઈ ચઢવું પાસું થશે ત્યારે તો એ છોકરીથી માઈ ધેર શોભી રહેશે.”

આવા આવા વીચાર કરી બરજોરે પોતાનાં મન સાથે ધીરજ મેળવી. બરજોરનો સુવા બેસવાનો ઝોરડો સોરાબજી શેઠના ઝોરડાની પાસેજ હતો. જ્યારે તે પોતાની બારી

આગળ વીચારમાં ઉભા હોતો ત્યારે પાસેના શેકના ઝોરડામાં બારી આગળ કોઈ વાત કરતું હોય એવો સાદ તેને કાને પડ્યો.

ધ્યાન ધરી સાંભળતાં નીચલી વાતચીત તેને કાને પડી.

“આહ, મકન, એ લોકને તાહાં આટલા બધા રૂપ્યા કોણ જાણે કાંઠાંથી આવેછ? જોની બાઈની પાસે ખાંડી દસેક જણસ છે તે કોઈ દહાડે એવણ ગ્રાંખીને જોતાંખી નથી. પેલી એવણની સુનાની સાંકળી આજે એક વરસ થયું એવણની લખવાની પેટીમાં પડી રહીછ તો તેને કોઈ હંચકાને જોતુંખી નહી, હું જાણુંછ કે ખીજાં દસ વર્ષખી પડી રહેશે તો કોઈ પુછવાનું નથી.”

“પણ આયા, અજબ છે કે બાઈ આમ હુણાની જણુહ ઉંઘારી લાખી મુકે.” મકને ઉત્તર દીધો.

“અરે એ લોકને બલ રૂકર પરીછ. પાસે પૈસા ઘણા બખરીઆ કરે તારે કરેખી શું? બાઈ જાણેછ કે એવણના મુકેલા મેલેલાં ને કોઈ હાથ લગારવાનું નથી.”

“કેમ આયા, મકન—શું તમે લોકોએ શેકના ઝોરડામાં બજાર માંડીછ કે? એ શું હોંગ? તમે લોક રજા વગર અહીં કેમ આયાં? હું?” બરજોરે દાખલ થઇને ઉપનાં વાત કરનારાંએને ચમકાવ્યાં.

“તહીંજી, અમે તો સેજ વાત કરતાં હતાં. મકન આ રૂકારવા આયો તેનો સાદ સાંભરીને હું અમથી આવી. જી બાઈ જો જાણશે તો ગુસ્સો કરશે તેથી કંઈ બોલતા

ના, અમે ગરીબ માણસના પેટપર લાત પડશે.” આયાએ કરગરીને માંગી લીધું.

“ઠીક છે—હમણા તો જવા દેઉં છ પણ ફરીથી એમ આલશે નહી—જાઓ”.

પેલાં ચોટાંની પેઠે નાહ્યાં અને બરજેર પોતાના ઝોરડામાં આ પીવા બેઠો. આ વાર માટીની સુરત તેને પાછી યાદ આવ્યાથી તેનાથી હસાઈ હસાઈ જવાયું. કેવી મજાની, કેવી તાબેદાર. પેલી નવી નોકરી મળી કે—અંહ ! પેલા માંગનારાઓને જરા થોભવું પડશે. આહેનો સહરકો લેતાં તેની નજર ટેબલ ઉપર પડી તો ટપાલમાં આવેલાં બે કાગલો પડેલાં દીઠાં. ઝડપમાં ખાલુ ટેબલ ઉપર મેલી દઈ પહેલું જ કાગલ ઉઘેડ્યું તો તે નીચે પ્રમાણે હતું:—

“સાહેબ—આનરેબલ શેઠ ધનજીભાઈ તરફથી તમને જણાવવાને મને ફરમાસ થઈ છે કે તેવણને હસતકની સેક્રેટરીની જગા પુરાઈ ગઈ છે.

લાં સેવક,

જે. ડી. કોસ્તા,

શેઠનો ક્લારક.

ઓજા ! જે. ડી. કોસ્તા કોણ ? શેઠના હુકમથી લાવેલાં એવાંજ પંદર વીસ કાગલ માહેનું આઓખી એક હતું. બરજેરના હેશકોશ ઉડી ગયા. આ જગા ઉપર તો તેણે કેવી કેવી ઉમેદ બાંધેલી ને આએ તો ફેરતો નંબર વન ! તે ડહાઈને ખુરસી ઉપર બેસી રહ્યો. ધનજીભાઈએ

તેના બાપને મરતી વખત કબુલાત આપેલી ને એમ કેમ? નહીં! તો એાછી પીડા. આ રાસકલ મોટાં લોકનો કાયદોજ એવા. એ નહીં તો ખીજી જગાના શું ટોટા પડ્યાછ ?

આ પછી બરજેરે ખીજું કાગલ ઉંચક્યું. તે ઉખેડીને વાંચતાંજ તેના મોહ ઉપરનો રંગ ઉડી ગયો.

“સાહેબ—અમારા કુળ જોરાવરમલ પાંચમલ તરફથી તમને જણાવવાની ફરમાસ થઈછે કે તેના નીકળતા લેહણાંના રૂપા આજ આઠ દીવસની મુદતમાં જો વીયાજ સીકે બરી નાખવામાં નહીં આવશે તો તમારી ઉપર ફરીઆદી માડીશું. ખીજું, તમોએ અમારાં કુળને કાંઈખી લખીને કંટાળો આપવો નહીં કારણકે તેવણ તમારી તરફથી કોઈખી કાગલ લેશે નહી.

લાં સેવકો,

ડનકન અને સેમર

તે જોરાવરમલ પાંચમલના વકીલો.”

આઠ દહાડામાં પાંચસો રૂપા અને વ્યાજ! લાવે કીઆ કાકાના. બાંધી મારે તો પચાસ દોઢીઆં નહી નીકળે. વળી એવા સાબુ સુકાલીઆને ધીરેખી કોણ? માગનાર પાસે જઈને જરા વધારે મહેતલ માંગવાનુંખી ફાકટ કારણ કે લેહેણાને ત્રણ વરસ થવા આવ્યાં હતાં એટલે હવે તે થોભે નહી. કંઈખી કરીને રૂપા મળે તો ઠીક, નહીં તો મુવા છુટા. નામ કહાડવાની શરૂઆત આ કે? બરજેરની મા હૈયાત હતી પણ તે બચારી જેમ તેમ દહાડા પુરા

કરતી હતી. તેણીએ કરજ દરજ કરીને ખરજોરને શીખવ્યો હતો અને ખીજ બે છોકરાઓને શીખવવા માટે જોમ-તેમ કરીને સીવી સાંધીને પગાર ઉભો કરતો હતી.

ખરજોર મન સાથે અફસોસ કરવા લાગ્યો “આહ! જરા સેજ વખતની મુશકેલી છે રે! જલદીથી કાંઈ દલો હાથમાં આવી જશે. મારા જેવો માણસ-ધણા દહાડા એમ રખડે નહીં. હવે કેમ કરે? મારવાડી પાસે જઈ” તો એકના બમણા લખાવી લેશે ને પછી તેના હાથમાંથી છુટતા ડોસા થયા. અરે કોઈ પાસે માંગી તાંગીને ચોરી કરીને બી રૂકત બે મહીના સુધી પાંચસો રૂપા મળે તો—આહ! સખર—પેલી બાઇની સાંકળી લખવાની પેટીમાં પડી રહેછ ને વરસો સુધી કોઈ ઝાંખીને જોતું નથી—રૂકત બે મહીના તે હું ઉછીકી લઉં તો!”

પ્રકરણ—૨.

આહા! લોભની માનું પેટ બળે! કેવા શરિસતાને બી લાલચ કોઈવાર ફાંદામાં ફસાવે છે.

મકન અને આયા વચ્ચે થયેલી વાતનો રણકો ખરજોર દેશાર્ધના કાનમાં લાગ્યા ક્યો. “શેઠાણીની સાંકળી, તેણી કોઈવાર પહેરતાં નથી. અને વર્ષો સુધી ઝાંખીને જોતાં નથી!!”

ખરજોરને શેહેતાને લલચાવ્યો. “આ સાંકળી તુરત વેળા થોડા મહીના વાપરીને મારી મુશકેલીનો અંત આણું તો કેમ?”

પહેલાં તો તે આ પાપી ખ્યાલથી ગભરાયો પણ પછી
ધીરે ધીરે તેને લાગ્યું કે એમાં કંઈ મોટી વાત નથી. તે
ક્યાં ખરેખરી ચોરી કરવા માંગતો હતો. એક પડત પડેલી
જાણસ થોડા દહાડા વાપરી તો તેમાં શું? એ મહીના સુધી
ખાણામાં પડી રહે કે બે મહીના કોઈના સ્વાધીનમાં રહે
એ સઘળું એકજ હતું કેની. હાલની અડચણ જે ટળી
જાય તો પછી માંગનારાઓને સમજાવી લેવાને કેટલું સહેલું
પડે. આએ તીયલની માસમ પુરી થાય કે મુંબઈ જઈને
ધર્મી ઉથલપાથલ કરી નાખીને પૈસા મેળવવાના તો ખરાજ.
ત્યારે હાલની સંકડાસ મટી જાય તો પછી ચીંતા નહીં—
નહીં તો ખાનેખરાખી.

ખરજેરે હલવેથી પોતાના ઓરડાનું ખારણું ઉંઘાડીને
બહાર જાયું. બંગલામાં કોઈ હતું નહીં. માટી પાછલા
બંગમાં આ બતાવતી હતી. ખીજનું સઘળું બોંયતળીએ
હતાં. માળપર ખરજેર એકલોજ હતો. જુઓ પાપીને દો-
જખના ગારમાં ઉતારવાને નાપાક શેહેતાનખી કેવું સવલ
કરી આપે છે. ખરજેર મન સાથ સધ્યારો લેવા લાગો કે
થોડા દહાડામાં તો જાણસ લાવીને પાછી જ્યાંની ત્યાં મે-
લશે એટલે તે ચોરી શાની. વજીલોના ધમકીના કાગલે તેની
આનાકાનીને પુરી ઉરાડી મુકી.

તે આસતે આસતે શેઠાણીના ઓરડામાં ગયો અને
લખવાની દસકોત્રી ઉંઘાડી તેમાંથી સાંકળી કહાડી અને
ડગલાના ખીસામાં નાંખીને વહેલો બહાર આવ્યો, ને
ખુરસી ઉપર બેસી ગયો, કારણ લાજ યાને ખીકને મારે

તેના અંગ ઉપર ત્રસાં છુટી પડ્યાં હતાં. જો પકડાઈ ગયો તો મુઠો છુટો એવા વીચારે તેની છાતીમાં હથોડી તાગવા લાગી. તે એકવાર પાછો ઉઠ્યો કે જઈને સાંકળી પાછી મેલી આવે પણ તેના પગ ઉપડ્યા નહીં. રખે પાછું જતાં કોઈ નોકર આવી ચઢડે, રખે બાઈ પોતે આવી લાગે. એવી ખીકથી તે ખુરસીને વળગી ગયો.

અફસોસ! હવે તો વાત બની ચુકી અને જે થાય તે ખરું. આખરે પેલા પાંચસો રૂપાની કારસાજી તો થઈ! તેણે ઠરાવ કાઢ્યો કે સાંજેસાંજ વલસાડ જઈને આ કમ-બખત સાંકળીના સંબંધમાં વ્યવસ્થા કરી નાખવી. અગર જે મહીનાની અંદર સાંકળી લાવીને પાછી પેટીમાં મુકે તે અગાઉ વાત જણાઈ ગઈ તો તેના ઉપર કોણ શક લાવી શકે. પણ હાલ તુરત સાંકળીને ક્યાં મુકવી? શું નીચે જમવા જાય ત્યારે પોતાના ખીસામાં સાથે લઈ જાય? તે દહાડે જે ચાર બહારના મીત્ર જમવા આવવાના હતા એટલે તેમ તો બને નહી. પોતાના ઓરડામાં મુકી જવુંખી ઠીક નહી, વખતની ઘડી છે ને સાંકળી ગુમ થયલી જણાઈ અને શોધાશોધ થાય તો માહોકાણ વળે. રખે પકડાઈ જાય તે વીચારથી આ હીચકારો ગુચવાઈ ગયો. રાતના જમીને ફરેગ થવા સુધી ક્યાં સાંકળીને સંતાડવી એ એક મુખ્ય સવાલ થઈ પડ્યો.

સખર! ઠીક વીચાર મુઠ પડ્યો. બહાર ચાલમાં એક કપાટ હતી તેમાં છોકરાંઓની ચોપડીઓ, સલેટ કાગલો વગેરે મેલવામાં આવતાં હતાં અને તેમાં માકીના કપડાંખી

રહેતાં હતાં. આ કબાટની ચાવી માફી સાધારણ રીતે પોતાની કુમ્મરે બાંધી રાખતી પણ કોઈવાર ઉતાવળમાં હોય ત્યારે પોતાના શીખવવાના ઓરડાની ટેબલ ઉપર નાખતી. આ ચાવી જો મળે તો ઉપલી કબાટના કોઈ ખાંચામાં તુરત વેળા સાંકળી દાખી દે તો પછી ચીંતા નહી. તે પાછો ઉઠ્યો અને હળવે હળવે જઈને જોયછ તે સારાં નસીબે કે માઠાં નસીબે માફીની કુંચી ટેબલ ઉપરજ પડેલી. ઝટ કરતી ચાવી ઉપાડી કબાટ ઉઘાડી અને પેલી સાંકળીને સંવેંચી છેલ્લાં ફાંડીઆ ઉપર છેક પાછળ કપડાંની તળે દાખીને ઝડપમાં બરજોર પોતાના ઓરડામાં આવ્યો.

હજી તો તે બેસીને કપાળ ઉપરના ઝરાં નુછેછે એવામાં બારણું કોઈએ ઠોક્યું. બરજોર જાણે બંદુકની ગોળી લાગી હોય તેમ ચમક્યો.

“કોણ છે?”

“જી, એ તો હું મકન.”

“કેમ; શું કહેછ?”

“સાહેબ, હેઠજી તમને હમણાં ને હમણાં નીચે બોલાવે.”

“ઠીક છે, ચાલ અબ ધડી આવો.”

બરજોરના પગ ફેરબો લેતા હતા પણ બે ચાર આંટા આમ તેમ ફરીને જીવ ફેરવ્યો. શેઠ આગળ જતાં તેને બરડે પાણી ઉતર્યું. પેલી માફીવાળી કુંચી તેના ખીસામાંજ હતી એટલે હજી વાત તો જણાઈ હોય નહી. જ્યારે તે નીચે શેઠના ઓરડામાં ગયો ત્યારે તેનું માંહે લાલ થઈ

આવેલું હતું, ગભરાટનો પાર નહી હતો પણ ખરજોરની કાઠી સાધારણ મટીની બનેલી નહી હતી. શેઠની પાસે આનરેબલ ધનજીભાઈ બેઠેલા હતા!!

સોરાબજી પટેલ હસીને બોલ્યા. “આવો ખરજોર, તમારા બાવાના પુરાણા મીત્ર ધનજીભાઈ આસ તમને મળવા સુરત વેરથી આયાછ. ચાલો, હવે હું જરા જમ આઉંછ તેટલાં નીરાંતે વાત કરો.” આમ બોલી સોરાબજી પટેલ ચાલી ગયા.

ધનજીભાઈએ વાત શરૂ કરી “મારાં કાગલ ઉપરથી તમે મને બેમરવત ધાર્યો હશે તેથી હું દલગીર છેઉં. તમારી અરજી મારા જોવામાં આવેલી નહી ને મારા કલાઈ બધાંની સાથે તમનેબી જવાબ ચીત્રી કહાડયો. પછી જ્યારે નીરાંતે મેં બધી અરજીઓ જોઈ તારે તમને ઓળખ્યા. મારા સેક્રેટરીની જગા હું તમને ખુશીથી આપુંછ. વળી તમારા જોવા અબરાક આસીસટન્ટ મને ખીજે કાંડાં મળવાનો છે? તમારેથી ક્યે દહાડે આવવાને બનશે? સોરાબજી પટેલ તમારું બહુ થયલું જોવાને રાજી છે ને હમણાજ કહેતા હતા કે તમારે ગમે તારે જજો.”

ખરજોરનો દમ ખંધાઈ ગયો. તોઆહ! તોઆહ! પાંચજ મીનીટ અગાઉ ધનજીભાઈ આવી પુગ્યા હતા!

ધનજીભાઈ બોલ્યા “તમારે પગારની ચીંતા રાખવી નહી. તમારા બાપને ખાતર હું તમારી પુરતી સંભાળ લેવશ.”

ખરજોરે ઉપકાર માન્યો. પણ તેનું ધક ધ્યાત માળપર પેલી સાંકળીમાં બરાયું હતું. ધનજીભાઈ જમીને સીધારવાના

હતા તેટલાં કાંઈખી કરીને પાછું માળપર જઈને પેલી સાંકળી પાછી તેને વગે મુકાઈ જાય તો કેવું ઠર પડી જાય. પણ તેમ અને એવું નહીં હતું. ધનજીભાઈ બરજેરને પકડી રહ્યા અને તેની પાંખડી વળગીને તેને જમવાની ટેબલ ઉપર લઈ ગયા. ટેબલ ઉપર બરજેર હસતું મોઢો રાખી બેઠો હતો પણ તેની છાતીમાં માંડેથી પસતાવાનો કીડો કાતરી ખાતો હતો.

ખાણું ખલાસ થવા પછી સઘળાં ઉઠ્યાં. પીરોજખાઈ કસતી કરવા ઉપર ગયાં અને તે વખતેખી બરજેર કાંઈખી બહાને ઉપર સટી ગયો હતો તો આ કથા જનમ પામતે નહીં. પણ નહીં તેના કીસમતમાં ઉલટીજ વાત હતી. “જગા ધનજીભાઈ સાથે બેસજો હું હમણા આઉંછ” બોલીને સોરાબજી પણ અંદર ગયા એટલે બરજેરને બેસવુંજ પડ્યું. ધનજીભાઈ પોતાના પુરાણા મીઠના બેટા ઉપર ઘણું વહાલ બતાવવા લાગ્યા. જો એક બદ કામનો બોજો બરજેરના મિઝાં ઉપર ન હતો તો તે પોતેખી આ વહાલને લાયક જણાતે. ધનજીભાઈની વાત ઉપર તેનું ધક ન હતું. કાંઈખી કરી પેલી જણસ પાછી મેલી આવવી. તે હવે વીચારવા લાગ્યો કે તે આમ મુર્ખ કેમ બન્યો હશે? તેની અકલ યાને કેળવણી કયાં વ્યાજ ખાવા ગઈ હશે કે આ કામ કર્યું?

આખરે ધનજીભાઈ ગયો અને બરજેર ઝુસરીમાંથી છુટ્યો. થેહાણી હજી માળપરજ હતી એટલે બરજેરને ઉપર જઈને સાંકળી પાછી મેલી આવવાનું કાવ્યું નહીં, તેણે વીચાર

ક્યો કે બધું શાંત થાય તેટલાં માટીને જઈને પોતાની નવી નોકરીની ખુશ ખબર કહેવી.

માટી ઢાકરાંઓના લેસન કરવાના ઓરડામાં એકલી બેઠી હતી. તે ગભરાયલી દીસતી હતી અને આંખો જાણે રડેલી જણાતી હતી.

બરજેર આગળી ગયો અને મમતાથી તેની પીઠ ઉપર હાથ મુકીને પુછ્યું “માટી-શું છે? તુંને આ પ્રમાણે કોણે આજેરદે કીધી!”

“મને આજે મોટું “ઇનસલ્ટ” કરવામાં આયું છું ને આઝ્મે ઘેરમાં હું એક કલાક હવે થોભવાની નથી” માટીએ ડચકાં ખાતાં ઉત્તર દીધો.

“ઇનસલ્ટ? કોણે તુંને ઇનસલ્ટ કરવાની હીંમત કીધી?”

“પીરોજખાઇએ.”

“પણ શું ઇનસલ્ટ કીધું તે તો કહે?”

“કહેજે મેં ચોરી કીધી—હું ચોરી કરું!”

બરજેરના ચહેરાનો રંગ ઉડી ગયો. પણ શાંત ધ્યાન રાખી બોલ્યો “જરા ધીરી પડ. જરા મને સમજાવતો ખરી કે આઝ્મે બધી શું વાત છે.”

“બાઈ જમવા આવવા ઉતર્યો તે અગાઉ જણુસ પહેરવા ગયાં ને પોતાની સાંકળી શોધી તો પાઈ નહી. આઝ્મે ઉપરથી તેવણ નકામા મારી ઉપર છેડાયાં ને મારી કબાટની કુંચી માંગી, હું ફફડીને કુંચી લેવા ગઈ પણ મારી ટેબલ-પર મળે નહી. મેં બાઇને ઘણુંખી સમજાવ્યું કે કુંચી કેયે

મુકાઈ ગઈ હશે ને સવારના જડશે. પણ તેવણુ તો બાલ ને પીળાં થયેલ ગયાં ને કહેવા લાગ્યાં કે મેંજ સાંકળી ચોરી છે.”

“પણ બાઈને એમ એકદમ તારીજ ઉપર શક લાવવાનું કારણ શું?”

“તે હું શું જાણું. બાઈએ બધા માણસોના ખાણું પેટી તપાસી જોયાં ને તાંહાંથી કંઈ જડયું નહી. સાંજના બી વખતે હું બાઈના ઓરડામાં કોલાંગવાટર લેવા ગઈ હતી તે ઉપરથી તેવણુના મનમાં એમજ વાત ભરાઈ ગઈ છે કે એ કામ મારુંજ. તેમાં મારી કુંચી મળતી નહી એટલે તેવણુનો વહેમ પકો થઈ ગીયોછ.”

“આએ તે કેવો ગેરમનસાક, બાઈને એમ કરવું ઘટે નહી.”

“ઘટે કે નહી ઘટે પણ તેવણુ મને એકવાર ચોર સમજી ચુકાંછ એટલે આએ ધેરમાં હું રહેવાની નથી. હું કાલની કાલ અહીંથી જવશ. બાઈ કહેતાં હતાં કે જો સાંકળી એક કલાકમાં તેની અસલ જગા ઉપર પાછી નહી જોવામાં આવશે તો તેવણુ પોલીસને બોલાવીને કબાટની કળ ભાંજશે. ભાંજવા દેવો. મારા મનમાં કંઈ પાપ નથી એટલે મને જરાબી ખીક નથી.”

પણ આ વાર બરજોરની હાલતનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. તે ગભરાવા અને કાંસવા લાગ્યો અને તેનું કારણ માફી એમ સમજી કે તે માફીને થકી મુઝાતો હતો.

“પ્યારા બરજોર, તું શું કરવા અકળાયછ, હું બેગુનાહ છું અને બધું પોતાની મેળે આપોઆપ જણાઈ આવશે.”

આતા હિતરમાં બરજેર ખુરસી ઉપર બેસી ગયો અને પોતાના બેઠ હાથોથી આંખો ઢાંકીને નીસાસા નાખવા લાગ્યો.

“કાંય બરજેર, એમ બળાપો શું કરવા કરેછ?” માટીએ વહેલી ઉઠીને તેને પુછ્યું.

“હું મુઝો—હું મુઝો—મારું જીવતર બળ્યું. એ માટી હું હીચકારો અને બેવકુફ છેઉં. મંજ એ સાંકળી લાંબી હતી અને તે હમણા તારી કબાટમાં છે. હું આય ઘડી જમને તે પાછી તેની જગાએ મુકી આઉં કે પછી તારી ઉપર વહેમ આવશે નહી.”

માટી તો આ સાંબળીને સજ્જડ થઈ ગઈ પણ બરજેરને ઉઠીને જતાં જોઈ તેને પકડી રાખી બોલી “નહી—તારેથી હવે કબાટ આગળ જવાશે નહી કારણ કે ખાઇએ તાંહાં એક માણસ બેસાડેલું છે.”

“તારે તો થઈ ચુકું. હવે શું કરું! એ.” માટી તો ગભરાઈને ઉભીજ રહી. તેણીના દીલમાં બરજેર માટે પ્યાર, દયા અને ગુસ્સો એ ત્રણે સાથે વ્યાપી રહ્યાં હતાં.

“એ માટી, તું મારે વીશે શું ધારશે. પણ મારી ઉપર કેવી આફત આવી પડી હતી અને હું કેવો ભીડમાં જકડાઈ ગયો હતો તે જો તું જાણે તો મારી દયા કરે.” આ પછી બરજેરે પોતા ઉપર વીતેલી બધી હકીકત માંડીને કહી.

“જો હવે માટી, મારી હાલત કેવી અચ્છુઅ સુધરી ગેઈછ. મારા બાપને થકી ધનજીભાઈએ મને આગળ વધારવાનું વચન આપ્યુંછ. તેવણ આહે તો આજે મને

નેહાલ કરી મેલે. આઝ્મે ખુશ ખમર તુંને કહેવાજ હું
આયે હતો અને આહીંથી જઈને પેલી કંગાળ જણસ પછી
મુકવાનો લાગજ શોધતો હતો. પણ હવે તો હું દાર મરી ગયો.”

“ઝો મારા બરજોર, તારે ખાતર મારો જીવ બળીને
ખાક થાયછ. તારા કરતાં ઝે જણસ મેંજ ઉપાડી હતે તો
ઠીક થતે તું ખુવાર તો હુંની ખુવાર.”

“હા તેમજ છે મારા જન, મારી ખુવારી થઈ તો પછી
તેમાંથી રસ્તોજ નથી. તારી ઉપર અપ્રાધ આવે તે વાતજ
જીવે છે અને લોક તેની દરકારની નહી કરે.”

“વહાલા, મને તો લાગેછ કે તેં જઈને ખરેખરી વાત
સોચાજી શેઠને કહી દેવી. તેણે ઘણા બલા છે ને વાત
અખાડા કરી જશે.”

“અરર—નહીરે—ધનજીમાઈના કાન પર આવે તો મારો
ખુરદો થઈ જાય. આઝ્મે જણસ મેં લીધી ઝેમ તો મારાથી
કહેવાયજ નહી.”

“તારે? તું કરવા શું માંગેછ? શું કખાટમાંથી સાંકળી
પકડાઈ આવે તેની વાટ જોયછ? બધાંનાં દેખતાં
તું બેઆખર થાય તેના કરતાં તો મેં દેખાડેલો રસ્તો
સારો છે.”

“પણ કદાચ સાંકળી નહીંની પાય.”

“કેમ નહી પાય? બરજોર જરા ધ્યાન ઠેકાણે રાખ. તેં
પોતે પોતાને હાથે તાંલાં સાંકળી મુકી ને પાય નહી ઝેટલે શું?”

આ વાર બરજોર માકીના પગ આગળ ભાંયપર ફસડાઈ ગયો.

“માકી, મારવું ને જીવાડવું તારા હાથમાં છે. જો હું પકડાયો તો જીવથી માર્યો જવશ. તું જો સાહે તો મને બચાવી શકે. તારે ખાતર બાંધ આપાડા કરી જશે. તારી વાત તો વીસરાઈ જશે ને મારું તો નખખોદ વળી જશે. માકી, જો તું મને ચાહતી હોય તો મને બચાવી લે—મને જાણે જીવતદાન બક્ષ.”

માકી ખીંચેલી અને ચોંકેલી હડીને ઉભી.

“ઐયરે? તું શું કહેવા માંગેછ? શું હું કબુલ થાઉં કે મેંજ સાંકળી ચોરી?”

“હું કેમ બોલું? તું સમજતી નહીં? જો મારા ઉપર ચાર્જ આવ્યો તો હું આપઘાત કરશ. મારી ખુવારી થશે, હું જડમેખથી ઉખડી જવશ.”

“ને મારું શું થાય?”

“તુને ઐયરું બધું ગુકસાન થાય નહીં. મારી ધણી-આણી થવા પછી બધું વીસરાઈ જશે. તું બાંધ માણસ છે ઐયરે તુને એ લોક કંઈ કરશે નહીં. જો માકી, આપરે બેઠને ખાતર આટલું કર. જો હું બેઠોરમત થયો તો પછી આપરી શાદીની કેમ થઈ શકશે. હું તારી પાસ પગે લાગીને એક નાહતી ચીજ માગી લેઉંછ.”

“નાહતી ચીજ! તું મારી આખર વેચવા માંગેછ, તું જો તારો ગુનાહ કબુલ કરી દેતે, તો હું તારી ઉપર જાન કહાડી આપતે—આપરે ગરીબીમાં રહેતે. ગુણથી આગળ વધવા કરતાં સચ્ચાઈથી આસતે આસતે ચઢવાનું હું પસંદ કરતે.”

બરજેર ઉઠીને ઉભો થયો.

“તારે તું મને ખરેખર ચાહતી નથી. તું તારું પોતાનું નામ બચાવવા મારો જીવ જીવ તેની પરવા કરતી નથી. હું જીવ જીવ તોખી ગુનાહ તો કબુલ કરનાર નથી. જો તું મારી આરે નહી આવશે તો હું જીવપર કરશ. આ માફી આપરાં હવે પછીનાં સુખને ખાતર મને આ વખત બચાવી લે. જો હું તારે પગે લાગુંછ.”

બરજેરની કાકલુદી હવે માફીથી ખમાઈ નહીં.

“બસ, બસ, હું તુને મદદ કરવા તૈયાર છું. હું જીવું તો નહીં બોલું પણ હું ઝેટલી કબુલાત આપુંછ કે તારે ખાતર હું ઝેક બોલ બોલનાર નથી. હું મુંગી રહીશ.”

“બોદા તારું બલું કરો. તેં ખરેખર મને જીવતદાન બક્ષ્યુંછ તે મરતાં સુધી હું તુને વીસરનાર નથી.”

“લે જા, બરજેર. હવે તારા ઝોરડામાં જા. કોષ્ટના આવવાના પગલાં સંભળાયછ. મારી કુંચી આપતો જા.”

ગરીબ બચારી બોળી માફી. બરજેરને પોતાના દીલ સાથ ચાંપીને જવા દીધો અને તુરત પીરોજખાઈ આવીને ઝોરડામાં ઉભાં તેવણુ ઘણાજ ગુસ્સામાં હતાં યાને કજીઓ કરવા માટેજ આવ્યાં હતાં.

“કેમ માફી, હજી તારી કુંચી પાઈ કે નહીં?”

“હાજી, આવ રહી.”

ખાઈ તો ચાટ પડી ગયાં પણ કુંચી લઈને માફીની કખાટ આગળ દોડ્યાં અને પાંચ મીનીટમાં હાથમાં પેલી ચુમાયલી સાંકળી લઈને પાછાં આવ્યાં.

પ્રકરણ—૩.

થેઠાણી હાથમાં સાંકળી લઈ પાછાં ફર્યા ત્યારે તેમને દેખાવ જોવા જોગ હતો. તેવણના ડોળા ટગર ટગર થતા હતા અને માહ લાલચોળ થઈ આવ્યું હતું.

“નાપાક ગુનેહગાર—આટલી લવંગ જેટલી છોકરીમાં આટલાં ફલ! તેં તો ચોરી નહીં કીધીતી ને આમ્મે શું?”

માફી ડોકું નીચું રાખીને ઉભી રહી અને માહમાંથી એક તુકારો કહાડ્યો નહીં.

“બોલતી, રંધાઈ શા વરે ગેઈ? સાચું કેહ, નહીં તો અખધરી મારી નાખશ, પોલીસના હાથમાં પાંખરં આપશ—બોલ વહેલી.”

“જી મેં ચોરી કીધી નથી.”

“તેં નથી કીધી? તેં નહીં તો કોણ તારા બાપે? ગુનેહગાર, ચોરી ઉપર સરજોરી કરેછ?”

આ ગડબડ સાંભળીને સોરાબજી ત્યાં દોડી આવ્યા “શું છે, શું છે? બચારી છોકરીને કાંય નકામી ગુંગરાવેછ?”

“જીઆ સોરાબજી, આમ્મે માંદી મસુકલી થઈને નાકે જીભ લગારતીતી ને આમ્મે શું. આપરે જમવા બેઠાં તારે એવણે આમ્મે કામ કીધું. એને કેહો કે પોતાનો વાંક કબુલ કરે, નહી તો હું પોલીસને બોલાવશ—હું સાફ કેહુંછ.”

“અરે પણ—જરા ધીરાં પડે. બચ્યું છે, વખતે લાલચ થોભાઈ શકાઈ નહીં હોયે.—”

“ઝો વાય, સોરાબજી, તમે ઝેમજી ઘેરના બધાં માણુ-સોને બગારીને ડોરીના કરી નાખોછ. આજે ઝેટલી વાત જવા દધયે તો કાલ ઉઠીને આપુને કોઈ કાપીખી નાખે. ઝેવી વાતની તે કંઈ નાખતી કરવાની છે? ચાલ વેક વહેલી. મારી જણસને હાથ શું કામ લગારીઝો. ખીજું શું શું સાંતીઉંછ?”

“જી મેં નથી લગારીઝો” બસ માટીના મોહોમાંથી ખીજે કથો ઉતર નીકળ્યો નહીં. પીરોજખાઈ તો ચીરડાઈને નરાં ઘેલાં દેવાના જેવાં થઈ ગીયાં. તેવણુ માટીને દમ ભરાવવા થકીને લાગલો જમાદારને બોલાવી મંગાવ્યો અને માટીને ચોટીમાં લઈ જવા કહ્યું. પીરોજખાઈ દમતો કરવા ગયાં પણ તેવણુને થોડીજ બબર હતી કે ઝેકવાર જમાદારે બંધવીને પકડી કે પછી તેને જતી મુકવા ધસીને ના પાડી.

પોલીસવાળા આવી પહોંચ્યા, ધરપકડ થઈ પણ માટી ઝેક શબ્દ બોલી નહીં. તેનો જીવ જન બધો બરજેરમાં ભરાયલો હતો. બરજેર હવે જરૂર આવીને વચ્ચે પડશે. શું તેણીને પોલીસમાં જવા દેશે કે?

જમાદાર ફોજદારને તેડવા ગયો તેટલાં માટીને ભાંય-તળીયાંનાં ઝેક નાના ઝોરડામાં બેસાડીને બારણું બહારથી બંધ કર્યું હતું. તે ઝેકલી બેશીને રડવા લાગી. શરમને મારે તેણીનું માત થઈ જવું હતું.

જરા વારે ખારીના કટેરા આગળ ખરજોર આવીને ઉભા.

“ઝો માટી, આઝે તારા ઉપર શું આફત!”

“જમાદાર મોટા સાહેબને તેડવા ગીઝોછ તેટલાં હું અહીં કેદ છેઉં.”

“જો માટી, મારું માને તો કંઈખી કરીને અંહીથી છટકી જા.”

“છટ! ઝેમ કીધામાં શું ફાયદો થાય? હું અંહીથી નીકળીને કાંહાં જાઉં—જઈને પછી ખાઉં કોણને? નહી—નહી—હવે તો જે થાય તે ઝેમાંથીજ. શું ઝે લોક મને ખરેખર કેદ પકડી જશે ખરજોર?”

“હા—મને તો ઝેમ લાગેછ. ઝો હવે શું કરું—અધું કબુલ કરી દઉં? મુઝો હું—કોણ જાણે મારું ભિજી કાંહાં ચરવા ગીયુંતું.”

“પણ શું કરવા ચીંતા કરેછ. જે બની તે બની. હું પકડાઈ ધરાઈ તો ગેઈ ઝેટલે હવે તું કબુલ કરીને તારા પોતાના જીવ ઉપર શું કરવા જોયરી તાણેછ?”

“ઝેખી ખરી વાત. તારું તો ઝેવું કોઈ નથી કે તેને ઝેજલલત લાગે પણ મારી માઝે જો જાણે તો તેવણ તો કુવોજ પુરે. તુને કેદમાંખી લઈ જશે પણ હું કેવો છેઉં. તું જેવી બહાર પડશે કે તેજ દહાડે આપણાં લગત કરશું ને સુખમાં રહીશું. હું જો ઝેમાં બુલું તો મારા મુવા આપના સમ.”

“મારા વહાલા, તુને ખ્યાવવા ખાતર તો મેં આજે મારી, છાતી ઉપર પથ્થર મુકીઆછ, ને તે વીચાર યાદ રાખીને તું મને પાછળથી સુખ દેખાડશે એવી મારી પક્કી ખાતરી છે. તારે મનથી એક છોકરી ચોરીના વાંક સાઈં કેદમાં જાય તે કાંઈ ઘણી મોટી વાત નથી પણ મારે મનથી તો તારે ખાતર હું મારો જીવ આપુંછ. તું સમજે તો ઘણું છે?”

“સમજું નહી તો શું હું જાનવર છેઉં? તું શું મને છેકજ નીમકહરામ, નાલાયક સમજેછ કે હું તારી આંખે નોકરીને ભુલી જવશ? માકી આજના દીવસને થકી હું તારો સદાનો ગોલામ છેઉં.”

“ખોદા તારું બહુ કરે અને તુંને સારી બુધ્ધી મુઝાડે— જા હવે.” આટલા સખુન બોલી માકી પાછી ખુરસી ઉપર જઈને બેઠી અને તેજ ઘડી પોલીસનો ફોજદાર આવી પહોંચ્યો.

પ્રકરણ—૪.

છેલ્લી વાત કીધા પછી છ મહીના નીકળી ગયલા સમજે. મુંબઈમાં ધુમધામ ચાલતી હતી. પાર્ટી અને પાર્ટીનો પવન ફુંકતો હતો. આનંદેખલ ધનજીભાઈએ તે રાતના પોતાના હમશરીકોને મોટી ડીનર પાર્ટી આપી હતી. દીવા ખતી અને રીજમીટનાં બેંડથી સંઘળું મકાન ગાજી રહ્યું હતું. સંઘળી મેનીજ શેઠના માનીતા આસીસ્ટન્ટ બરજેરના હાથમાં હતી. બધા મહેમાનોની વચ્ચે તે હસી હસીને બેજાતો અને

શેકડાંડ કરી જાણે ધરનોજ છોકરો હોય તેમ ખુલાસાથી કરતો હતો.

ધનજીભાઈ અને તેમના મીત્ર આનરેબલ મીંઠ ટ્રાંટ એક ખુલામાં ઉભા રહી વાત કરતા હતા.

“મીંઠ ધનજીભાઈ, આપે તમારો નવો સેક્રેટરી ધણી હુશીઆર છે. એને કાંઈથી શેધી કહાડ્યો?”

“મારા એક મરહુમ મીત્રનો એ છોકરો થાય. યુનીવર્સિટીનો ગ્રાજ્યુએટ છે ને ધણોજ લાયક છે. જો જો, મારો બોલ યાદ રાખજો, આગળ ચાલતાં ધણી વધી જશે.” ધનજીભાઈ બોલ્યા.

“તે ખરું, પણ એ છોકરાને એમ તમારી પાસે ચાંપી રાખશે તો એ આગળ શું વધવાનો છે?”

“નહી-નહી-મારો તેવો વીચાર છેજ નહી. મેં એને પહેલાં તો બારીસટર કરવાનો ઠરાવ કર્યોછ. ને પછી જોઈશું. એના બાપ મને સોગંદ આપીને એ છોકરો સોંપી ગીઆ હતા તેથી હું તો એને મારા પોતાના છોકરા પ્રમાણેજ ગણુંછ.”

“તમારી ધણી બલાઈ છે મીંઠ ધનજીભાઈ. મને લાગેછ કે એ આગળ ચાલતાં તમારી મહેનતને જશ આપશે.”

અને આ બે મીત્રોની વાત પુરી થઈ. હવે આપણે કોટે-કોટના ધનજીભાઈ શેઠના કુશાદે મકાનની ખપ્પર લઈએ.

સાંજના પાંચનો સુમાર થયો હશે એટલે એક જુવાન બાનુ બની ઈશ્તીને બાંચતળાએ ઉતર્યાં.

નાજાં ધનજીભાઈ ખારસી સાડાપાંચ શીટ ઉંચી અને હસમુખી હતી. તે ખુબસુરત તો ન કહેવાય પણ ઇંચિજી શબ્દ વાપરું તો તેને “પ્રીટી” ની ઉખા આપું. તેનો સ્વભાવ એવો બેસરાઉ અને નમાનો હતો કે સઉ કોઠ તેના મીત્ર થવાને તૈયાર રહેતાં. નાજાં પોતાના બાપની એકપુરી બેટી હતી અને કોઈ દાહાડે પાંચ પૈસાની વારસ થશે એવી સઉને વકી હતી.

નાજાંના મા તેણીને ફક્ત ચાર વધની મુકીને ગુજરી ગયાં હતાં અને તે દહાડેથી ઘેરમાં વડાં વડોરાંમાં નાજાંના કુઈ આવાંબાધ, જેવણુને સાઈં ઘેર આલીકુઈને નામે એળખાવતું, તેવણુ માત્ર હતાં.

નીચે જન્મવાના એરડામાં એક માટી ખારસી ટાંગી હતી ત્યાં ઉભી રહીને નાજાં પોતાની સાડીની કક્ષી સરખી કરતી હતી તેટલાં કોઈના દાખલ થવાના પગલાં સાંભળીને ડોકું ફેરવ્યા વગર બોલી ઉઠી “એા કુઈમાય, આજે જલદી નીચે ઉતરયાં, હજુર ગાડી કાંઈ આવીછ.”

“હું કુઈમાય નથી. એ તો હું છઉં” એમ બોલતાં બોલતાં હસતે ચેહરે બરજેર દાખલ થયો.

નાજાંએખી હસીને ઉતર આપયો “હું જાણું કે કુઈમાય આજે એટલાં જલદી કેમ આયાં. એવણુને તો બહાર કાહારવા સાઈં ઢોલ તાસા જોઇયે.”

“પણ એ સાડીની કક્ષી સાથ શું કરીઆ કરોછ. હવે રહેવા દેએાની, મજેની છે. ગાડીમાં કોણુ જોવા આવવાનું છે.”

“બરબોર, તમને ધયાન છે કે? આઝમે ધેરમાં તમે પગ મેલીઆને આજે બરાબર છ મહીના થયા.”

“તે કેમ બુલાશે? તમે શું કાંઈ મને બચ્ચું સમજો છ? જરે ધનજીભાઈ શેઠ મને પોતાની સાથે લેઈને આયા તારે હું જાણે મારા પોતાના ધેરમાં આયો હોઈ તેમ તમે મને આવકાર દીધો તે મારા દીલમાંથી અસવાનું છે કે?”

“તમને મળેલા આવકારથી તમે રાજી થયા તે જાણી હું ઘણી ખુશી થઈ, પણ તમારા બાપ ને મારા બાવાજી ઘણા જીવેજીનના દોસ્ત હતા એટલે તમને અણગમણું લાગવુંજ શું કામ જોઈયે.”

“કાંઈ બધાજ જુની દોસ્તી યાદ રાખેછ. પછસા ગયા એટલે દોસ્તી ને બોસ્તી. એ તો ધનજીભાઈ ઘણાજ મોટા માણસ છે, બાકી મારા જેવાને કોણ પુછે?”

“તમને શું છે? વૈસા શું મોટી ચીજ છે? વૈસા આજે છે ને કાલે નહી.”

“એ બધું નાજાંમાય ધનજીભાઈ જેવાં લખપતીને બોલવું મેહેલું લાગે પણ જ્યાં વૈસાની તાણ હોય તાંહાં જરા નજર કરો કે વૈસા વગર કેવા હાડમાર થઈયેછ.”

વાત આવી રસપર ચહડેલી હતી એવામાં કવાબમાં હાડકું કુઈમાય આવી લાગ્યાં અને ગાડું અટકી ગયું.

જતાં જતાં નાજાં બરબોર ગમ ફરીને બોલી. “તમને એમ રોજ રોજ ધેરમાં એકલા નાખી ને ફરવા જતાં મને

ઘણી ઝોશક લાગેછ પણ શું કરું, મારી વીકટોરીઆમાં સામી સીટ નથી.”

“ચીંતા નહી. મારો વખત વાંચવામાં નીકળી જાય છે. મને ઘણું કામ છે. તેથી હાલ તો ફરવા હરવાને અમરામ ઉપર ઉંચું મેલ્યુંછ.”

નાજાં અને તેના કુર્ષ બહાર ગયાં પછી બરજેર પોતાના ખાનગી ઝોરડામાં જઈને બેઠો. પોતાનું ધક લગાડવા તે કાંઈ વાંચતો હતો. રાતના અગીયારનો અમલ હતો એવામા ધનજીભાઈ બહારથી આવી પહોંચ્યા. બરજેર ચોપડી મેલી દીધી અને ઝડપમાં ઉઠીને શેઠને સાઈં ખુરસી મેલી. શેઠ માયાથી તેનાં ખભાં ઉપર હાથ મેલીને ઉપકાર માન્યો. આ વાર તેઓ વચ્ચે જે દેખાવ હતો તે શેઠ અને વાણીતરને બદલે બાપ અને બેઠાને વધારે મળતો આવતો હતો.

“કેમ બરજેર-વાંચવામાં ખુબ ચકચુર છે. આટલી માટી રાત સુધી આંખ તાણવાનું કાંઈ સાઈં નહી.”

“હાજી-પણ શું કરું. વાંચવા ઉપર તો મારી જીંદગીની ક્તેહનો આધાર છે. તમે મારી ઉપર આટલી બધી નવાજેશ કીધી તારે હું આજસુ કેમ રહું?”

“નવાજેશ શાની દીકરા-તું કાંઈ જીદો છે? મારે મનથી તો તું મારા દીકરા સમાનજ છે. તારી ચઢતી ઉપર હું ખુબ બારીક નજર રાખુંછ?”

બરજેર કાંઈ ઉપકારના સખુત બડબડ્યો પછી જરા વારે અચખુચ ધનજીભાઈ બોલી ઉઠ્યા. “પણ તું કર કારે પડશે?”

બરજેર હાથકીને ખડો બેઠો “ તે શું સાહેબ ? શું મારી શાદી વીથે મુછાછ ? ”

“ હા, હવે તું અઠ્ઠાવીસ વરસનો તો થયો. હવે તારે કંઈ વીચાર કરવો જોઈયે.”

બરજેરે સર નીચું નમાવ્યું અને પછી અચકામ્મને બોલ્યો “ બાવાજી, હું કેમ વીચાર કરું, મારું “ પોઝીશન ” શું ? મારી પાસે કંઈ દાલત છે કે પરણવાનો વીચાર આવે ? ”

“ ખરી વાત છે. પણ તે તો કાંઈ પરણે તેપર આધાર છે. એમ સમજ કે કોઈ પૈસાવાળી ને માટે ઘેરની છોકરી મળી તો પછી ? ”

બરજેરે ડોળા ઉંઘાડ્યા. તે સમજી ગયો કે ધનજીબાઈ ચોખ્ખો ચાંપી જોતા હતા.

“ સાહેબ મને કહેતાં ધણી આનાકાની લાગે છે કે એક માણસે પોતાની જૈરીના પૈસા ઉપર મદાર બાંધવો એ સારી ચીજ નથી.”

“ બરાબર-પણ છોકરાની તરફથીજી કંઈ હોવું જોઈયે. તારો પોતાનોજ દાખલો પકડ. તું ખાનદાની છે, તનદરૈસ્ત છે, દખાવલો છે ને વળી શીખેલો છે. આગળ ચાલતાં તું જરૂર ખીલી નીકળશે. તારી ધણીયાણીને તારે માટે મગર રહેવાનું કારણ મળશે. હું તુને પોતાના છોકરા દાખલ કે દહાડેનો ગણી ચુકોછ. તારે હવે બોલ કે તું કોઈ ખીજે કેકાણે બંધાઈ ગયેલો તો નથી ? ”

બરબેર ચમક્યો. ધનજીભાઈ શું કહેવા માગતા હતા તે તે સારી પેઠે સમજતો હતો. નાનું સાથ જો તેની શાદી થાય તો તેની હાલતમાં કેવો ફરકાર થઈ જાય તે તે અચ્છી રીતે જાણતો હતો. આહ! પણ છાતીનો ડંખ જપ્તુન છે! આહ! પણ કંઈની કળ વકળથી માટીથી છુટાય તો ?

આખરે જરા વાર વીચાર કરીને તે બોલ્યો.

“સાહેબ—મારે એક વાર માટી સાથ વાત થઈ હતી ખરી. સોરાબજી શેકને તાંદાં છોકરાંને શીખવવા પર હતી તે તો તમને યાદ હશે ?”

ધનજીભાઈનાં બવાંનો ચીલો ચઢ્યો. તેણે નાખુશીથી બોલ્યા:—“ તે છોકરી ? તું કાંઈ ઘેલોબેલો થયોછ ? તેને તો ચોરી કરવા સારું જગમાં મોકલી હતી નહીં ? સેશન્સમાં તેને શું સજા થઈ ?”

“ નવ મહીના, સાહેબ.” બરબેરે લજવાઈને જવાબ દીધો.

“હા—હવે મને યાદ આવી. છોકરી રમકડાં જેવી હતી પણ બધું બહારનું જોવાનું. આવાં લોકને તો સજા થવીજ જોઈએ. પણ મારાં મત પ્રમાણે એમાં પીરોજખાઈ નોખી વાંક હતો. જણુસ એમ તેમ નાએ ને પછી હલકાં લોકની નજર બગડે તેમાં નવાઈ શું ?”

“સાહેબ, એ છોકરીએ કોર્ટમાંની સેવટ સુધી ના પાડી કે તેણીએ ચોરી કીધી નથી.”

“છટ, છટ—ચોરી કીધી નહીં તો શું રમવાને સારું સાંકળી છુપાવી? ગમે તેમ હોય પણ એ હવે ડામીસ થઈ અને તેના જેવી સાથ તારું નામ જોડાય તો તારી કારકીરદી ધુળ મળે એટલું તો તારે સમજવું જોઈયે.”

“સાહેબ તમે કહોછ તેમાં ઘણું વળુદ છે—પણ—

“પણ ખી નહી ને બણ ખી નહી. એ વાતમાં બે મત હોયજ નહી. જો તું એવું પગલું ભરે તો હું કહું કે તારું માથું ઢેકાણું નથી. વળી એ છોકરી પોતેખી હવે તારેથી કશી આશા રાખે નહી.”

“પણ હું કબુલાતથી બંધાઈ ગીએાછ.”

“તેણીના યુનાહે આવી કબુલાતને ઘેઈ નાખીછ. હવે તેનો કશો હક નથી. શું તું ખરેખર એ છોકરીને આહતો હતો?”

ખરજોર યુગવાયો. તે પોતાનાં મન સાથ જાણતો હતો કે તે માકીને ખરાં દીલથી આહતો હતો પણ હવે એ મુજી માટીડો તેણીને પરણવા રાજી નહી હતો અને તેનું ચીત હવે નાજનું ઉપર ચોંટ્યું હતું. જો ધનજીભાઈનો ઘર જમાઈ થાય તો પૈસા ટકા, માન અકરામ સઘળાં તેને માટે તૈયાર હતાં.

ભીખારી માકીના બ્રધર દાખલ તેને શું મળવાનું હતું. એક જલમાં જઈ આવેલી એરતનો ઘણી! પણ આ છતાંખી માકીને મુકી દેવી! તેણીએ એ કોરગા શખ્સ માટે આપેલા ભાગ તરફ જોતાં તેણી તરફ આવી દગલખાજી! ખરજોર આવો મુજી અને બેમરવત કેમ કરી થઈ શકે!

ધનજીભાઈ ઉઠ્યા અને જતાં જતાં બોલ્યા :-

“બાઈ, તું ધીરે જીવે જરા બરાબર વીચાર કરજે, આવી સ્ત્રી સાથે તારું કીસમત જોડીને સદાનો ખુવાર થવા અગાઉ ખુબ દરીઆફત કરજે. તુને શરમીંદગીના સાગરમાં ખેંચીને તે છોડરી પોતે સુખી થનાર નથી. તારાં નસીબમાં વધારે સારા દહાડા લખેલા છે. જરા ધીરજથી વીચાર કર.— બેટા બરજોર—હાલ તો સાહેબજી.”

પ્રકરણ—૫.

મુંબઈની મોસમ ખલાસ થઈ અને આનરેબલ ધનજીભાઈ પોતાના કબીલા સાથે ચોમાસાની સીઝન સાઈં દેવલાલી ગયા. અલગતે તેણીનો સેક્રેટરી મીં બરજોરખી સાથે હતો. બરજોરને અવારનવાર નાજાં સાથે સમાગમમાં આવવું પડે, એ તો દેખીતું છે. ધનજીભાઈની તો ઘણી મરજી તેને ધર જમાઈ કરવાની હતી પણ તે વીચાર ઉપાડી લેવા કે કેમ તેના મોટા અંદેશામાં બરજોર હતો.

આહ! માફી જો વચમાં નડતી ન હતે તો કેવું સઘળું ચોકડું ખુશાલ બંધ બેસતે! આ વીચારને લીધે જ્યારે તે અને નાજાં સાથે ફરતાં હતાં ત્યારે બરજોર દલગીર અને વીચારવંત રહેતો. નાજાં હસમુખી હતી, મિસરાઉ હતી અને બરજોર સાથે ઘણી મળતાંપણાથી વર્તતી પણ કોણ જાણે શું કારણને લીધે બરજોરનું દીલ તેના ઉપર દોડતું ન હતું. તેઓ જ્યારે કંઈખી અપસઅપસની વાત કરતાં

સારે માઠીનો પવીત્ર અને ગમગીન ચહેરો ખરજોરની આંખ આગળ જાણે સામે આવીને ઉભો રહેતો અને તેને મૂંઢેથી ડાંખતો હતો.

માઠીને આવી રીતે કેમ પડતી નાખાય !

પણ સખર, તેની સાથે પરણવામાં આપ્તી જીંદગી બીજાની હાલતમાં જાય અને નાજાં સાથે જો સગાઈ થાય તો ગાડી ધોડા અને માનઅકરામ પોતાની મેળે આપ્યાં આવે. માઠીને કબુલાત આપેલી તે તો પાળવીજ જોઈએ. પણ તે કબુલાત આપી તો કીર્તી અને જીંદગીની કૃતેહને છેલ્લી સલામ.

આવા આવા તુરંગમાં તે ગુંચવાયા કરતો હતો. નાજાં સાથે ફરવા હરવા અને મીત્રાઈ રાખવાનું છોડી દેવાની આ કોરગા શખ્સમાં હીમત ન હતી. અગર ધનજીભાઈની ખુશી પ્રમાણે તે કરે તો કોઈ દહાડે માઠી સઘળી વાત કહી દે એવી તેને ધાસ્તી હતી. પણ તેનું માનનાર કોણ હતું? ખરજોર સાફ ના પાડે અને માઠી તો ગળે પડે છે એમ એકરાર કરાવવા તેને કોણ અટકાવનાર હતું? જો છોકરીએ તેના ઉપર વીધાસ મુકીને તેને બચાવવા થકી પોતાની જીંદગી ધુળમાં રગડોળી તેના ઉપર એટલો જીલમ વધતો !

આટલું છતાં સેવટના શબ્દો નાજાં આગળ બોલીને પોતાના નામ ઉપર હીચકારા અને મુજી માઠીડાનો ડાઘ લગાડતાં ખરજોર ધણે અચકચો.

દેવલાલી આવી પહોંચ્યા પછી ખાણા પીણા અને ફરવા હરવામાં દહાડા પાણીના પ્રવાહ પેરે જવા લાગ્યા. આ દરમયાન એવું બન્યું કે એક જીવાન ખાનદાની ગ્રહસ્થ નામે નસલી વહાડયા ધનજીભાઈને ત્યાં આવતો જતો થવા લાગ્યો. વાત વધતાં વધતાં એટલી આગળ ચાલી કે જે દહાડો જયછ તેમાં નાજના હાથની માંગણી આ નસલી વહાડયા કરશે એવો મામલો દીસવા લાગ્યો. નાજની ખાઈ પીને ખાસ્સી તનદરેસ્ત બની હતી અને ઘણી મજની લાગતી હતી. એક રાત્રીએ તેણીએ ખુદ્દા ખુરંગની સાડી પહેરી હતી અને બાલના પદ્મ કહાડીને મડમ જેવી લાગતી હતી. બરજેર એક ખુણામાં બેઠો બેઠો તેને ખારીકાથી જોયા કરતો હતો અને તે જાણવા છતાં નાજના નસલી સાથે જાણી જોઈને ખીખી ખાખા કરતી હતી. ખરી વાત એ હતી કે બરજેર તરફથી કશી માંગણી ન થવાથી તે લગાર અધારી પડી ગઈ હતી અને આ પ્રમાણે ખીજ સાથે નાચી કુદીને બરજેરને જરા હુશીઆર કરવાની તેણીની મતલબ હતી.

આ મતલબમાં તે ફાવી. બરજેર વીચારવા લાગ્યો કે માકીને શેકો તાણ્યા કરીશ તો વાત જોતા રહી જઈશું અને તૈયાર લાડવો ખીજે ખાઈ જશે. તેથી અધારો પડીને પોતાનું બેજી બોધ બેઠો. તે વીચારવા લાગ્યો કે નાજ જો હાથમાંથી ગઈ તો એવી ખીજ તક આવવાની નથી. આખી જીંદગી સુધી કલાર્કના જીવતરે જીવવું પડશે અને ધનજીભાઈનું દીલ ઉતરી જશે તે તો જીકું. વખતે ધનજી-

ભાઈ પછી નોકરી પરથી રજાખી આપે. તેમ થાય તો બીજાની માફીને પોતાની બધી કરીને બેઠેજન જીવાર થાય તેમાં ફાયદો શો? બરજોરના સઘળા બહા વીચાર હવામાં ઉડી ગયા અને દાંત પીસીને તે ત્યાંથી ઉઠ્યો. અવાર નવાર તાલ શોધીને તે નાજાને વરંડા ઉપર લઈ ગયો. જરા વાર પોતાના ઘડીઆળના છેડા સાથે રમત કરી બરજોર અચ્ચુચ બોલી ઉઠ્યો.

“નાજા—હું તમને કંઈ ઘણી અગતની વાત કહેવા માંગુંછ. રમ છે?”

“આજ્જા! તે શું વરી? કંઈ માહોકાણના સમાચાર તો નથી કેની? તમેખી એમ લોકને ગભરાવીને મારી શું નાખોછ?”

“નહી—નહી—જરા સાંભળશો?”

બરજોરે નાજાને હાથ પોતાના બેઉ હાથમાં પકડ્યો.

“પણ શું છે શું?” શું છે તે નાજાં સારી પેઠે જાણતી હતી તોખી અજાણી થઈ પુછ્યું.

“આજે તમે મને અંધા દીવાનો કરી મુક્યોછ.”

“મેં? તે કેમ?”

“તમે પેલા નસલી વહાડયા સાથે હસી હસીને વાત કરોછ તેથી મારું માત થઈ જાયછ.”

“તેમાં શું? કાંય વાત નહીં કરે? તેની માણસ ને હુંની માણસ?”

“પણ તે પૈસાદાર ને હું ગરીબ છેડે. તમારા જેવી સાથ તેને ચાન્સ છે ને મને નથી. મારી તરફ તમે ઝાંખીને જોશોની નહીં તેથી મારો જીવ બળીને ખાખ થઈ જાયછ.”

નાજાંએ તેને આગળ બોલવા દીધો નહીં, પણ પોતાનો હાથ છોડવીને બરજોરની છાતી ઉપર પોતાનું માથું નાખી દીધું.

“એ બરજોર, બધી તારી હુશીઆરી આટલામાંજ આવીને અટકી કે? તું એટલુંની જોઈ શક્યો કે નહીં કે તારા આ સખુનો માટે હું આજે કેટલા કેટલા મહીના યયા ઇતેજાર ને ઉમેદવાર છેડે. પણ તું બોલ્યોજ નહીં ને બરેલા ને બરેલા કર્યા કીધો તેમાં હું શું કરે?”

બરજોર બહારથી હસ્યો પણ અંદર તેને શરમના ટકોરા વાગતા હતા. ગમે તે થાએ પણ આ પૈસાદાર છાકરી તો હાથ લાગી અને દલદેસરીના દહાડા પુરા થયા. તેએ પાછાં દીવાનખાનામાં ગયાં અને તેએના અદરાવાની વાત આપોકાર જાહેર થતાંજ આલાંકુદએ આવીને સઘળી મીજ-લસની વચ્ચે બેઠને એવરણા લીધા અને આમનસામન વીટીએની પેહેરામણી થઈ.

પ્રકરણ—૬.

અને માકી ?

માકી આ સઘળોવાર જેલમાં હતી અને ખીજના યુનાહનો દંડ ભરતી હતી. તેણીને છ માસના સાદાં કેદખાનાની સજા મળી હતી અને ક્યારે છેલ્લો દીવસ આવી પુગે કે પોતાના પયારાને જઘને ભેટી પડે અને તેને માટે જે જે ખચું હતું તેનો બદલો આપે, તેની આંગળી ઉપર ગણતરી કરવા કરતી હતી. જેલમાં તેના ઉપર કશું દુઃખ નહીં હતું પણ આવી શરમભરી હાલતમાં રહેતાં તેનો કંઠે પ્રાણ આવ્યો હતો. પણ ચીંતા નહીં. પોતાના થનાર ધણીને બચાવી લેવા ખાતર એકબારગી જનખી આપવો પડે તો શું મુજબો છે એવી આ નીમકહલાલ બલી છોકરીની મગફરી હતી. તે છતાં જેલમાં તેણીનું મોહ ઉતરી ગયું હતું.

આટલા અરસામાં તેને બરબોર તરફથી ફક્ત એકજ કાગલ મળ્યું હતું તેમાં જણાવ્યું હતું કે જે દીવસે માકી જેલમાંથી બહાર પડશે તે દીવસે તે તેણીને દરવાજા ઉપર લેવા આવશે. માકીએ પોતાની સજાના દહાડા અમદાવાદની દીવાની તુરંગમાં કહાડ્યા હતા, જ્યાંખી તે રૌજ ભણતી તેમાં બરબોરનું નામ હંમેશ મોહપર લેતી હતી.

આ કાગલમાં બરબોરે આગલી પાછલી વાતનો કશો ઇસારો કીધો ન હતો અને માકીને મનથી તે વાજખીજ હતું, કારણકે બંધવાઓને માટે આવતાં સઘળાં કાગલ જેલનો સુખીનટેનડંટ વાંચતો હતો. ઠેરવેલે દહાડે બરબોર

આવશે અને તેણીનો સદાનો સાથી થઈ રહેશે એટલોજ સંબીઆરો તેણીને બસ હતો.

તેના બરજોર સેવટ સુધી તેણીનો વફાદાર ધણી થઈ રહેશે એ વીશે તો માટીના મનમાં લેશ ભારખી શક ન હતો. તે પોતાના વફાદાર સાચ્યાં દીલના માપથીજ બરજોરના દીલનું માપ કરતી હતી. આ બરજોરને ખાતર તેણીએ જે ખમયું હતું તે જોતાં બરજોર જે કાંઈ કરે તે થોડું હતું.

તે જ્યારે એકલી પડતી ત્યારે મન સાથે વીચાર કરતી કે બરજોર તે વાર શું કરતો હશે. તે જરૂર આગળ વધશે એવી તો તેણીની ખાત્રી હતી અને તેને વધારવા માટે પોતે આ ભયંકર ભોગ આપ્યો હતો એ વીચારથી ધણી રાજી થતી હતી. તે બહાર પડી કે પછી થોડાજ દહાડામાં શાદી થશે અને પોતાના ગરીબ પણ સ્વચ્છ ઘરમાં જઈ રહીશું તેવા વીચારો તેના મગજમાં હરદમ ભમ્યા કરતા હતા.

“આહ! દાદાર હોરમઝદ! અમે કેવાં સુખી રહીશું. મેં એને વાસતે જે કંઈ કીધુંછ તેની યાદ રાખીને બરજોર કેવો મને વીલી મુકશે નહીં. એનું નામ ગામમાં વાખ-વાખી સાથે બોલાશે તારે હું કેવી મગરૂર થવશ. પણ હું જેલમાં જઈ આવેલી તેથી તે શરમાય તો નહીં? છટ, છટ, મારો બલો બરજોર—તેના ગુનાહતી મેં આપે તોજેશ કીધી તે તે સમજતો નથી શું?”

આ પ્રમાણે માટી મન સાથે વીચારવા અને વમાસવા લાગી. જે દહાડા જયછ તેમાં પ્રીતી અને સુખ સાથે

આવીને તેણીનાં આ બધાં સંકટનો બદલો વાળી આપશે એવી આશામાં તે જીવવા લાગી.

અરે નાદાન છોકરી, તું ચોડુંજ જાણેછ કે જે મોટાઈ મેળવવાને ખાતર પીરોજબાઈની જાણસ ચોરવાને બરજોર લલચાવે તે કરતાં વધારે મોટી લાલચના મોહોમાં તે હમણા ઘેરાયેલો છે. પણ આ નવી લાલચનો તો સ્વપનેથી માઝીને ખાલ અથવા વહેમ ક્યાંથી આવે.

પૈસાનો નાપાક લાભ એવો જીજ્ઞાસુ છે કે તેને ખાતર માણસ બદલાઈને હેવાન બની જાય છે. પણ તેનો વીચાર કાચ્ચી ઉમરની માઝીને ક્યાંથી હોય? એ ખાલેસ બચ્ચું દુનીયાની દગાખોર મીઠ્યા માયા શું સમજે?

અરે માઝી, તું જાણતી નથી કે લલા ધનજીભાઈ, ખરી વાતના અમાનપણામાં આ જીવાન પુરૂષને એવી રીતે લલચાવતા હતા કે તેની સામા ખડા રહેવાની તેનામાં તાકાત ન હતી. અને નાજાનો હસમુખો સ્વભાવ અને લાંબી જાંબાં બરજોરના ભિજાંમાંથી તારૂં ચીત્ર છેકી નાખવામાં મદદ કરતાં હતાં.

દહાડા વહી ગયા. છ માસ પુરા થયા અને જોલના બારણા ઉંઘડયાં. પયારથી છલકાઈ જતી આશાભરે છાતી સાથે માઝી પોતાનું કપડાંનું બોચકું હાથમાં પકડીને જોલમાંથી બહાર પડી. બરજોર તેણીને પોતાની ગોદમાં ચાંપવા બહાર ઉભેલોજ હશે એવી તેને નક્કી ખાતરજમા હતી. તે બહાર પડી તયારે એવી ગભરાયેલી હતી અને

શરમને મારે એવી મરે હાલ હતી કે ઝોટલા ઉપર બેસી જવા સીવાય છુટકો રહ્યો નહી. ને વીચારવા લાગી કે “સારું થયું” કે બરજોર આંખે ધડાંએ આગળ નથી નહી તો મને આવી હાલતમાં જોઈને દુખી થને.”

જ્યારે તેનો જીવ જરા દંડો પડ્યો ત્યારે પોતાના આંસુ ગુછીને તે આસપાસ જોવા લાગી કે જે જીવને માટે છ છ મહીના સુધી તે તલપતી હતી તે ક્યાં છે.

પણ હોય ક્યાં? ગ્રહનમમાં? રસતો એકાંત હતો અને એક ચલીઉંખી દીસતું ન હતું. માકી ગભરાવા લાગી અને ઝોય રડી પડશે તેવું મોહ કર્યું. પણ તોખી હિમત રાખીને વીચારવા લાગી.

“હોશે, ખીચારાને કાંઈ કામ નીકળી આવું હોશે— કદાચ વખત બરાબર મેલમ નહી હોય તેથી ખી આગળ પાછળ થઈ જાય.”

આ ભોળી છોકરી આવા અંદેશામાં વાંચે જન ઉભી હતી એવામાં ટપાલનો સીપાઈ પાસેથી ચાલી જતો હતો તે ઉભો રહ્યો અને પોતાના બંડલમાંથી એક કાગલ ખોળી કહાડીને માકીના હાથમાં મુક્યું.

“બાઈ, આ કોણનું સરનામું છે. ક્યારનો શોધી વળ્યો પણ કોઈ મળતું નથી.”

માકીએ કાગલ હાથમાં લઈને વાંચ્યું તો તેણીનું પોતાનું જ સરનામું! અને બરજોરના અક્ષર!

આ કાગલ તેણીને પોતાને માટેજ છે એમ પોસ્ટવાળાને ખાતરી આપીને તેને વીદાય કીધા પછી માકી કાગલ ઉઘાડવા લાગી. તેના હાથ થરથર ધુજતા હતા. આ નામાંકીત કાગલ શું છે તે એમનું એમ નીચે પ્રમાણે વાંચો :—

મારી વહાલી માકી—ધણે અંદર કીધા પછી હું નક્કી ઠરાવ ઉપર આવ્યો છું કે આપરે હવે એક ખીજને નહીં મળ્યે તેમાં બેઉને ફાયદો છે. તારી સાથે શાદી કીધામાં માફ તો સલ્વાનાશ વળે અને આશા બંગ થાય એટલુંજ નહીં પણ તુને પોતાને માટી વેઠ કરવી પડે. મારી આગલી દોસ્તીની યાદગારીમાં આ કાગલની અંદર ખીડેલું છે તે લેજે. તું તો એકલી મેખલી છે એટલે તુને કાંઈ અલવલ આવવાની નથી પણ મને તો સાડ ગામ ઓળખેછ એટલે મારે જરા સંભાળ લેવી જોઈયે. ગુસ્સો કરતી ના. ખોદા તારું બલું કરે.

લાંબા બરબોર.

કાગલની અંદર શું ખીડેલું હતું? પાનસો રૂપિયાની એક કરનસી નોટ! આસમાન અને ધર્મી માકીની આંખ આગળ ચક્કર ચક્કર ફરવા લાગ્યાં. તેનાથી ઉભું રહેવાયું નહીં અને ફેર આવીને તે જમીન ઉપર ફસડાઈ પડી.

અફસોસ! અફસોસ! માકી આ તારા શા હાલ? તે મનથી સમજી કે બસ હવે બધી જગત તેને એકલી અતુલી મુકીને

અમી ગમ છે. પણ નહી—પરવરદેગારની ગેમી લાકડીનો અવાજ કાને સંભળાનો નથી પણ તે સાઈ કંઈ ઝોઝો કાદર નથી.

સામા ધરની બારીઝીથી ઝેક ડોસાં આ સમજો તમાથો પડદાની પછવાડેથી ભરાઈને જોતાં હતાં. માકી પહેલાં હાથમાં બોઅકું લઈને નીકળી તારેજ તેવણુને વહેમ પડયો પણ તેવણુ કંઈ બોલ્યાં નહી. પણ જ્યારે ટપાલનું કાગલ વાંચીને તે ફસડાઈ પડી તારે તેવણુનું મન માન્યું નહી અને ઝડપમાં તેની આગળ દોડી આવ્યાં.

“શું છે—છોકરી શું છે? આઝી કાગલમાં કંઈ ઘણા અરાખ સમાચાર આયા હોય. પણ ધીરજ ધર, માય, સહ સાઈ થયે. તું હમણા મારી સાથે મારે ઘેર આવ ને જરા આહેઆહે પીને હુશીઆર થા, પછી આપરે વાત કરશું.”

“ઝો માયજી, મને જવા દેઝો—હું ઠાર મરી ગઈ—હું તમારી મેહરબાનીને લાયકની નથી. મને કંઈ પુછો ના. મને આજનું આજ મુંબઈ જવું જોઈયે. હું જાંહાં સુધી મુંબઈ જઈને મારા મનમાં કંઈ છે તે પુરૂં કરું નહી તાંહાં સુધી કોઈના ઘેરમાં હું પગ મુકવાની નથી.”

પેલાં ધરડાં બાહ્યે જોયું કે માકીના મગજ ઉપર કંઈ માટો બોલે હતો ઝેટલે વધારે જીદ કરી નહી. પણ તેની પાસ કબુલાત લીધી કે જો કોઈ દહાડેથી તેવણુનું કામ પડે તો માકીઝી સુખેથી પાછું તેવણુને તાંહાં આવવું.

ઝેક દેવાના માણસની પેઠે માકી આવી. કાંદાં? મુંબઈ જવા રેલવે સ્ટેશન ઉપર.

પ્રકરણ—૭.

નાજાંની ઘણી ખુશી હતી કે તેની શાદી ખરજોર સાથ તા. ૧૬ મી જુનને દીને થાય, કારણકે તે દીવસે નાજાંનાં મરહુમ માતાજીની વરસી હતી. પણ તેજ દહાડો માઝીને કેદખાનામાંથી છુટવાનોજી હતો એટલે ખરજોરની હીમત ચાલી નહીં. તેણે જરા આનાકાની કરી પણ નાજાં એકની બે થઈ નહી. જે દહાડે આશીરવાદ સરાતા હોય તેજ દહાડે માઝી જેલમાંથી બહાર નીકળી ને તેની વાત જોતી ઉભી હોય! તોઆહ! પણ ધનજીભાઈના અને તેમની બેઠીના આગ્રહ આગળ તેનું ચાલ્યું નહી. એટલે તા. ૧૬ મી જુનનો દીવસ નક્કી થયો.

બંગલામાં ધુમધામ મચી રહી છે, બેંડ વાગે છે, ગીતની ગાયનો બેસુર રાગડા કહાડે છે, નાજાંનો હર્ષ માયો સમાયો જતો નથી પણ એણીમેર ખરજોર શું કરે છે? તે પોતાના આરડામાં વીચાર કરે છે કે આગલે દહાડે તેણે જે કાગલ લખીને ટપાલમાં નાખ્યું છે તે માઝીને મળ્યું હશે કે નહી.

સાજવારીની ચમતમાં મના નથી. મોટા મોટા શેડીઆઓ અને કોનસીલના મેમબરોને તેડાં છે. આલખલેસ બાગમાં ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ કરવામાં આવી છે અને સંઘળાઓ એક મોહોડે કહે છે કે આવી ધામધુમ આગળ કવચીતજ થઈ હશે.

રાતના બતી સળગી અને છ વાગતે કીયા શરૂ થઈ ને પોણા સાત વાગતે પુરી થઈ. નાજાંને પેહેરામણી કરવા

સાઈં વુટાવુટ પડી રહી હતી. એવામાં દરવાજા ઉપર કાંઈ ગડબડ સંભળાઈ અને એક જુવાન છોકરી ઘસી આવીને પરણેલાં જોડાંની સાથે ઉભી, તેણીના ડોળા હીરાની માફક ચળકતા હતા, સાડીની સોડ છેક કમ્મર સુધી પડી ગઈ હતી. અને માથું બાનું સરી પડીને તેણીના સોનેરી બાલ હવામાં વંચીની પેઠે ઉડતા હતા.

બરજેર ગમ હાથ લાંબો કરીને મોટો ધાંટો પાડીને તે બોલી. “ મુજી—નીમકહરામ—જેશરમ—મને આઝમે હાલતે પહોંચાડી ને તું આખરે પરણી બેઠો છે. મને પૈસાની લાલચ આપીને તું મને મુંગી રાખવાની આશા રાખતો હતો?”

આ પ્રમાણે બોલીને માકીએ પેલી રૂપ૦૦ ની નોટના ચીરીયાં કરી નાખી ને બરજેરના આંગ પર ફેંકી.

આસપાસના લોક વચ્ચે પડ્યાં “ શું છે? શું છે?” કરી ચોમરથી પુછાવા લાગ્યાં.

માકી બોલી “ ઝો હું ઠાર મરી ગઈ. ઝો કોઈ મને ખચાવો રે. ઝો—ઝો—આઝમે લુચ્છો કોઈ મોટો માણસ નહીં પણ ચોર છે. ઝો બરજેર, તારી દગાખોર ચાલ સાઈં હું તાઈં લોહી પીવસ—ઝો કમનસીબ નાજાંબાઈ તું આઝમે હેરેમન સાથે પરણીને સુખ જોવાની આશા રાખે છે કે? અરે પોતાની મતલબ સાઈં એ તાઈં ખુન કરશે. અમે તીથલમાં ઉતાં તારે એણે બાઈની સાં—

આ ઠેકાણે ધનજીભાઈ વચ્ચે પડ્યા.

“ ચુપ રહે નાદાન છોકરી, આવી ખુશ વક્તીના વખતમાં આવીને આઝમે પ્રમાણે ઢીંગા મસતી શું કરી રહીછ.”

“હીંગા મસતી! તમે આજુબાજુ છેમ્મો—આમ્મે ચંડાલે મને પરણવાની કબુલ્લાત આપીને મારી પાસે——

“અસ—અસ—ને બધું હું જાણું છું. તું મુગી મુગી અં હીંથી આવી નહીં જથે તો પોલીસને બોલાવવી પડથે.” ધનજીભાઈ આ લગતમાં વધત પડેલું જોઈ ધણા અકા શકને બોલ્યા.

પણ માટી હડી નહીં. તે વળી પાશું ધાંટું કહાડીને બોલી “પોલીસને બોલાવો—જોઈયે તો મને મારી નાખો—આમ્મે ધણીએ મારી ઉપર શું જક્ષ પાડીછ તે તમે જાણતા નથી. બાઇતા ઘેરમાં સાંકળીની ચોરી થઈ અને આમ્મે મુજીએ પોતાને અચાવવા થકી મારી પાસે——

બરજેર જે આટલો વાર લાકડાં જેવો થઈને ઉભો હતો તે હવે ગભરાયો. માટીના મોહ ઉપર હાથ ઢાંકી તે બોલ્યો “ચુપ—ચુપ—જે એક બોલ વધારે બોલથે તો તારું ગળું પીસી નાખશ. સાહેબો આમ્મે છોકરી બચારી માથાંથી ગીએલી છે. એને અહીંથી કહાડો, નહીં તો કોઈને બેલા-પણામાં જુકસાત કરથે.”

બરજેર અને માટી સામસામા ડોળા ધુરકતાં ઉભાં હતાં અને સાજતમાં આવેલું લોક આસપાસ ભિગું થઈ અચ-રતીથી સવળું જોતું હતું તે સ્ત્રી વીસરાઈ જવાય એવું નથી. બરજેર ઉજળો વાગ્ય જેવો થઈને ઉભો હતો અને માટીને જાણે હાસીયા થયો હોય તેમ તબલતી હતી નાનાં ગભરાઈને બરજેરના હાથને વળગીને ઉભી રહી હતી.

ગુસાને મારે માટીના ગાલ ગુનાખી બની રહ્યા હતા અને તેણીનાં હવામાં ઉડતા ધુરા ખાલેથી જાણે તેણીને કીનેવર પરીનું રૂપ આપી રહ્યા હતા.

ધનજીભાઈ આગળ આવ્યા અને અરજીને કહ્યું “ગાડી તૈયાર છે, તું તારે નાજાંને લઈને ચાલી જ, આંખે ઘેલી છોકરીનો રસ્તો હું હમણા કરૂ.”

માર પાંચ જાણે માટીને ધરી અને તે છુટવાને તાણા-તાણ કરતી હતી તેની ગડબડમાં અરજી પોતાની નવી પરણેલી માદરદારને લઈને લયથી વધી ગયો.

ગાડીમાં નાજાંને ગમગીત જોઈ અરજી તેણીને પસવારીને બોલ્યો “ડારલીંગ, આંખે છોકરી દીવાની છે. એ બધું ફાટું ફાટું બેઠે છે તે તું માનેછ કે?”

અરજીના ગમરાટનું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે. રખે નાજાંના દીલમાં વેહેમ પેશે અને આટલી બધી મહેનતે રચેલું ચોકઠું બાગીને બુસ થઈ જાય એવી ખીકથી તે અંદરથી કાંપતો હતો, એટલે ચેરી ઉપર સરજેરી કરવા સીવાય ખીજો છુટકો ન હતો.

“વહાલી, તું કંઈખી મનમાં અંદેસો ના કરતી. તારા બાવાજીને એ બધી વાત ખબર છે.”

“અરેબર, આંખે છોકરી તાન ધેની જેરીજ લાગતી હતી. એ બચારીની મને દયા આવેછ. પણ આપણં લગનને દહરેજ આંખે અપસગન નડ્યા નહી હોતે તો સાઈ.”

બરજેરનો જીવ માંહેથી ધુજતો હતો પણ શું કરે. તેણે નાજાંને પટાવીને હીમત આપી “ નહી—નહી—મારા જન-શરૂઆતમાં જ જરા કડવું ઓસડ પીવું પડે તો પાછળથી ઘણું સુખ જોઈયે. તું તારે બેશીકર રહે. તારા એક બાલને ઇજ્જત આવવા હું દેતાર નથી. ”

તેઓ ઘેર પહોંચ્યાં, રાતની ટ્રેનમાં તેઓ માથેરાન ઉપડી જતાર હતાં એટલે જલદીથી કપડાં બદલીને તેઓ સ્ટેશન ઉપર ગયાં. લોક આછપીને વગે સગે થઈ ગયું અને લાચાર લાઈલાજ માઠી હાંફતી જઘને આલબલેસ બાગની સામે એક ઘેરના ઓટલા ઉપર ફસડાઈને બેઠી.

પ્રકરણ--૮.

હવે આ બરજેર અને નાજાંનો મામલો તુરત વેળા અહીંજ પડતો નાખીને આ વારતાના ખીજાં વળાંમાં દાખલ થઈયે. નસલી વહાડયા ગમ આપણે અછડતી નજર કરી ગયા છેયે. નસલીનો પીતા તો ગુજરી ગયો હતો પણ માતા પુનામાં એકલાં રહેતાં હતાં. નસલી પોતાના માસી સુનાબાઈ વહાડયા સાથે મુંબઈ રહેતો હતો. આ માસી પાસે ત્રીસ લાખની દોલત કહેવાતી હતી અને તેવણું છેઆં વગરનાં હોવાથી નસલીને પોતાનો દીકરો કરી રાખ્યો હતો. આટલી ઓળખ આપવા પછી હવે આપણી વારતા આગળ ચલાવીશું.

“દીકરા નસલી, આપુને હાંગકાંગ જવાના દહાડા તો નજદીક આવી લાગા ને હજુર કાંઈ ઉજમ થતો નથી. હું એકલો જમને એટલું કામ કરી આવતો તો કેવું મજાનું કે મને ઘરડાં આદમીને અછાડા પછાડા આવા નહીં પડતે.”

“માસી એમ કાંઈ બને? તાંહાંની મોઝી મીલકતો બધી બેહેસતી માસાજીના નામપર છે ને તેવણુનો પવર તમે લીધેલો છે તેથી વેચવા સાટવા સાંડ તમારી સહી પત્રી તો જોઈયે. હું એકલો જમને શું કરું? નોટ, શેરો સહ વેચવાનું તે તમારી હાજરી જરૂર જોઈયે.”

“વાઈં ચાલો—એમ તો એમ. તારા માસા સાથે હું ત્રણ વખત ચીન જઈ આવેલી છેહું એટલે મને કંઈ નવાઈ નથી. દીકરા, પાછળથી જે છે તે તારુંજ છે કેની. તારે ખાતર હું એટલી મહેનત કરુંછ, નહીં તો એવી મીલકત શીલકતને મારી ઉપરથી આવારી નાખતે.”

આટલી વાત ચાલેછ એવામાં નોકરે આવીને અબર આવી કે શીરીનઆઈ નામની કોઈ બાઈ મળવા આવીછ.

“અરે હાજો, ખરીવાત. મારી સાથે લઈ જવા મેં એક છોકરીને શોધાવીતી તે હોયે. કરસન જરા તેવણુને માળ-પર મોકલ તો.”

બે મીનીટમાં એક ઉંચી જુવાન બંને અતી રૂપાળી છોકરી સામી આવીને ઉભી. તેણીએ કાળી સાડી પહેરી હતી તેથી તેના ચહેરાનો મોરો રંગ આરખી સફેદ મારતો હતો. તે ગંભીર ચહેરે સુનાબાઈની સાંમે આવીને ઉભી.

“તમારું નામ શું માય?”

“જી, શીરીન.”

“નસત્રી, જરા શીરીનને ખુરસી આપો. માય બેસ—
બેસ.”

“જી મને તમારાં સગાં રતનબાઈએ મોકલીછ કે તમુને
સાથે લઈ જવા સાઈ કોઈ બાઈ માણસ જોઈયે છે.”

“હા ખરી વાત છે. પણ તમુને ખબર છે કે મને
તો છેક ચીન જવાનું છે જો, ને તાંહાં મને આછામાં
આછું એક વરસ લાગશે.”

હાજી, મને તેની ખબર છે. મને પોતાને ત્રી મુંબઈથી
બહાર જવા ગમેછ.” માકી પોતાના રૂપેરી સાદે બોલી.

“તમે અગાઉ કોઈ ઠેકાણે ચાકરી કીધીતી?”

“હાજી હું અમદાવાદમાં આઈમાય ઉમરીગરને તાંહાં
રહેતી હતી તેવણની મારા ઉપર ધણી મહેરબાની છે.”

“તમારાં મામાય છે કે?” નસત્રીએ પુછ્યું.

“નહીંજી, બેડે ગુજરી ગયાંછ. મારો બાઈ કે બેહુનખા
નથી. બાવાજી પંચકીનો ધંધો કરતા હતા પણ છ વર્સ
થયાં ગુજરી ગીયા. મેં બાટળીવળાની સકુલમાં સાતમાં
ધોરણ સુધી કેળવણી લીધેલી છે અને તેની મારી પાસે
સરદીશીકેટ છે.”

આ પ્રમાણે બોલી માકીએ પોતાને મળેલી સરદીશીકેટ
સુનાબાઈ વહાડીયાના હાથમાં મુકી. આ વાર તેણીની

છાતી હડકતી હતી કે રખેને તીથળ મધે પારોજ્યાધ પટેલને તાંઠાં કીધેલી નોકરી વીથે કાંપળી વાત નીકળે પણ તેવું કશું બન્યું નહીં. સુનાબાઇને આ છોકરી ઘણી ગમી આવી એટલે તેવણે કાંઈ વધારે પુછપરછ કરી નહીં અને લાગલી ગોઠવણ કરવા માંડી.

“ બેહુન તું કાહારે આવી શકશે ? ”

“ જી તમારો હુકમ થાય તારે. તમે કહો તો હમણાં તૈયાર છું. ”

આ પછી ગોઠવણ થઈ કે માકીએ પરમ દહાડે પોતાનાં કપડાં લઈને આવવું. તેણીનો દર માસે રૂપીઆ પચાસનો પગાર કરાવ્યો હતો.

માકીના આવ્યા પછી પંદરમ દહાડે તેઓ મેલ સ્ટીમરમાં ચીન ઉપડી ગયાં. સુનાબાઇને દરીઆ ઘણો લાગતો હતો. પણ સારાં નસીબે માકી જખરી દરીઆ ખેલાડી નીકળી અને બાઇની સારવાર કરવામાં ઘણીજ કામ લાગી. સુનાબાઇ જ્યારે સ્ટીમરના રોલ થવાથી કેબીનમાં પડી રહેતાં તારે તુટક ઉપર બીજો નાટક ચાલતો હતો. કહેવાની જરૂર નથી કે નસલી અને માકી વચ્ચેની મીત્રાઈ રોજ ખરોજ વધતી જતી હતી.

વાતચીત કરતાં માકીએ જાણ્યું કે નસલીનાં માએનું નામ શુલબાઇ હતું અને તેવણુ કોઈ મધ્યમ સ્થિતીનાં માણસ સાથે પરણ્યાં હતાં. નસલીની ઉંમર છવીસ વરસની હતી અને તે માસીનો લાડકો અને વારસ હતો. તેણે

ખારીસ્ટરની પરીક્ષા પસાર કરી હતી પણ હજી સુધી કાંઈ કામ મેળવ્યું ન હતું. તેના માસા ચીનમાં મોટા વેપારી હતા અને લાં મોટું એસ્ટેટ કીધું હતું પણ તેવણના શુજરી જવાથી આ એસ્ટેટ વેચી સાઝીને સંઘળું નક્કી કરવા માટે તેઓ હાંગકાંગ જતાં હતાં.

એણીમેર માઝીએ પણ પોતાની આગલી પાછલી હકીકત નસલીને કહી પણ તેમાંથી પેલી તીથળની વાત અને એ વરસનું કેદખાનું બાકી ગયું. આ પ્રમાણે ખુશ ખુશાલીમાં દહાડા નીકળી ચાલ્યા અને તેઓ હાંગકાંગ આવી પહોંચ્યાં.

તેઓ પોતાનાજ બંગલામાં જઈ રહ્યાં અને વેચાણ સટાણમાં એ મહીના નીકળી ગયા. નસલીને ફરવા હરવાનો શોખ ધણે હતો એટલે આઠ આઠ દસ દસ દહાડા સેહેલ કરવા જઈ આવતો હતો. એકવાર તે કનતાન ગયો હતો ત્યાંથી આઠ દહાડે પાછો ફર્યો. આ વાર માઝી એકલી બેસીને કાંઈ શું થતી હતી. સુનાબાઈ તો બહાર સીધાંઈ હતાં. માઝી નસલીના આવવાની ધંતેજરીમાં રાહ જોતી હતી કારણકે સુનાબાઈની સંઘળી મેહેરબાની છતાં તેણીને સોહોવાતું ન હતું.

પાંચને ટકેરે નસલી આવી પહોંચ્યો. માઝીએ હાથમાંનું શું થવાનું મુકી દીધું અને ઉઠીને ઉભી થઈ.

“આવોજી—કંઈ ધણા મોટા મુસાફર થઈ ગીઆછ— આઠ આઠ દહાડે આવોછ? બાકીજી તો બહાર ગીએલાં છે.”

“હું ધણે ખુશી છેઉં કે તેવણ બહાર ગીએલાં છે કારણકે મારે તમુને કંઈ કહેવું છે.” નસલી ગંભીર એહેરે બોલ્યો.

નસલીનો ચેહેરો જોઇને માટી ડઘાઇ ગઇ. તેણે આવતાં વારંબુમેશની માફક ચેકહેંડ કરવાનામી અપ્પાડા કર્યા હતા. તે માટીની સાંમે ઉભા.

“શીરીનઆઇ, તમે તમારી આગલી વાત છુપાવી અને મારાં માસીને ઠગીને તેવણુ સાય અહીં આપ્યાં એ શું તમે વાજખી કીધું?”

“શું—?”

“તમે સારીપેઠે જાણોછ કે હું શું કહેવા માયુંછ. તમે આઇમાય ઉમરીગરને તાંહાંની ચાકરી વીશે બોલ્યાં પણ તે અગાઉ બે વરસ સુધી તમે કાંહાં ઉતાં?”

માટી હોંમતથી સામી ખડી રહી. “એ શું વળી તમે મેરા કુત્તા તેરી કોહાડી લઇ આયા?”

“એ બધી ધરપચ છોડી દેઓ. તમે જેલમાં જઇ આયાંછ કે નહીં?”

“હા”

“હા! તારે તમે અમને હગ્યાં.” નસલીએ ઘણી નાખુશીથી કહ્યું.

“જરામી નહી. મેં છેલ્લી ચાકરી કાંહાં કીધીછ એમ તમે પુછ્યું તેનો મેં જવાબ દીધો. (આંખમાં પાણી લાવીને) મારી ઉપર પડેલી સઘળી જફા તમુને કહેવાને હું કંઈ બંધાયલી નહી ઉતી?”

“ઠીક છે, તે હું જાણુવા માગતોમી નથી. તમારી આગલી જીંદગી સાય મને કશું લેવું દેવું નથી. હું

એટલુંજ માગું છ કે તમારે મારીજી આગળથી એકદમ જવું.”

“અરે નહી—નહી.”

“તમારે એકદમ જવું પડશે. તમારે એક મહીનાની નોટીસ આપવી. હું કંઈ વાત એવણને કહેવાને નથી. તમારા જેમ ધ્યાનમાં આવે તેમ બધાનું કહાડજો. તમને પાછું મુંબઈ જવા પૈસા જોઈતા હોય તો—

“બસ—બસ—મને પૈસા જોઈતા નથી. તમે આવા કઠણ દીલના છેએ! એમ હું ધારતી નહી હતી.”

માકી ઉઠીને ચાલી ગઈ અને નસલીખી ગયો. ત્યાર પછી તેઓનો મળાપ થયોજ નહી કારણકે ખીજેજ દીને સવારના નસલી ફરીથી સેહેલધા માટે શેહેંધાઈ જવા સ્ટીમરમાં નીકળી પડ્યો. તે માકીની ટેબલ ઉપર ચીકી મુકી ગયો હતો કે—

“હું એક મહીનામાં પાછો ફરશ તેટલાં તમારે કંઈખી કરીને નીકળી જવું.”

માકી મનમાં વીચારવા લાગી. “હું એમ જનાર નથી. એા કેવો ધાતકી! મારો ખુલાસોખી સાંભળ્યો નહી— હુંખી તો મરી કે એની આગળ બધી વાત કરીને એનાં મનની ખાત્રી કરું. પાછો આવે પછી વાત. અહીંથી મને કહાડી મુકશે તો હું શું કરશ, એા મારા બાદાય મને થયલી સજ્જ શું થોડી છે કે આએ નવી જકા!”

પ્રકરણ—૬.

નમસ્તી વહાડયા કફડીને ચારી ગયાને આઠ દહાડા થઈ ગયા છે. માટી બંગલાનાં દીવાલખાનાંમાં એકત્રી બેસીને સીવતી હતી એવામાં એક ગ્રસ્થ મળવા આવ્યો, તેના સખુનો સાંભળીને માટી બોલી પડી :—

“એ વાત હું માનું નહીં! એમ બનેજ કેમ? એ! માએરે. હવે શું કરું? સુતામાએને કેમ ફેહું? પણ તમારી ખાતરી છે? એમાં કાંઈ ફેર તો નહીં હોય?”

“બેન, હું દલગીર છું કે એ ખબરમાં કાંઈ મી શક રહ્યો નથી. નસતીને ખીચારાને ગુજ્યાને આજે પાંચ દહાડા થઈ ગયા છે. આગગાડીની મોટી અથડાઅથડી થઈ તેમાં આળીસ જણા માર્યા ગયા તેમાં નસતીની ખીચારે હતો. સઘળાં મુડદાંઓનાં અંગપરનાં કપડાં તપાસી જોતાં નસતીનાં ખીસાંમાંથી તેનો કારડ કેસ અને કાગલો મળ્યાં તે ઉપરથી અમેએ જણ્યું કે એવાણ કોણ છે.”

આ ઓચીંતી ખબર સાંભળીને માટી ડઘાઈ ગઈ. સુતામાએ સીક હતાં એટલે નીચે આવી શકે તેમ ન હતું તેથી પેલા ખબર લાવનાર શેઠે રજા લીધી.

એકત્રી પડી મારી વીચાર કરે છે, “મરી ગયો? મારો મુઝા! અરે ખોદા! તેના જવાથી વળી મને થોડી મુદત સુધી તો કોઈ હેરાન કરનાર નથી, પણ નસતી મને ગમતો હતો. એ જરા કઠણ હતો પણ સાચા બે.લો હતો. મારી વાત કદાચ બાહેર આવશે તો મારો ખ્યાલ કોણ સાંભળશે? હું કહેવશ કે મેં ચોરી નથી કાઢી તો તે કોણ માનશે?”

કેવા શબ્દોમાં માકીએ આ બયંકર ખખરં સુનામાએને પહોંચાડી, તેનો ફટકો આ હેતવતાં માસીને કેવો લાગ્યો, ધરમાં કેવું ગોખ્યાઈ મચી રહ્યું તે સંધળું વર્ણવવાની જરૂર નથી. સારાંશ કે થોડા દીવસમાં સંધળું વગેસગે થઈ ગયું અને માકીનું ગાડું પાછું અસલની માફક ગળડવા લાગ્યું.

ખરાબર માસીસાને દહાડે સુનાખાઈ વહાડયા ને માકી ગમગીન બેઠાં. હતાં એવાંમાં પોસ્ટનો સીપાઈ એક મુંખાઈનું રેજીસ્ટર કાગલ લખને આવ્યો. આ કાગલ નસલીનાં નામનું હતું. સુનાખાઈ તે ફેરવી ફેરવીને જોઈને બોલ્યાં “એ નસલીને નામનું છે, ને ઉપર તાકીદ કરીને લખેલું છે. હું ધાઈંછ કે હવે એ કાગલ હું ઉપેકું તો કાંઈ અડચણ નથી. બેહેસ્તીનાં માએનું હોશે.”

માકીએ અચરત થઈને પુછ્યું “શું બેહેસ્તીનાં માએખી છે?”

“અરે હારે, મારી સગી બેન થાય! ખીચારીનો એક-પુરો છોકરો હતો પણ મારો વારસ થવાનો એટલે મારી સાથેજ રહેતો હતો. મારી બેન ખીચારી દીનખાઈ કેવી રડીને અરધી થતી હોશે!”

આટલું બોલતાંમાં સુનાખાઈએ કાગલ ઉપેડીને વાંચવા માંડ્યું. વાંચીને ધાલ્યા ઉપર નાખીને તેવણ માથું કુટવા ને રડવા બેઠાં. “અરેરેરે! હવે શું કરું? આ કાગલ લખ્યું તારે મારી બેન ખચારી જાણતીતીખી નહી કે છોકરો બેહેસ્તી થયો. ઉલટા ખુશીના સમાચાર લખેછ કે બેહેસ્તીના

કાકા વારસ વગર ગુજરી ગીયા તેવણનું વીલ ઉખેડતાં લાખેડ રૂપ્યાની મીલકત નસલીને આપી ગીયા છે તેથી માએ ઉત્તરમાં આવી દીકરાને “જલદી આવ જલદી આવ” કરેછ. વળી લાખેડ કે દીકરાએ હાંગકાંગમાં એક ગરીબ ઘેરની પણ મડમ જેવી છોકરી પર દીલ લગાડ્યું છે તે અંદરોજમાં પોતાની બધરીને લઇને વાજતે ગાજતે પોતાની માએને આવીને મળશે! હા, શીરીન, શીરીન, બચારાના દીલમાં કાંઈ કાંઈ ઉમેદ ઉતી તે બધી એમની એમ મુકીને ચાલ્યો ગીયો! એ નસીબવાન છોકરી કોણ હોશે? કોઈ ખરીજ ભાગ્યવંત હાથ લાગને. કારણકે મેં મારાં વીલમાંખી તેનું ચાર લાખ રૂપ્યા નામ પાડ્યુંતું. વળી પુનામાં બેહેસ્તીના કાકાના મેહેલ જેવો બંગલો “અંજીરબાગ” છે તેમાં જીવે જાગે તાંહાંસુધી રહેવાનું મળે! પણ તે બચારીનાંખી નસીબ! કાલે બેનને લખું કે તારાંખી નસીબ ને મારાંખી નસીબ કુટું! એ શીરીન! પકડ, પકડ, મને ધર મને ચક્કર આવેછ!” આમ બોલી સુતાબાઈ ધોલ્યા ઉપર બેભાન થઇને પડ્યાં, માકી એ તુરત માણસ દોડાવ્યાં ને ડાકટરને બોલાવી મંગાવ્યો, ડાકટરે ઘણી સંભાળથી તપાસીને ડોકું હલાવ્યું.

“બાઈ, હું ઘણો દલગીર છું કે આ બુઝરોગ બાઈપર ઘણીજ સખત જાતની બ્રેન શીવરે ગલબો કાઢો છે ને એમાંથી બચવાં મુશ્કેલ છે. એવણ શું ઘણું થયું સીક હતાં?”

“હાજી, એવણનો ભાનેજ અકસમાતથી રૈલવેમાં કચડાઈ ગયાના સમાચાર આવ્યા પછીથી એવણ ખીછાનાંપરથી

ઉઠ્યાંજ નથી, તેવામાં કાલે મુંબઈથી માહા સમાચાર આવ્યાને લીધે એકદમ ફાળી આઈને ઘોલ્યા પર પડી ગયાં.”

આ વાર તાવની ઝુમમાં સુનાબાઈ મોઠે સાદે લવારો બકારો કરતાં હતાં તેમાં મુખ્ય નામ નસલી અને શીરીનનું લેવાં કરતાં હતાં “જે નસલી, મારી શીરીનને સુખ દેખાડજે, એ મારી પેટની દીકરી થાને આલે છે, આલ હવે, તારી બધીને લઈને મુંબઈમાં સીધાર નહીતો તારી માએ મારી સાથે ચીથરાં ફાડશે, શીરીન, તું બડી નસીબવાન, શીરીન, શીરીન, શીરીન!”

ડાકટરે હળવેથી માકીને પુછ્યું “એવણુ આએ શીરીન, શીરીન કરીને હાંક મારેછ તેવણુ કોણુ?”

“જી મારેજ નામ શીરીન!”

“ઓ હો! હવે હું સમજ્યો! તમારા જીવાન બ્રથારના અકસમાત મરણુ માટે સાંભળીને હું અત્યંત દલગીર છું. જેમ બાદાનો હોકમ!”

‘બ્રથાર’ બોલ સાંભળતાંજ માકી લાકડાં જેવી થઈ ગઈ પણ ફક્ત ડોકું નમાવવા સીવાય કાંઈ બોલી નહી.

ડાકટરે ડબ્બસદ લીધા પછી બે ત્રણ કલાક સુધી અછાડ પછાડ કરીને સુનાબાઈએ પ્રાણુ મલી દીધા. તેવણુને હાંગકાંગમાં ઘણી આલખાણુ ન હતી તોખી લાંના થોડાક જરથોસ્તીઓ માકીની મદદે આવી પહોંચ્યા. ધરના સવળો કારબાર માકી કરતી હતી એટલે તેઓ તો તેણીને ધરનીજ છોકરી, અતબગતી સગી અથવા નસલીની બધી થઈ હોય

કે થવાની હોય તેમ સમજતા હતા. રવાનની સઘળી ગોઠવણી રાતો રાત થવા પછી જ્યારે માઠી માળપર ગઈ ત્યારે મુંબઈથી આવેલું કાગલ પલંગ ઉપર પડેલું જોયું. ઝડપમાં લઈ તે વાંચી જોતાં નીચલો ફકરો તેણીના વાંચવામાં આવ્યો.

“દીકરા, તું હવે દહાડે વારેનો થયોછ, ખોદા રાખે લખોની પુજનો ધણી છે એટલે પરણવાની ઉલટ કરે તેમાં નવાઈ નથી. તું લખેછ કે તારી શાદી તેં શીરીન નામની એક છોકરી સાથે કરવાનું નકી કીધુંછ ને થોડાજ દહાડામાં તું વહુ માયને લેઈને મુંબઈ આવશે તો મારી પુરી ખુશી છે. હું જાણું છું કે તું કાંઈ ખોટો રૂપો લાવે નહી. ખોદાએ મારે ત્યાં દીકરી આપીજ નથી તે ધેર શોભત વહુ આવશે તેને મારી આંખમાં આંપશ, વાસ્તે હવે નકામો વખત લગાડતો ના ને બલાઈનું કામ કરીને જલદી આવજે.”

માઠી મનસે વીચાર કરેછ:—“આહ! આ શું ઢંગ! આ નાપાક ધરઝોરે પોતાનું નજીસ પાપ મારે માથે ઝોળવ્યું નહીં હોતે અને લાંબી ટુકી વાત કરીને મને ફસાવી નહીં હોતે તો આવજે હું કેવી સુખી હોતે! અંજીરખાગમાં રહેવાનું અને લાખોની માલિક! બધું માર્જી શું નસીબ છે! નસલીએ પોતાની માએને લખ્યું પણ મને કોઈ દહાડે એક બોલ કહ્યો નહીં. ખીચારો એક બે દહાડામાં વાત છેડવાનો હશે તેટલાં આએ કેદખાતાની વાત સાંભળી આવ્યો! આહ! આએ ધરઝોરને શું કરે? શું એને જવા દઉં? મારી પાસે એક દોઢીઉં નહીં એટલે હું એને સજ

કેમ કરું? આજ સુધી મેં પૈસાને ઠોકર મારલી છે પણ ખરઝોરને ઝેને ફેળે પહોંચાડવા પૈસા જોઈયે.”

ખારી આગળ ઉભી રહી માઝી વીચારવા લાગી. “ઝે ગાડી ઘોડે ફરે ને હું ચાકરડીની કાતી વહીવરું કરું? ઝે બલામાં ખપે ને હું જોલમાં જઈ આવેલી ગુનેહગાર? કાંઈખી કરીને જે પૈસાદાર મંડળમાં ઝે ફરેજ ને માથું ઉંચું રાખેજ ત્યાં જો મને બિળાવાનું થાય તો પછી ઝેને દુખાડું? આહ! હું જો મીસીસ નસલી વહાડયા થઈ હતે તો ખરઝોરનો તો ઝેવો રંગ મચાવતે.”

પણ સમુદર, અચ્ચુચ માઝીનાં બેજાંમાંથી ઝેક નવોજ ખ્યાલ પસાર થઈ ગયો. હાંગકાંગમાં તો તેને કોઈ ઝોળ-ખટું નથી બલકે જે થોડા ઘણા જાણેજ તેઓ તો તેણીને નસલી સાથે, અદરાયલીજ સમજેજ. ડાક્ટરખી ઝેવાજ ખ્યાલમાં હતા ત્યારે માઝી નસલી વહાડયાની વીધવા દાખલજ મુંખઈ પાછી ફરે તો કેમ?

આ વીચારથી માઝી લાલચોળ થઈ ગઈ. સારા બંગલામાં તે ઝેકલી હતી. તે વીચારવા લાગી કે “દીનખાઈને કશો વહેમ નહી આવે તે સારું સુનામાયનું કાગલ કે લગનની સરઠીફીકટ કે ખીચું કાંઈખી ઝોહું જોઈયે ઝોહો? તે કાંઈ ઘણું મુશકેલ નથી. સુનાખાઈના દસકત હું આખેહુપ નકલ કરી શકું છું. ફક્ત હિમત જોઈયે. છાતી ઘાડી રાખીને ઝેક તોલ્લો મારવાનો છે!”

માઝી રાતના સુવા ગઈ પણ ઉંઘ અને તેણીને વર પડયું હતું. તે ઝેકલી પડી પડી વમાસવા લાગી કે

“જે એક વાર હીમત કરે તો આંખે દલદેસરીમાંથી છુટીને સુખ જોઈ. પૈસો ટકો તો બાજુ રહો પણ પેલા ચંડાળ બરજોરને જમીનપર પાડું. જે આંખે વખતે હીમત હારી તો જીંદગી સુધી હાડમાર થવાનો સોદો છે. વહીવટ કરી કરીને મારગ લાગીશું અને બરજોર ખરો પાપી તે છુટી જશે. માકી, માકી, તું આંખે પાપ કરે છે પણ તેમાં તારો ઘણો વાંક નથી. તેં ઘણું ખમ્યું છે ને આંખે પગલાંથી તું કોઈને તુકસાન કરવાની નથી. બસ હુંબી તો ખરી કે બરજોરનું લોહી પીઉં! તેની લેવરી દાનાદાન કરું તોજ મારો જીવ ઠરશે.”

સવારના પોહોરમાં માકીએ વીધવાના કપડાં સજીને ડાકટરને પાછા બોલાવી મંગાવ્યા. ડાકટર આગળ તે ઝાર ઝાર રડી અને પોતે એકલી પડી જવાનો બળાપો કીધો. ડાકટર એનડરસન ઘણો દયાળુ દીક્ષનો હતો તેણે ઘણો દીલાસો દીધો ને પોતાથી બનતી મદદ કરવાની ખુશી દેખાડી. માકી લાગ જોઈને કરગરીને બોલી.

“ડાકટર, મારાં સંકટમાં ખોદા સીવાય મારું બીજું કોઈ મદદગાર નથી. જીવો હું કેવી કમનસીબ છું. ધસી ધામીને હું સુખી થવા સાથે બેહેસ્તી સાથે મુંબઈ વેરથી અહીં આવીને હજી તો અમારી શાદીને દોઢ મહીનો થયો નથી તેટલાંમાં તો પરવરદેગારે મારા ઉપર આંખે ગજબ પાડ્યો. પણ જ્યાં સુધી માસીજી મારી સાથે હતાં ત્યાંસુધી તો હું ગળે ગાંઠ વાળીને બેસી રહી હતી. પણ તમે પોતેજ જોયું કે કેવી રીતે મને દગો દઈને તેવજીબી અચબુચ

આલી ગયાં. હવે હું પુને જઈને મારાં સાસુને મોઢું શું દખાડશું? તેવણ જરૂર કહેશે કે મેં માસીની કાંઈ દરકાર કરી નહીં હશે ને તેવણને નાખી મુક્યાં હશે, માથું આઢી કોઈ એવું આળખાણનું નથી કે મારી તરફથી બે બોલ બોલે. મુંઝ હું મુંઝ!" આમ બોલી માકીએ પોતાના મોંહ ઉપર બેઠે હાથ ઢાંક્યા ને ઝાર ઝાર રડવા લાગી. ડાકટર મુગા મુગા દલગીર ચેહેરે બેસી રહ્યા. જરા વારે માકી બોલી.

“મારે વીશે સાસુજી ગમે તે ધારે પણ મેં તો મારી કરજ કેવી બળવી છે તે મારો ખોદા જાણે છે. પણ ડાકટર, એક મારી અરજ છે તે મંજૂર રાખશે તો મારા ઉપર મોટો ઉપકાર થશે.”

“તે શું છે? મોટી ખુશીથી.”

“એટલુંજ કે હું આજે મુંબઈ મારાં સાસુને બધું વીગતવાર કાગલ લખુંછ તેમાં તમારી તરફની એક સરટી-શીકેટની જરૂર છે કે શું ખીમારીથી માસીજી એટલાં જલદી દખાઈ ગયાં?”

“આહ? તેમાં શું? કેસમાં કશી વાતની મુશકેલી હતીજ નહીં એટલે મોટી ખુશી સાથે એવી સરટીશીકેટ આપરા હું અબઘડી રાજી છું.”

માકી ચુપચુપ ઉઠી અને ખડીઓ કલમ ને સાહી ડાકટર આગળ લઈ આવી. ચથમે ચહુડાવીને ડાકટર લખવા બેઠા. માકી બોલી, “ડાકટર સાહેબ, જો તમને અડચણ નહીં હોય તો તમારે જ કાંઈ લખવું હોય તે એક સરટીશીકેટના

આકારમાં લખવા કરતાં મારાં સાસુજીને એક કાગલના આકારમાં લખશે તો મને વધારે સાફ લાગશે.”

“હા, તેમની ઠીક છે.” આમ કહી ડાક્ટરે નીચલું કાગલ લખી કહાડ્યું.

નેકનામ બાઈજી સાહેબ દીનબાઈ,

તમારાં વહુ શીરીનબાઈ આજે તમને તમારાં બેન સુનાબાઈનાં ગમગીન મરણનું કાગલ લખનાર છે તે ટાંકણે બેઠેલીના તખીબ તરીકે મારી તરફથી પણ બે બોલ લખવાની હું જરૂર જોવું છું. આજે વીસ દીવસ થયા મરહુમની તખીયત ઘણી ખીમાર ચાલતી હતી, તેમાં તમારા દીકરા મીઠા નોશીરવાનના અચબુચ ગુજરવાની ખબર સાંભળીને તેવણને સનેપાતનું જોર થઈ આવ્યું અને દેહ નબળી હોવાથી ચારી આપી નહી, અને પોતાના પેદાના કરનાર પાસે ચાલી ગયાં છે. એ કેસમાં હું અગાઉની તેમજ છેલ્લે દીવસેખી હાજર હતો અને મારેથી બનતી સઘળી તજવીજ કીધી પણ તાવનું જોર અચબુચ વધી જવાથી સઘળી મેદેનત વ્યર્થ ગઈ. હું તમારાં દુઃખમાં દીલોગ્ગનથી ભાગ લઉં છું.

આ ઠેકાણે મારે જણાવવું જોઈએ કે મરહુમની માંદગી વેળાએ તમારી વહુ શીરીનબાઈએ તેવણની જેવી દીલ સુધીને ચાકરી કીધી છે તેવી પેટની દીકરીખી કદાચજ કરતી હશે. એક પરાયા મુલકમાં તેવણની

આવી એકલી હાલત માટે હું ખરેખર દલગીર છું.
અને આશા રાખું છું કે તેવણુ તમારી તરફ પાછાં
ફરવા પછી તમે એક ખીજાંની સોજતમાં દીલાસો
પામશો.

લા૦ સેવક,

જે. જે. એનડરસન,

લફ્ટનન્ટ કરનલ ઇન્ડયન મેડીકલ
સર્વીસ.

તાલમેલથી ડાકટર પાસેથી આ કાગલ લખાવી લઇ
માફીએ નસલીનાં માએ દીનબાઇને નીચલું કાગલ
પુને લખ્યું.

નેકનામ માતાજી બાઈ દીનબાઈ,

હું શું લખું તે મને સુઝતું નથી. ધણીનાં સુખની
કેવી ઉમેદવાર, તે આજે આએ હાલતે પહોંચી છું.
પણ તમારી પોતાની ઉપરખી જે ગજબ પડ્યો છે તે
ધ્યાનમાં લઇ ધીરજની હાય મારીને બેસી રહેવા
સીવાય છુટકો નથી. અમે ખીજા એક માસમાં તો
અતરેથી નીકળી તમે માતાજીને પગે લાગવાની પુર
ઉમેદમાં હતાં પણ બાદાને એવોજ હુકમ હશે તે
તમારી આગળ કાળું મોઢું દેખાડવાને હું એકલીજ
જીવતી ગઈ. માતાજી પાખડું વળગીને તમારી આગળ
મને રજૂ કરવા બેહેસ્તી કેવા નાચી કુદી રહેલા તે
જ્યારે મને યાદ આવેછે ત્યારે મારી છાતી ફાટી જાયછે

પણ વધુ લખીને તમારા રંજીદા જીવને વધારે આજેજ કરવા હું ઈચ્છતી નથી. અહીંનું બધું બાળી મુકીને હું એક મહીનામાં નીકળી પડશ ને બચગીથી જે માતાનું સુખ જોવાને બેનસીબ છું તેને બદલે તમાને પગે પડવાની આશા રાખું છું. આએ મધે અહીંના મોટા ડાકટર કરનલ એનડરસનનું કાગલ ખીડ્યું છે તે તપાસી લેજો.

લાં તમારી દુવાગીર દીકરી,
શીરીન નશરવાનજી વહાડયા.

પ્રકરણ—૧૦.

હવે માકીને જરા બાજુએ રાખીને આપણે પાછા બરઝોરની પરણેલી જીંદગી ગમ નજર કરીયે.

“વહાલા, શું કરેછ? હું આઉં કે?” આમ નાજ નખરાં કરતી નાજાં ઝોરડાની બહાર ઉભી રહી બોલી, બરઝોરે જરા ખંખાર માર્યો કે તે લાગલી દાખલ થઈ અને પછવાડેથી બરઝોરનાં ગળાંને વળગીને ઘેલાં એડાં કહાડવા પડી.

બરઝોર હવે નાજાંથી કંટાળવા માંડ્યો હતો. તે જ્યારેખી આવતી ત્યારે બરઝોર મોહ કુમળાવતો હતો અને તેને એક જાતની પીડા સમાન સમજતો હતો. પણ તેની હજુરમાં હસ્તું મોહ રાખ્યા વગર તો ચાલે નહી.

આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ કે નાજાં કોઈખી વાતે ખુબસુરત તો કહેવાય નહીં પણ કપડાંના ડાઠમાઠનો માર ન હતો. લેસની બાંહેના લટકતા પોલકા અને ખુટા બરેલી સાડીના ઝમકાટથી તે એક કાપડીઆની ચાલતી દુકાન જેવી હતી. તેમાં વળી પરણ્યાને અઢી વર્ષ થયાં તેમાં કેટલો ફેરફાર! તે અગાઉ પતણી અને સોટા જેવી હતી તે હમણાં બરાબર પોખાઈને બેવડી થઈ હતી. અગાઉ છોકરવાદી હતી તે હમણાં જરા માટાંમાઝે જેવી લાગતી હતી ને વળી થોડાંમાં બોર—તેની જીભ તસુ સવા તસુ વધી હતી અને તેજ પ્રમાણે કટકટગું કામ બજાવતી હતી.

આહ બરબોરની આંખે જુઓ. રમકડાં સરખી માટી અને આ દેખરાં સરખી નાજાંમાં કેટલો ફેર! એક તો નાજાં આવી સકરડલ્લા જેવી તેમાં વળી બરબોર ઉપર એટલું વહાલ કરે કે તેને ધધરીને તાવ ચહડતો હતો. તે જો બરબોરને સખે પડી રહેવા દેને તો ગાડું જેમ તેમ ગચડતે પણ તે આખો દહાડો તેની આગળથી ખસતી નહીં અને ખાનગી તેમજ બહારમાં બરબોર ઉપરથી ઉથલાઈ પુથલાઈ જતી એટલે બરબોરનો દમ ઉપર આવી જતો હતો.

આ વાત આપણી ચાલે છે તે વારે બરબોર અને નાજાંનો ખુચો એક વરસતી ઉમરનો થવા આવ્યો હતો. તે જ્યારે પેદા થયો ત્યારે બરબોરના જીવને જરા કરાર થયો હતો કે આ નવું રમકડું હાથમાં આવ્યાથી નાજાં તેનો પીછો છોડશે. પણ ખુચાને ત્રણ ચાર મહીના થયા કે

તેને આયાઝ્મોના સ્વાધીનમાં છોડીને આ બલાગત બરઝોરને પાછી વળગી હતી.

નાજનને દાખલ થતાં જોઇ બરઝોરે પુરો મુકયો કે હવે ઝે પીડા કાંઈ સેહેજમાં પતવાની નથી.

“કેમ નાજુ, કેથે મળવા ગેઈતી કે?”

“હા—બચારા નસલી વાહડયાના માઝે દીનખાઈ પોતાની વહુ શીરીનને લઈને મુંબઈથી પરમ દહાડેનાં આયાંછ તે લોકને મળવા ગેઈતી.”

“અહં! તે લોક કાંહાં રહેવા આયાંછ?”

“કોનવેનટ ઝીટમાં મીં ઝેલીઆહિનો બંગલો છે કેની તેજ આખો લીધોછ. ખીચારા નસલીને અકસમાતથી ગુજરવાને ઝેક વરસખી થઈ ગયું. મરેરે કાંઈ દહાડા જાયછ—જાણે પાણીનો રેલો.”

બરઝોર કંટાળીને બોલ્યો “પણ નસલીની દયા શાની કરવી જોઈયે. જાની, ગીઝો તો આબરમાં સુખી થયો.”

“પણ બચારી શીરીનના શું હાલ. પરણીને ઝેક મહીનામાં તો કાઈ કફન છાતીઝે બાંધયું. ઝો માયરે, મારા બરઝોર, તમે મારે માથે જીવતા રહેજોજો. તમારા વગર મને તો ઝેક ઘડી ચેન નહીં પડે.” આમ બોલી નાજન વળી પાછી બરઝોરને વળગીને વહાલ કરવા લાગી.

બરઝોર તો ઝેવું ધરણનું બાંધણીયું થઈને બેઠો હતો કે ચવરીઝો કે વવડીઝો નહીં.

“લે ચાલો હવે ઘણા બીખાજી તીતી ના કરો. મને હમણા ઘણું કામ છે.”

“પણ કામ તો રોજનું છે. વહાલા. તમે જરા મારી સાથ મન મુકીને વાત કરતા નહીં તારે મને કંઈ પુછવું કરવું હોય તો કાંઈ જાહે?”

“પણ બસની—મકુંજે બોલની શું છે તે? દાઢમાં ધાલીને વગોળ્યા શાની કરેછ.”

“અરે શીત! આજે સવારના ઉઠતાંને વાર ખીલાડીનું મોહોડું જોયું તું કે! નહીં તો ડાબા પગ ઉંચર પર પેહેલાં મુક્યો હોશે—મકુંજે પેલી શીરીન મુંબધ્યા આવીછ તેના રંગ રૂપની શું વાત કેહું! આદાહા! જાણે મડમા તો તેની આગળ પાણી ભરેછ. કાળી દાણાની કોરની સાડી પેહરેછ તો ચેહરો તો ઝમેવા ગોરો—ગોરો કે બસ જાણે બે ઘસી જોયાજ કરીયે.”

“હોશે, પણ તેમાં આપુને શું?”

“મેં ઝિને કેયે જોઈ હોય તેમ યાદ આવેછ. ઘણોખી વીચાર કીધો પણ યાદ આવતું નહી.”

“લે ચાલો હવે, યાદ નહી આવતું તો કોઈ દહાડે આવશે. હવે ટુકું કરોની કહેવા શું માંગોછ.”

“ઝે લોકને મેં આઠમે દહાડે ચા પીવા બોલાવ્યાંછ તેથી વળી તમુને કાંઈ કામ નહી નીકળી આવે તે સારું અગાઉથી કેહુંછ. ખીચારાં દીનખાઈખી ઘણા મજનનાં છે.

વહુપર તો એવો જીવ પરાણ છે કે જાણે પેટની દીકરી કરતાંમ્મી વધારે.”

આ વાત થવા પછી આઠેક દહાડે દીનબાઈ પોતાનાં વહુ શીરીનને લઈને મીસીસ બરબોરને ત્યાં ટી પાર્ટી પર આવી પહોંચ્યાં. નાજાંએ ધામધુમ કરી મુકી હતી અને ખીજી પચીશેક સહીએને બોલાવી હતી. સઘળાંએ ભેગાં થવા પછી સર્વેથી છેલ્લી ગાડી દીનબાઈની આવી તેએ દીવાન-ખાનામાં દાખલ થયાં. નાજાં વહેલી વહેલી દોડી ગઈ અને બરબોરને બોલાવીને એાળખાણ કરાવી.

“જી આએ મારા વર, બરબોર. બરબોર એવણુ દીનબાઈ વહાડયા, નસલીના માથ ને એવણુ નસલીના વીધવા ધણીઆણી.”

બરબોર હસતું મોંદ રાખીને ‘આવોજી’ કરીને નમ્યો પણ તેના ડોળા નીકળી પડતા હતા કારણકે મીસીસ નસલી વહાડયા કોણ ! માફી !!!

તેની ગમે એટલી ચતુરાઈ છતાં બરબોર ફગલાઈ ગયો. તેના મોંહ ઉપરનો રંગ ઉડી ગયો અને કેમે કરી ગળાં-માંથી સાદ નીકળે નહીં. એણીમેર ઠાવકી માફી એક શબ્દ બોલી નહીં. તેનું એક પાપણુમી હાલ્યું નહીં. દીનબાઈ નાજાં સાથ વાતમાં રોકાયનાં હતાં તેનો લાભ લઈ માફી હળવેથી બોલી.

“મને જોઈને તમે ઘણા અચરત થઈ ગયાછ, બરબોરજી?”

“હા—તમે નસલી વહાડયા સાથ પરાણ્યાં?”

“હા-પણ માઈ નામ માકી છે તે તમે સીવાય કોઈ જાણતું નથી. ને હું આશા રાખું છું કે તે વાત તમારા પેટમાં જ રાખશો.” માકીએ એવા પ્યાર ભરેલા ડોળાથી ખરઝોર ગમ જોયું કે તે તો ગદગદી જ ગયો.

“અલબત્ત, તમારી આગલી વાત જહાર પાડવામાં મને શું લાભ છે.”

ખરઝોરના જીવને હવે જરા ઠંડક પડી. રખે માકી ઉલટી પડીને રોડીંઉ મચાવે એવી તેને ખીક હતી. પણ તેને બદલે તે તો ઘણા મીત્રાઈ બતાવતી હતી.

સઘળાએ આહાની મેજ પર ખીરાજ્યાં. ખીસકોટ અને કેકનો કચડધાન નીકળવા લાગ્યો. ખરઝોરના માથાપરની ધાસ્તી હવે દુર થઈ હતી એટલે તે બહુ જ ખુશાલીમાં હતો. અને લાંખી ટુકી ડીંગ મારતો હતો. માકી પણ ખુબ રંગમાં હતી અને તરૈહવાર ટાહુકા પુરીને સઘળાને ખુબ હસાવતી હતી. ટેબલ પર બેઠેલા સઘળા મઘરડાજીએ તો તેની ઉપરથી જ એવરાઈ જવાને તૈયાર હતા. તેણીએ કાળી બમર સરખી સાડી પહેરી હતી. પણ ગળે સફેદ કાલર લટકાવી તેમાં ખીગોનીઆની કળી ખોસી હતી. એટલે તેણીની સુંદરતાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. ખરઝોરે પોતાની નજર તેણીના ઉપરથી એક પળખી ખસેડી ન હતી. તે વીચારતો હતો કે અગાઉ ત્રણ વર્ષની વાત કરતાંખી માકી હમણા વધારે ખીલી હતી. તે હવે આ પુતળીને પોતાની ઘણીઆણી સાથે સરખાવવા લાગ્યો. આ નાજનીન શું ને

પેલી પોહોળો પટેરા જેવા પદરો શું! આહ! પૈસાને ખાતર
આ અદલા બદલી કરવામાં બરબોરે શું બેવકુફાઈ કરી હતી

પણ હવે બની તે બની. તે નાજાંનું કુસરું જાણી જોઈને
ઉપાડી લાવ્યો હતો અને તેને જે જોઈવું હતું તે મળ્યું.
પૈસા ને પોત્રીસન! તો લેઓ. બરબોર ધણીવાર મન સાથ
ખાતો હતો કે રખે કોઈ દાહાડે માકી છટે ખુલ્લેથી ઉઠી
આવીને તેનો ફજેતો કરે. પણ જ્યારે તે આવી ત્યારે તો
હસતી હસતી અને દાસતી કરતી આવી ઐઠલે બરબોરની
છાતી પરથી ચીંતાનો પથર ઉત્તકાયો.

શાખાશ માકી! તું આવે સારે ઠેકાણે ઠર પડી. ને તેખી
વળી ડોણની સાથે—તસલી વહાડીઓ—સુગાત્રો લખપતી
જેની પાછળ સેંકડો માટે ઘરની છોકરીઓ અટવાઈ મરતી
હતી તેની સાથે! તે પરણ્યો તે અગાઉ માકીની વાત
જાણતો હશે કે? બરબોરને આ વાતનો માટે અંદેસો પડ્યો
પણ હવે કુધ ઘોળાયું તે કાંઈ પાછું આવવાનું છે.

ખંધી માકીએ તે દીને પોતાના ટાહુકા અને બાવટાથી
આખી ટેબલ ધુળવી અને તે જ્યારે ગમ્મ ત્યારે બધાં વાહ
વાહ કરવા પડ્યાં.

જ્યારે બરબોર અને નાજાં એકલાં પડ્યાં ત્યારે નાજાં બોલી.

“કેમ જીગર, શીરીન વહાડયા વીશે શું ધાર્યું. મેં કહી
તેવીજ છે કેની?”

“ઓ માઈ ગાડ—ફર્સ્ટ ક્લાસ—”

“કેમ લાલાજી, કાંઈ ઘણાજ ખુશીમાં આવી ગીઆછ?”

બરઝોરે કાંઈ ઉતર દીધો નહીં પણ મનમાં ને મનમાં હસવા લાગ્યો. નાનું સમજી કે ઘણી લાડ કરેછ. પણ ઘણી તો મુવા ઉંડા પાણીમાં ફરતા હતા.

પ્રકરણ—૧૧.

બરઝોરનું મકાન શીરીન વહાડયાના બંગલાથી થોડી મીનીટને છેટે હતું. હવે રોજ રોજ સાંજે બરઝોરજી લાંજ ધામે નાખતા. મીટીંગમાં જાડાંજ એમ કહીને અઢી વાગે ઘરથી નીકળતા કે પાંધરાજ શીરીન વહાડયાને તાંહાં આ પીતા. મુકતાદ લગભગ નજીક આવી પહોંચ્યા હતા અને મુંબઈથી ધનજીભાઈ થોડા દીવસ પુને આવનાર હતા.

માઠીની સાથ વાત કરતાં બરઝોરના કલાક મીનીટની પેઠે ઉડી જતા હતા. તેનો અસલ પ્યાર જે સાચ્યો હતો તે હજી બુજાઈ ગયો ન હતો અને માઠી સાથ થોડા કલાકની વાત વગતમાં તે પાછો સજીવન થયો હતો. માઠીનો હસતો ચેહેરો અને નખરાં જોઈ બરઝોર તો નક્કી એમજ સમજ્યો કે માઠી હજી તેને વીસારી શકી નથી અને સઘળી બલા હવે દુર થઈને મુખના દહાડા આવી લાગ્યા છે.

આ વાર દીનબાઈ ખહીની ખીમારીથી ખાટલે પડેલાં હતાં પણ તેની સારવાર માઠી એવાં ખરાં મનથી કરતી હતી કે બરઝોર સાથ બેસીને વાત કરવાને તેણીને ઘણા વખત

મળતો ન હતો. દીનબાઈને પોતાની આ માનીતી વહુ વગર જરા આનંદ ન હતું અને તેણીને જ્યારે જોતાં ત્યારે નર્ચોત પડી રહેતાં હતાં અને તેની ગેરહાજરીમાં તાસવીસ કરતાં હતાં. એણીમેર માઝી તેવણને સુખ આપવા સાઈં સારી રાત ખડે પગે ઉજાગરો કરતી અને તેમના ઉપર જીવ આપતી હતી.

એક દહાડે બરબોર બપોરના આવી લાગ્યો ત્યારે માઝી એકલી બેસીને ન્યુસપેપર વાંચતી હતી.

“મેં ઘણાવાર તમારી સાથે બે વાત એકલી કરવાનો વીચાર કર્યો પણ લાગ લાગ્યો નહીં” બરબોરે વાત શરૂ કરી.

“આંહં ! તે શું છે ?” માઝીએ હસીને પુછ્યું.

“તમે આગલી પાછલી વાત બારી મુઝી તેથી હું તમારો ઘણો ઉપકારી છું.”

“તમે કેમ જાણીકું કે બારી મુઝી ?”

“તમારી રીતમાતપરથી. એ માઝી તું એક શરેસતો છે. તારી સાથે દગો કીધામાં હું એવો પથેમાન થયોછ કે બોલીઆતી વાત નહીં. અરે આએ ગધેડાં સાથે મારાં વરસ વચ્ચીને હું પોતે ગધેડો બન્યો. જો હું જરા થોડો હોતે— તો હમણાની કાતી તું પોતાની શેઠાણી હતે તો—

“તો શું ?”

“તો આપરે કેવાં સુખી થતે.

“બરબોરજી, આવી રીતે વાત કરવામાં કંઈ ફાયદો નથી. તમે મને માઝી કરીને ના બોલાવો. મારું નામ શીરીન

વહાડયા છે. ને તમે મને અગાઉ ઓળખતાજ નહી હતા તે યાદ રાખજો. તમે તમારી જૈરીને તો કાંઈ કહ્યું નથીની ?”

“મારી જૈરી ! અંહ ! તુને ને મને એવા ધર કે આંખે દીઠાં આવે ફેર.”

“ઠીક છે બરજોર—બરજોરજી—હવે તો હું સાસુજી આગળ જાઉં છું—સાહેબ મેહેરખાન.”

આ પછી તેઓ ઘણીવાર મલ્યાં—રોજ મળતાં પણ કાંઈ ખાનગી વાત થઈ નહીં. એણીમેર નાજાંખાઈનું નસકોઈ અહડવા માડ્યું હતું. બરજોર રોજ શીરીનને તાંહાં કલાકના કલાક જયજી એવી તેવણને ખબર પડી એટલે તેવણે સુંધારા લેવા માંડયા. વાત એટલાં સુધી વધી કે આગાઉ શીરીનને નામે નાજાં ગજ ગજ ખુશીથી ઉછળતા હતાં તે હવે તેનાં નામની સેસ ભરવા લાગ્યાં. મંડળીમાં કે પાંચ લોકમાં સાથે મળે ત્યારે શીરીન વહાડયા નાજાંને ખુબ ખનાવતી યાને ને કેટલી બેવકુફ છે તે સઘળાંને દેખાડીને હસાવતી. મુર્ખ નાજાં તો આ સઘળી ગમત સમજતી નહીં પણ બરજોરનો શરમને મારે મરે થઈ જતો હતો.

આવો બધો રંગ ચાલી રહ્યો છે. એક રાતે બરજોર અને નાજાં જમીને દીવાનખાનામાં બેઠા છે. એવામાં ચાકર કહેવા આવ્યો કે શેઠને કોઈ મળવા આવ્યું છે.

“કોણ છે, મકન ?” બાઈએ પૂછ્યું.

“કોણ જાણે હેઠાણી, કોઈ પારહી લુછો જેવો છે ને હેઠને મળવા માંગે. મેં કીયું જે કાલે આવજે તો ની જય ને કેહ હવરાંજ મળવા વીના ચાલે નહીં.”

“હીક છે મકત, નીચે લાઇબ્રેરીમાં બેસાડ, હું હ-મણા આયો.”

“કોણ હોસે ડીઅર? એવડી રાતના શું કામ પડ્યું હોસે?” નાજાંએ લગાર ચીંતાથી પુછ્યું.

“કોણ જાણે નાજાં, કોઈ કોઈ વખત તું તારી અક્કલ બધી ટોપલા તળે ઢાંકી મુકેછ—હોસે—ધેર છે—કોઈને કામ હોસે ને આયો હોસે.”

બરબોર કૂડીને નીચે ગયો અને જોયછ તો એક દબરડંગ જેવો પારસી બેઠેલો હતો.

“કેમ શું કહેછ?”

“સાહેબ એવરી રાતે તમને તસદી આપીછ તેથી દલગીર છેઉં પણ કામ જરા ઉતાવળનું હતું.”

“પણ શું કામ?”

“મને પૈસાની ઘણા જરૂર છે તે હું આજે લીધા વગર જવાનો નથી.”

“એટલે? આજે કુરતાજી જોઈ કે.”

“કુરતાજી નથી—આજે પૈસા નહીં તોલશો તો જે વાત તમે છુપી ને જુલાઈ ગયલી સમજાવ્યાછ તે બધી બાહાર આવશે.”

“આહો! બીજું કંઈ?”

“બીજું ઘણું છે—પણ તે તો વખત આવવે વાત જામજી પટેલની સાંકળી કોણે ચોરી તે હું જાણુંછ.”

“તમે જાણો છ તારે મને કહેવામાં કાયદો શું? હું બી જાણું છ. જોણે સાંકળી ચોરી તે જોલમાં બી જઈ આવી.”

“બરબોરજી શેઠ, તમે ઘણા હુશીઆર છે એ પણ તમારા જેવા બાર જનાને મારા એક ખીસામાં મુકું. ચોરી તમે કીધી, વાસતે તોલો નહી તો બાર વાગશે.”

“એમ કરીને તું દમ કસવા આયો છ કે” બરબોરે ગુસ્સાથી કહ્યું.

“તે તો વાજતે ગાજતે જણાશે. તમારે જોઈયે તો ના કહો—હું અબઘડી ધનજીભાઈ શેઠ પાસે ચાલ્યો.”

“તો બારી ધનજીભાઈ તારું કહેલું દમણા માની દેશે.”

“શેઠ મારી પાસે શું પુરાવા છે તે તમને ખબર નથી, નહીં તો એમ જોલો નહીં. હું જઈને પોલીસ માજીસ્ટ્રેટ પાસે ઉભો રહીશ અને સોગંદ ઉપર મારું ‘સ્ટેટમેન્ટ’ કરીશ પછી તે ન્યુસપેપરોમાં છપાઈ જાય તારે તમારી મુઠ્ઠા ઠેકાણે આવશે.”

“પુરાવા? શાના પુરાવા? જોઈયે શું છે.”

“તમે જ્યારે સાંકળી છુપાવીને તમારા ઓરડામાં ગયા તારે તમને શેઠના લાલા અને આયાએ નજરે નજર જોયા પણ ખીકને મારે તે લોક જોલ્યાં નહીં. તાર પછી તમે માકીબાઈને પગે લાગા ને બચાવી લેવા કાલાવાલા કીધા તે બધું અમે ત્રણડે જોણે કાને કાન સાંભરીયું કારણ કે હું બી તે વખત શેઠનું બજાર લાવવા પર ઉતો તે તમને યાદ નથી.”

ખરડોર જરા ધબક્યો. તે થોડાજ દીવસમાં મુંબાઈની કોરોનાઈસનમાં કૌનસીલર તરીકે જવાનો ઉમેદવાર હતો અને તેટલાં આ રોખરું જાગે તો કામ બગડે. તોખી તેણે જરા ધરપચ્છી કામ કહાડી લેવાની તજવીજ કરી.

“હીક છે, તારેથી થાય તે કરી લે.”

“ખરડોરજી શેઠ, જો આજે હું અહીંથી ગયોજ તો પાછો આવવાનો નથી. હું આજે ધડીએ પેહેલી વાત તો તમારાં ધણીઆણીને કહેવશ ને સવારના પોહોરમાં માજી-સ્ત્રેટ આગળ ઉભો રહેવશ. તમારા સસરા ધનજીભાઈની ખાત્રી કરશ કે ધસ્ટી ધામીને કેવા ખીલીઆનના હીરા જેવા જમદાર તેવણ લઈ આયાજ.”

“છટ, તારો પૂરાવો બધો હુંબગ છે” ખરડોર હજીખી કુબતો શીણને વળગી રહ્યો.

“એમ કે, તારે આજે જુઓ. લાલા મકન અને આયાએ લખાવેલી જખાની—સાથે મારી જખાની અને તેથીખી આજુ પડશે તો માકીખાઈને પોતાને સોગંદ ઉપર પુછશું”—

ખરડોર આ કાગલીયાં તપાસવાને મસે તેમનો નાશ કરવા સાથે કાઠી નાખવા જતો હતો હતો પણ પેલા મુઠ્ઠા હસીને બોલ્યો “નકામા તમારા હાથ કુખવશે. આજે તો ફક્ત કુખલીકેટ તકલો છે. ખરી સહી સાથના સ્ટેટમેન્ટ તો વકીલાને તાંહાં છે.”

“પણ તુંને જોઈયેછ શું?” અરઝોરે હવે આંજેજ થઈને. પુછયું.

“દસ હજાર રૂપીઆ!”

“મારી પાસે દસ હજાર પૈ નથી.”

“નથી તો કેથેથીખી લાવો. બધા નહી તો થોડાખી મને હમણા જોઈશિ. ને બાકીના આઠ દહાડામાં જોઈશિ—નહી તો—

“પણ લાઉં કીયાં ગ્રાહનમમાંથી?”

“ખીજી કોઈ જાણુસ ચોરોની. તમુને કાંઈમાં આવડતું નથી. ચાલો વેકો વેહેલા નહી તો ચાંચડ મારવા પડશે.”

“બાપુ જરા ધીરો પડ, હમણા તો આંખે મારી પાસે બસો રૂપીઆ છે તે લે—આં મારા બોદાય.”

“ઠીક છે—આજની રાત તો ઝેટલા ચાલશે—પણ આઠમ દહાડે બાકીના તૈયાર નહી હોશે તો જીઆં પછી તમાશો.”

આમ બોલી પેલો લાંથી હસ્તો હસ્તો ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ—૧૨.

અરઝોર માથે હાથ દર્ઠ માહ અંદેશમાં બેઠો. “મુંવો છુટો—દસ હજાર રૂપીઆ! લાઉં કીઆ ચુલામાંથી. કંઈખી કરોને આં રૂપીઆ ઉભા કરવા પડશે, નહીતો જડમુળથી ઉખરી ગીઆં જાણવું.”

આ આઠ દહાડા અરઝોરના પહાડ જેવા ગયા. તે નીરાંતે આંક કલાક ઉંઘાય નહીં ને પલંગપર ધર-

કરી મારે. તેમાં વળી દુઃખપર ડામ—નાજનું પ્રીત કરીને કાકટસ્ને બેલાવવાની વાત કરે. આમ્મે નાપાક પારસીખી કાહારે આવી લાગ્યો. જ્યારે બરઝોર મુંબઈમાં જન્મને મોટું નામ કહાડવાનો હતો ત્યારે ! આ પારસી તેની બધી ગુપ્ત મોહોકાણ જાણતો હતો અને તેનું મોહ જો દાખવામાં ન આવે તો નખખોદ વાળી નાખે.

હવે કેમ કરવું. ધનજીભાઈ પોતાની દીકરીને ઘણો સારો લવાજમ આપતા હતા અને તેમાં તો આખું ઘર ચાલતું હતું. લગન વખતે રીતમાં રોકડ તો કશું આપ્યું ન હતું. વળી બરઝોરની એવી કંઈ મોટી આંટ ન હતી કે એકલે હાથે દસ હજારની રકમ ઉછીકી મળવી લાવે.

તારે ઉપાય શો. “બાપ મુવે બમણા”ના ધોરણ ઉપર તે મારવાડીઆ પાસેથી રકમ કહડાવી શકતે પણ ધનજીભાઈને ખચર પડે તો કાલનો દુકાળ આજે પડે અને મોઢીનાખી વાંધા પડે.

બરઝોરે અસેમસે લાગ જોધને નાજનું પુછી જોયું પણ તેણીની પાસે ફક્ત એક હજાર રૂપીઆ હતા. વળી તેણે છુપી રીતે નાજનું જણસ તપાસી જોધ પણ તેપરખી કોઈ જો હજારથી વધારે થીરે તેમ ન હતું. આ પ્રમાણે ધડક ધુળરામાં છ દહાડા નીકળી આયા. બરઝોરને એકજ વાતનો સંધીયારો હતો કે માકાને તે મળવા જતો ત્યાં માકી તેને ઉસીહસીને આવકાર દેતી હતી.

આવું બધું રંધાઈ રહ્યું છે એટલામાં મુંબઈથી ધન-

જીભાઈ આવી લાગ્યા. તે દીવસે નારોઝ હતો અને ખીજે દીને પતેલી પડનાર હતી. પરમ દહાડે તો પેલા મારસીને આઠ દહાડાનો વાયદો પુરો થનાર હતો એટલે ખરજોરના પેટમાં ફાળ પડી. આખરે તે એવી કબસ હાલતમાં આવી પડ્યો કે ધનજીભાઈ પાસે રકમ ઉછીકી માગવા સીવાય ખીજે કશો ઉપાય તેને સુઝ્યો નહીં.

લાગ શેઠીને રાતના જમ્યા પછી તે ધનજીભાઈ ન્યુસ-પેપર વાંચતા હતા ત્યાં ગયો પણ તેની જ્યાં ઉપડી નહીં. આખરે ધનજીભાઈ જ હાથમાંથી પત્ર મુકી દઈ બોલ્યા:—

“આપરે છે તે, ખરજોર, હમણા નાનું કંઈ ઠીક દેખાતી નથી.”

“નહીં કંઈખી નહીં-જેવી છે તેવી છે.”

“હું આશા રાખું છું ખરજોર કે તું તેની સાથે અરાબર ચાલતો હોશે. જો મારી છોકરીને કંઈ થયું છે તો મારે દમ ઉપર આવી જશે.”

ખરજોર ફગલાઈ ગયો. “પણ શું? તમે શું કહેવા માંગો છો તે હું સમજતો નથી.”

“નહીં? હું ધારું છું કે તું સારી પેઠે સમજેછ. પેલી શીરીન વહાડયા સાથની તારી નવી દોસ્તીની વાત મારે કાને આવીછ. છેક મુંબઈ સુધી એ બાબેની અરમા ચાલી રહીછ. વાસ્તે હવે દુકેથીજ ડાહામો તો સાઈ. મારી છોકરી જેને હાથ પડી હોય તે ધણી તરફથી આવી ચાલની હું વધી રાખતો નથી.”

“જી—એ તો ગામનું લોક છે, ગમે તે બોલે.”

“નહીં—અહીં ગામના લોકની વાત નથી. મને ધણે ચોકસ ઠેકાણેથી ખબર મળીછ. અને હું કેહુંછ કે તારે તારી હુશીયારીમાં રહેવું.”

હવે બરબોર અકળાયો. તેનું ધણુંજ ઉભાઈ આવ્યું હતું. એટલે ચારડાઈને બોલી પડ્યો:—“શું તમે બધાં જાણુ મને મારી તાખવા બેઠાંછ? શું હું કંઈ તમારા લોકનો ગોલામ તરીકે વેચાઈ ગયલો છેઉ? મારી પાસે હમણા ઝેર આ-ધાની અરધી નથી. હું પૈસા પૈસાને સારું મુઝાઉંછ. મને હમણા છોડીક રકમની ધણી જરૂર છે તોખી હું આશી-યાજો દોડતો ફરુંછ.”

“ધણી જરૂર છે? તે શું કરવા?” ધનજીભાઈએ પુછ્યું.

બરબોર ગભરાયો, જરાં અચકચો અને પછી કંઈ સુઝ્યું નહીં એટલે ગપ મારી દીધી કે “મારા ભાઈને સારું. જરા ખાનગી વાત છે ને રકમ નહીં મોકલશ તો મોટી પંચાતી છે.”

“શું? કેટલા કહયા? બે હજાર?”

“નહીંજી—પાંચ હજાર” બરબોર વધારે માંગતા ખીધો. ધનજીભાઈએ બવાં ચહડાવ્યાં પણ મુગે મોહોડે એક જુક કહાડી. ‘તું’ને આવડી મોટી રકમ અચબુચ શા કારણથી બેઠયેછ તે હું જાણુતો નથી ને જાણુવા માંગતોખી નથી. જો કે તેં પોતેજ મને બધું બોલાસાથી કહેવું હતું. તે છતાં તું મારી દીકરીનો ધણી છે એટલે આજે તારી ગરજ સારુંછ, પણ તે બે સરતે. એક તો એકે તેં બહા-

રથી ખીજી રૂપા કહરાવવા નહીં અને ખીજું તો એકે હવેથી જ્યારે રૂપા જોઈએ ત્યારે તેનું કારણ મને કહેવું પડશે.”

બરજોરે એક લઘને ખીસામાં મુક્યો અને ધનજીભાઈ ખીજી ત્રીજી વાત કરવા લાગ્યા. તેવણને એહરાપરથી દીસ્તું હતું કે બરજોર ઉપર તેવણ ખફા થયા હતા.

સોમવારે જ્યારે પેલો પારસી પાછો આવ્યો ત્યારે બરજોર પાસે ફક્ત પાંચ હજાર રૂપીઆ હાજર હતા.

“હું કાંઈ પાંચ હજાર લેવાનો નથી. મેં સાફ કહ્યું હતું કે મને દસ હજાર જોઈશે.”

“પણ હું દસ હજાર મેળવી શક્યો નથી.”

“તે હું નહીં જાણું. પછી ગામમાં હોહો થાય તો મારો વાંક નહીં, આજે તો એટલા લેઉં છું પણ આવતા સોમવાર સુધીમાં જો બાકીના નથી આયા તો કમખખતી આવી જાણજો. હું કંઈ અમથી લપકી કરતો નથી;—”

“પણ આઠ દહાડામાં નહીં બનશે.”

“બનશે—બનશે—ને બનવું જોઈશે. આઠમે દહાડે જો રૂપીઆ નથી મળ્યા તો પોલીસમાં ચાંચડ મારવાની ગણતરી કરી રાખજો—સાહેબજી.”

આમ બોલી પાંચ હજાર રૂપીઆની નોટ ખીસામાં દાખીને પેલો આવ્યો ગયો.

બરજોર તો ખુરસી સાથે ચીટકીજ રહેયો. હવે કરવું શું? કોણની પાસે માગવા જવું. ધનજીભાઈ નો હવે

આપે નહીં ને નાજાને તો હમણા થોડા દહાડા થયા બડ-કણ મરાયું હતું. તેણીનો ધણી પડીઆ પાંથરીઆ શીરીન વહાડીયાને તાંહાં રહેતો હતો ઝિટલે તે છેડાઇ હતી.

પણ સખર, ખરઝોરને ઝેક ખ્યાલ આવ્યો. માકી પાસ માયું તો કેમ ? તે કેવી તેને હજીખી આહાતી હતી અને તેને જોઇને ખુશ ખુશ થતી હતી. તેની પાસ પૈસાના ભંડાર હતા. માકી કમુ ના નહીં કહેશે. ખરઝોર ખુશ થઇને ઉઠ્યો. માકી પાસ રકમ બિછીકી માંગવાનો તેણે ઇરાવ કીધો. વરંડાહ પરથી પાઘડી લીધી, લાકડી હાથમાં પકડીને શેઠ આલીઆ સાસરીઆ !

ડ્રાઇંગ રૂમમાં માકી બેસીને કાંઇ લખતી હતી. ખરઝોરને દાખલ થતાં જોઇને તેણીઆ પોતાની ચીઠી ઉપર બલાં-ડ્રીંગ ધાંકી દીધું અને હસીને ખરઝોરને આવકાર દીધો. મુમારે સાતનો સાંજનો અમલ થયો હતો અને બતીઆ ઘુરતની લાગેલી હતી.

“આવોજી—આવો ખરઝોર—સાંજી વરા કહાંથી આયા. આજે તમારી મોહોરદાર સાથ ફરવા નહી ગીયા ?”

“અરે મુઘ મોહોરદાર ને મુવો હતુંખી. હું તો કાંઇ તારી સાથ અગતની વાત કરવાં આયોજ.”

કોણ જાણે શા કારણથી માકીની આંખ અમકવા લાગી અને તેણીઆ ખરઝોર નહીં જોય તેમ પોતાના હોઠ પીસ્મા.

“શું છે ? જરા સાંજળીઆ તો ખરાં.”

“ માકી, હું માટી મુશકેલીમાં આવી ગીઆંછ ને તારી મદદ માગવા આયોછ. આપરી આગળી દોસ્તીને આપતર તું મને મદદ કરશે કેની ? ના તો નહી કહે ? ”

“ પણ જાણીઆ વગર હું કેમ જવાબ દઉં ” આ વાર માકીના ડોળા જાણે એક છેડાયલી વાઘાણી પેઠે ચમક ચમક થતા હતા.

“ મને એક રકમની જરૂર છે. પાંચ હજાર રૂપીઆ વગર આલે તેમ નથી. એક માણસને મારી એક ચોકસ છુપી વાતની ખબર મળીછ ને તે મારે દમ લેવા બેઠોછ. જો આમ્મે પાંચ હજાર રૂપીઆ નહીં મળશે તો હું જીંદગીથી ઉપડી જવશ.”

“ ને તે છુપી વાત શું છે ? ”

“ માકી, તું શું તે જાણતી નહી ? મારી જીંદગીની એકજ વાત છુપી છે ને તેની તુંને ખબર છે. આપણા જીના પવીત્ર પ્યારને આપતર તું મને મદદ કરશે માકી. તું તે પ્યાર ભુલી તો ગઈ નથી ? ”

“ નહીં-ભુલી તે કેમ જશે.”

“ ઓ માકી, મારી ખાતરી ઉતી કે તું સદાની સાચી નીવડશે-ઓ-જો હું હમણા છુટો હોતે—

આમ બોલી બરઝોરે માકીનો હાથ પકડયો અને તે ઉપર ચુમી લેવા ગયો પણ એણી મેર માકી ઉઠીને ઉભી થઈ અને એક આંખના લેહેજમાં બરઝોરના ગાલ ઉપર

તડાક દેતો એક તમાચો ખેંચી કહાડ્યો તે એવા જોરથી કે ગાંધી ઉપર પાંચ આંગળાં પડી રહ્યાં.

“નાપાક—બેમરવત—ચશમચોર—હવે મારા જીવને ઠંડક વળી. તું શું મનમાં એમ ખાંડ ખાતો હતો કે તારી મીઠી મીઠી વાતોથી હું અંજાઈ ગયછ? તારા જેવા ઢેડના પ્યાર માટે એક ટચાકડી જેટલીખી હું દરકાર કરૂંછ? પોતાનું નજીસ આંગ બચાવવા માટે એક નખળી ઓરતને જેલમાં મોકલનાર મુજી માટીડા તરફ હું માફીની નજરથી જોઉં? થુ પરી તારી ઉપર. ઓ આંધળા, સમજ કે આંખે કીનો લેવાને સારું હું આજે બંધે વરસ થયાં ફાંફાં મારૂંછ. તારી ઉપર ધાડ છે? કોઈને તારી છુપી વાતની ખબર પડીછ? તુંને ફાંસી અહડાવે તાંહાં સુધી તે તારો પીછો છોડનાર નથી. એક વખત આવશે કે તું પોતાને મુએલો હોય એવું ઇચ્છશે. તુંને બચાવવાને ખાતર મારું એક જીનું ખાસકુંખી આપું નહીં.”

માફી બોલતાં થાકી ગઈ અને હાંફવા લાગી. બરબોર હવે બંધુ સમજી ગયો અને તેણીના તાનાબણીના સખુન સાંભળીને તે મરવા જેવો થઈ ગયો. આ વાર માફી એક કીનેબોર દેવીના જેવી દીસતી હતી. તેનો ચહેરો લાલ હુત જેવો થઈ આવ્યો હતો અને નાકના ફીફડાં ઉડતાં હતાં.

“તું—તું—કુત્રો મારી આગળ લાડ કરવા આવ્યો તો? જો બેરીના પૈસાને થકી તે તારો બોલ વચ્ચો તે બેરીની ગીનીસ હવે મારી આગળ કરવાની હિમત કરેછ? ઓ

હૈયા કુટા, મને છોડી દધને એમરવત બનયા પછી હું તારાં નજીસ દીલપર થુકસ ઐવીખી તેં આશા રાખીતી કે? તેં તો મને રસતે બીખ માંગતી કરવાનો સોદો રચ્યો તોપણ ખોદા જેવો દાતાર છે તે તુને કેમ કાવવા દેતે તેનો તુને વીચાર નહીં આયો? મને જે ગુકસાન તેં કીધું તે જોતાં એક ઓરત તુને માફ કરે એવું કોઈ જમાનેખી તેં સાંભળીયુંછ કે? આહ! હેમક, તુંને હંબગ કરીને ડગવામાં મને કેવી મજાહ પડતી હતી. તું મનમાં મળકાનો તારે હું કેવી હસતી હતી. જ્યારે વખત આવશે તારે તારે મોહિતું કેવું કાળું થશે તે જોવાને હું રાત દહાડો કેવી ઈતેજર હતી. ખુબખ-હીમકારા-જે બનયું છે તે બનાવનાર બાજીગર હું પોતે છેઉં-હું જેલમાં જઈ આવેલી માકી-જે માણસ તારી પુઠે લાગોછ ને જે તુંને ખુવાર ને ખાનેખરાખ કરશે તે વકીલનો માણસ છે ને મારો પગાર પાયછ. હજી તો કાહ વાત ને કાંહ વગત. હું તુંને માહુ માહુ બોલાવશ તાંહાં સુધી મારો જીવ ઠંડો પડવાનો નથી. જે જેલમાં તારે જવું હતું તે જેલમાં તેં મને મોકલી પણ તાંહથી જ્યારની બહાર પડીછ તારની મારી એકજ ઉમેદ છે કે તુંને ખુદાર કરે—જ—હવે તારે કાળું કર.”

“ માકી—

“ચુપ. તુનેહગાર-તારો સાદ સાંભળીને મારાં બાલ ઉભા થાયછ. એક વખત તેં એમજ કાકલુદી કરીને મને ડગી, મારાં સારાં નામનું સત્યાનાથ વાળ્યું. તારે તુને દયા નહીં

આવી? નીકળ અહીંથી—નીકળ—નહીતો માણસોને બોલાવીને ઘસા મરાવીને બહાર કહાડશ.”

બરઝોર થું કરે. તેણે રમાલ કહાડ્યો અને પરસેવા તુછીને મુઠે મોહોડે માર આધેલા કુત્રાની પેઠે લાંથી નીચી ગરદને ચાલી ગયો.

બરઝોરના જવા પછી માકી એકલી વીચારમાં બેઠી. છેલ્લા અરધા કલાકના બનાવથી તેણી ઘણી ઉસકે-રાયલી હતી અને હજુર છાતી ઉઠાતી હતી. બરઝોરને પાણી ઉતાર કરવાનો દેખાવ તેણીને યાદ આવ્યાથી તે હવે મનમાં હસવા લાગી. મસાલ ખતી સળગાવી ગયો કે અચ્ચુચ્ચ ઝોરડામાં કોઈ દાખલ થયું. કદાચ મસાલ કાંઈ કામસર પાછો આવ્યો હશે એમ ધારી તે નીચી મુંડીએ વીચારનાં બેસી રહી પણ તેટલાં કોઈએ હળવેથી તેનાં ખભાં ઉપર હાથ મુક્યો અને જોયછ તો નસલી વહાડયા સામે ઉભેલો !

માકીએ એક ચીસ પાડી અને ઝટ ઉઠીને ઉભી થઈ.

“તમે ? તમે પાછા જીવતા ?”

“હા—હું જીવતો પાછો આવ્યોછ—તમારી સઘળી ગોઠવણમાં હું કવાબમાં હાડકું નડવા આવ્યો તે માટે દલગીર છું. તમે મારાં વીધવા છેએ નહી ?”

લાજને મારે માકી ખુરસી ઉપર બેસી ગઈ અને મોહ ઉપર પોતાના હાથ ઢાંકીને કાંસવા લાગી.

નસલી ગંભીર ચેહેરે બોલ્યો. “તમે તમારી બાજુ ઘણી સેફતથી રચી હતી ને હજુખી મારાં ઘેરનો ફજોતો

કરવા હું ઇચ્છતો નથી. મારાં ખાનદાનનું નામ કાંઈ એવું રેંજુપેંજુ નથી કે જગની બત્રીસીએ તેને ચહાડવા દઉં. વાસતે મારી અરજ છે કે તમને અહીંથી કહાડવા સાઈ કાંઈ બરાબર ગોઠવણ કરું ને લોકને વહેમ નહી પડે તેવા કાંઈ બુટટો શોધી કહાડું તાંહાં સુધી તમારે ખુબ સંભાળથી ચાલવું. ચાલો હવે તમે ઉપર જાઓ ને માએજીને ખબર આપો કે હું આવી પહોંચ્યોછ. એવણને ખુબાસો કરજો કે રેલવેના અકસમાતમાં હું જખમી થયો હતો ખરો પણ બચી ગયો. હું છ મહીના આસ્પીટાલમાં પડેલો હતો અને એવા અજાણા મુલકમાં હતો કે કોઈ મારી ખબર લખી શક્યું નહી. હાલ તુરત તો એટલુંજ બસ છે. મારી રજા વગર તમોએ આએ ઘેરમાંથી જવું નહી. હું આશા રાખુંછ કે તમારી આગલી ચાલના પસતાવામાં મારે ખાતર એટલું તો તમે કરશો.”

નસલીએ એવા ઠસાથી આ હુકમ કરમાવ્યા કે માકી એક શબ્દ બોલી શકી નહીં. શરમને મારે તેનું ગળું રંધાઈ ગયું. જે ઘણીનું નામ તેણીએ ઠગાઈથી અખત્યાર કર્યું હતું તેની હજીરમાં તે ગુનેહગારની પેઠે કાંપવા લાગી. આખરે જરા વીચાર કરી તે બોલી:—

“પણ આ મારગ મેં શા સાઈ લીધો તેનું કારણ તમે મને પુછતા નથી.”

“પુછવાની કશી જરૂર નથી. હું તે બધું સમજીછ. તમે ગરીબીમાંથી પૈસાદાર થવા ઇચ્છતાં હતાં અને આ લાગ

તમને ધણી સેહેલા ફાવ્યો. હાલ એ વીથે વાત કરવાની જરૂર નથી. જાઓ, હવે માએજીને ખબર કરો.”

માકી મુગી મુગી ઉઠી અને માળપર જઈને ધણી સંભાળથી નસલીના પાછા આવ્યાની ખબર તેનાં માએજીને કહી.

પ્રકરણ—૧૩.

માકી યુપચુપ ઉપર ગઈ અને ધણી સંભાળથી ખીમાર દીનબાઈને તેણીના બેટાના સલામત પાછા ફરવાની ખબર પહોંચાડી. દીનબાઈ પહેલાં તો ધણાં હપતાઈ ગયાં પણ પછી એકદમ રડી દીધું.

“ઓ મારી દીકરી શીરીત, જો કશાને ખાતર નહીં તો હું તારે ખાતર ખુશી થઈ. તું હવે સુખ જોવા પામશે તે વીચારથી મારા જીવને સધીઆરો છે. શરમાયછ શાની. હું મરી જાઉં તે અગાઉ તમે લોકને સુખી જોવાને ઉમેદવાર છેઉં.”

માકી શરમાતી હતી. પણ તેનું કારણ જુકુંજ હતું તે વાંચનાર જાણે છે. તે યુપચુપ ત્યાંથી નીચે ગઈ અને નસલીને ખબર કરી કે તેની માતા તેને મળવાને તૈયાર હતી.

“હું મારાં માએ આગળ જાઉં છું—તમે અહીંજ બેસજો.”

“તેમ કહેવાની કંઈ જરૂર નહીં હતી? હું કંઈ તમારી સાથે આવવા માંગતી નથી.”

“ઠીક છે. હું માળપરથી આઉં છ તાંહાંસુધી મેહેરખાની કરી તમારે અહીંજ રહેવું. હું આવ્યા પછી આપરે ખાકીનો ખંદોખસ્ત કરશું અને ચાર પછી આપણને ફરીથી મળવાનું કારણ રહેશે નહીં.” નસલી લગાર નાખુશીથી બોલ્યો અને પીઠ ફેરવીને ચાલી ગયો.

માકી શરમને મારે આંજેજ થઈ ગઈ હતી. આ તે ગેખી બાકડીનો કેવો અવાજ, ખીજા ઉપર વેર લેવા જતાં આ શું થઈ ગયું. કોણ ધારતું હતું કે મુઝેલો પાછો જીવતો થઈ સામે આવી ઉભો રહેશે. નસલીને થયલા અકસમાતની અને તેના મરણની ખબર ઝેટલી સતવાર અને ચોકસ હતી કે તે કોઈ દહાડે પાછો મળે ઝેરી તો તેણે સ્વપ્નેખી આશા રાખેલી નહીં. પણ સઘળી ગણત્રી ન ધારેલી રીતે ઉલટાઈ ગઈ. નસલી જે તોરથી અને નાખુશીથી વાત કરતો હતો તેથી માકીનું મોત થઈ ગયું. અરે કેવા તીરસકારથી તે તેણીની ગમ જોતો હતો.

કલાકેક ગયા પછી નસલી માળપરથી નીચે આવ્યો અને માકીએ જરા ડોકું ઉંચું કરી જોઈ લીધું કે તે પહેલાં કરતાં જરા ઠંડો પડેલો લાગતો હતો.

માકીની ધીરજ હવે રહી નહીં. તે બોલી ઉઠી—

“કાંય? મારાં—સા—મધું જે તમારાં માઝેજી મારે સાઈં શું ધારેછ?”

“ગમે તે હો પણ ઝેંક વાતને માટે હું તમારો આભારી છું. માઝેજીના કહેવા પ્રમાણે તમે તેવણની ખુબ

ચાકરી કીધી ને કરોછ ને તેવણ તમારી ઉપર અજબ જોવી રીતે કુરબાન છે.”

“મને તેવણ એક માએ સમાન છે. પણ તેવણ બોલ્યાં શું?”

“મેં તેવણને કંઈ વાત કહીજ નથી. પેહેલી પાંચ મીનીટમાંજ હું પામી ગયો કે તેવણે તો તમને છાતી સાથ બાંધ્યાંછ અને હું ખીંચો કે તેવણની એવી હાલતમાં તમારેથી છુટાં પાડવામાં આવે તો પરીણામ વખતે ઘણું ધાસ્તીભરેલું થઈ પડે. એટલા બાટે મેં ઠરાવ રાખ્યો છે કે—કે—હાલ તુરતતો આએ ઠગાઈ એમની એમ ચાલુ રાખવી.”

“શું તમે એમ કહેવા માગોછ કે મારે આએ ઘેરમાંજ રહેવું?”

“હા—હાલ તુરત.”

“તારે હું કેહુછ કે મારેથી તેમ બનશે નહીં.”

“પણ તમે માએજનો વીચાર કરવો જોઈયે છે. જરા મારીખી આખરનો વીચાર કરવો જોઈયે છે. યાદ રાખો કે આ બધું સાંટક આવી પડ્યું છે તેમાં અમારો કંઈ કસુર નથી. અમે ઠગાઈ કરી નથી. તમે વહુ તરીકે આવીને માએજ સાથ રહ્યાં ને હવે તરછોડીને ચાલી જાઓ તો તેવણની તખીઅતને કેવું નુકસાન કરશે તેનો વીચાર કરો. તમે એક વર્ષ આ ઠગાઈ ચાલુ રાખી તારે હવે થોડા

મહીના વધારે. અમારા તરફ ઇનસાફને ખાતર ઐરહું તો કરવાની તમારી ફરજ છે.”

“ પણ તારે હું શું કરું ? ”

“ હાલ તુરતતો તમે માએજીની આગળ રહેવો. ગ્રાહું બહાર જતાં ના. હું કામને બહાને અત્રેથી થોડા દહાડા જતો રહેવશ અને હવે પછી કેમ કરવું તેનો વીચાર કરી મુકશ. મારા માએજીની તમે જે નોકરી કીધીછ તેના બદલામાં હું તમને કાંઈ આપવું કરવા ધારુંછ.”

“ મને તમારા પૈસા જોઈતા નથી. આ તમે બધી વાત જાણતા નથી. હું કમનસીબ ઉપર આએ શું જશ.” આમ બોલી માડી રડવા લાગી અને નસલી વહાડીઆ ત્યાંથી મુગો મુગો નીકળી આવ્યો.

પ્રકરણ—૧૪.

હવે આપણે મીત્ર બરજોરની પાછી ખખર લખએ. ઘણાજ ઉદાસ અને ગભરાયલે ચેહેરે તે માડી આગળથી પાછો પોતાને ધર ગયો. તેણે જે કીલા હવામાં ખાંખ્યા હતા તેતો પાનાના કારડતા કીલાની પેઠે એક ડુકરામાં ધસી ગયા. માડીને તો પોતાની માડી સહી અને મદદગાર ધારતો હતો તે તો માડી મુદ્દમ અને જીવ લેનાર હરી. ત્યારે પેલો જે આવી-ને દમ ઉપર બેઠો હતો તે બધું માડીનું કારેસતાન ! તે ધસી ધામીને મદદને માટે ગયો અને તમાચો આપને પાછો આવ્યો.

હવે આ કંગાળ પુરૂષે શું કરવું? કોણની મદદ માગવી?

તે હાથ નીસાસા નાખતો પોતાને ઘેર ગયો. અને દાખલ થતાં વીચાર કરેછ કે મારાં પોતાના કરતાં મારા નોકરો વધારે સુખી છે. તે લોકને તો દાર બાંધીયો પગાર મળતો હતો. અને ખરજોરને તો પોતાના પેટને આતર સસરા પાસે બીખ માગવી પડતી હતી.

તે ગમગીન અને લાઘવિાજ થઈને પોતાના આરડામાં બેઠો. જરા વારે નાનું આવીને સામી ઉભી અને તેના ખમાં ઉપર હાથ મુકી બોલી “આ, તમે આપા કે? આજે સુરજ કેની મેર ઉગયો?”

“મારું માથું દુખેછ તેમાં વળી તું કાંહાં ટાહેલું કરવા આવી. જા, જરા પછી આવજો.”

“બહાલા ખરજોર, જરા ધીરા પડો. મારી ઉપર ગુસ્સો કરવામાં તમારા હાથમાં શું આવેછ? બાવાજી કહેતાતા કે તમુને પૈસાની કાંઈ અચ્ચત્ચ જરૂર પડીછ. એ સાંભળી મારો જીવ ઉદાસ પડી ગીઆછ. તમુને બધું આઈતું મળેછ તારે પૈસાનું શું કામ પડ્યું. પૈસાની વાતમાં બાવાજી કેવા સાવચેત છે તે તો તમે જાણોછ તારે નકામી શું કરવા થુક ઉડારી? મારી પાસે થોડાક રૂપા એકઠા થયલા છે તે લેવા, હું તમારે સારું લાવીછ.”

“ઠંક યુ” કરીને ખરજોર ઝપટ મારીને પેલી નોટો બઈ લીધી અને જોયા વગર ગળવામાં સેરવી દીધી.

નામ્નં વાંકી વળીને તેને કોટી કરતાં બોલી “કેમ વહાલા, હવે તમારો જીવ ઠર્યો? જે કાંઈ મારું છે તે તમારુંજ છે. હમણા થોડાક દહાડા થયા મને તમારી ઉપર ધણી ગુસ્સો લાગતો તો પણ હવે તે બધા ઉતરી ગયોછ. ખરી વાત કહેું મને પેલી શીરીન વહાડયાને જોઈને તાપ ચહડતીતી.”

“પણ કાંય?”

“તે હું કહી શકતી નથી. પણ તમુને તેની સાથે ધણાં ધરાંપરાં છે તેથી—

“મુજી તે. ઝડાનમમાં નાખ તેને—ફરીથી તેનું’ નામ મારી આગળ લેતી ના.”

ખરઝોરના લાલ ડોળા અને ઉસકેરાયેલાં ચેહેરા જોઈને નામ્નં ત્યાંથી ચોટીની પેઠે નાઠી. તેણીના જવા પછી ખરઝોરે પેલી નોટ કહાડી જોઈ તો ફક્ત ૨૧૦૦ રૂપ્યા. તેણે મોહોમાંથી અપસખુત કહાડીને નોટ ટેબલ ઉપર ફેંકી દીધી અને નીરાશીથી પોતાનું કપાળ કુટ્યું.

✱

✱

✱

આઠમા દહાડો ધમધમ કરતો આવી લાગ્યો અને રૂપ્યા તો તૈયાર હતા નહીં. ખરઝોરે બાકીની રકમ મેળવવાની બહાર ધણીખી તજવીજ કીધી પણ ફેકટ. ખરાખર સાંજના ૪) ને ટકોરે પેલો પારસી જમની કાની આવીને ઉભા.

કેમ સાહેબ, મારા રૂપ્યા તૈયાર છે કે?”

“નહીં, થોડા ઝોછા છે, પણ મને હજી થોડા દહાડા-ની મહેતલ આપે તો હું પુરા કરી આપશ.”

“જોઈ કેટલા છે. ખસ! એકવીસો? હજી મીઝ બે હજાર નવસો રૂપ્યા ઘટેછ. એ બધી કુરતાજી મારી આગળ નહીં ચાલશે.”

“પણ બાઈ, તુને સાત હજાર ઉપર તો આપી ચુક્યો ને તોખી ધરાતો નથી.”

“નહીં—નહીં—મને તો દશ હજારથીખી વધારે જોઈશે. હું તો તારી પાસેથી પંદર હજાર લેવાનો. ને સાંભળો, મને તે ઉપ્રાંત દર સાલ ૩૦૦૦ રૂપ્યાનું વરસાણુ જોઈશે.”

“તે મારેથી નહીં બને. તું તો મને મારી નાખવ બેઠોછ.”

“તમારે જોઈયે તો કુવો પૂરો. પણ મને રૂપ્યા તો જોઈશે.”

“પણ હું એક વાત હા કહું તો તું દોઢ વાત માંગશે ને પછી એમ તો તારી માંગણીનો છેડોજ નહીં આવશે?”

“હા તેમખી ખરું. મારી માંગણીનો છેડોજ નથી.”

“ઠીક છે તારે, એમખી મરવાનું ને એમખી મરવાનું. તારેથી થાય તે કર—મારી પાસ રૂપ્યા તો નથી.”

“ઠીક છે—કાલે સવારના પોલીસના સીપાઈએ વારટ લખને ઘરમાં પકડવા આવે તારે અજબ થતા ના.”

“જે થવાનું હશે તે થશે.”

“જો હજીની એક દહાડો વીચાર કરો—હું કેહો તે કાલે આઉં.”

“નહીં—હવે વીચાર કરવાનું કંઈ નથી. જાઓ. જે બાઈએ તમને બાડે રાખ્યાછ તેમને જઈને રીપોર્ટ કરો કે તે ઝીતી ને હું હાર્યો. તેને ખાત્રી આપો કે તેના કીતો વળ્યો છે. જાઓ, જઈને આપ્પા ગામને ખબર કરો.”

આમ બોલી બરસોર લાંથી ઉઠ્યો અને બારણું જોરથી અફાળીને આલ્યો ગયો. તેના જવા પછી પેલા પારસી, પેટ પકડીને હસવા લાગ્યો. બરસોર પોતાના ઓરડામાં ભરાયો અને માંહેથી બારણું બંધ કીધું. પછી કબાટ ઉંઘાડી અને માંહેથી એક નવી ચકચકતી રીવાલવર કહાડી. આ હથીઆર તેણે ચાર પાંચ દાહાડા અગાઉંજ એક ધંચેજી દુકાનમાંથી વેચાતું લીધું હતું. આ છ બારની રીવાલવરમાં તેણે સંભાળથી ગોળીઓ ભરી અને પછી તેને પોતાની કમરે પટામાં ખાસીને મન સાથે બોલ્યો:—

“હવે ખીલ્લે ઉપાય નથી. આ નામોશી સામે મારેથી ટકાઈ શકાય નહીં. હું બધો હેવાલ ધનજીબાઈને અને નાજાને માટે લખી કહાડું ને પછી—પણ તે પેહેલાં એક મુલાકાત માફીનીખી લેવી જોઈશે.”

દાંત કચકચાવીને બરસોર ઘરની બહાર નીકળ્યો.

મુમારે છ વાગેલા હતા અને માફી નસલી વહાડયાના બંગલાના દીવાનખાનામાં એકલી બેઠી હતી. સાંજ પડવા

માડી હતી પણ હજી બતી થઇ ન હતી. નસલી વહાડયા માળ ઉપર પોતાની મા આગળ વાતે બેઠો હતો.

નસલીના અચન્ય ઉગી નીકળ્યા પછી માડી ઘણા અફસોસમાં દહાડા કહાડતી હતી. નસલીથી તે એટલી લજવાતી હતી કે તેને સામસામું મળવાના તે અને તાંહાં સુધી અખાડા કરતી હતી. તેઓ કવચીતજ મળતાં હતાં કારણકે નસલી તો દરરોજ બહાર જમવા જતો હતો અને તે ઘેરમાં આવે કે લાગલી માડી ખીમાર દીનબાઇની સારવાર કરવાને બહાને ત્યાં બરાતી.

માડી ખરેખર અસુખી હતી. ખરજોરની ખાતાખરાખી કીધા પછીખી તેના જીવને સંતોશ મળ્યો ન હતો. ખરજોરનો દગો તેણીના દીલમાં હજી દગદગતો હતો પણ તે હવે વીચારવા લાગી કે તેને આવી રીતે છેકજ પાયમાલ કરવાની તેણીએ ઉતાવળ કરવી ન હતી. પોતાનાં હાથમાં એક અરધો લખેલો કાગળ પકડીને વીચારવા લાગી. “આહ! આવી રીતે તેનો જન્મ થઇ લાગવા કરતાં મેં તેને ખરેખર માફ કીધું હોતે!”

માડીએ ખરજોરને નીચે પ્રમાણે કાગલ લખી કહાડ્યો હતો.

“તમે તો મારી સાથે દગા અને ઘાતકીપણાંથી વર્ત્યા છો. મારી જવાન જીંદગીનો તમે પહેલાંથીજ નાશ કીધો. પણ તેનું તમારી ઉપર મેં જીવન વેર લીધું તે સાફ હું હવે પસતાવું છું, બસ, હવે મારો કોફ ઉતરી ગયોછે.

મારી તરફથી હવે તમને કાંઈખી તકલીફ પડશે નહી. જે પારસી તમારી પુઠે લાગેો હતો તે વકીલનો માણસ છે અને તે મારા હુકમથી તમને સતાવતો હતો. તમારી પાસેથી જે રૂપ્યા તેને મળયાછ તે બધા ધરમ ખાતે આખી દેવામાં આવશે. જે બધી જખાતી બાલાની અને આયાની તમને બતાવવામાં આવી હતી તે બધી બતાવડી છે. તેઓએ તેવું કશું લખાવ્યું નથી. તમે હવે સુખ્યે તમારાં કામકાજે જાઓ. મારાં વરનેખી તમે લાયકતા નથી.”

લા૦ મા.

માઝી ઉઠી અને ટેબલ ઉપર એક આનવીલોપ શેધવા ગઈ. તેણીને થોડીજ ખબર હતી કે જે ધણીને તે આ ચીઠી લખતી હતી તે ધણી બહાર ખારી પછવાડે છુપાઈને હાથમાં રીવાલવર પકડીને ડોળા કકડાવતો ઉભો હતો.

માઝી જેવી ટેબલ આગળ ગઈ કે એક પીસતોલ ફટવાનો સાદ સાથે સામેના મોટા આરસાનો ચુરે ચુરા થઈ ગયા અને તેજ પળે નસલી વહાડયા ઓરડામાં દાખલ થયો. માઝી ભોંય ઉપર પડી ગઈ હતી.

બરઝોરે ખારીમાંથી ડોકાવીને જોયું અને મનસાથ જોલ્યો. “હાઆ! હાર મારી! હવે મારી વારી આવીછ.” નસલી ઉજીતો ગભરાટમાં છે તેવામાં બરઝોર લાંથી નાઠો.

નસલી ઝટ માઝી આગળ ભોંય ઉપર બેસી ગયો. તેણીની આંખો બંધ હતી અને આવણીઆં બેસી ગયલાં હતાં. તેણીના છાતીના સવાસોસવાસથી જણાવું હવું કે

તે જીવતી હતી. તે માથુઆનું બાંધતી ન હોવાથી તેણીના સોનેરી બાલ છુટી ગયા હતા અને ચેહેરાની આસપાસ માટી ઝાંલરની માફક વીખરાઈ પડ્યા હતા. તેણીનું ગોરું ધડ નસલીના ખોળામાં ટેકવી રાખેલું હતું.

નસલીએ સંભાળથી તેણીનાં બદનની તપાસ લીધી પણ જખમ કોઈની ઠેકાણે દીસ્યો નહીં. માકીને ભોંયપર મુકીને નસલીએ તપાસ કરી તો ગોળી ભીંતમાં ચોંટેલી દેખાઈ. તારે માકીને કશી અલવલ પહોંચી ન હતી! નસલી મન સાથે ખુશી થયો.

જરા વારે માકી હીલવા લાગી અને આંખ ઉંઘાડીને જોયછ તો પોતાનું માથું નસલીના હાથમાં ટેકેલું હતું. તે લજવાઈને ઉઠવા ગઈ પણ ઉઠાયું નહીં.

“શું છે? શું હું બેસુધ થઈ ગઈ છું?”

“હા—ચીંતા નહીં—હમણાં ઉઠતાં ના—હું ધારૂંછ કે કોઈએ બારીએથી પીસતોલનો બાર કીધો.”

“અરે હા—હા—હવે મને યાદ આવી. એા મારું આંગ કેવું ધુજેછ—પણ હવે મને ઉઠવા દેઓ.”

નસલીએ તેને ઉંચકીને કોચપર બેસાડી “જરા ખાંડી લાંઉ?”

“નહીંજી, મેહેરબાની થઈ—.”

“તારે હું જઈને બાગમાં જોઉં કે કોઈ ભરાયલું છે. આવી વાત ચાલવા દેવી નહીં જોઈયે. તમને કંઈ ખાલ આવેછ કે એ કોણ હશે?”

“હા હું જાણું છું. પણ હું દલગીર છું કે તે હું કહી શકતી નથી.”

“શું હજી ખીજી છુપી વાતો છે? તે સાંભળી હું દલગીર છું. આણે સાહેબજી.”

“અહીં આવો—નશરવાનજી—જરા થોભો.”

પ્રકરણ—૧૫.

માકીએ કરગરીને નસલીને બોલાવ્યાથી તે પાછો વળ્યો.

“નશરવાનજી—તમારા જીવને નાખુશ કરતાં મારો જીવ રંજીદા થાય છે. પણ તમારો ને મારો મેળાપ થતો નથી તેથી આટલીખી વાત આગળ વધી છે. હું એમ કહેવા માગું છું કે મારેથી હવે વધુ વાર આંમે ઘેરમાં રહેવાઈ શકાશે નહીં.”

“પણ કાચ? એમ કહેવાનું કંઈ કારણ?” નસલીએ અન્યખીથી ખુલાસો આહુયો.

“કારણ કહેવાની મારી મરજી નથી કારણકે તે કહેવાની મારામાં તાકાત નથી. ચીન મધે મેં જે ચાલ ચલાવી છે તે ખરેખરી ઠપકાને લાયક છે પણ તોખી આંમે ઘેરમાં જે હીનપસતીમાં હું રહું છું તેટલાં બધાંને હું લાયક નથી. તમારાં માતાજી હવે સારી પખે છે અને હવે અગાઉના જેટલું મારું કામ નથી. વારતે હવે કંઈખી કરીને મને જીવું જ બેઠશે.”

“પણ કાંઠાં જવા માગોછ ? તમારું કયું ઘેરખાર કે સયું વડાણું છે ?”

“મારું આંખે દુન્યામાં કોઈ નથી. હું કાંઠાં જવાની છેઉં તે હું જાણતી નથી. પણ જવાની તો હું ખરી.”

“હું ધારુંછ કે તમે જરા ધીરજ ધરો તો સારું. હું કાંઈ એની ગોઠવણ કરશ કે તમુને કશી વાતની અડચણ નહીં પડે.”

“નહીં—કપ્પુ નહીં—મારેથી હવે થોભાવાનું નથી. હું તો જવાની. આંખે જફા મારી ઉપર થોડી નથી. જો તમે મને રાજીખુશીથી રજા નહીં આપશો તો હું અમસી મરે ચાલી જવશ.”

આ પ્રમાણે બોલી માકી ખારણા તરફ ધસારામર ચાલી. પણ નસલી પોતાની હુશીયારીમાંજ હતો એટલે આડો પડ્યો.

“સખર—સખર—જરા—મારું સાંભળો ને પછી ગમે તેમ કરજો.

આ વાર નસલીનો ચેહરો ગુચવાયલો અને ગભરાયલો બાગતો હતો. તેના હોઠ ધુજતા હતા અને તેનું માથું ફરવું હતું. માકી ઉભી રહી ગઈ.

“માણેકઆધ—માકી—જરા ધીરજથી સાંભળો. હાલના સાંટક ઉપર મેં ઘણો લાંબો વીચાર કીધોછ અને હું ઠરાવ ઉપર આવ્યોછ કે તમે મારાં ધણીયાણી ખરેખર થશો તો કાંઈ અડચણ નથી. આપરે ગુપચુપ આશીરવાદ સરાવીશું.

“તમે? તમે મારી સાથ ખરેખર પરણવા માંગો છો?”

“હા—હવે ખીજે ઉપાય નથી—તમે આવું બધું શંકી મુક્યું એટલે હવે હું શું કરું.”

માફી ચુસ્સાને મારે લાલચોલ થઈ ગઈ.

“એ તમે શું બોલો છો? આ બધું બન્યું તે વખતે મેં તમારી જીવવાની તો ગણતરી કીધીતીજ નહીં—તમે જીવતા છેએ એમ જો હું જાણતે તો ———

“તે બધું ખર—પણ તમે મારી ઓરત તરીકે અહીં આવ્યાં નહીં હોતે તો હું કાંઈપણ કરીને તમારી ઉપરનો મારો આહ દબાવી શકતે. એ કમબખ્ત લાગણીએ મને ઘણું તુકસાન કીધુંછ.”

“મારી ઉપર તમારો આહ! કમબખ્ત લાગણી?”

“કમબખ્ત નહીં તો ખીજું શું. મારાં કુટુંબની ઈજત મને ઘણી વહાલી છે અને તે નામને હું કલંક લાગવા દેઉં એવો હું જુડો નથી. પણ જ્યારે મારો સમાગમ એક ખુબસુરત સ્ત્રી સાથે થયો, જે માફ દીલ ગ્રીતી ગઈ પણ જેને માફ નામ આપવાને માફ મન કમકમે સારે તે કમબખ્ત નહીં તો ખીજું શું?”

“પણ તેને તમારું નામ આપવા કહેછ કોણ?”

“હા.—ચીનમાં પણ એવોજ સંધીઆરો લઈ હું ખસી ગયો હતો. તમારી આગલી વાતની મને ખબર પડી કે હું ઘેરમાંથી છટકી ગયો તે તો તમે જાણે તછ મારી યાદદાસ્ત

ભુલી જવા હું માસીજીને પરદેશમાં એકલાં નાખીને દુર રખડતો ફર્યો. તે વાતને કંઈ મહીના નીકળી ગયા અને હું અંહી આવીને શું જોઉં છું? કે તમે તો મારી વીધવા બનીને ઠસી બેઠાં છ. આટલું બધું છતાં હું તમને રસ્તામાં હાંકી કહાડી શકતો નથી. મારાં કુટુંબનું નામ મને વહાણ છે પણ માફી, કોણ જાણે શું છે કે તું મને તે કરતા વધારે ખારી લાગેછ, અને તે સાથે હવે તો જે બને તે ખરી. હું તારી સાથે ખરી શાદી કરવા તૈયાર છઉં.”

આ પ્રમાણે બોલી નસલીએ પોતાનો હાથ લાંબો કીધો પણ તે તરછોડી નાખીને માફી દુર ઉભી રહી બોલી.— “તમારાં કુટુંબનું નામ અને તમારા પૈસા તમને મુખારક. હું કાંઈ તે માંગતી નથી અને તમારા આપ્પાથી લેનાર નથી. જાએ, મારો ગુનાહ જઈને સારાં ગામને કહો. તેથી તમને કંઈ ખરાબ લાગવાનું નથી. ને મને ખી કોઈ પુછ નાર નથી કારણકે હું તો પુનેથી નીકળીને કોઈ જગે ખુણે જઈ પડનાર છું. જે ઘણી મારી સાથે પરણવા ઇચ્છશે તે કંઈ મારા ઉપર ઉપકાર કરશે નહીં પણ મારી આગળ પગે લાગતો આવશે.”

આ વાર માફી એક છેડાયલી વાઘણ જેવી ખુબસુરત લાગતી હતી. નસલી તેને અજ્ઞયખીથી નીહાળતો ઉભો પણ તેણેખી પોતાની એંટ મુકી નહીં.

“માણિક્યાઈ, આટલો બધો રોહોસો કોણપર કરોછ, તમે આએ મારી માગણી તરછોડી કહાડશે તો રખડી

જશો. તમારી આગલી વાતનો મેં હંસારો કીધો તેનું તમને દુઃખ લાગું પણ તમે એટલું તો કબુલ કરશો કે તે વાત સેહેલાઈથી ભુસી નખાય એવી નથી. મારી ધણીયાણી જેલમાં જઈ આવી એમ વાત——”

“સખર—હું તમારી ધણીયાણી નથી અને થવા માગતી-ખી નથી. જરા ધ્યાનથી સાંભળો—જો મારી જીંદગીના કો-ઈપણ કામથી હું શરમાતી હોઉં તો તે એજ કે તમારી ધણીઆણીનું નામ ધારણ કરીને હું આહીં આવી. તમે એ બનાવ તરફ તીરસકારથી જુઓછ પણ તે કરતાં વધારે તીરસકારથી હું પોતે તે સફા તરફ જોઉંછ. હું મારો બચાવ કરવા માગતી નથી. હું ધણી કબસ આવી ગઈ હતી અને ખુનપર ચઢી હતી. તમારાં મરણની ખબર સાંભળીને શેહેતાને મને ઘેરી અને—

“પણ હું તે બધું જાણુંછ. તમને કેવી સજ્જડ લાલચ થઈ હશે તે હું સમજી શકુંછ અને તમને માફ કરુંછ. તમે એક ચુક પહેલાં કીધી અને પછી પારકે આશરે જઈ પડવાને તમારી હીમત ચાલી નહીં એટલે આંખે ખીજી લાલચમાં ફસ્યાં. પણ હવે જે બની તે બની એ વાતની કોઈને ખબર નથી એટલે હવે સુતેલો સાપ નકામો છેડ-વામાં લાભ શો? ચાલ હવે માફી, બધી વાત છોડી દે. તું કહે તે દહાડેથી તુને મારી કાયદાસરની મોહોરદાર કરવાને હું રાજી છું.”

“કબુ નહી—જે ધણી કબુલ કરશે કે તે મને પોતાની જીંદગી કરતાંખી વધુ ચાહેછ તેજ મારો ધણી! થશે. જે

ધણી મારે! યુનાહ જાણવા છતાં મને ખીજી હજારો ખાનુ-
ઓમાંથી છાતીએ ધરી રાખશે તેજ મારે! ધણી થશે—
ખીજો નહીં.”

“હા પણ હું એક વખત કહી ચુકો કેની કે હું તારી
ઉપર કુરખાન છેઉં.”

“તે ખરું પણ વળી તે મોહોખતને તમે કમખખ
મોહોખતનું નામ આપ્યુંછ. તમે મારી ઈજત કરતાં તમારાં
કુટુંબના નામને વધારે ગણોછ. મારે એ સરત કબુલ નથી.”

“ઓહો—તમારાં માથાંમાં ધણી રાઘ છે?”

“હા છે. મારી પાસે ખીજું શું છે? મારી ખાલેસ
મોહોખત સીવાય હું મારા પતીને ખીજું શું આપી શક-
વાની છેઉં? એટલા માટે જે કોઈ મારે હાથ ધરે તે એક
ખેમુલું ઝવેર લેછ એમ ધારે નહીં તાંહાં વગર મારે તેને
હાથે વેચાવાની જરૂર શી છે? તમેએ જે આફર મને
કીધીછ તે માટે હું તમારી ઉપકારી છેઉં. તમે મારી ગઘ-
યુજરી વીસરી જવા માંગોછ ને મારી ઉપર મેહેરખાની
કરી મને તમારી ધણીઆણી ખનાવવા માંગોછ પણ તે
માંગણી હું મોટા ઉપકાર સાથ ના પાડુંછ.”

નસલી તો થથરીજ ગયો.

“હું ધારતો હતો કે મારી માગણી સાંભળી તમે ગજ
ગજ કુદશો. અત્યાર સુધી હું એમજ મલકાતો હતો કે
તમે મારા ઉપર ધણાં રાજી છેઓ.”

“એમ કે? શું તમારી લાયકી? યા ખોદા! મરદ જાતમાંની કેટલી ગુમાની છે?”

“માકી—તું મને છેક સતાવેછ તે વાજખી નથી. હું જરે તારી સાથ મન મુકીને વાત કરુંછ ત્યારે તું મારા ઠઠા મશકરી કરેછ. આજ, હવે—

પણ કાંઈખી વધુ સાંભળયા વગર માકી ત્યાંથી અચબુચ નીકળી ચાલી. નસલી તો હવે માકી ઉપર પેલો દેવાનો જોવા થઈ ગયો હતો. તેણે પેહેલાં તો મગફરીથી અને ભપકાથી કામ લેવા માંડ્યું હતું પણ આખરે મોહાબતની કમાન છુટી તે રોકી શકાઈ નહી. તે માકીની પછવાડે જઈ તેણીને આજુબુજ કરવાના વીચારમાં હતો એવામાં એક નોકરે આવીને એક ચીઠી તેના હાથમાં મુકી.

પ્રકરણ—૧૬.

“પ્યારા નસલી—આ ચીથી વાંચતાને વાર જલંદી આવજે. અમારી ઉપર મોટી આફત આવી પડીછ ને તારી મદદ ને સલાહની જરૂર છે.

લાંઠ ધનજીલાઈ.”

ચીઠી વાંચતાને વાર નસલી ખહાર પડ્યો. હજુતો ગલી વટાવેછ એવામાં સામેથી પેલોજ ખરઝોરને સતાવનાર ખારસી મલ્યો.

“શેઠ કાંહાં જાઓ—ખરઝોરજીને બંગલે કે?”

“હા—ભાઈ મને જરા ઉતાવળનું કામ છે—કંઈ કહેવુંછ?”

“જાઓ—બા—જાઓ—બરજોરને તાંહાં તો મગદેસનના ઢોલ વાગેછ. મેં હમણાંજ સાંભળ્યું કે તેણે તો એર પી-ધુંછ ને ઘડી પળ છે. એ તો કરને જો અહીંનું અહીંજ છે! પણ હું એમ કહેવા માંગતો તો કે એના સસરાને ને બૈરીને કહેજો કે હવે મારેથી ખીવાનું કાંઈ કારણ નથી. તમારાં ઘણીઆણી શીરીનબાઈએ મને આએ કામ સોંપ્યુંતું તે મેં બજાવ્યું, હું જાણુંછ કે બચારી શીરીનબાઈનો એમાં કાંઈ વાંક નહીં હતો અને તે લીધે આએ બરજોર ઉપર મને ઘણી ચીઢ લાગતી હતી તેથી મેં આએ કામ કીધું.”

“પણ એ તમે શું બોલોછ, કામ શું ને વાત શું?”

“શું તમે જાણતા નહીં?—તારે જાઓ—તમારાં ઘણી-આણીને પુછા—સાહેબ મેહેરબાન.”

નસલી અકળાયલો ગભરાયલો ધનજીભાઈની મદદે આવી પહોંચ્યો. ધનજીભાઈ તેની વાત જોતા ઝોટલા ઉપરજ ઉભેલા હતા.

“ઓ નસલી, તું આયો કે—આએ શું આપ્ત, હવે કેમ કઈ.”

“પણ શું છે શું. તમે આટલા બધા અકરાયલા કેમ? જરા ધીરજ રાખો.”

“અરે યાર બોલ ના, માઈ માત થઈ જાયછ. મારો જમાઈ બરજોર—હવે સમજ પડેછ કે તેને તારી બૈરી સાથ

કાંઈ અસહની પંચાત હોયે. એટલું સમજ પડેછ કે બર-
એરે એને અગાઉ ઘણી હીનપસ્તીમાં નાખેલી અને તેનું
વેર લેવા શીરીને કાંઈ સખત ધાર ધડયો. પણ એમાં મારો
વાંક છે. મેં બચારા બરએરને લલચાવ્યો. હજીખી જો
કાંઈ બની શકવું હોય તો હું આપાડા કરાઉં પણ—

“અરે ધનજીભાઈ બા—એ તમે શું બકવા કરી રહ-
યાછ. હું તો એક બોલ સમજતો નથી. બરએર શું ને
શીરીન શું. એ બધું શું છે?”

નસલી વીચારમાં પડ્યો કે આ નાપાક દુકતીએ વરી શું
નવું રમખાણ જગાડયુંછ. એક બે એબની તોજેશ હજી
કરી નથી તેટલાં આએ વળી ત્રીજી. બરએર સાથ શીરી-
નને સંબંધ કઈ તરેહનો હોય.

તેની ગુચવણુ જોઈ ધનજીભાઈ બોલ્યા “દોસ્ત નસલી,
મને પેહેલેથીજ કહી દેવું જોઈયે કે એમાં બચારી શીરી-
નનો જરાખી વાંક નથી. બધો વાંક બરએરનો છે. એણે
એવી લુછાઈ કીતીછ કે કોઈ ફરેસતોખી નહી સાંખે.
ઉલટું શીરીનને સારું મારો જીવ બજોછ.”

“તોબાહ! તોબાહ! આએ તમારી ખીનફોકટની ટકટકથી
હું તો બેઝાર થઈ ગયો—એ વાતજ હું જાણતો નથી.”

“ઓ, તેમ છે કે? લે તારે આએ વાંચ.”

આમ બોલી ધનજીભાઈએ બરએરે પોતાને હાથે લખી
કહાડેલું એક કાગલ નસલીના હાથમાં મુક્યું.

નસલી જેમ તે વાંચતો ગયો તેમ તેના ડાળા તસતસ થવા લાગ્યા. આ કાગલમાં બરએરે સઘળા ગુનાહનો એક-રાર કીધો હતો. કેમ તેણે પોતે ચોરી કીધી હતી, અને કેમ માકીને સમજાવી પટ્ટાવીને ફસાવી હતી તે સઘળું આ કાગલમાં વીસતારીને લખેલું હતું. પાછળથી બરએર, આ લાચાર છોકરીને દગો દધને ફરી ગયો હતો તે પહેલીજવાર આ કાગલથી નસલીએ જાણ્યું અને તેમાં બરએરે લખ્યું હતું કે એર પીને પોતાની કંગાળ જીંદગીનો અંત આણવાનો તેણે ઠરાવ કીધો હતો.

નસલીએ ડાળા કકડાવી પુછ્યું “એ બદમાશ કાંહાં છે?”

“ખોદા માલમ. બે કલાક થયા અહીંથી ગીઆંછ ને સાથે પોતાની પીસતોલખી લઈ ગીઆંછ.”

“હું—મારી ધણીયાણીનો જીવ લેવાની એ ચંડાળે તજવીજ કરી તારે હું કમનસીબે હાજર હતો.”

“તોખાહ ! તે ખીચારીને કંઈ ઇજા થઈ છે કે?”

“નહીં—ખોદાના શોકરાના કરો કે હજારો ગુનાહ પછી ખુનનો ગુનાહ તેને માથે ચોંટ્યો નથી.”

“જો, નસલી આપરે કંઈખી ગોઠવણ કરીને સમજીતી કરાવીશું, પણ એ છેજ કાંહાં ? ચાલની આપરે એને કેથેથીખી શોધી કહાડયે.”

“શું કરવા ?” નસલીએ ખબરીને ઉતર આપ્યો. “એવા મુજી માટીડા મુએલાજ સારા. મારી સલાહ માનો તો એને

પોતાને ગમે તેમ કરવા દેઓ. આપરે વચમાં પડવાનું કાંઈ કારણ નથી.”

“નહીં—નહીં—એની તો મને પરવા નથી પણ મારી છોકરીનું શું થશે?” ધનજીભાઈ બળાપો કરવા લાગ્યા.

“છોકરી એક વંચત રડીને રહેશે પણ આવા સાપને ઘેરમાં સપોવ્યોછ તો કોઈ દહાડે તમારંબી લોહી પીશે.”

આ પ્રમાણે બોલતાં નસલી ઘણો છેડાયલો દીસતો હતો. કારણકે તેનાં મનમાંથી આ વાર તરેહવાર વીચાર પસાર થઈ જતા હતા. આહ! આંખે ચંડાળે તારે માકીની ખાનેખારાખી કીધી. ખીચારી કેવી બલી કે ચીનમા નસલીએ મોહોડે ચહડીને તેણીનું અપમાન કીધું; સગાઈનો ગાંઠ તોડી નાખ્યો તોખી તે એક હરફ બોલી નહીં! શાખાશ! ને તેનો બદલો આંખે નાપાક પારસીએ કેવી રીતે વાળ્યો તે જ્યારે બરઝોરનાં કાગલથી નસલીએ જાણ્યું ત્યારે તેનો પીત્તો ઉછળી આવ્યો. છેલ્લા કલાકમાં માકીએ તેની આફર કેવી મગફરી સાથ ના પાડી હતી તેની હવે નસલીને સમજ પડી.

આખરે ધનજીભાઈ બોલ્યા. “નસલી, દીકરા—મારાં સંકટની વંચત તુંખી મારી સાથે એમ કરેછ? હું જાણુંછ કે બરઝોરનો વાંક ઘણો છે અને એણે તારી ઘણીઆણી સાથ અગાઉ ઘણી બેમરવત ચાલ ચલાવીછ પણ મારે ખાતર તારે નાખતી કરવી જોઈયે ને મને મદદ કરવી જોઈયે.”

“ ધનજીભાઈ શેઠ, હું દલગીર છેઉં કે આવેા યુનાહ આટલો સેહેલાઈથી બુલી જાઉં એવો હું શરેસતો નથી. હું એને શેઠી કહાડવામાં તમને મદદ કરીશ અને જો એ જીવતો હશે તો મારા હોરસ વીહીપથી હું એના બરડાની ચામડી ફાડી નાખીશ.”

ધનજીભાઈ આ બેઅદબીનો ગુસ્સાથી જવાબ આપવા જાય છે એવામાં નાજાં દાખલ થઈ.

પ્રકરણ—૧૭. અને છેલ્લું.

કીસ્સો તમામ.

નાજાં દાખલ થઈ ચારે તેણીનો ચેહરો નરો ચાદર જેવો ઉજળો સપ મારી ગયો હતો, તેણીના ડોળા ધાસ્તીને મારે તગર તગર નીકળી આવ્યા હતા. તે પોતાના પીતા આગળ હાથ જોડીને ધુજતી આવી ઉભી.

“ બાવાજી, શું છે—શું છે—જરા મને કહેાની—બરજોર કાંહાં છે ?”

“ દીકરી જરા ધીરી પડ. તેં પોતે કંઈ સાંભળ્યું છે કે ? ગભરા ના—હવે કેમ કરે—એને કેમ કહેડું—ઓ નસલી, તું કંઈજ બોલતો નહીં ?”

પણ નસલી તો એવો લાકડાં જેવો થઈને ઉભો હતો કે જરા પાપણખી હીલે નહીં. આખરે ધનજીભાઈ પોતાની

બેટીનો ગભરાટ ખમી નહોં શક્યા ઐટલે તેણીને પોતાની છાતીસે દાખીને પટાવવા લાગ્યા.

“બાવાજી, ઐા હું મુઘ, હું કાર મરી ગેઈ. બરએરે ઐક પરાયા ઘાટી પાસે હમણાજ મને ઐક ચીઠી મોકલીછ તેમાં પેલી શીરીન વહાડીયા બાબદની પોતાની બધી હકીકત લખીછ ને પોતાનો ગુનાહ કબુલ કીધોછ. ઐા હવે શું કરું. મારો બરએર કાંઠાં છે. મને ઐની આગળ લઈ જાઓ, નહોં તો વખતે ઐ પોતાના જીવ પર કરશે તો પછી જીવશ જગશ તાંઠાં સુધી મને બોલવાનું રહી જશે ને મારા સુતા જેવા કપડાં લતાં. ને જરીઆન બધું ધુળ ખાતું પડશે.”

“છટ છોકરી, તું વખત બે વખત ઐમ શું બોલેછ. આપરે ઐ કાંઠાં છે તે શોધી કહાડવાની તજવીજમાંજ છઈએ તે તું જોતી નહોં ? ખોદા કરશે તો બધું સાફ થશે. તું જરા હીમત રાખ. તારે ઐમ ગભરાટ કરવાને બદલે અમને શોધવામાં મદદ કરવી જોઈયે.”

આ પ્રમાણે પોતાની બેટીને પટાવીને ધનજીભાઈએ નોકરને બોલાવ્યો.

“જતો મારાર, જઈને અબર કહાડ કે તારા શેઠ બરએર કાંઠાં છે—

“હાયબ, તેનાના તો—

“ચુપ રહે—જે પાસે વહાડયાના બંગલામાં છે, નહોં તો વખતે સૌરાષ્ટ્ર મામલતદારને ત્યાં હોશે. દોડ વહેલો.”

“અરે પણ દોરવાનું કાંઈ કામ નથી. તેનાનાતો કેવા-
રના આવીને પોતાના ઓરડામાં ગયેલા” મોરારે અપ્પર
આવી.

“શું? બરોડર પાછો આયો? ને પોતાના ઓરડામાં
છે? મોરાર, કાંઈ બુલતો નહી કરતો?”

“અરે નારે. છાયાબ, મેં મારી નજરે નજર જોયલા
અરધો કલાક થીઓ આયવા ને પોતાના ઓરડામાંજ છે.
હું હાલમાં છાઈ છુઈ કરતોથો ને તાંહાંથી ખીછયોજ નથી.”

“એમ છે કે? આલો શોકરાના, પાછો આયો એટલે
હવે વાદળ ઉડી ગીયું. આલો આપરે બધાં જન એના
ઓરડામાં જમ્યે ને એને પટાવી સમજવીને બાહાર લા-
વીયે. એ તો માણસ છે. હોય. કોઈ વખત ચુકામી થાય.
તેમાં એટલું ગભરાઈ જવાનું શાનું?”

આ મુજબ જીવને સધીયારો દધને અને પોતાની બેટી-
ની ફકર દુર કરીને ધનજીભાઈ, નાજાં અને નસલી માળ-
પર બરોડરના ઓરડાગમ ગયાં.

માકીના આંગ ઉપર પીસતોલ છોડવા પછી અને માકી
ભોંય ઉપર પડી જવાથી તેને મુએલી સમજવા પછી બર-
ોડર લાંથી નાઠો તે સોલજર્સ ગારડનમાં ભરાયો. આ વાર
લાં કોઈ હુતું નહી એટલે તેણે વીચાર કીધો કે ખીજી
ગોળી પોતાના માથાંમાંજ મારીને પોતાનો અંત આણુવો.
પણ જ્યારે અણીપર ધીક વાત આવી ત્યારે આ હીચકારાની
હીમ્મત ચાલી નહી. જે હીચકારા મદ પોતાનું નજીસ અંગ

અચાવવા ખાતર એક નાજીક છોકરીને ખુવાર કરવાને ખીધો નહી, જે મુજી પોતાનું જાડું વેર લેવા આ છોકરીનો જન લેવાને ડર્યો નહી તે બાયલાની પેઠે પોતાની વારી આવી ત્યારે હટી ગયો.

ગભરાયલો અકળાયલો તે પાછો પોતાને ઘર આવ્યો અને કોઠને મળવા બિટવા વગર પોતાના ઝોરડામાં બરાયો.

આવતાંને વાર અખર કહાડી તો જણાયું કે ધનજીભાઈ તેમજ નાજી ઘેરમાં હતાં અને બંગલામાં કાંઈ ગરબડ ચાલી રહી હતી. તોખાહ તોખાહ, ખરજોરે લખેલાં છલ્લાં કાગલો ત્યારે તે લોકને પહોંચેલાં હોવાં જોઈએ અને તે લોક બધું જાણતાં હોવાં જોઈએ. હવે પાછું બાહારખી કેમ જવાય—હવે તો મરવા સીવાય ખીજે ઉપાય નહીં.

ખરજોરને ઠંડી ચહડી આવી. તે ઉઠ્યો અને અડધી દીવાની હાલતમાં પોતાના ઝોરડાનું ખારણું બંધ કીધું અને પોતાની કપાટમાંથી એક છુપાવેલી શીશી કહાડી. આ શીશીમાં કાતેલ ઝેર હતું. તેણે શીશી હલાવી જોઈ, સુંઘી જોઈ, પણ માહોડા આગળ લઈ જવાની હિમત ચાલી નહીં. તેણે વીચાર કીધો કે જરા થોભવામાં કંઈ ગયું નહીં. આંખે ઠંડી ચહડી આવીજ તે જરા નરમ પડે ને પછી વાત.

“અફસોસ! મારો કેવો જીવ જાયજ, પણ હવે ખીજે ઉપાય શું? નાજી હવે બધી મારી નામરદ હિમકારી ચાલથી વાકેજ થઈ હોશે. એટલે હવે હું એ બધાંને માહોડું કેમ દેખાડું. એ તો થઈ ચુકું.”

તેણે શીશી ઉંઘાડીને માહોડાં આગળ ધરી. પણ નહીં—તેના હાથ પાછા અચકી ગયા,

“નહીં—નહીં—મારી હીમત ચાલતી નથી—જરા થોભ—ઝેટલી બધી ઉતાવળ થું છે.”

તેનાં નીદાર ઉપર પરસેવાનાં ટીપાં છુટી આવ્યાં. તે ઉભો હતો પણ ખીકને મારે તેનાં ગુઠણ અકેકસે અકડતાં હતાં. તેણે બ્રાંડી પીધો હતો તોખી તેના દાંત જાણે ડંડીથી કકડતા હતા. તેણે કબાટ ઉંઘાડીને ખીજે કાચો બ્રાંડી પીધો. ડંડી નરમ પડી પણ શીશીને જોતાંજ પાછાં લખલખાં અવવા માડ્યાં.

આવી આધાધુધી હાલતમાં તે ઉભો હતો એવામાં દાદર ઉપર કોઈના ઝડપથી ચહુડવાના સાદ સંભળાયા અને તુરતજ ધનજીભાઈનો અને નાજનો અવાજ આવ્યો.

આહ! અણીપર વીક આવી ચહુડી. બરઝોર અકળાઈ ગયો અને ધુજતે હાથે શીશી હાથમાં ધરી—“બારણું ઠોકાયું.”

“બરઝોર—બરઝોર—બારણું ઉંઘાડો.”

બરઝોરે એકવાર શીશી ગમ નજર કરી. બારણા સુધી જવાનીખી તેની તાકાત ચાલી નહી, આખરે બહાર ઉભેલાંએએ બારણાં ખખડાવ્યાં અને જબરદસ્તીથી કળી ભાંજવાની તદખીર ચાલી. બારણું હીલવા લાગું અને એક પળમાં ઉંઘડી જશે એવું જોઈ આંખ વીચીને બરઝોર દીવાના પછાની હાલતમાં એક ઘેરાયલા ઉંદરની પેઠે લાચાર થઈને શીશી પા ગયો.

આ પળેજ યડાક દેતું બારણું ઉંઘડી ગયું અને સઘ-
જાએ માંહે દોડી આવ્યા. બરઝોરે ખાલી શીશી પોતાના
ખીસામાં સંતાડી દીધી હતી. નાનું આવીને બરઝોરને
વળગી પડી.

“બરઝોર—મારા બાલા ધણી—મારે ખાતર તું જીવતો
રહે—મારે માથે તું સલામત રહે. તારા વગર હું શું કરશ.”
બરઝોરને ઝેરની કેફ અહડવા લાગી હતી. પણ હજુ તે
હુશયાર હતો.

“નાનું મારું કાગલ તુને મળયું કેની ?”

“હા ખ્યારા, મને મળયું. હું બધું જાણું છું. પણ તેતું
શું થયું. એટલું બધું તે શું છે કે તે સારું માણસ પો-
તાનો કાજગરો જીવ આપે. બરઝોર મારા સમ, હવે તું
તારા જીવ સાથ ચેડી કહાડશે નહીં એવા સમ આ. જો
હું તારે પગે લાયું.”

“પણ હું જીવીને શું કરું. મારું કાળું મોહોડું બધાને
કેમ દેખાડું. હું તો મુંજી છેઉંજ પણ સાથે તુને મારી
લયાનતમાં કાંય ધસડું ?”

“નહી—નહી—ડીયર” પોતાની છાતી ઉપર બરઝોરનું
માથું પકડી રાખીને નાનું બોલી “હવે બધું ભુલાઈ
ગયું. જે ઓરતની સાથ તું દગો રમ્યો તેખી તુને મારું
કરેછ. હવે કોઈ બોલવાનુંખી નથી ને જાણવાનુંખી નથી.
બધાંનું વેર વળી ગયું એટલે હવે મને નાહકનો માર શું
કરવા મારેછ.”

આ ઠેકાણે ધનજીભાઈ વચ્ચે પડ્યા. “બેટા, ખરઝોર, હવે જે બની તે બની. મેં તુંને પહેલાં લલચાવ્યો તેથી થોડો વાંક મારોખી છે. પણ સખર—ખરઝોર—ખરઝોર—પાણી લાવ—સુંઘવાની શીશી લાવ.”

“ઝો—ઝો—ઝો” કરી નાજાંઝે ચીસ પાડી કારણ કે ખરઝોરના ડોળા આસમાન પર ચઢી ગયા હતા અને તે પોતાના કરતુકનો જવાબ દેવાને પોતાના કીરતારની હજીરમાં જઈ પહોંચ્યો હતો.

નસલી વહાડયા ત્યાંથી મુગો મુગો પણ ઉતાવળે પોતાને ખંગલે દોડ્યો. તેની છાતી અનેક લાગણીઓથી ઉશકેરાતી હતી. દીવાનખાનામાં જતાં વાર તેણે નોકરને હુકમ કાઢી કે શીશીનખાઈને બોલાવે.

નસલી વીચાર કરવા લાગો કે “મેં ઝિને છડેચોક અપમાન કર્યુંછ ઝિટલે ઝિ આવશે કે?”

પણ માફી ગુપચુપ આત્રી અને નસલીની સામે દુરથી ઉભી રહી

“જી તમે મને બોલાવી?”

“માફી, હું હમણાજ ખરઝોરના ખંગલામાંથી આયોછ. ઝિ કંગાળ શખ્સે પોતાનો બધો ગુનાહ કમુલ કર્યોછ અને ઝિના સસરાઝિ અને બૈશીઝિ ઝિને માફી બક્ષીછ. હું આશા રાખુંછ કે તુંખી હવે ઝિને માફ કરશે?”

“જી, હું ઝિને જતો મેલુંછ પણ માફ કરી શકતા નથી. હું જો સુખી હોતો તો કદાચ મારો જીવ ઝિને માફ કરવા

લલચાતે પણ ઐણે મને ઐવું નુકશાન કરયુંછ કે તેનો કારી ધા છેકના છેડા સુધી રહેશે. મેં ઐને શીક્ષા કરવાનું કરયું પણ આખરે કંટાળીને તે છોડી દીધું. શા કારણથી હું પુને આવીને આઐ ઘેરમાં રહેવાને ફસાઈ તે કદાચ હવે તમે સમજી શકશો.”

“હા, હવે હું બધું સમજ્યો. માફી માફી. આજે તું પહેલવહેલું ભેદ ખોલીને ખોલી. આઐ ખુલાસો તે અગાઉ થીજ કાંય નહીં કીધો કે હું અંધારામાં ગોતાં નહીં ખાતે?”

“તેમાં મારો કસુર નથી. હાંગકાંગમાંખી તમે બહારથી સાંભળીને આવ્યા અને મને ખોલાસો કરવાનો આનસખી આપ્યો નહી. બસ મને અપમાન કરીને કાહાર કાહારમાં પડ્યા ઐટલે હું બાઈ માણસ શું તમારે પગે લાગું?”

“ખરી વાત છે. હું મારી મુરખાઈ કમુલ કરુંછ. હું તારી પાસે માફી માંગવાનીખી હીમત કરતો નથી—પણ—પણ—માફી, મેં તારા ઉપર જે અપમાનના વરસાદ વરસાવ્યા છે તેમાંથી કેમ છુટું.”

“નશરવાનજી, મેં પોતે તમારાં નામ સાથ કેટલીક ન છાજતી અને અણઘટતી છુટ લીધી છે. ઐટલે આપરે અરસપરસ ઐક ખીજની ભુલ દરયુજર કરવી જોઈયે ને સમજુતીથી છુટાં પડવું જોઈયે.”

“છુટાં પડવું! તારે તું શું જવા માંગેછ?”

“અલબત્ત—હું કાલે સવારના રૂખશદ લેવશ ચાલો—સાહેબજી.”

આમ બોલી માફી તાંહાંથી ચાલી ગઇ. નસલી પસતા-વામાં ગરકાવ થયેલાં ત્યાં બેસી રહ્યો. તે આખી રાત જાગ્યા કર્યો અને સવારના પોહોરમાં ઉઠતાં વાર માણસ કહેવા આવ્યું કે તેના માતાજી તેને મળવા માંગતાં હતાં.

“દીકરા કેમ, આજે રાતના તું બરાબર પોઢ્યો નથી. હુંખી આખી રાત તખ્ત તખલ કરવા કરીને કલાકે કલાક જાણ્યા. નસલી, શીરીને બધી વાત મારી આગળ કહી દીધીછ અને આખી રાત સાથે હતાં. ગરીબ બચારી નીરાઆધાર છોકરી. મારી આગળ ખરી વાત કહેતાં ઝારઝાર રડી. ખરું કહું તો એને કપડો આપવા કરતાં એની દયા ખાવી જોઇયે. આટલી સરખી છોકરી પર કેટલો જીલમ. નસલી મને લાગેછ કે તારે હવે દરજુજર કરવું જોઇયે.”

“માયજી—હું દરજુજર કરું કે સામું એની પાસે માફ—

“દીકરા, તારી ઘણીઆણી થઇને એ અહીં આવીને રહી એમાં એનો માટો કસુર છે. એ ખરી વાત. પણ જો વીચાર કર. એ કેવી કબસ આવી ગઇતી. વરી તેં એના નામ સાથે મને કાગલ લખેલું એટલે ચોકડું એવું બંધ બેસી ગયું કે એનાથી લાલચ થોભાઈ નહી—પણ તેમ એના ઉપર જે જક્ષ પડીછ તેનોખી આપણે વીચાર કરવો જોઇયે.”

“માયજી—બસ કરો—બસ—બસ—એના ઉપર થયેલા ગેરમનસાફતી વાત ના—કરો—તેના વીચારથીજ માફ માથું ધુમેછ. જ્યારથી મેં બધી ખરી વાત જાણીછ ત્યારથી મારે

જીવ બેતાપ છે અને એ મને એવી વહાલી થઈ પડીછ કે એ જવાની વાત કરેછ તારે મારે જીવ ઉડી જાયછ.”

“પણ તારે તું દીલ ખોલીને એને બધી વાત કેહતી?

“કહી, ને એ મને તુછકારીને ચાલી ગઈ.”

“નહી—નસલી—તું જુલ્યો. જા, ખરી વાત કેહું? માફી તો તારી ઉપર જીવ આપેછ—જા—જો તેને મેં વાડીમાં મોકલીછ તાંહાં જઈને ફરીથી પુછી જો. ને પછી મારી દીકરીને મારી પાસે લઈ આવ.”

નસલી વહાડયા દોડ્યો. માફી ત્યાં ગળે હાથ ટેકવીને ગમગીન બેઠી હતી.

“માફી”!

“તમે તમારાં માએજીને મળ્યા?”

“માફી, તેવજી મને બધી વાત કહીછ. મારે ખાતર નહી તો તેવજીને ખાતર તું અહી નહી રહે? મારે યુનાહ માફ કર. મને સંઘળી વાતની ખબર નહી. નહી તો હું તારા પગપર માથુ મેલતે. હું તુને નયળી અને યુનાહવાળી સમજતો હતો પણ તું તો શરેસતો નીકળી—માફી હું તારા પગ આગળ પડુંછ—

“ઉઠો નસલી—હું તમારી ફરમાખરદાર છું. મારાં મનથી હું તમારી ઉપર મગન ઉતી પણ તમારી ઓશીઆળી ધણીઆળી થવાને નારાજ બિતી. મારી કસુર માફ કરો અને

મારી નીમકહલાલ નોકરી અને ખાલેસ પ્યારથી તમને હું જીંદગીના છેડા સુધી બદલો વાળી આપશ.”

“ઝો મારા જન” આમ બોલી નસલી તેને બેઠી પડયો અને ખુશાલીને મારે તેઝોઝે પોતાના આસું ઝેક ખીજ સાથ ભેળયાં. જરા વારે જીવ હેઠો પડયો ઝેટલે તેઝો અકેકની પાંખડી વળગીને માળપર ગયાં અને માતાજીની આગળ યુઠણ પર પડી તેવણથી દોઝા ચાલી.—

“જીવતાં રહે—મારાં બચ્ચાંઝો—તમારા મનમાં ચીત-માં જે સુખની આરજી રાખતાં હો તે પરવરદેગાર તમને આજના નવાં વરસના મુબારક રોજે બખશો.”

સબસે બડી ચુપ!

પ્રકરણ—૧.

નામ ત્યારે જીભ! આંગળી નેવડી નાની પણ આ નાના ગોશના કકડામાં ફેટલાં પરાક્રમ સમાયલાં છે. જીભના એક ઝટકાથી કચ્છકાઈના ડોકાં છટકાઈ ગયાં છે. એ વળવળતી મલુકલીના પાંચ મીનીટના હાલવાથી કાંઈ હજારો ધર ભાગ્યાં હશે. અને લખો કાંઈ સંધાયા હશે. જીભ—જીભ—પરમેશ્વરે તને માણસના માહોમાં મુકી છે તે બલાંને કાળે કે ભુંડાંને કાળે તે કહેવાનું કામ કથાકરનું નથી. પણ હું એટલું તો જાણું છું કે જીવ ઉસકેરાયલો હોય, માથું તણ-કેલું હોય, ત્યારે આ નાનકડા શેહેતાનને દાંત વચ્ચે ધડી બર પકડી રાખવાથી ઘણીવાર “શેહેતાન ડાબો” થાય છે.

જીભ હલાવ્યાથી પાપ થાય છે એ ખરું પણ કોઈવાર જીભ બંધ રાખ્યાથી કેવી માહોકાણ વળે છે તેનો કંઈક ચીતાર આપવાની મક્કસદથી આ નીચલી કથા શરૂ કરું છું અને આશા રાખું છું કે તમારી વાંચવાની મહેનત ફોકટ જશે નહીં.

પીકાંનો મોહોલો તો તમે જોયો હતો. કોટેકોટના ઉજરડા ચોગાનની પછવાડેનીજ ગલીમાં આ પીકાંના મોહોલાનું નખસતાન છે. બહાર મેદાનની મોટી ધમારતો અને ટ્રામની ધામધુમ અને પછવાડેની ગલીમાં મરઘાંનું ચરક અને બાજી તરકારીની સખડતી છાલના ઢગ. મુંબઈની સુંદર નગરીના એવાજ ઢંગ છે. માહેથી કીડા ને બાહેર તમારા.

પીકાંના મોહોલામાં એક કંગાલ ઘરની બારીએ આલાંમાંએ વીચારમાં ઉભી હતી. સાંજના છ વાગ્યા હતા તોયે એ કંગાળ મોહોલામાં એટલું અંધારું પડી ગયું હતું કે જાણે રાતના ૯ વાગ્યા હોય. ગરીબ બચારી આલાં વજીરદાર? સવારથી ખડેપુટ સીવીને પાંચ કાક તૈયાર કર્યા હતા અને દરજી ક્યારે આવશે તેવા આપીને કામ લઈ જાય તેની રાહ જોતી હતી.

આલાંએ ચુલા ઉપર ચાની કીટલી ચઢાવી હતી અને પાણીને કકડો આવે તેની વાટ જોતાં તેની આંખમાં પાણી આવી ગયાં અને તે જુઠ્ઠીને નીસાસો આવ્યો એવામાં ધરધર કરતું કોઈ માળપર ચઢી આવ્યું.

“આલાં, એકલીજ છે કે? મને જરા ઉતાવળ છે.”

“એકલી નહીં તો બીજું કોણ હોય? કાલીને આવતાં તો હજુર ઘણો વાર છે. રતાં, અંદર આવની, આજે એકલી બધી દોરાદોરી શાની છે?”

નં. દાવર—ઉમર વરસ ઓગણીસ, અંગે બરેલી, રંગ ગારી, સ્વભાવે હસમુખી, ઓરડામાં દાખલ થયું.

“કાંય આજાં શું છે? મને તારી ઘણી દયા આવેછ ને હું કાલી આવે તાંહાં સુધી તારી આગળ બેસતે પણ શું કરું, મોટલાંબાઈ આસપોટલમાં એક બચારી ઘણીજ ગરીબ પારસણ બાઈ બિહીયી પડેલી છે તાંહાં નર્સ કરવા જવાનું છે. પણ મમાઈજીએ હમણાંજ કોલાબેથી મારે સાઈ ગામનું ધી ને તાજાં ઇંડાં મોકલ્યાંછ તે બધાને શું કરું, તેથી થોડું તારે સારે લાવીછ. કાલીનો ઠાંસો કેમ છે?”

આ સવાલ પૂછતી વખત રતાનું મોઢ ઉતરી ગયું. તેની સમ આલાંએ ઇંડાં અને ધી ઉંચાં મેલ્યાં અને બોલી:—

“શું કરું. બધનો ઠાંસો રોજ રોજ વધતો જાયછ. તે મારા પેટમાં ફાળ પડેછ. કાલે આખી રાત સુતા નહીં ને ઠાંઠાં કરયા કીધી તે પાસેના ઝીરડામાં પડી પડી મેં બધું સાંભળ્યું.”

“આજાં, કંઈખી કરીને તું તારા બાઈને ચાકરીપરથી ખીસાડીને બે ચાર મહીના મોકલ નહીં તો જોજે કંઈ કાંટાનું કટેશન થશે.”

“પણ ચાકરી છોડાઉ તો બાઈએ કોણને. એ બચારો રો રાત દીસ જીવ પટકીને તીસ રૂપીઆ લાવેછ ને હું સીવી સાંધીને પાંચ છ રૂપીઆ એકઠા કરુંછ ને તેમાંથી અમે બાઈ બેન જેમ તેમ દહાડો પુરો કરયેછ. આટા તોલ કીકરી જળતી જેવો મામલો છે તાંહાં વરી આસાએશ લેવા કાંહાં જઈયે. મારા બાઈને બોદાય સો વરસના આવરડા બહે. પણ હવે આસાએશ તો પેલી કુન્યામાં જઈશું તારે.”

રતાંની છાતી બરાધ આવી પણ દીલ કઠણ કરીને પોતાની જાની મીત્ર આલાંને પટાવી સટાવીને આસપીટલમાં પોતાનું નર્સિંગું કામ કરવા દોડી.

*

*

*

હવે આ વારતાના શરૂઆતની બીતરમાં થોડુંક દાખલ થવાની જરૂર છે. રતાં દાવરતાં માખાપ નહીં હતાં, પણ તેના મમાઈ લગાર સુખી હતાં. આ મમાઈ જેવણને આપણે કુવરમાસી દાખલ ઝાળખીશું તેવણ પોતાની દોત્રી રતાંને પોતાની સાથે રાખવાને પણ ખુશી હતાં, પણ રતાંને ગરીબ લોકનું નર્સિંગ કરવાનું એતક લાગ્યું હતું અને તે ખીમારોની શોધમાં ઘરેઘર તથા આસપીટલે આસપીટલ ફરતી હતી અને તેને લીધે કોટેકોટ એક નાનો કુશાદે માળ બાડે લધને જુદી રહેતી હતી. તેણીના ઘરની પછવાડેજ આલાં અને તેના ભાઈ કાલીનું ઘર પીઠાંના મોહોલામાં આવેલું હતું. વખત જતે તેઓ વચ્ચે દોસ્તી બાઝી. એકવાર આલાંનાં માએ ઘણાંજ ખીમાર પડ્યાં તેવારે બાવીસ દહાડા સુધી રતાંએ તેવણની ખડે પગે ચાકરી કરી અને ખીમાર ચુજરવા પછીથી તે આલાંને એક સગી બેન દાખલ ચાહવા લાગી. કાલી સોહામણો, રાંધ પણ દેહનો દર્દી હતો. તેના તરફ દયાની નજરે જોતાં જોતાં તેઓ વચ્ચે મોહોખત બાઝી તે એટલાં સુધી કે કાલીને વાસ્તે જો કોષ જરાખી વાંકુ બોલે તો રતાંને ચચરી આવતું હતું. રતાંને મોટે મોટે ઘર પગદંડો હતો પણ આ લાચાર બાઈ બેન

ઉપર તેનો જીવ અજળ જોવી રીતે દોડતો હતો. રતાં જોવી કુટડી છોડી માટે કંઈક સારે સારે ઠેકાણેથી માગાં આપ્યાં હતાં અને આવતાં હતાં પણ તે બધાંને ટચાક-ડીબાર ગણીને તે ગરીબ પણ સાચ્યા, દર્દી પણ લાયકી-વાળા કાલીને પોતાના મન સાથે હજાર દરજ્જે બેહેતર ગણતી હતી.

ગરીબ બાપડી આલાં. પોતાના બાધને ધણે ખરાબ હાંસો થયેલો હતો અને કોઈ વખત હાંફણનો જોર થઈ આવે ત્યારે આખી રાત બેસીને કહાડતો તે જોઈને બળી જળી જતી હતી. તેનું કામ ઓછું કરાવવા તે પોતે આખો દહાડો સીવી સાંધીને પોતાનાં નાનકડાં આંગળાં તુપી નાખતી હતી. પણ તમે જાણો છો તો ખરા કે દરજ્જા સીલાઈના શું પૈસા આપે છે! સદરા એકના દોઢીઆં બે અને ઇન્દર એકનાં દોઢીઆં ત્રણ! સીવી સીવીને કેટલું સીવે. કોઈવાર કાલી દશ બાર દહાડા સામટો. ખીમાર પડી જતો ત્યારે આખો દહાડો આલાં વહીતરું કરવા છતાં માંડમાંડ રાતના પુરું પાંધરું ખાવાનું મંજૂરું. તેમાં ઘરતું બાકું, ધોલાઈ, હળમત, ડાકટરની દવા—તોખાહ—તોખાહ—ગરીબી એક અજળ જાતનો શ્રાપ છે. કાલી એક દુખાસ-ની આશીસમાં કલાઈ હતો અને તેને સવારના તથા ધણીવાર રાતના કામે જવું પડતું હતું.

રતાં જોવી પીઠાંના મોહોલાની બાહાર પડી કે સામેથી કાલી મળ્યો. “ઓહો, રતાં, એટલી ઝડપમાં કાંઈ આલી? જરા ઉભી તો રહે.”

“કાલી તું જલદી ધેર જા ને આઝમે વરસાદથી ભીંજા-
યલાં કપડાં બદલી નાખ, એક તો તખીએતખી એવી ધરધર
જેવી ને વળી તેમાં વરસાદમાં ભીંજાયછ.”

કાલીએ આ વાત હસી કહાડવાનું ડોળ ધ્રાલ્યું પણ
તેવાર તેને ઠાંસાની એવી શુચ્છ આવી કે કંઈકિવાર તે
બોલી શક્યો નહીં.

“જા, કાલી, ધેર જા, જો વરી. તું સીક પડશે—હવે
ધેરમાંથી બહાર ના જતો.” રતાં કાળાવાલા કરીને સમજા-
વવા લાગી.

“પણ કામ કીધા વગર કંઈ ચાલે? સુસારો ખાઈએછ
કે મસાલો ખાઈએછ. રાતના આઠ વાગતે સ્ટીમર “આગ-
શટા” આવવાની સીગનલ થઈછ. એટલે બંદર પર જવા
વગર ચાલે નહીં.”

“વાર—હોથે—તારા નસીબમાં એમ દલદેસરીજ કર-
વાની હોથે તો હું શું કરથે. ચાલ, હમણા તો ધેર જા,
પેલી આલાં તારની ડોરા તાણી તાણીને તારી વાટ જોવી
બેઠીછ.”

“પણ તું કાંહાં જાયછ?”

“મોટલાંખાઈની હસ્પિટાલમાં એક ગરીબ પારસણ ખાઈ
મરવા પડીછ તેની આગળ જાઉંછ. હું સવારના પાછી
આવશ.”

“શાખાશ, મારી હિમતવાન છોકરી. ખોદાને બાર તાર
નામ કોણ જાણે કેવા સોનેરી અક્ષરમાં કોતરાવું હોથે.

ખોદા તારો નીધેખાન થાઝ્મા. તું મારા જેવા ગરીબોની કુઝ્મા લેછ તે કોઈ દહાડેખી તુને સફળ થશે.”

આ બે જણ મારમારના વરસાદમાં ઉભાં હતાં. કાલી પોતાનો ઠાંસો અને રતાં પોતાની કાળજી બુલી ગયાં અને ખરાં પ્રીતથી એકબીજાને ભીટીને છુટાં પડ્યાં. રતાં વહેલી વહેલી દોડી અને કાલી મન સાથે બોલ્યો “આહ, જીવતી રહે, મારી આંખોના નુર—જીવતી રહે.”

બાઈના માળપર ચહુડવાના પગલાં સાંભળી આલાંઝે પોતાનો ચહેરો જેમ તેમ હસમુખો કર્યો અને તેના બીનાં કપડાં કહાડવામાં મદદ લાગી. ઝડપમાં ચુલા આગળથી ગરમ સપાટ લાવીને મુકી અને આ બનાવવા માંડી. આ સાથે બે હાફખાઇલડ ઈંડાં અને થોડું તાજુ ઘી ખાંડ અને પાંઉંડ આણીને મુક્યું.

આ અસાધારણ ઉગ્મણી જોઈ કાલી બેન તરફ ટગર ટગર અન્યયખીથી જોવા લાગ્યો.

“લાઈ શું જોયછ ? હમણાજ રતાં આવી ગેઈ. એની મમાઈએ એને સારું મોકલ્યું ફોલે તેમાંથી આપરે વરે લાવી. ચાલ પેટ ભરીને જમ, પછી મારી ગમ જોજે.”

“હા, મને રસ્તામાં હમણાજ મળી. કેથે આસ્પીટલમાં જતીતી—

“બઈ, તું કહેશે ખોટી વડાઈ કરેછ પણ આઝે રતાં છે કેની તે એક માણસાઈ રૂપમાં ફરેસતો છે. કાંઈને કાંઈ

સારું કામ કરે નહીં તાંહાંસુની ઝિને ચેન પડતું નહીં. ઝિની બલાઈ જોધને હું કેટલું નવું શીખીછ.”

આ પીવા બેઠા અગાઉ કાલી પોતાના ઝોરડામાં ગયો અને કસતી કરતાં કરતાં ઝેટલો ઠાંસવા લાગો કે દરેક ઠાંસાની શુંય આલાંના પેટમાં જાણે કાંટા ભાકાતા હોય તેમ અસર કરવા લાગી.

“કાલી, આજે બે દહાડા થયા ઠાંસાનું જોર વધારે લાગેછ. ઝિમ કેમ ?”

“હા, જરા તેમ છે ખરું. હું ધારું છું કે આઝિ નાપાક ચોમાસું બલાસ થશે ને હવા જરા સુકી થશે ઝેટલે બધું રસ્તે આવી જશે.”

કાલીઝિ આ પ્રમાણે હીમ્મત આપી પણ બેનના પેટમાં જીવે ન હતો. હજી તો ચોમાસું હમણાજ શીર થયું હતું. જો વરસાદ વધુ પડ્યો અને કાલી વધારે પટકાયો તો પછી કેમ થશે ? જો નસીબમાં હોય તે ખરું. જો ચીજનો ઉપાય નહીં તેનો બળાપો કાઢેલા ફેકટ.

રતાં ઝડપમાં આસપોટલમાં આવી પુગી. દરવાજામાં દા-બલ થતાંજ ઝેક ફરંગન બહાર જતી મળી. રતાંઝિ પુછ્યું “કેમ મીસીસ સ્મીથ, પેલી પારસન બાઈ કેમ છે ?”

ફરંગને જવાબ દીધો કે પારસન બાઈ ઉપર મેહેનત કાઢેલી ફેકટ છે કારણકે તેના તો કલાક ગણાઈ ચુકા છે. કાંઈપી વધારે વાત કાઢા વગર રતાં માંહે પેઠી. ઝેક સ્વચ્છ અલાહેદા ઝોરડામાં દરદીને સુવાડેલી હતી. અને આધેથી

એક પુરસી ઉપર એક નાનો ચાર વરસનો છોકરો. મુગો મુગો દધાઇને બેસી રહ્યો હતો. શું આ છોકરાના રૂપનું વર્ણન કરું. જો તે ઇચ્છે ૪૫ડાંમાં હતે તો કોઇ તેને પારસી બચ્ચાં તરીકે ઓળખેખી નહીં. તે ચક્રીત થઇને રતાંને જોવા લાગ્યો તે વાર જાણે તેનો ચહેરો ઓળખાણમાં આવતો. થાય એમ રતાંને લાગ્યું. છોકરાંના ગાલ પસવારીને રૂતા પેલા ખીમાર બાઈ આગળ ગઈ. તેનો ચહેરો તદ્દન સોહારાઈ ગયલો અને હાડકાં નીકળી આવેલાં હતાં પણ આંખો હીરાની પેઠે ચમકતી હતી.

“બાઈ, મને ડાકટર એલને તમારી આગળ માફલીછ. તમને બધી રીતે સગવડ થાય તેવી ગોઠવણ કરવા હું આવેલીછ. હવે તમારાં મનમાંથી ફકર કઢાડી નાખો.”

“ડાકટર એલનેને ખોદા સલામત રાખે. બચારો કેવા જાણે માણસ છે ને મારા જોવી બીખારીને સાઈખી કેવી મેહનત કરેછ. આજેજ હજારનાં હુથમાં ધાંચ રૂપિયા મુકી ગીયા કે તુંને ગમે તે ખાજે પણ ખરી મતલબ તો મને મદદ કરવાની હતી.”

કાંઈથી વધારે વાત કરવા વગર રતાંએ પોતાનું સફેદ એપ્રન કમરે બાંધ્યું અને ઓરડામાં બધું વગેજગે કરીને દીવા જેવું કરી મુક્યું, દરદીની નાડ તપાસી અને શીવર માપી જોઇને લખી લીધી અને તેણીને વખતસર દવા પાઠાને પછી પેલા એકલા પડેલા છોકરા આગળ ગઈ.

“ગાલ બાવા, આપરે હવે મમા સુતાંછ તેટલાં જરા વાત કરીયે. આવ મારા ખોરાપર બેસ—તાઈ નામ શું આ ?”

“ફતી પીરાત્તા વજીપદાર !”

રતાં ચમકી “હેં દીકરા ? મારાં એક સપ્ત છે તેવણની
આંખરખી વજીપદાર, કેવું અજાયબ જેવું.”

પણ આ વાર બુચ્યાની મા પડી પડી બધું સાંભળતી
હતી તે બોલી “મારા દીકરાનું નામ ફતી છે—ફતમ.
અમારી અટક વજીપદાર છે પણ અમારાં સગાં કોઈ નથી.
મારા વર ગુજરી ગયા તારે આગળ પાછળ કોઈ આયું
નહીં. ને આજે ચાર વરસ થયાં હું ફતી સાથે આંખ
ગામથી પેલે ગામ રજરતી ફરુંછ.”

રતાંતી આંખમાં પાણી આવી ગયાં અને સુપ બનાવવાને
બહાને બુચ્યાને હળવેથી ખુરસી ઉપર બેસાડીને ચુલી આગળ
ગઈ. જરા વારે આંખ મુછીને ખીમાર બાંધ આગળ ગઈ.

“બેન, તમારા બુચ્યાથી તમને ઘણી ધીરજ છે કેની ?”

“અરે હારે માએ, આજે ચાર વરસ થયાં મેં હજારો
દલદેસરી ભાગવી પણ એ મારી આગળ ઉતો તો મારે
મનથી જાણે આખી દુન્યા હતી. મેં એને એક ધરી મારી
આગળથી ખસારીઆ નથી ને હવે મારી આંખ વીચાઈ
જશે તારે એનું શું થશે તે વીચારથી મારી છાતી ફાટી
જાયછ. મને મરવા બાગીની ખીક નથી પણ એ મારાં
બચ્ચાંને મુકીને મરવા ગમતું નથી.” આ પ્રમાણે બોલી
આ દુખી માતા રડવા લાગી.

અચ્ચુચ રતાંતા માથાંમાં કાંઈ નવું વાઈ આવી ગયું.
શું આ માબાપ વગરનું હીરા જેવું બચ્ચું રખડતું થાય.

શું આ જરથોસ્તી માખાપનું ફરજંદ પાદરીઓનાં આશ્રમ ઘરમાં પડે. લેઆનત છે એવા ખ્યાલ ઉપર.

“બેન તમારા વર તરફના નહીં તો તમારા પોતાના કોઈ સગાંવહાલાં હોયેની ?” રતાંએ પુછ્યું.

“નહીં—નહીં—કોઈ નહીં—ઓ મારા દીકરા—મારા એકપુરા રસી—જાણે એવું થાયછ કે તુને મારી સાથે લઈ જઈ—ઓ—હું મુછ.”

પોતાની માને આ પ્રમાણે કકલાટ કરતી જોઈ શેઆનો રસી ઝટ ખુરસી ઉપરથી ઉતર્યો અને પોતાની માતાને ટોટે વળગીને પટાવવા લાગ્યો.

“મમ્મા ? હુંખી તમારી યાતેજ આવથ.”

આ દયાજનક દેખાવથી ઉભરી આવેલાં પોતાના આંસુ છુપાવવા રતાં એક બાજુ યમ ગઈ. તે વીચારવા લાગી કે આ નાચાર પણ અંજાણી ઓરત અને તેનું બચ્ચું આટલાં જલદી તેની છાતીમાં સમાઈ ગયાં તેનું અદ્ભુત કારણ શું હશે. રતાંએ ઘણાંક સીક ખીછાણા આગળ ચાકરી કરી હતી, ઘણીક માતાઓને હાંમેવાએ કરતાં જોઈ હતી પણ આ વાર જોટલું તેનું દીલ બરાઈ આવ્યું હતું તેવું આગળ બનેલું તેણીને યાદ ન હતું.

રાત પડવા આવી અને રતાંએ બુઆને કપડાં બદલાવ્યાં અને ઘર જવા સાઈ તૈયાર થઈ. ખીમાર આગળ જઈને જોયછ તો તે રડતી હતી.

“બેન, એમ વખત બેવખત આંખપાણી બરવામાં શું

હાથે યવાનો છે ? ખોદા કરશે તો બધું દરદ દરે થઈ જશે ને તમારા બુઆને માથે અખખધ થઈને રહેશે.”

“અરે માય, મારો એક દાહરાનો બરસો નથી. હું તો આંજે મરવા ખુશી છેઉં પણ મારા રૂસીને એકલો રખડ-તો નાખીને જતાં મારી આંખ વીચાતી નહીં—એ મારા દીકરા તારું શું થશે ?”

“બેન તમે ભુલી જાઓછ કે સવેને પાળનાર તે દાદાર હોરમઝદ છે, એક કાડી જેવી નાચીજને તે સંભાળે તો આવા ફરેસતા જેવા છોકરાને રખડાવશે ? જુઓ કદાચ એ નીરદોશ બચ્ચાને થકીજ ખોદાએ મને તમારી આગળ માકલી હોયે. જુઓ—સાંભળો—હું કબુલાત આપું કે હું જીવું જાયું તાંહાં સુધી તમારા દીકરાને સાચવશ ને રખરવા નહીં દઉં, તો તમારા જીવને ધીરજ આવશે ?”

ખીમાર સ્ત્રી તગર તગર જોવા લાગી.

“શું ? તમે ? તમે પારકાં આવી કબુલાત આપવા તૈયાર છેઓ ? પારકાં બચ્ચાંની ઝુસરી માથે લેવા કહેાછ ? એ કંઈ બને ?”

“બને—ને ફર બને—હું મારાં ગુજરેલાં માંએ બાપની યાદ મોહોનાપર લઈને કેહુંછ કે આજથી તમારો રૂસી મારો દીકરો ! ખોદા મારો મદદગાર થશે.”

છોકરાની મા કંઈ બોલી શકી નહીં. તેણીએ રતાંના હાથ મુગે મોહોડે પોતાની આંખમાં આંપયા અને ફોરવાળીને સુધી ગઈ.

રતાં બતી ધીમી કરીને આસપાટલમાંથી બહાર પડી.

પ્રકરણ—૨.

વરસાદ જાણે પુઠે લાગ્યો હતો. એક ઘડી જાંપીને ખાચો ખાય નહીં. કોણ જાણે શા કારણથી આલાં વજીફદાર રાતના ખરાખર સુતી ન હતી અને આજે સવારના તેણીનું જરા જરા માથું દુખતું હોવાથી હાથમાં સોય દોરે પકડવાનેખી તે નારાજ હતી. ગઘ રાતના કાલી બંદર ઉપર ગયલો છેક બાર વાગતે ભીજાઈને તરબોર થઈને આવ્યો હતો અને આખી રાત સખત ઠાંસાંએ બેકરાર રહ્યો હતો. આજે વળી પાછું નોકરીપર જવાનું ને વરસાદ કહેજે માફ કામ એટલે કોણ જાણે કેવો હેરાન થશે તે વીચારથી બેનનો જીવ ઉદાસ હતો. ગમે તે હોય પણ તે બહાર જાય તે અગાઉ તેને જમાડીને તો મોકલવો જોઈએ. આલાં રાંધણીમાં ગઘ અને બરેલી છાતાંએ ખીચડી ચહુડાવી એટલામાં કાલી માંહે આવ્યો.

“બાઈ—જે તું માફ માન તો આજ બહાર ના જ. વરસાદ કેવો ધમધમ પડેછ ને તું વરી ભીનાથે તો કેમ થશે.”

“આલાં, તું એમ મને હીચકારો—

“કાવસજી વજીફદાર! કાવસજી વજીફદાર કોઈ હય!” બાઈ બેન તકરાર કરેછ એવામાં બહારથી આ પ્રમાણે કોઈએ પોકાર કર્યો.

“ભાઈ એ કોણ છે—જેતો—પોસ્ટનો સીપાઈ છે. કોણ જાણે કોણને પુછેછ.”

કાલી ખારણા આગળ ગયો તો તાર ! ઉપર સરનામું કાવસજી
જમશેદજી વજીરદાર—કોટ પીઠાનો મોહોલો—અરજંટ.

ધુજતે હાથે સીપાઈને સહી કરી આપી કાલીએ તાર
ઉપેડવા માંડ્યો કોણનો હથે—મને તાર કોણ કરે.

“અમદનગરથી—મોકલનાર હીરજીભાઈ વજીરદાર—
તાબરતોખ નીકળી પડલો—વીરજી ચુજરી ગયા છે.”

ઉજળોવાખ થઈને કાલી બેન તરફ જોવા લાગ્યો “અરર—
શું થયું—અચારા કાકાજીનો દહાડો બજેરે, એકપુરો દીકરો
હતો તેની ઉંચકાઈ ગયો—એવાણ તો કોણ જાણે કેવાં
રત પારથે.”

“ભાઈ પણ તુને તાર કરીને કાંય બોલાવેછ—તું જથે
કેતી ?”

“હાસતો—જવા વગર કાંઈ ચાલે—હું હમણાં જઈને
પાછો તાર કડંછ ને આશીસમાં જઈને થેકની રજા લઈ
આઉં. ઘણું કરીને આઠ દહાડામાં તો હું પાછો આવશ.”

“વાઈ ભાઈ, પણ તું બહાર જાય તે અગાઉ જરા બુક
મોહોડાંગમ કરીને જ. કાકાએ આજ સુધી તુંને ઝાંખીને
જોયો નહીં, કે એક ખોટું દારીઉં પુછયું નહીં ને હવે
તાર કરેછ તેની મતલબ શું ? વારેલા નહીં વરીઆ તારે
હવે હારેલા વરેછ કે શું ?”

“બેન એમ નહીં બોલીએ—તેવાણ ઉપર આપરો કથો
હક ઉતોજ નહીં. અચારા કેવા હપતાર્થ ગીયા હોથે. વડા

છોકરા પીરોશાહ સાથે તો તેવણુને બનવું પુઝ નહીં મેં તે બહારગામ રવરી રઝરીને બચારો મારગ લાગો તારે બધી આશા આઝમે વીરજીપર બાંધેલી હતી.”

“ઝમે પીરોશા કીઝમે ગામ ગુજરી ગીઝમેલા તુને કંઈ બચ્ચર છે કે બધ ?”

“બરાબર બચ્ચર નથી પણ મેં બહારથી સાંભળ્યું કે બાપ સાથે મરાઈને નીકળ્યો પછી ઘણા વરસ મકાઉમાં રહેતોતો ને તાંડાંજ ગુજર્યો. પણ ચાલ ડીયર, ટ્રેન બપો રતા બે વાગતે બચ્ચ ને હજી તો મને કપડાં બાંધવાના છે. હું જઈ તે અગાઉ રતાં આવી જાય તો કેવી મારા જીવને નીરાંત થાય. તું એકલી રહે તેના કરતાં ઝમે બે દહાડા તારી સાથે આવીને રહે તો કેવું મજાનું.”

“ઝમે બચારી કંઈ ના નહીં કહે—હું પુછ્ય તો જરૂર આવશે. તું તારે નીરાંતે જ, મારી ફર કરવાની કાંઈ જરૂર નથી.”

કાલી પોતાના ઝિરડામાં કપડાં બાંધવા ગયો તે વાર તેના ઠોંસાનેા સાદ દર મીનીટે આવતો હતો. આલાં તેના સાથે વમાસવા લાગી “આહા ! આઝમે તાર મારા બાઈની બલાઈ સાઈ હોશે કે ભુંડાઈ સાઈ. મને તો લાગે છે અમારી ગરીબી ને દલદેસરીના દાહારા હવે આજથી અતમ થયા. ઝો માયજી, તમે બીજાં બે વરસ કાંય નહીં જીવ્યાં કે આજે આઝમે ખુશખબતી તમારી નજરે જોઈને તમારાં છોકરાંઝિને પેટમાં આંપતે.”

અરધા કલાકમાં કાલી હાથમાં એક નાનો ફાટેલો પોર્ટમૅન્ટો લઇને આવી પહોંચ્યો.

“આલાં, હું જાઉં છું—સ્તાંને બોલાવીને જરૂર તારી સાથે રાખજે.”

“બાઇ વહેલો આવજે, ને જતાંને વાર કાગલ લખજે. જો સંબાળીને રહેજે મારા ડોળા તારી ગમજ તથાઇ રહેશે.”

મારમારના વરસાદમાં કાલી બીંબતો સ્ટેશન ઉપર આવ્યો પણ બીજો ઉપાય શું હતો. આલાંના મનપરતી ઉદાસી ઉડી ગઇ.

“મરેરે—બચારા કાકાજીનાં ઉપર આવી આફત આવી પડી તેથી જીવ દલગીર થવાને બદલે ઉલટી મને કાંઇ નવાઇ તરેહની ધીરજ આવીછ. હુંબી કેવી યુનેહગાર છેઉ. પણ કાકાજીના આંખે વીરજીને મેં કોઇ દહાડે નજરે જોયલોબી નહીં એટલે પછી હેત તે કાંહાંથી આવે. બચારા મારા બાવા રૂપ્યા રૂપ્યાને વરે તખ્તી તખ્તીને મરી ગીયા પણ આંખે કાકાજીએ પોતાની લખો રૂપ્યાની દોલત-માંથી પાંચ રૂપ્યા પૂછ્યા નહીં. તેરે પછી એમજતો ખોદાએની લાકડીને કાંઇ આવજ છે ?”

તે દહાડે આલાંને કાંઇ કામ નહીં હતું તોબી તેની હવે તે પરવા કરવા ન લાગી. તેનાં મનમાં એવુંજ ઠસી ગયું હતું કે હવે દલદસરી કરવાના દહાડા વહી ગયા.

જરા વારે રતાં આવી પહોંચી અને કાલીની ગેરહાજરીમાં આલાં સાથ રહેવાનું કપ્પલ કર્યું.

“મારી ખુશીથી—મારાં કીઆં નાહાલાં મોટાં તપાસવાના છે. ઘેરમાંની સુવાનું ને આહોંની સુવાનું. પણ દીસના મારેથી રહેવાશે નહીં કારણકે હમણા મારા હાથમાં બે તણ ધણા ખરાબ કેસ છે. હું જેમ બનશે તેમ જલદી આવશ.”

“તું મારી બેનજ છે કેની—ભાઈની ગેરહાજરીમાં તું મારી બેન—પણ હવે અમારો દહારો ફરવા લાગોછ એટલે—

“દહારો ફરવા લાગોછ ? એટલે, તે શું ?”

“મને લાગેછ કે કાકાજી એને પોતાનો વારસ કરશે—ને જો તેમ થશે તો પછી બંદર ઉપર ટાઢ તડકામાં રખડવાની જરૂર નહીં રહેશે. એને હમણા ચેંજખી મળશે ને હવે કાકાજી કંઈ એને પાછા આવવાની દીએ એમ મને લાગતું નહીં.”

રતાં આ સાંભળી મન સાથ જરા ગુંગળાઈ. રખે કાલી લખોપતી થાય તો પછી એની મતી ફરી જાય ને મોટે મોટે ઘેરની છોકરી લાવવાના કીપલા મારે. રખે આએ નવા કાકાજી તેને સમજવી પડાવીને અથવા દબરાવીને પોતાની મતલબની કોઈ છોકરી સાથે ગોઠવી દીએ.

રતાંની આ ગમગીનીનો અથ અતુર આલાં પાનો ગઈ. ત તણીને ગળે લગાડાન બોલી “મારા બહાલી બેન. આતરજમા રાખ કે કાલીની અડતીથી તારા પોતાના આખ-

માં એક તસુ બારનો ફેર પડવાનો નથી. અમારાં કીઆં સો પચાસ સગાં છે કે તે લોકની પાછળ અફરાઇ મરીએ; અમારે મનથી તું માએબી ને બેનબી.”

“આલાં, તે સાઈં મારી ખાત્રી છે. હું કાંહાં ફર્યાદ કરુંછ. હું બપોરના જમવાની વખતે પાછી આવશ, પછી જો તુને સોવાય નહીં તો મારી સાથે આસપીટલમાં આવજો. તાંહાં તું એવું જોશે કે બધું તારું દુઃખ વીસરી જશે. બચારી એક પારસણ બાધ મોટલાંબાધની આસપીટલમાં મરે હાલ પડેલી છે તેને તું જોય તો—તોબાહ બોદાય! પણ બાહુ નવાઈ જેવું છે કે તેનીબી અટક ‘વજુદારજ’ છે. બચારી પરી પરી કલાક આંગળાંપર ગણેછ. માથે એકપુરો છોકરો પડેલો છે—કેવો રમકડાં જેવો છે જો કે—મારો તો જીવ બળી જાયછ.”

“પણ એનાં કોઈ સગાં વહાલાં હોસેની?” આલાંએ ચમકીને પુછ્યું.

“નહી રે—મેં ખતી ખતીને પુછ્યું પણ બચારીનું કોઈ નથી.”

“ગરીબ બચારી! રતાં તું બપોરના જાય તારે જરૂર મને સાથે લેતી જજો. હવે કંઈ કામબી નથી તે સોવાતુંબી નહીં. જરૂરનો કાલી સધાવ્યોછ તારથી મારાંબી હાડકાંમાં એવી આળસાઈઆવીછ કે જરા સીવવા સાંધવા ગમતું નહીં.”

“મારી શેઆની બેન; તું મારા બોલવાનો ગુસ્સો કરતી ના. તારી જે મનની મુરાદ હોય તે પરવરદેગાર પુરી કરે. પણ

કોઇખી ચીજ પર ઘણી આશા નહીં બાંધીએ. તારા કાકા હીરજીભાઈ કાંઈ તરેહવાર ફાંટાના માણસ છે તે તું જાણતી નહીં? જો જરા એાછું પડશે તો વાત કરતાં કાલીને હવામાં ઉડારી નાખી પોતાના પૈસા ધરમખાને આપી જાય એવા દાધા બળીઆ છે.”

આ ખુલ્લા શબ્દો સાંભળી આલાં જરા ગભરાઈ ખરી પણ રતાંતી વાત તેણીને ગળે ઉતરી નહીં.

“નહીં—નહીં—એમ કંઈ બને નહીં. મારો કાલી એવા છે કે તેને જેતાં વાર કાકા કિયલાઈ પચલાઈ જશે. ગમે એવા કદંગાને સમજવી લેવાની મારા કાલીમાં કુનેહ છે.”

“પણ આલાં, મને કાંઈ એવા ખ્યાલ છે કે આએ તારા કાકાનો ખીજોખી એક છોકરો હતો.”

“હા પણ તે તો દુર દેશાવર યુજરી ગીઆ.”

“પણ વખતે તેના છોકરાં હિય તો?”

“અરે નહીં રે, તે અચારો પરણિલોજ કાંડાં હતો. આજ કાલ કાલીનું કાગલ આવશે તારે આપોઆપ બધો ખોલાસો થશે.”

પ્રકરણ—૩.

આટલી વાત થવા પછી આલાં એકલી પડી ત્યારે તેના મનમાં એકની એકજ વાત ઘોળાયા કરે. રતાંને “વજ્રદાર” ની અટકવાળી ઓરત મળી તે કેવો સજ્જેગ. રતાં ચુકતી તો નહીં હોય. હજારદાર કે જગાતદાર નામ સાંભળ્યું હોય પણ કાનમાં વજ્રદાર રમયા કીધાથી તેજ ઠોકી બેસાડ્યું હોય.

બપોરના રતાં જ્યારે આસ્પીટલમાંથી આવી ત્યારે તે તદ્દન ઠાકી ગયલી હતી પણ હાથમાં કામ ઘણું હતું એટલે બુકબાચક બાઈ લઈને જલદીથી પાછી જવા તૈયાર થઈ.

“આલાં આપરે પહેલાં મોટલાંબાઈની આસ્પીટલમાં જઈયે. કે તું પેલી લાચાર બાઈ આગળ કલાક બે કલાક બેસશે તો હું બે ચાર ઠેકાણે ઉભી ઉભી જઈ આવશ. બચારી એવી બલી ને મુગી છે કે તુને જરા દુઃખ નહીં દેશે.”

“પણ મને કંઈ નસનું કામ આવડતું નહીં.” આલાં બોલી.

“તેની શી ચીંતા છે, હું બધું કરીને જવશ, તું તારે મુગી મુગી આગળ બેસી રહેજે, પછી હું બહારથી માડે કામ પૂરું કરીને તુને તાંલોથી લેતી જવશ.”

“ઠીક છે—જેમ્બે તો ખરાં તારાં વજ્રદાર કેવાંક છે.”

“અરે જોજે તો ખરી. એ બચારીનો નાનો બુચો રૂસી કરીને છે તેને તો તું હાથમાંથી ઉતારવા નહીં માગશે. એ બુ-

આને છોડીને મરી જવાને કાંઈ એની માય ટવલેછ કે જાણે આપરેથી જોવાતું નહીં.”

આટલી વાત કરી આ બે એનપણીઓ બહાર પડી. કેવી ખાસી જોડી, કેવી રૂપાળી, કેવી સરખી! આલાં કોઈવાર રતાં સાથ અવારનવાર કોઈ દુખી દરદીને જોવા જતી હતી પણ આ વાર જોયલી તે ઉસકેરાઈ તેટલી અગાઉ કોઈવાર ન હશે. રસીના માજરા ડોળા તેણીની આંખમાં જાણે સમાઈ ગયા. રતાંના જવા પછી તે બુચાને ખોળાપર લઈને ખીમાર બાઈ સાથે વાત કરવા બેઠી.

“બાઈ, મુંબઈમાં કોઈ તમારું ઝોળખાણ પાળખાણ-વાણું નથી?”

“નહીં માય, મુંબઈમાંની નહીં ને બહારની નહીં. હું કો-ઈને ઝોળખતી નહીં. જ્યારે હું બેહેસ્તી સાથ પરણી તારે અમે કનતાનમાં ઉતાં. એવણે કોઈ દહાડેની પોતાના સગાં-વહાલાંની વાત કીધી નથી. એક વખત ઘણાજ દલગીર ઉતા તારે બોલી ઉઠેલા કે મને તો મારાં સગાંવહાલાંઓએ ઝોવાર નીવાર કીધેલો છે. અમે એક ખીજાં સાથે એખલાં એખલાં એવાં રુખી ઉતાં કે મેં તેની જરાની કનવાર કીધી નહીં. પછી બુચાને તીજ્યું વરસ ઉગયું તારે ચારેક દહાડા રહીને રસતેના ચાલતા લોક એવણે મુએલા ઉચકી લાયા, કેહેજે મકાદિમાં ચીનાઓએ હલર કીધું તે જોવા એવણે ઉભાતા તેટલાં એક ચીનાએ છરી મારી. તે દહારેથી હું ને મારો રસી એખલાંજ છઈએ.”

અમ વાર રૂસી માની ખાટલી ઉપર બેસીને તેણીના કપાળ ઉપરના બાલ પસવારતો હતો અને તેની માની આંખમાંથી પાણી ગદ ગદ પડતો હતો.

“માએજી—તમે એમ રોજ કાંય, લાંબા તમારી આંખ મુછું—મારાં માએજી” કરી રૂસી પોતાની ખીમાર માતાને વળગ્યો તે છાંટે નહીં.

“દીકરા, નહીં, હું નહીં રડતી. હવે મારા જીવને ધીરજ છે. પેલી શરેસતા જેવી પારસણ બાઇ કાલે આવીતી તેણે કબુલાત આપીછ કે મારા રૂસીને રખડાવશે નહીં, તારથી મારા જીવમાં જીવ આવેલો છે. કેવું અજબ જેવું? બચારી પારકું માણસ એવું હેત કરે!”

આલો બોલી “જીએની બેન, મારી રતાં તો ભલીજ છે. પણ અમારી અટક ને તમારી અટક એક સરખી આવી ગીયાથી એના માયાજી જીવ વધારે ઉશ્કેરાયો હોશે. એ મારા બાઈ સાથે પરણવાની છે. જો ખોદાય અમારી ઉમેદ—”

“શાની ઉમેદ, માએ?”

આલો જરા ગુસ્સાઈ પણ ઠાવડું મન રાખી જવાબ દીધો. “મકુજે મારા બાઈની તખીએત સારી નથી તેથી ખોદાએ એના આવરદા લાંબા કરે ને હસી ખુશીનાં લગન થાય તારેજ હમારી ઉમેદ બર આવે.”

“ખોદાય જેવો દાતાર છે, મારી માય. કર ને જો બધું અહીંનું અહીં છે. તમે ભલાઈ કરશો તો તેજ તમારી આરે આવશે. મારી કેવી ગરીબ ગાય જેવી છોકરી કાલે

આપો દહારો મારી આગળ ખરે પગે ઉભીતી. ‘દાદાર હોરમઝ એનું બહુ કરે ને તમારી બધાંની મનની મુરાદ હાંસલ કરે. તમારા લાઈને મદદને શું છે માય?’

“કોઈ કોઈ વખત હાંકણ થઈ આવેછ ને છાતીનો જરા અજગરો છે. ડાકટર કહેછ કે એને જો બે મહીના પંચ-ગતી કે મહાબળેશ્વરની હવા મળે તો સાફ થઈ જાય.”

“પણ એમ છે તારે જતાં કાંવ નહીં?”

“શું કરવે. પૈસા કાંઈથી લાવવે. હું અગાઉ પૈસાને નામે હસ્તીતી પણ હવે જોઉંછ કે પૈસા વગરનું જીવતરજ બન્યું.”

આ વાર ખીમાર સ્ત્રી જરા લોપનમાં હતી. રૂસી ઉંચું જોઈ આલાં તરફ ટીકવા લાગ્યો. આલાં ચમકી. એ બુઆનો ચેહેરો કોણને મળતો આવેછ? જીવ, જરા ધીર ધર, નરી જાણે આલાંના મરહુમ બાપની સીકલ!! અરે કેવું નવાઈ જેવું મળતાપણું!

આ વીચાર આલાંના મનમાંથી પસાર થઈ જાય છે. એવામાં ખીમારે આંખ ઉઘાડી. આલાંથી હવે વધારે વાર થોભાયું નહીં. તે આગળ ગઈ અને હળવેથી પુછ્યું.

“બેન તમારા બેહેસ્તી ઘણીનું નામ શું?”

“પીરોજશા હીરજીભાઈ વજીરદાર!!”

આલાંનો દમ બધાઈ ગયો.

“ને મરહુમના કોઈ સગાંને તમે આજણ્યતાં નહીં?”

“હાં.”

“પણ મરહુમે કોઈ દહાડે તે વીથેની વાત કીધી હોસેની?”

“નાહી—ફક્ત એટલું જ બોલ્યા કે—બધાં મુઝ્યાં—આ-પરે બેજ જણ સાથે જીવીશું ને સાથે મરીશું—મારું તું સીવાય બીજું કાંઈ નથી.”

“તમારી ઝોળાખાણુ પહેલી ક્યાં થયલી?”

“કતતાનમાં—મારા બાપા તાંહાં ઘણાં વરસ થયાં રહેલા ઉતા. મારો જન્મખી તાંહાં જ થયેલો. મારાં માએજીનેખી તાંહાં જ હાટેલાં છે. પીરોજશ તાંહાં એકલા આવી લાગા ને મારા બાપાને તાંહાં ચાકરી રહ્યા ત્યાર પછી અમે પરણી ગયાં.”

આલાં હકી. તેણીનો સદાનો ખાલિસ ચેહેરો ઉતરી ગયો હતો. ખીમાર સ્ત્રી તેણીના તરફ અચરતીથી જોવા લાગી.

“તમે આએ બધું પુછોછ તે શું મારાં કોઈ સગાં તમારી ઝોળાખાણુમાં છે? મારી આએ ઠરંકમાં મારાં લગનની સરદીશીકટ મકાઉના બ્રીટીશ માજીસ્ટ્રેટના હાથની છે, ને સાથે બેહેસ્તીનાં બે ચાર કાગલોખી બાંધેલાં છે.”

“હું ધાઈછ—કે—કે—મને લાગું કે તમે જો રજા આપો તો હું વધુ બજાર કહાડું.”

“મારી આંખોને જોરે. હું તો હવે મુઠ પણ કોઈ વળી નીકળી આવે તો મારા જુઝ્યાને કામ લાગે. પણ હાલ

ક્રીયાં ભસતાંમાં. હોતે તો બેહેસ્તી મને કહયા વગર રહેતે નહીં.”

આલાંની છાતી અનેક વીચારોથી ઘડકતી હતી. તે હળવે હળવે ટરંક આગળ ગઇ અને ઉપરજ કાગલનું એક બંડલ બાંધેલું હતું તે લીધું.

“બેન, આમ્મે મારી લગનની સરદીશકેટ ને આમ્મે બેહેસ્તીનાં કાગલ. જોઈયે તો તમે તમારી સાથે લઇ જાઓ ને નીરાંતે વાંચી જોજો. જો તેટલાં મારી આંખ વીચાઇ જાય તો એ કાગલો રતાંબાઇને સ્વાધીન કરજો. કોઇ વખત બુચારને કામનાંજ છે.”

“ઠીક છે—હું સંભાળીને રાખશ.” આ વાર આલાંને સાદ બેસી ગયો હતો. તેણીએ કાગલનું બંડલ છુપાવ્યું અને તેટલાં રતાં આવી તેની સાથે તે પોતાને ઘર ગઇ.

પ્રકરણ—૪.

રતાં અને આલાં ઘર તરફ વળ્યાં ત્યારે બેઉ જન ચુપ હતાં. આલાં ઘણા ઉંડા વમાસણમાં હતી કે જે કાગલો તેણીએ પોતાની સાડીની સોડમાં છુપાવ્યાં હતાં તેનું શું કરવું; અને રતાં વીચારમાં હતી કે હજી કોણ જાણે કેટલા કહાડા પેલી ખીમાર બાનુ જીવવા પામશે અને પછી નાના રસીનું કમ થશે. બહી રતાં જાણતી હતી કે રસીની માતા હવે ઘણા કલાક કહાડનાર નથી તેથી તેણીએ એક વીચારો

આપને તેની પાસે આખી રાત બેસી રહેવાની ગોઠવણ કરી હતી.

આલોં શું ખબર કહાડે? ખબર કહાડવાની જરૂરખી શી હતી? તે સારીપેટે જાણતી હતી કે આ બુઝાનો આપ પીરોજશાહ વજીરદાર તે તેના કાકાનો ચીનમાં ચુમાઈ ગયેલો દીકરો હતો અને ખરું જોતાં આ નાનો માંજરા ડોળાવાળો રૂસી તો હીરજીમાઈ વજીરદારની માટી મીલકતનો ખરો વારસ હતો.

આલોંના મનમાંથી શું પસાર થઈ જાય છે તે આપણે નોંધી લઈએ. જો હીરજીમાઈ કાકા આએ વાત જાણે તો! આએ બુઝાને બોલાવીને પોતાની પાસે રાખે ને કાલીને જેવા આલી હાથે ગીએ તેવોજ આલી હાથે પાછો વાળે તો મારા કાલીને ખાતર મારે ખુબ સંભાળથી કામ લેવું પડશે. હું જાણીએને કાલીને નુકસાન કરવા માગતી નથી પણ સબસે બડી ચુપ. સાંટળી શું છે કે રતાં પેર બેઠાં એ બાઈનેજ મળી ગઈ ને વળી આએ છોકરાને સંભાળવાનું માથે લીધું છે.

હા, સાંટક તો ખરું. આલોંએ ચુપકીકી અખલાર કરવાનો દરાવ કર્યો હતો તેમાં ઘણા જાણને મરવાનું અને ઘણા જાણને જીવવાનું સંડોવાયલું હતું. તેમ આલોં વજીરદારની બલાઈ અને ભુંડાઈ કસોટી ઉપર અંકાવાની હતી.

“ગરીબ બચારી, આજની રાત નહીં કાઢારે.” રતાં લિતાં અચબુચ બોલી પડી.

આલાં ચમકી અને હુસીઆર થઈ પુછ્યું “કોણુ રાત નહીં કાઢારે?”

“હસીની માય, બચારીને હાઈ કીઝીઝ છે ને ડાકટર કહેતા હતા કે સવાર સુધીમાં તો ચાલી જશે.”

“સ્તાં, એમ હતું તારે આપરે એની આગળ તાંહાં રહેતે તો કેવું?”

“તેમાં શું કાયદો થતે? મેં એક આયાને આગળ બેસાડેલી છે. આપરે આખી રાત ઉત્તરશે કરતે તો કાલે પછી ટકાતે નહીં, ને કાલે મને ઘણું કામ છે.”

“હું-હું-મને-મને પેલી બાઈ કહેતીવી કે તેં એના છોકરાને પાળવાની કબુલાત આપીછ, તે શું ખરી વાત?”

“એ આલાં, તું એટલી ગભરાયલી ને ઉદાસ કેમ? હા. મેં હસીને મારી સાથ રાખવાની કબુલાત આપીછ. બચારો માય બાપ વગરનો છોકરો કાંહાં જાય. મમાઈજીબી એકલાં છે તે પોતાની પાસે રાખવા ના નહીં કહેશે-ને પછી—,”

“ને પછી શું કરશે?”

“તે તો ખોદાએને હાથ વાત. એ બચારો શું બારી પર-વાનો છે. પોતાની મેળે કંઈખી રસતો સુઝશે.”

“એની અટક કેવી અજાયબ જેવી રીતે તે અમુને મળતી?” આલાં બોલી.

“હાય, તેમાં શું.”

ધરે જવા પછી ધુજતે હાથે આલાંઝમે પેલું કાગલનું બેડલ કપાટમાં છુપાવી દીધું. તે આપો દહાડો ઝેવી ગમ-રાયલી અને બેખબરી દીસવા લાગી કે તેણીને માટે રતાંનો જીવ બેચેન થયો.

“આલાં, તુને શું છે? આજે સવારથી હું બેઠકે છે કે તુ ઘણી ઉદાસ છે.”

સાઈં થયું કે આ વાર આલાં ઝોયામાં બેઠેલી હતી. તેણીએ જવાબ દીધો, “કંઈ નહીં, હોય શું. કાલી શું કરતો હશે તેના આંદેસમાં છઉં. કાલે કાગજ આવશે તારે મારો જીવ કરશે.”

આ વાર બીની રોશની રતાંના મોહામણા ચેહેરા ઉપર પડતી હતી. તે આસમાન ગમ જોઈને બોલી “મારી બહાલી આલાં, આપરે મન સાફ છે તો પછી ચીંતા શાની કરવાની. પરવરદેગાર આપરી ઉપર ખુશાલ હશે તો આઝમે ધરથીની ફરર રજકણુ મીસાલ છે.”

સવારના સુરજ તો ઝેવો હોયો કે ખુદ પીઠાંના મોહાલા-માંબી ઉજરકું પડવા લાગ્યું. કાગડાંઓ ધામધુમમાં હતા અને ચલીઓ ખુશ ગેલમાં હતાં. આખી જગત હસતી હતી પણ આલાં ઉઠી તારથી દલગીર હતી. આગલી રાતે પીરો-જશા વજીફદારની મરવા સુતેલી ઝોરતે તેણીને જે વાત કહી હતી તે ઉપર રાતના ઝેક વાગતા સુધી આલાંએ બીચાર કયા કીધો હતો. બે બધું જણાઈ જાય તો કાલીને પાછું

કુંબજ આવીને દલદેસરી કરવી પડે. હીરજીભાઈ વજીરદારને કાલી તથા આલાંના બાપ સાથે મોટો કજીયો હતો અને તેને જીવતાં જીવત એક પૈની મદદ કરી ન હતી, પણ હમણા જ્યારે એકઠું ફરી ગયું ત્યારે વળી આ સ્ત્રી પોતાના બચ્ચાં સાથે ધેરમાંથી નીકળી આવી.

પાછલી રાતના આલાં વીચારવા લાગી કે આ પોદાને તાંહાંનો ગેરહતિસાફ નહીં તો ખીચ્યું શું પણ હજી કંઈ વધી ગયું ન હતું. કોઈને આ વાત ખબર ન હતી અને સઘળાં પુરાવાનાં કાગલીઆં તો તેની પાસે કબજા હતાં. આહ? નાના રસીની માંજરી આંખ જોતાંજ તેને લાગ્યું રે! કે કંઈખી બલાગત છે.

બચ્ચારી કમનસીબ છોકરી, ઘણા વરસની દલદેસરી અને ગરીબીએ તેનું માથું ફેરવી નાખ્યું હતું. પોતાના એક પુરા ભાઈને રોજ રોજ ગળાતો જોઈને તેનો જીવ બળી જતો હતો. આલાં અસલ મનની સાચ્ચી હતી પણ દર-રોજની ભાઈની આફત જોઈને તેનું સદાનું શાંત મન જરા અછોવાઈ ગયું હતું.

તેણીએ રાતના ઠરાવ કર્યો કે સવારના ઉઠતાંને વાર સઘળું રતાંને કહી દેવું પણ જ્યારે તે સવારના નખાયલી નારાજ ઉઠી ત્યારે તેની જીભ ઉપડી નહી. તે મન સાથે તકરાર કરવા લાગી કે “શું કરવા, હું કાંઈ જીવું બોલતી નથી. મારે તો ફક્ત જખાં બંધ રાખવી. હું કાંઈ બોલવાને બંધાયલી નથી. પોતાની મેળે સઘળી વાતનો બોલાસો થશે.”

આવીયાર આલાંતા મનમાંથી પસાર થાય છે એવામાં કાલીનું કાગલ આવ્યું. રતાં દોડી આવી અને બેઠે સખી-એએ નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું.

જરથોસત વીલા.

અમદનગર.

મારી બહાલી બેન આલાં.

મારી તરફના સમાચાર જાણવાને તારો જીવ તલ-પાપડ થતો હોયે તે હું જાણું છું પણ શું કરું, મને એક કકડોળી લખવાની ફરસુદ મળી નહી. હું અત્રે સુખરૂપ આવી પહોંચ્યો છેક. સ્ટેશન ઉપર મને લેવા કાકાજીની જોડીની ગાડી આવી હતી અને આપરે બપોરમાં જ બંગલે જઈ પહોંચ્યા. બધાં માણસો નમી નમીને સન્નામ કરતાં હતાં. બચારા હીરજીને ભેજાંની બોખાર આવીને બે દહાડામાં આલી ગીએ. બચારા કાકાજી તો વેંહેસી જેવા થઈ ગીયાછ ને ડાકટરો કેહેછ કે એવણુનો એક કલાકનોખી ભરસો નથી. એવણુ મોહોનેથી તો બોલતા નથી પણ અંદરથી એવા યુંગરાયછ કે મને કાંઈ થઈ આવેછ. એવણુના માનીતા દીકરાના અચબુચ યુજરવાથી હું તો અહીં વરોતરો થઈ પડેએછ પણ કાકાજીનું દુઃખ જોવા કરતાં હું મુંબઈની ગરીબી વધારે પસંદ કરુંછ. આજે સવારનાજ એવણુ મને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યું કે મારી આફીસની નોકરી છોડી દેવાની નોટીસ મોકલી દેવી. સાથે આએ કાગલમાં ખીડેલી

નોટ તારી ઉપર મોકલવા સારું મને આપી. મારી બહાલી આલાં, આપરા ગરીબીના દહાડા હવે વહી ગીઆ પણ કેવી ગમખારી વચ્ચે ! હું ફરીથી કાગલ લખ્યશ તારે વધારે ખોલાસાથી લખ્યશ. અહીં તો કાકાજીના ઓળખાણવાળા ઘણા નથી. એવાણના એક દોસ્તદાર બચારા ડાકટર પાલનજી કરીને છે તેવાણ રોજ આવેછ ને એવાણની ઘણી આકરી કરેછ. આંમે કાગલ રતાંને વંચાવજે ને કહેજે કે મને લુલી જતી ના. હું અત્રે આવ્યા પછી મારો ઘંસો ઘણો નરમ છે. સહ સારી પપ્પે રહેજો.

લાવ તમારો દુવાગીર બહાણો બાઈ,
કાલી.

આ કાગલ વાંચીને રતાંતી આંખમાં પાણી બરાઈ આવ્યાં
“ મારો ગરીબ ગાય જેવો કાલી.”

આલાં તો કંઈ બોલી નહીં. જે કપાટમાં તેણીએ પેલાં નખોદીયાં કાગલ આંપી મેલ્યાં હતાં તે તરફ તેણીની નજર ટંગાઈ રહી હતી. કાલીએ જે રૂપા પગલો ની નોટ કાગલમાં બીડી હતી તેથી સરીને ખાંચપર પડી હતી. હવે રતાંતી નજર તે ઉપર પડી. નોટ ઝટ ઉપાડી લઈને બોલી,

“ ઓ આલાં, તું તો હવે પૈસાદાર થઈ. અરે ખોદા, આંમે પૈસા જરા અગાઉથી આયા હોતે તો પેલી બચારી બહીથી બચ્ચડી ગયલી બાઈને કેવા કામ લાગતે. હમ-

જાન્ય હસપીટાલમાંથી આયા કહેવા આવીતી કે તે તો ઘડી પલ છે. હું તો ચાલી, તુંની આવેજ કે?”

આલાંતા પેટમાં ફાળ પડી પણ તે પોતાની સહી સાથ જવા તૈયાર થઈ. ઝડપમાં ચાલી તેઓ હસપીટાલમાં જઈ પહોંચ્યાં. રતાંની અનુભવી આંખે તુરત જોયું કે ખીમાર સ્ત્રીને હાંફે ચાલતો હતો. તેણીના શીકા ઉજળા હોઠ બદલાઈને જલુ થઈ ગયા હતા, નાકનો ઢાંડો નીકલી આવ્યો હતો, તે છતાં તે પુર સુધીમાં હતી.

“દાદાર—હો—હો—હોરમઝદ તમારું બલું કરે—હું—તો હવે ચાલી.”

રતાં વાંકી વળીને પટ્ટાવીને જોલી “મારો મારી, એક વખત બધાંને જવાનું છે. જે ખોદાનું પ્યારું હોયે તેની વારી પહેલી આવતી હોયે.”

“નહીં મારો, હું મરવા ભાગી ખીતી નથી. મેં મારી હંચાતીમાં કોઈનું ભુટું ઈચ્છ્યું નથી, કોઈની ખોટી પે ખાધી નથી. હું ખોદાની ગુનેહગાર નથી એટલે હું સાફ દીલથી જાઉં છું.”

“બેશક—ધીરજ રાખો—” રતાં પટ્ટાવીને જોલી.

“ધીરજજ છે. જે દહાડેથી તમે મારાં બચ્ચાંની સંભાળ લેવાનું કબ્જ્યુંછ તારથી મારા જીવને નેહ છે. તમારી ઉપર મારો પુરો વીશ્વાસ છે.”

આ વાર મરવા સુતેલી સ્ત્રી આલાં ગમ જોવા લાગી. આલાંતા પેટમાં જીવ નહીં હતો. તે ગભરાઈને આગળ આવી

અને બોલી, “બેન બીયો ના, તમારા દીકરાને અમે બધાં સંભાળીશું, એના એક બાળને વાંકો થવા દઇશું નહીં.”

પણ આ બોલતી વખતે આલાનો ચેહેરો ચાદરની પેરે ઉજળો પડી ગયો હતો. ને ઝડપમાં જઈને રૂસીને તેની મા પાસથી ઉંચકી લાવી.

“મારા રૂસી—મારા જન—લઈ જઈએ એને—મારેથી જોવાતું નથી—એ રડી પરશે તો મારો જીવ નીકળી જશે—રૂસી—રૂસી—દીકરા—”

રતાં રૂસીને બહાર લઈ ગઈ તેટલાં આલાં સીક આગળ બેઠી. તેના દીલમાં ઝરાં પડતાં હતાં કારણકે મરવા સુતેલી સ્ત્રી આલાં ગમ દીકરી ટીકીને જોતી હતી.

“બેન, જેવી રીતે તું મારાં બચ્ચાં સાથ માયાથી વર્તે તેવીજ મહેર તે દાદાર તરફથી તારી ઉપર ઉતરે એવી મારી જીવ જતી વખતની દોઆ છે. મારી માએ, કોણ જાણે મારાં પેટમાં શું થાયછ પણ મને મરતી વખત બસારત થાયછ કે મારાં ફરજંદની હવે પછીની જીંદગીમાં તારો મોટો ભાગ છે. તારી અજામનો તુને બદલો મળશે, મારા દીકરા સારું તું જે કંઈ કરશે તે તુને સાત વખત પાછું સપુરદ થશે. માએ, કોઈ પોતાની સાથે કંઈ લઈ જતું નથી—કરને જો—આહીનું—”

આટલા શબ્દ બોલતાં તેણીના ડોળા ચઢી ગયાં અને તે સાથે ત્રાણખી પોતાના પેદાના કરનારની હજીરમાં ઉડી ગયો.

આલાંની ચીસ સાંભળી રતાં દોડી આવી, “ઓ હવે શું કરું? એ બચારીનું રવાન પંચાતને ખરચે ઉચકાશે તારેજતો. બચારીના દવાદારના પૈસાખી ચહુડી ગીએલા છે.”

“શું કરવા પંચાતને ખરચે ઉચકાશે? હું કાંહાં મરી ગેમ. બધો ખરચ હું આપશ” આલાંને માહોડેથી આ અસાધારણ શબ્દો સાંભળી રતાં તો લાકડાં જેવી થઇને ઉભી.

“બેન કાલીને પુછાવતી?”

“કંઈ જરૂર નથી, હું કંઈખી કરશ તે કાલી ના કહેવાનો નથી.”

સારાંશ કે મરનારની સમ્પત્તિ ગોઠવણ કરી, તેણીના રવાનને આઆબરથી દોખમે ચહુડાવીને રસીને લઇને આ બે સહીએ પોતાને ઘર ગમ્મ અને તાંહાંથી રસીનાં કપડાં બાંધી લઇને રતાંના મમાઇ કુવરમાસીને તાંહાં તે લોક ગયાં. રસી આવવાનો છે એવી મમાઈને અગાઉથી ખબર આપેલી હતી પણ આ નાવારસ બચાંને જોતાંજ આ માયાળુ ડોસાંએ તેને ઘણાં હેતથી પાસાંમાં લીધો અને ખુશી ખુશી થવા લાગાં.

“મમાઇજી, તમે કંટારો તો નહીં?” રતાંએ પુછ્યું.

“અરે તારે માય, એવાં તો દશ મારી આંખમાં ધાલીને રાખ્યું. મને અહીં શું કામ છે. જાણે એજ મારો દીકરો. તમે લોક એને તેરાવ તેરાવ ના કરતાં નહીં તો મને સોહોવાશે નહીં.”

કપાટમાં છુપાવેલાં પેલાં કાગલ હવે આલાંને ઘણું ખુટયાં નહીં. તે વીચારવા લાગી કે જે થાય છે તે કીકજ છે. છોકરો રસ્તે પડ્યો તો નથી.

✱

✱

✱

પણુ આ વાર અમદનગર ખાતે હીરજીભાઈ વજીરદાર તો બેહુસ્તી થયા હતા અને કાલી વજીરદાર સઘળી મીલ-કતનો ધણી થયો હતો. પણુ જો વાંચનાર ધારે કે આ બનાવથી કાલી ખુશાલીમાં આવી ગયો હશે તો તેની ભુલ છે. કાલી સામે અતી ધણો દલગીર હતો અને પોતાનો અરધો દીવસ તે પેદાના કરનારની હજીરમાં એખાદત કરવામાં યુજરતો હતો. આ દોલત ખીજાઓના ભલાં માટે ક્યારે તે વાપરવાને શક્તીવાન થાય તે માટે તે ઇતેબર હતો.

ઝાકટરોએ તેના ઠાંસાને લીધે મહાબળેશ્વર જવાની બલા-મણુ કીધી હતી એટલે તેણે રતાંને સમજવીને એક માએદની જોડી બોલાવીને યુપચુપ શાદી કરી નાખી અને હીલ ઉપર હવા ખાવા માટે ચાલી ગીયાં. તેઓએ આલાંને સાથે આવવાની ધણીની આજીજ કરી પણુ આલાં હમણાં એવી બોહોંસીલી અને ચુપ થઇ ગઇ હતી કે પોતાનું ઘર છોડવા સાર ના પાડ્યું અને કાલી ધણોજ બજીદ થયો ત્યારે અમદનગર જઈને કાલીતો નવો બંગલો જરથોસ્ત વીલા સંભાળવાને કચ્છ કીધું.

અમદનગરમાં હીરજીભાઈના દોસ્ત ઝાકટર પાલનજી અને તેવણના બેન શીરીનબાઈને આલાં સાથે ધણી દોસની પડી

હતી અને હીરજીભાઈના ઘેરની ઘરડી કારભારણ માકાં ડોસાં તો આલાં ઉપર સદેકે જતી હતી.

“ડોસાં, તમુને આઝમે ઘેરમાં કેટલાં વરસ થયાં?”
ઝેક દહાડે આલાંઝમે સેજ પુછયું.

“માઝમે, હું સાત વરસની હતી તારે પહેલાં ઉદવારેયા આવેલી. હમણા મને સાઠપર પાંચ વરસ થયાં ઝેટલે આઝમે ઘેરમાં સાઠેક વરસ કાહારેઆં તારે તો તમારા આવા ઝેટલા નાહતા હતા ને અને વારીમાં નાસોગોસો રમતાં.”

“તારે તો હીરજીભાઈ શાકાનાં બધાં છોકરાંને તમે જોયલાં હોયે?”

“અરે હારે માય, જોય નહીં તો શાંહાં જાય. બચારા પીરોજશાહુ યુજરી જવાના સમાચાર આયા તારે શેક તો ઝેવા થઇ ગયા કે બોલીઆની વાત નહીં. કાંઈ પંચાતી થયલી તે ઉપરથી પીરોજશા જતા રહેલા પણ પેટમાંતો શેકનો જીવ છોકરા ઉપર ધણો.”

“ઝે પીરોજશાને મેં જોયલા નહીં. તેવાણની કાંઈ સગી ઘેરમાં છે કે?”

માકાંડોસાં મનમાં આલાંની તારીફ કરવા લાગ્યાં કે કેવાં હેતવાળી બલી છોકરી છે, પોતાના યુજરેલાં સગાં વહાલાંની કેરી અખર પુછેછ.

“હા માઝમે, એ તણુ સગી છે, શેકના પોહરવાના ઝિરડામાં મોટી સગી છે તેપર તો બેહેસતી શેકે લાલ તરફીરેડનું કવર ઢંકાવેલું.”

તે લોક હીરજીભાઈના સુવાના ઝોરડામાં ગયાં. ભીત બપર એક મોટી સખી ટાંગેલી હતી તેપરનું કવર ખસાડ્યું તો આખાદ નાના રૂસીનો ચેહેરો.

ઝો! આલાં-આલાં-તું શું પાપ કરવા ધારેછ તેનો તુને કાંઈ ખ્યાલ છે! તું ચુપ રહીને સમજેછ કે તેમાં ગુનાહ નથી પણ કોઈવાર બોલવા કરતાં ચુપકીદી વધારે ગુનેહગાર છે. સમાલ આલાં—સમાલ.

પ્રકરણ—૫.

પોતાના પીત્રાઈ શરિરજ્ઞા વજ્રકદારની તસવીર જોઈને આલાંના મનમાં શું પસાર થઈ ગયું હશે તે વીચારવું સેહેલ છે.

“આહ! કેવો અજબ જો બધું જાણાઈ જાય તો કેવી ખુવારી.”

આલાં પોતાના ઝોરડામાં બરાઈ અને કપાટમાંથી પેલાં કાગલીઆં કહાડી ફરીફરીથી તે તપાસીને વાંચ્યાં.

“આઝે છોકરાની સંભાળ લેવાના હું સોગંદ ખાઉંછ પછી આ કાગલ ઝિને શું કામ લાગવાનાં છે? ઝિની મરનાર માઝિને તો પૈસાનો જરાખી ખ્યાલ નહીં હતો. મુગી મુગી બધાં કાગલ બાળી નાખ્યું તો કેમ?”

આલાંઝિ આ પ્રમાણે વીચાર કીધો ખરો પણ કાગલો બાળી નાખવાની તેની હીમત આલી નહીં. તેણીઝિ પાછાં

કાગલનું ખંડલ કરીને કબાટમાં છુપાવી દીધું. નીચે ઉતરતાં બંગલામાં ચંપેલીને સોહોડમ આવતો હતો તે જાણી આલાં બોલી “આઝમે બધું છોડી દઇને પાછી દલદસરીમાં જઈ? નહીં—એ તો હવે બનેજ નહીં—કાલીને પોતાને ખાતર બને નહીં.”

વાંચનારે યાદ કરવું કે આ સંઘળું હીરજીભાઈ કાકાના અહમદનગરના જરથોસ્ત વીલામાં બને છે. આલાં ગમગીન બેઠી હતી એવામાં એક ગાડી આવવાનો અવાજ સંભળાયો અને પાલનજી ડાકટર અને તેમનાં બેન શીરીન આવી પહોંચ્યાં, શીરીન કદે ડીંગણી હસમુખા દેખાવની અને ખાસ્તી હતી. પાલનજી ડાકટર વરસ પાંત્રીસેકના પણ જરા ચુપ સ્વભાવના હતા.

“કેમ આલાં બેન, ઘેરમાં બરાઇને શું માખ મારોછ?” શીરીને પુછ્યું.

“નહીં બેન, જરા સોહોવાતું નહીં તેથી વીચારમાં બેઠીતી. તમે લોક આયાં તે સાઈ થયું. આઝમે ઘેર ગેહર બધું નવું તે મને તો કાંઈ સુઝ પડતું નહીં.”

આ સંઘળો વાર પાલનજી ડાકટર ઘણા ચીતથી આલાં ગમ જોયા કરતા હતા.

જરા વારે તેવણુ બોલ્યા, “આલાંબાઇ, અમે લોક પતેતી ટાંકણે ગરીબોને ધાબળીઓ વહેંચવા સાઈ એક ફેનસી બજાર ભરવાના છેયે. ને તેમાં તમારી સામેલગીરીની મદદ માગવા આયાંછ. વળી મારાં માઝમેજમે કેહેવારીયુંછ કે

તમે તદ્દન એકલાં છેએ તથા મુક્તાદના અદાર-દહાડા અમારે તાંહાં આવીને રહેશે તો અમે ઘણાં ખુશી થઈશું.”

“જો આપરે કેવી મળાહ કરશું, આલાં બેન” શીરી-નેબી ટેકો આપ્યો.

આલાં મન સાથ રાજી થઈ. ઘરમાં ઝુરીને પતેતી ગુળ-રવા કરતાં આ બલાં મીત્રોને તાંહાં સોહોવાઈ જશે. એટલુંજ નહીં પણ પેલાં કંગાળ કાગલો ઉપર જરા જરામાં તેનું ધ્યાન દોડી જવું હતું તેનોખી જરા ખાંચા પડશે.

“પણ ચાકર નફરોને ધેર એકલું સોંપીને કેમ આહિં?” આલાંએ જરા આનાકાની કરી.

“અરે બેન—એમ શું બોલોછ? એ નોકરો તો પચીસ પચીસ ત્રીસ ત્રીસ વરસના અહીં છે ને બેહેસતી હીરજીભાઈ છ છ મહીના એ લોકના ઉપર ધેર નાખીને બહાર જતાતા. તમે કાંહાં બહારગામ જવાનાં છેએ. નાકના દાંડા આગળ જવાનું. તમે આવશે તો બુલકાં-એનેખી કેવી રમુજ થશે.”

શીરીનના આ શબ્દોથી આલાંને પેલું ફસી બુલકું યાદ આવ્યું જે દેલાબે એક બોઝોરગ તરાહેત બાઈના સ્વાધીનમાં હતું.

“એમ છે, તારે તો હું ખુશીથી આવશ. તમારાં દબન માટે મહેરબાની થઈ.”

આ જવાબ સાંભળી પાલનજીનો ચેહેરો ખુલી ગયો. “આહ, કેંકયું, માએજ કેવાં ખુશી થશે. તેવણ મને બે ચાર વાર કહી રહ્યાં કે તમુને જોતાંજ તેવણને હેત આવી ગયું.”

આવા માયાના સંજુનોની હાજરીમાં આલાં કેવો પાપી માર્ગ અખત્યાર કરી બેઠી હતી તે વીચારથી તેની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. બધું કાલીને ખાતર. એક બે વાર તેણીની નજર પાલનજી ઉપર પડી તો જોયું કે તેવણ ઘણાજ ધ્યાનથી આલાંનો ચેહેરો નીહાળતા હતા. આલાંના મનપર કાંઈ અફસોસનો બોજો હતો અને તે છુપાવવાની તે તજવીજ કરતી હતી એ શું પાલનજી ડાકટર પામી ગયા હશે કે શું? નહીં, તેમ તો નહીં હોય. તેમ હોય તો આવી એજરખવાહીથી તેણીને પોતાને તાંહાં રહેવાનું ઇજન શું કામ કરે. પાલનજી પોતે ઘણા સુધા ને સાચા હતા અને કંઈખી વાંકું જોય તો ખમે તેવા નહીં હતા.

આલાંએ ખોટું કામ કર્યું હતું—હાથખી ખોટું કામ ચાલુ હતું પણ તેથી કાલીનો જાન બચ્યો હતો એટલે તેણીનું પાપ ખીન અર્થનું નહીં હતું.

પાલનજી અને શીરીન ગયા પછી આલાં વીચારમાં બેઠી. એવામાં એક નોકરે આવીને ખબર આપી કે ચીનથી કોઈ પારસી શેઠ આયાછ તે “મીસીસ વજુદાર” ને મળવા માગેછ.

આ સંદેશો સાંભળી આલાંના હોસ કોસ ઉડી ગયા, તેના હોઠપરનો રંગ ઉડી ગયો અને થોડો વાર તેનાથી બોલાયુંખી નહીં.

“શું નામ કહ્યું?”

“ચીનથી તેમુલજી દેશાઈ આપાછ એમ બોલ્યા, બાઈ.”

“હાસે, કોઈ બેહેસ્તી પીરૌજશના ઝાળખાણનું હોયે. તેવણને માળપર મોકલ.”

આલાં પોતે દીવાનખાનામાં જઈને ઉભી એવામાં તેમુલજી દેશાઈ દાખલ થયા.

“માફ કરજોજી! હું તો પીરૌજશ વજીફદારનાં ધણી-આણી આવાંબાઈને મળવા આવ્યો તો.”

જરા વાર જીવ ઠરાવીને આલાં બોલી “જી તમારી કંઈ ચુક હોયે. એવે નામનું અહીં તો કોઈ નથી. મારા ભાઈ કાલી વજીફદાર ને તેવણનાં ધણીઆણી તો મહાબલેશ્વર ગયલાં છે.”

“પણ—પણ—પીરૌજશ વજીફદાર ચાર વરસની વાત-પર પીનાંગમાં યુજરયા ને તેવણનાં ધણીઆણી ને બુચો હીંદુસ્તાન પાછાં આયાં?”

“પીરૌજશ યુજરયા તે વાત ખરી પણ તેવણ પરજેલા નહીં ઉતાજી. તેવણનો વડો ભાઈ વીરજીખી ત્રણ મહીના થયા યુજરયો ને મારા કાકાજીએ મારા ભાઈ કાલીને વારસ કીધો.”

“બેન—આએ સાંભળી હું ધણો અજબ છેઉં. ખીજી વાત ગમે તે હોય પણ પીરૌજશ પરજેલા હતા. ને તેવણને પેટે એક છોકરો હતો તેની હું ખાત્રી આપુંછ.”

“હું તમારી નાસીપાસી સાથે દલગીર છેઉં—પણ આવાંબાઈ વજીરદાર જેવા નામના તો કોઈને અમે આજ-ખતાં નહીં—કોઈ બીજાં કુટુંબનાં હોશે.”

“નહીં—નહીં—કુટુંબ તો એજ. પીરોજશા મારો જીવ જનનો દોસ્તદાર હોતો. તે ગુજર્યો તારે હું શેહેંગાહી ગયલો હતો, પણ જરે પાછા ફર્યો ત્યારે જાણ્યું કે આવાંબાઈ તો પોતાના બુઆને લઈને અમે નીકળી આવી હતી. પણ કંઈ ચીંતા નહી, હું એ લોકને પાતાળમાંથી શોધી કહા-ડશ—માફ કરજો—તસદી પડી.”

“જરા આ પીને જાઓનીજી.”

“નહીં, મને માફ કરો. મારો જીવ હેકાણે નથી. હું ચીનથી કાલેજ આયો ને મારા દોસ્તનાં વીધવા અને બચ્ચાં-ને મળવાની પુર આશામાં હતો તેમાં હું નાસીપાસ થઈ ગીઓછ—સાહેબજી.”

તેના જવા પછી આલોં આવા બેઠી, પણ તેના મોહોમાં કુચા વળતા હતા અને ગળે ઉતરવા ના પાડતા હતા. આઝમે વળી નવું વધન કાંહાંથી નીકળી આવ્યું. ગમે તે યાઝમે પણ પીરોજશાની શાદીની પુરવારીઓ તો તેની પોતાની પાસે કબજ હતી એટલે કોઈનું શું વળવાનું છે.

આવા સધીઆરા છતાં રાતના જ્યારે આલોં સુતી ત્યારે સ્વપનામાં રસીની માઝમે તેની આગળ ઉભી રહીને કબાટ તરફ આંગળી બતાવતી દેખાઈ.

તેમુલજી દેશાઈ ફરતા ચટકતા પોતાના ઉતારાની જગાએ ગયા. “આમાં કાંઈખી ગડબડ થોટાળો છે. ખરી વાત થોવી કહાડું નહીં તો હું પીરોજશાનો દોસ્ત થું કામનો?”

પ્રકરણ—૬.

પતેલી માથે આવી ઉભી અને ફેનસી બજારની ધામધુમ ચાલી રહી હતી. આલાં સવારના પોહોરમાં ઉઠીને બજાર ગમ જતી હતી. પેલા તેમુલજી દેશાઈએ બારેલો અમાડો તે હવે વીસરવા લાગી હતી. કોઈ જાણવાનું નથી અને કોઈ બોલવાનું નથી એવી તેના મનમાં નીસાંત હતી. તેમુલજી દેશાઈ આવ્યા ત્યારે જો રતાં હાજર હોતે તો બધો બિદ જાણાઈ જતે અને કાલનો દુકાળ આજે પડતે, પણ તેમુલજી દેશાઈ તો હવે પલ્યા હતા અને ફેસી દેકાણે પડેલો હતો એટલે પીડા છુટી. આલાંનું અંતઃકરણ તેને માહેથી ડંખતું હતું, પણ કાલીને કાજે તે પોતાના જીવ ઊપર નેરાવરી કરવા રાજી હતી.

બજારમાં જઈ પહોંચતાં શીશીન સામેથી મળી અને આલાંને આવકાર દીધો:—

“બેન હું જાણું કે તમે નહીં આવશો—”

“હું એક વખત કબુલાત આપું તો—હલો તેમુલજી દેશાઈ, તમે અહીં કાંહાંથી? હું તો જાણું કે તમે કલકતે જવાના હતા તે ગીયા હોશો?”

“હા હું પહેલાં તો મુંબઈ જવાનો હતો. પણ મારા પુ-
રાણા ફ્રેડ ડાકટર મળ્યા તેવણે બે દહાડા રહેવાની બોહોંસ
કીધી એટલે ના કહેવાયું નહીં.”

“હું એમ જણીને ઘણી ખુશી છેઉં—મને એવી ખબર
હોતે તો તમને જરયોસ્ત વીલામાંજ ઉતરવાની બોહોંસ કરતે”
આત્રાં બોલી પણ જુદું—અધું જુદું—તે મન સાથે તો
આ કવાળમાં હાડકાંને હળરો હળરે શ્રાપ દેતી હતી.

“તમારી ઘણી મહેરબાની થઈ પણ હું અહીં ઘણો
ચેતમાં છેઉં.”

“બલે, તેમ તો યુમાઈ ગયજા દોસ્તને શોધવા આયા
ને નવાં દોસ્ત મલી ગીયાં. હવે તમારા જીવને નીરાંત થઈ કેતી?”

“તે તો કેમ કહેવાય. પીરોજશા મારો જની દોસ્ત હતો
ને મં એને કબુલાત આપી હતી કે જો તેને કંઈખી થયે તો
હું એની બધી છાકરાંને પુછશ. આજ સુધી હું નચીંત
જીવે બેસી રહ્યો તે સાઈ હું હવે પસતાઉંછ. હવે મુંબઈ
જતાંને વાર કોઈ હુશીઆર વકીલની સલાહ લેવી પડશે.”

આલાં કાંસી પણ ઠાવકું મન રાખી બોલી “હા, અલબત્ત.
જો એ બધી છાકરાં ખરાં પુરવાર થયે તો તે લોકની મી-
લકત તે લોકને મુબારક.”

તેમુલજી દેશાઈ મન સાથે વમાસવા લાગ્યા કે કેવી નો-
બલ, કેવી માટાં મનની છાકરી! કેવો પહેલે દહાડે તેવણે
એ બાપડીને ગેરમનસાફ કીધો હતો.

“બેન, હવે મારા જીવને ટાલક વળી. ખોદા તમારું બહું કરે.”

તેમુલજી દેશાઈના મોહોમાંથી આ શબ્દો નીકળતાંજ પાલનજી ડાકટર અચ્યુત આવી ઉભા. આ બે જન કંઈ ખુબ ગુસ્તેગુમાં મથચુલ હતાં તે જોઈ તેવણ અમકીને ઉભા. આ-ટલી હદ સુધી વાત આવી છે તે ઉપરથી વાંચનારે જોયું હશે કે પાલનજી પરણેલા નહીં હોવાથી તેવણે પોતાની પ્રીતી આલોં ઉપર લગાડી હતી અને તેનો હસ્તો ચેહેરો જોવાને સદા ઇતેજર હતા. જરા વારે શીશીન આવી પહોંચી. ફે-નસી બજારનું કામ આટોળીને સર્વ પાલનજીને ઘેર આ પીવા ગયાં.

તેમુલજી અને શીશીન આગળ આવી ગયાં હતાં અને પાલનજી આલોંની સાથે હળવે હળવે પાછળ આવતા હતા.

“આલોંબાઈ, આજે તમે કામ કરતાં તદત થાકી ગીઆં કે?”

“નહીં—મનેતો કામ મળે ને મારું બિચું રોડાય ને ખરાબ વીચાર નહીં આવે તો હું ઘણા ખુશી થાઉં. રાતના સપના આવે ને જગી જગીને ઉઠું તે કરતાં તો આખી રાત બેસીને કંઈ કામ કરું તે મને ગમીછ.”

“માફ કરજો—પણ તમારાં મગજમાં ખરાબ વીચાર શના હોય? તમારાં ગીયાં ગુજરેલાંની યાદ કરતાં હો તો તમારી ચુક છે. તે લોક તો સુખી થયાં.”

“ખરી વાત; પણ મરવા કરતાં ખીજાં દુઃખો ઘણાં છે.

- બલા પાલણુજી વીચારવા લાગ્યા કે એ એમ શું બોલેછ. જ્યાં છે ત્યાં એના પેટમાં કાંઈ મોટાં દુઃખની વાત છે. જ્યારે આલાં જઈને પાલણુજીના માએના પાસાંમાં ભરાઈ બેઠી તારે તે ઘણી નાચુક અને ખીચેલી દીસતી હતી. પાલણુજીએ પોતાના જીવ સાથે હજાર વાર સવાલ પુછ્યા હશે કે એ છે શું ? આએ છોકરી એમ ગણાતી કેમ જાયછ. આલાં છેક વળાવા સુધી પાલણુજીને ત્યાં રહેતાર હતી અને તેટલા અરસામાં એ ગમગીનીનો બેદ શોખી કદાકવાનો તેએએ ઠગવ કર્યો હતો.

ખીજે દીને સાંજના આલાં વાડીમાં એકલી કરતી હતી. તે તકનો લાભ લઈને પાલણુજી આવી લાગ્યા. આલાંને ગમગીન જોઈને તેણે પોતેની ગમગીન હતા. આલાં પોતેજ આગળ આલી આવી અને અચકાતી બોલી,

“ પાલણુજી, હું તમારાં ઘેરમાં આવી ને આવી ચુંગસ જેવી ફરીઆ કરુંછ તે સારું હું ઘણી દલગીર છું, તમે તો મને બોલાવવાની ઘણીખી તજવીજ કરોછ પણ—પણ મારાં મનપર એટલો વજન છે કે હું પોતે ને ખસેડી શકતી નથી.”

“ મારી વહાલી આલાંબાઈ, તમારાં મન ઉપર કાંઈ મજબુત દબાણ છે એ તો હું ઘણાં દીવસ થયાં જોઈ ચુક્યો છું અને તમારા વીચાર પ્રમાણે આએ ધર્મમાં તમને કોઈ મદદ કરી શકે એવું નહીં હશે પણ એવા જેવા દાવા છે તેની મદદ માગો.”

આલાં રડતી આંખે ખોલી “નહી—નહી—તે દાદગરનું નામ સાંભળીને મારા પગ ધુન્નેછ. હું શુનેહગાર છેઉં.”

“પણ તે શુનાહની તોજેસ કરેા ઐઠલે તે ધોવાઈ જશે જો મારું માનો—”

“બસ—બસ—ઐ પાલનજી ડાકટર, આવી રીતે તમારા બોલવાથી મારું દીલ કપાઈ જાયછ જરે તમે બધી વાત જાણશે તારે તમેખી મારેથી આધા નહાસશે, મેં ઐક પાપ કીધુંછ તે આલુ રાખવા સીવાય ઉપાય નથી.”

“શું તમે જાણોછ કે તે પાપ છે તે છતાં આલુ રાખવા માગોછ? હું માનું નહીં.”

“અફસોસ, તેમજ છે. મારા હાથમાં ઉપાય નથી.”

“અરે તોબાહ, મારાં—માની વ્હાલી આલાં—ઐમ ના બોલ ઐ શું સંકટ છે તે મારી આગળ દીલ ખોલીને કહે ને હું મારી આંખોથી તુને મદદ કરીશ.”

“અરે—નહીં—નહીં—હું તમારી ધણી ઉપકારી છેઉં આંખે વાત કહેવાય તેવી નથી લેઐ, મને હવે જવા દેઐ.”

“આલાં, આવી તારી આલ શું મારા તરફ વાજખી છે? મને થોડું કહીને ઉસકેરીઐ તારે તો હવે બધું કહેવું જોઈઐ.”

“નહીં—મારેા ઉપાય નથી.” (ગડીને)

“શું તારી મુશકેલી તેમુલજી દેશાઈના સંબંધમાં છે?”

“અસલ મુશકેલી જુદી છે પણ એ તેમજીજીતા આ વવાથી ઘણી વધી ગઈછ.”

“એવણુને અહીંથી જતા કેહું?”

“તહીં—તહીં—એવણુથી હું ખીડુંછ એમ તો જાણાવવુંજ તહીં જોઈયે.”

“પણ હસીલી છોકરી, તુંને રોજ આએ પ્રમાણે પીલાતી જોઈને મારું જીવન કાઠી જાયછ. તારાં દુઃખમાં એક કરતાં ખીજો ભાગીઆ હોયે તો તુંને સહન કરવાને વધારે શક્તી મળયે. મુશકેલીની સામે હંમેશ ટકી રહીએ તો અરધી મુશકેલી દુર થાય.”

“પણ આમા જોદાએજ મારી ઉપર રહ્યા છે.” એમ જોલી પાલણુજીનો હાથ છટકાવીને આલાં ત્યાંથી જતી રહી. પાલણુજી ઘણાજ રંજીદા થયા પણ દરાવ કીધો કે આ એખલી એખલી છોકરીને કોઈખી રીતે મદદ કરવી.

ઘરમાં દાખલ થતાંજ સામિયા તેમજીજી દેશામ મળ્યા, પાલણુજીએ અસેમસે વાત છેડી,

“તમે અમદનગર આયા તે અગાઉ આલાંને જોળાવતા હતા કે?”

“તહીં—ઘણી મજનતી ડાહી છોકરી છે. પેહેલે દહારે જરા મને લુછામ જેવું લાગું પણ હવે મારો વીચાર ફરી ગીઆછ.”

“તે શું?”

“તે એમ કે મને લાગું કે બચારા પીરોજશાની વીધવા ને છોકરાની એને કાંઈ ખબર હતી. અને તે છતાં એ અને એનો બાઈ મરનારની હકદાર મીલકત પચાવી બેઠાં હતા.”

“અહો, તારે આજ્ઞાની છુપી વાત આપ કે? પાલણુજીએ મન સાથ વીચાર કીધો.

“પછી.”

“પછી એજ કે એ આવાંબાઈ વજીરદાર કોઈ વખત નગર આવીજ નથી. એવી મારી ખાત્રી થઈછ. તેથી આવીથી હું પાંચરો મુંબઈ જવશ ને વકીલને કામ સોંપશ કે એ લોકનો પતો શોધી કહાડે. એ બચારી આવાંબાઈના ઉપકાર તળે હું દબાયલો છેઉં. હું પીનાંગમાં મરે હાલ સીક હતો તારે એણે મારી ઘણીજ ચાકરી કીધીછ.”

“પણ કદાચ એ વજીરદાર કોઈ ખીચુંજ ફેમીલી હોશે?” પાલણુજીએ શક બતાવ્યો.

“નહીં—પીરોજશાહ મારી સાથ પોતાના બાપ બાબે અવારનવાર વાત કરતો હતો. એ લોક વચ્ચે કાંઈ પંચાતી થઈ તેમાં પીરોજશાહ ઘેર છોડીને નીકળી ગયલો. પોતાના માતબર સગાં બાબદ તે પોતાની ઘણીઆણી સાથળી વાત નહીં કરતો હતો.”

“તારે તો તેની વીધવા ઉજીખી આએ વાતથી નાવાકેક હશે?”

“હા હુંખી તેમજ ધારંછ.”

“મારી ખાત્રી છે કે કાલી વજ્રહારને એ વીથેનો કથો સંસારો ખખર નથી, બાકી એ એમ મીલકત લઈ બેથે નહીં” પાલણુએ કહ્યું.

“તે તો કોણ જાણે. હું કાલીને મળીને બધી વાત કહેવશ—પછી જોઈયે શું થાયછ. પણ મને લાગું કે આએ આલાં કંઈ છુપાવવાની તજવીજ કરતી હતી ખરી, પણ મારા જીવને ધીરજ છે. હું ખરાખર બધી શુંચ કહાડશ તાંહાં સુધી કર પડવાનો નથી.”

પ્રકરણ—૭.

પતેતી ખલાસ થઈ અને આલાં પાછી જરથોસ્ત વીલામાં આવીને ઠરીઠામ થઈ. તે રોજ બ રોજ પોતાના ભાઈના પાછા ફરવાની વાટ જોતી હતી. રતાંનો છેલ્લો કાગલ આવ્યો તેમાં કાલીની તખ્તીયતના સમાચાર કાંઈ ધણા સારા ન હતા એટલે આલાં મન સાથે ભારી વમાસણમાં હતી.

આખરે એક દહાડો સવારના પોસ્ટમેન આવ્યો અને રતાંનું કાગલ આલાંના હાથમાં મુક્યું. તે લોક તુરત અમદનગર પાછાં ફરનાર હતાં કારણકે હવે કાલીની ‘હેલ્થ’ ધણી સુધરી હતી અને તે પોતાની નવી મીલકતનો વહીવટ તપાસી લેવાને આવુર હતો. વળી રતાં લખતી હતી જે “ભાઈનો જીવ બેહેનમાં બરાયો છે. ખીજ સારા સમાચાર એ છે કે કાલીએ એક ચોપડી લખી છે તે મુંબઈના એક

છાપખાનાવાળાએ સારી કીમતે ખરીદી છે અને કાલીએ ખીજી લખવી શરૂ કરી છે.”

આ વાંચીને આલાંતાં મનમાં શું થયું તે સમજવું સહેલું છે. આખરે કાલી કમાતો થયો. જરા ધીરજ રાખી હતે તો જે પાપમાં આલાં ફસી હતી તેમાંથી બચી શકતે. હવે જે બની તે બની.

તેમુલજી દેશાઈ તો મુંબઈ ગયા હતા અને તેમનાં કામ-કાજ અથવા હિલચાલની કશી ખબર મળી ન હતી. આલાં હવે વીચારવા લાગી કે આએ તેમુલજી ફસીની સંઘળી સગાઈ શોધી કહાડે તો હજી પરવડે. પણ તેમ બને કેમ? પુરવારી તો સંઘળી આલાંની કબાટમાં છુપાવેલી હતી અને ફસી તો રત્નની મમાઈજીની સાથે કોલાએ મળહ કરતો હતો.

આવા વીચારમાં આલાં બારીએ ઉભેલી છે એટલામાં સામેથી પાલનજી ડાકટર આવતા જણાયા. પાલનજીના ગંભીર ચેહેરા અને ટીકી ટીકીને જોતી આંખોથી આલાં હવે ખીહતી હતી. આલાંને બારીએ ઉભેલી તેવણે જોઈ એટલે કંઈ બહાનું કહાડીને છુપાઈ જવાનોખી લાગ ન હતો.

“આલાંબાઈ, મારાં માએ તમારી ખબર લેવા મોકલ-યોછ. તેવણ કહેજે કાલના તમે ઘણા ઉધાયલાં દેખાવોછ તેથી તેવણ ફરર કરયા કરેછ કે શું છે? સારી પએ તો છેએની?”

“મને કંઈ નથી-કાલીખી સારીકાંની છે. એ લોક ગઈ કાલના નીકળી ચુકાંછ ને આવતી કાલે આવી પુગશે. એણે

એક સારી ચોપડી લખીતી તેની વચાઇ ગેઇ. અરે બો-
દાએ, જરા જલદી વચાઇ હોતે.”

“આએ સમાચાર સાંભળીને હું ખુશી છેઉં. તમારા
ભાઇ આવેછ તે સાંભળીનેની ઘણી ખુશી છેઉં. આલાં-
આએ બતાવોથી હવે તારા મનપરનો બોજો ઝાછો થશે
કેની?”

આલાં કંઇ બોલી નહીં.

“આ મારી આલાં, તું દીલથી દલગીર અને મનથી
અસુખી છે તે શું હું જોતો નથી? ભરમ બોલીને તારું
મન કાં હલકું કરતી નથી?”

“હું એક વખત કહી ચુકી કે એ વાત કહેવાય તેવી
નથી. તમે મારી ઉપર આટલી બધી મેહેરબાની બતાવોછ
પણ તે બધી માયા મેહેરબાનીને હું લાયક નથી. હું
ભુંડી છેઉં ને તમારા જેવા બલા માણસની દોસ્તીને
લાયક નથી.”

“આલાં—આએ પ્રમાણે બોલીને તું મારી છાતીમાં
કાંઠા ભાકેછ. હું તો તારી ઉપર જનકેશન છેઉં. તારી
ગમે એવી મુશકેલીઓ હશે તે દુર કરવાને હું મારો જન
આપશ. તારો ગમે એવો વાંક હશે તેના તરફ નાખતી
અને દયાની નજરથી જોવશ. મારી આગળથી તું છુપાવશે,
પણ તે દાદાર આગળ કેમ છુપાવશે?”

આલાં રડીને બોલી “મને મુવેલીને વધુ ના મારો.

તમે ઐટલાથી સમજી જાઓ કે એક વખત મેં ભુલ કરી કે હવે મારે તે પુરેપુરી પાર ઉતારવી જોઈયે.”

“શું કરવા? કયા ધોરણથી એક ચુક ચાલુ રાખવાની તું તારી ફરજ સમજેછ! ચુક તે આપ્પર કરે ને ચુક. જોડું કામ કોઈ કાજેખી અરેં થાય નહીં. એક જોડું કામ કરીને તેને જીવને મારે વળગી રહેવું એ બેવાર જોડું કરવા બરાબર છે. આલાં, મારી વહાલી આલાં, તારાં સંકટ-માં મને ભાગ આપ. આપરે બે જન મળીને એ બોલે વધારે સારી રીતે બપાડીશું.”

“નહીં—નહીં—મારી છાતી ચાલતી નથી. ઓ—મારું શું થયે.”

ઓ કમનસીબ આલાં, તુંને ઠપકો આપવો કે તારી દયા ખાતી તે સમજતું નથી. આંખે બલા પાલનજી ડાકટર આગળ તેં તારી મુશ્કેલીનો ભેદ જાહેર કરી દીધો હતો તો તું કેટલી વાતે સુખી થતો. પણ નહીં. આલાં વીચારવા લાગી કે બધી વાત જણાઈ જાય તો કાલીની ખરાબી થઈ જાય. આ વહાલો ભાઈ પાછો રખડી પડે.

“આલાં, તારે શું તુંને મારી ઘણીઆણી કરવાની મેં જે ઉમેદ આંધી હતી ને ધુળમાં જાય?” પાલનજી વળી પાછા ફરગરીને બોલ્યા.

“હું ખરાં જીગમ્મી દલગીર છું. તમે ધચ્છાછ તે બને તેવું નથી. જો તમે બધાં ખરી વાત જાણો તો તમે બધાં—કાલી સુધાં—મારેથી ગાઉ દુર નાશો.”

હાથાર થઈ ઘણાજ ગમગીન દીલે પાલનજીએ લાંથી રૂંખસદ લીધી અને આલાં પોતાના સુવાના ઝોરડામાં જ-ધને ઝારઝાર રડી. હવે તેણીએ જાણ્યું કે પાપનો ખદલો આવો કંગાળ છે.

પાલનજી ડાકટર જેવા ઘેર પહોંચ્યા કે ખપ્પર મળી કે તેમુલજી દેશર્ધ પાછા આવ્યા હતા. અને તેવણની તુરત મુલાકાત લેવા માગતા હતા.

“હલો તેમુલજી, મુંખર્ધ ગીઆ શું ને આયા શું?”

“હું પેલા પીરોજશાહની ઘણીઆણી ને બુચાને શોધવાનું કામ મારા વકીલને સોંપીને પાછો આવ્યો.”

“કંઈ સમાચાર કે ખાતમી મળી કે?”

“જરાબી નહીં. ખચારી ઝોરત આ દેશમાં આવી પછી કોણ જાણે કાંઈ ગેબ થઈ ગઈછ તેની ધનનલસ જાણાતી નથી. મને લાગેછ કે મારે વાતની નાખતી કરવી પડશે.”

“કાલી વજીફદાર પાછો આવેછ” પાલનજી ધીમેથી બોલ્યા.

“હેં? કાહરે? જો આજ કાલ આવવાનો હોય તો હું બે દહાડા થોભી જાઉં ને એને મળીને બધી વાત પુછું. પણ પાલનજી, મારે તમારી સાથે એક બીજીબી ઘણી અગતની વાત કરવાની છે.”

“તમે બે દહાડાને બદલે બે વરસ મારે તાંહાં રહેશો તો હું ખુશી થવશ. પણ આએ બીજી વાત શું છે?”

“તમે અટકળ કરી શકતા નથી? કહું તો ચુસ્સો તો નહીં કરો?”

“ગુસ્સો આવે એવું તમે બોલોજ નહીં. કહેો શું છે?”

“તમારી બેન શીરીનને મારી ધણીઆણી કરવાની મારી ઉમેદ છે.”

“શીરીન! પણ એની ઉંમર બત્રીસ વરસની છે તે તમે જાણો છો?”

“બત્રીસ છોડીને આવણ કાંય નહીં હોય. હું ધણીઆણી લઉં તો એવીજ પાકટ સમજની ઘેર રાખુ લઉં. દુકાનપરનાં રમકડાં જેવી ચીખાવણીને લાવીને શું કરું.”

“દોસ્ત તેમુલજી, એમાં મારાં માએજીનો હુકમ લેવો જોઈયે. પણ મારી પોતાની તો સાત વખત રજા છે.”

સારાંશ કે શીરીન અને તેમુલજી અદરાયાં. તેમુલજી પાસે સારી પુંજ હતી. તેવણે પડોસમાંજ એક માટો બંગલો ખરીદ કીધો અને શીરીનને પાવલા જેટલા કદના હીરાની વીટી પહેરાવી.

આ ખુશ ખબર કહેવાને શીરીન પોતે જરથોસ્ત વીલામાં ગયો. સગનના સમાચાર સાંભળીને આલાં પોતાની સહીને મુખારકબાદી આપવા જતી હતી તેટલાં તેનો સાદ બેસી ગયો અને સોફા કોચ ઉપર ફસડાઈ પડીને ધસાંધસ રડી પડી. શીરીન બારે અંદેશામાં પડી કે આ શું? શું આ તેમુલજી ઉપર આલાંનો પોતાનો ડાળો હશે?

જરા વારે સાવધ થઈ આલાં બોલી “મને માફ કરજે બેન શીરીન. મને કાંઈ યાદ આવી જવાથી હું બેવકુફ બની. તેમુલજી ઘણા બલા માણસ છે ને હું તુને દીલોખનથી

મુખારુખાદી આપુંછ. હું તો મારાં પોતાનાં દુઃખને વરે રડતીતી. અરે શીરીન, મારા જેવી અભાગણી ને કુખી ખીજ કોઈ છોકરી નહીં હશે.”

“શું તું-તું-તેમુલજીને થકી બળાપો કરેછ?”

“અરે નહીં નહીં. મારો જીવ તો ખીજ ગમ છે પણ અફસોસ મારે હાથેજ મેં મારી ધોર ખોદીછ. તેની ધણી-આણી હું થઈ શકતી નથી.”

“પણ કાંયે નહીં? તે શું પરણેલો છે? અથવા ધણો અભાગયો નાલાયક છે?”

“અરે બેન, તે તો ફરેસતો છે. સાચો ને સુધો છે પણ હું બુંડી છેઉં ઐટલે તે મારે લાયકનો નથી. આહા! કોઈ વખત તે લોક મારાં પાપની વાત જાણશે તારે હુંનેખી મારી આગળ આવવા નહીં દેશે. શીરીન, તે મોહોકાણ આગળ આવા ઉભી રહે તેટલાં તું મારી સહ થઈ રહેજે.”

“તાંહાં સુધીજ નહીં પણ હમેશ સુધી. તારે હાથે નહીં માફ થઈ શકે એવું પાપ થાય એ હું માનુજ નહીં. મને લાગેછ કે તારું ધક ડેકાણે નથી ને તું ફાટું ફાટું બોલેછ.”

“બસ, હવે, આજે રાતે મારું મોહત આવે તો સાઈ. મારું જીવેલું નકામું છે.”

“અરે વાય, તારી ઉપર ઐટલી તે શું આફત છે તે હું સમજી શકતી નથી. ગમે એવી આફત હોય પણ દાદાર હોરમઝદની મદદ માગયે તો બધી બલા દુર થઈ જાય. તારાં માથાં ઉપર જે જંજળ હોય તેનું મુજ ઉખેડી નાખ.”

“મુળ તો હું જાણું છું પણ ઉખેડી નાખી શકતી નથી.”

“મારી ગરીબ આંખાં, જો તું ને અડચણ નહીં હોય તો માએજીને તારી આગળ મોકલું. તેવણ તુને સધીઆરે આપશે. મને તો બોલતાં આવડતું નથી.”

“નહીં માએ, તેવણને તસદી આપતી ના. બલકુ તેવણનું લોહી ઉકળશે ને મને કાંઈ ફાયદો થવાનો નથી. જા શીરીન તું સદા સુખી રહેજે એવી મારી ખરી દુવા છે.”

પણ શીરીન જુદીજ બતની સ્ત્રી હતી. પોતાની જીવે-જનનની સહી બળાપો કરે અને પોતે મન સાથ સુખી રહે એવો તેણીનો સ્વભાવ ન હતો. આ લીધે તે વીચાર કરતી રસતે પડી અને ઠરાવ કર્યો કે બધી વાતથી પોતાની માતાજીને વાકેફ કરવી.

કોણ જાણે શા કારણથી તે તેમુલજી આગળ કાંઈજ બોલી નહીં પણ માતાજી આગળ જઈને સધળો હેવાલ ખારીકીથી કહ્યો.

ડોસાં ઘણાંજ કમવાયાં પણ ધીરજથી શીરીનને સમજાવ્યું કે પાલનજીનો સધળો જીવ આ છોકરીમાં ભરાયો હતો અને આંખાં પોતેથી પાલનજીને આહતી હતી.

“જો માએજી, તમે સવારના પોહોરમાં આંખાં પાસે જાએ ને એને પટાવીને ખુશી કરો. કોણ જાણે શા કારણથી બળી જળીને કવાબ થઈ જાયછ. બાઈ સાથ એની સગાઈ ગોઠવાશે તો હું તો હાથ હાથ કુદશ. મને એ ધણીજ ગમેછ.”

“વારૂં માએ, તારી વાણી મુખારક. હું સવારની સવાર જમને બધું સમજાવશ.”

પણ સવાર પડે તે અગાઉ તો કાંઈ એવો બનાવ બનનાર હતો. કે જેથી સર્વેના જીવ ખાટા થવાને સરજેલા હતા. અગીયારેક વાગાને સુમારે પાલનજી તથા તેમનાં માએ, શીરીન અને તેમુલજી હાલમાં બેસી વાત કરતાં હતાં એવામાં ઠરાક દેતું બારણું ઉઘડ્યું અને આલાં આવીને ઉભી. તેણીએ કાળી સાડી પહેરી હતી અને ઘણીજ ઉસકેરાયલી દેખાતી હતી.

પાલનજી ઉઠ્યા, પણ આલાંએ તેણીને અટકાવવાના લાંબા હાથ કીધા.

“ખોદા ખેર કરે.” પાલનજી મન સાથે બોલ્યા.

“શું છે દીકરી આલાં શું છે?” માએજીએ પુછ્યું.

“સાંભળો—જોઈયે તો મને મારી નાખો, મારી ઉપર થુકો, પણ દાદાર હોરમઝદની હું પનાહમાં જનાર છેઉં તેથી તમે મને કાંઈ કરી શક્યાના નથી.”

“અરે પણ જરા ધીરી પડ—શું છે શું?” બધાં સાથે બોલી પડ્યાં.

“જુઓ, માએ હમણાજ મુંઝવેથી તાર આયોછ. રસી—પીરોજશા વજીરદારનો બુચો ઘણો બેહાલ છે ને તેની બચવાની આશા નથી. આહાહા! તે પીરોજશાનો છોકરો છે એમ કોઈ જાણતું નહીં હતું. પણ ઘણા મહીના થયા મને તેની ખબર હતી. જ્યારે કાકાજી સીક

પડ્યા ને કાલી અહીં આયો તારે એ જુઆની માયને આસપીટલમાં મરવા મુનેલી મેં રતાંતી સાથે જોઇ. આએ બાઇના હેવાલપરથી હું દુરત પાગી ગઈ કે તે કાકાના પીરૌજશાની વીધવા થાય ને આએ જુઓ પીરૌજશાનો છોકરો થાય. મરનારને કશું ખબર નહીં એટલે છોકરાને ખાતર ઘણી મુજતબી હતી પણ મારી બલી રતાંએ તેને સંધીઆરૌ આપ્યો કે તે જુઆને પોતાની સાથે રાખશે. બીજે દહાડે રતાં બહાર ગઇ તેટલાં આ મરનાર બાઇએ પોતાનાં કાગલીયાં મને વાંચવા આપ્યાં તેમાં પોતાનાં લગનની સરટીપ્રકેટ, આ જુઆના જનમની તારીખ વગેરે લખેલું હતું. આએ રહ્યાં તે કાગલો—”

આમ બોલી કાગલનું બંડલ આલાંએ તેમુલજના હાથમાં મુક્યું.

બધાં જણ વચમાં કાંઈ બોલી પડવા જતાં હતાં પણ આલાંએ હાથ ઉંચો કરી તેએને રોક્યાં અને પાછું પોતેજ બોલવા માડ્યું.

“હવે જરૌ મેં વાત છેડીછ તારે તો માઈ પેટ ખાલી કરવા દેએ. વળી માઈ માથું ફરી નહીં જાય તે સાઈ હું ઇંતેજર છેઉં. મેં આએ કાગલો મારી પાસે છુપાવ્યાં, કારણકે તે વખતે મને લાગું કે આએ છોકરૌ કોણ છે તે જાહેર કરીશ તો અમે ગરીબીમાં તવળીયા કરીશું અને માંદા કાલીના જીવને કાંઈ હાણી પુગશે. મારી રતાં આએ બધી વાતથી અંજણી હતી. તે બોળાઈમાં રસીને પોતાની મમાઇને તાંહાં મુકી આવી. એ મમાઇ ઘણા હેત-

વાળાં છે ને રસી ઉપર ઘણો જીવ રાખેછ પણ જરે એ છોકરાનો જીવ જોખમમાં છે તારે મારે જવું જોઈયે ને એનો જીવ બચાવવો જોઈયે.”

સઘળાં આ સાંભળી ચુપ થઈ ગયાં. આખરે પાલનજીનાં માએ ઉઠ્યાં અને આલાં આગળ જઈ તેને પસવારીને બોલ્યાં “મારી માએ, તેં માઠી ભુલ કીધી, પણ ખોદાય-જીતા સુકરાના કર કે આએ ગુનાહનો એકરાર કરવાની અને થયલી ભુલ સુધારવાની તુંને ગતી આપી. તુંને મુંબઈ જવાની કાંઈ જરૂર નથી. પાલનજી ને તેમુલજી જથે ને બંધી વાતની સંભાળ રાખથે.”

“નહીં—એને બચાવવાને સારું મારો જીવ આપવો પડે તો તે આપવાને હું તૈયાર છેઉં, મને જવુંજ જોઈયે.”

પાલનજી ધીમેથી બોલ્યા “માએજી, એને જવા દેઓ, એનાં મનનું સમાધાન થવા દેઓ નહીં તો એમાંથી કાંઈ ખરાબી થથે.”

“ઠેકયુ, પાલનજી, તમે મારા દીલની ઉમેદ ખરાબર સમજ્યાછ. હું જાઉંછ. ગાડી જોડાવીને મેં તૈયાર રાખીછ ને માકાં ડોસાંની મારી સાથ આવેછ. રસીના બાપ ઉપર એનો જીવ પ્રાણ હતો.”

તેમુલજી આ ઠેકણે ઉઠ્યા. તેવણના ચેહેરા ઉપર દયાની ધધાણીએ પ્રગટ થઈ રહી હતી. માએ છોકરીએ ગુનાહ કીધો અને પછી આ સજા જોતી હતી તે દખાવથી તેવણનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું.

“ખોદા જેવો દાતાર છે” તેવણ બોલ્યા “જે. કાંઈ ગેરહનસાફ થયો હશે તે સુધારવાની હજી તક છે. હુંખી તમારી સાથ મુંબઈ આઉં છું; આલાં બેન.”

“જેમ તમારી મરજી—બધાં જણને સાહેબજી” આટલા શબ્દો બોલી આલાં ચાલી જતી હતી તેટલાં શીરીન આગળ વધીને આડી પડી.

“બેન, બધું સારું થશે, શું કરવા એમ ગમરાયછ.”

“દુર રહે, શીરીન, દુર રહે; મારા જેવી પાપીને અડકવાને તું લાયક નથી. પાપની તોજેસ કરૂં પછી તું મારી આગળ આવજે.”

માએજી બોલ્યાં “નહીં, તારી બુલ છે આલાં—તેં તો તોજેસ કીધી. તારેથી બને એટલો હનસાફ કરવાને તું તૈયાર થઈછ. હવે તો બધું તે પરવરદેગારના હાથમાં છે.”

ગાડી બંગલામાંથી નીકળી ચાલી. શીરીન પોતાની માની છાતી ઉપર માથું નાખી બોલી “માએજી, બોલવું કેટલું સહેલું છે પણ એની જગાએ હું હોતે તો શું કરતે તે ધારવું કેટલું મુશ્કેલ છે.”

પ્રકરણ—૮.

इसी अरेअर भरखुने कांठे पडेलो હતો. તે જથે કે પાછો ઉઠથે એ માત્ર ક્રીસમતના એક નાહના ફાંટા ઉપર બટકેકું હતું. આગગાડી મુંબઈ તરફ ધમધમ રસ્તો કાપતી હતી તારે તેનો દરેક ઠોકો જાણે આલાંતી છાતીમાં કપકાનો ટકોરો મારી રહ્યાં હતાં. इसीनी भरनार माना બોલ તેને હર પળે યાદ આવતા કે “જેવી માયા મેહેરબાની તું મારાં બચ્ચાં ઉપર દેખાડથે તેવીજ તે કીરતાર તારી પોતાની ઉપર બતાવે.”

ઘણીવાર આલાંએ આસમાન ગમ જોઈ તે દાદારની મારી ચાહી, પણ જહાં સુધી इसी બેહાલ પડેલો હતો તાંહાં સુધી આવી મારી માગવાનું ફોકટ હતું. ગાડીમાં સાથે પાલનજી ડાકટર, તેમુલજી અને ડોસાં હતાં પણ આલાંતી ગમખારી જોઈ તેઓ એક હરફ વચ્ચે બોલ્યાં નહીં.

કોનાએ જઈ પહોંચતાં આલાંતી ઘણી ઓજરખવાઈથી નામાંકીત ડાકટર સર નોએલ વીલમોટને બોલાવી મંગાવવામાં આવ્યો. તેણે ખીમાર इसीની ખુબ ખારીકીથી તપાસ કરી મત આપ્યું કે તેને ગળાંમાં “કીફીરીઆ” ની ઝેરી ખીમારી લાગુ પડી છે અને તેને લીધે તેના ગળાંની નળી બંધ થઈ જઈને તે ચુંગળાય છે. આ નળી ઉપર ‘ઓપરેશન’ કરીને સાફ કરવી જોઈયે, જેમ કરતાં કદાચ ખીમાર બચે તો તેનાં નસીબ, પણ જો ‘ઓપરેશન’ નહીં કરે તો તેના બચવાની ખીલકુલ આશા ન હતી.

આ મહાન ડાક્ટરનું ઉપહું મત સાંભળીને બધાં લોકડાં જેવાં થઇને ઉભાં. નાનો રૂસી શુંગળાતો અને તાસવીસ કરતો ખીછાણા ઉપર ધરફરી મારતો હતો તેના ઉપર વાંકી વળીને આલાં આંસુ વેહવા લાગી. આપરે સઘળાંની અબજખી વચ્ચે તે બોલી ઉઠી—“જ્યારે મોટા ડાક્ટર એમજ કહેછ કે એ બચ્ચાંને બચાવવાનો ખીજો ઉપાયજ નથી સારે આએ “ઓપરેશન” કરવુંજ જોઇયે અને તેને એક છેલ્લો ચાન્સ આપવોજ જોઇયે. અત્રે હાજર રહેલાંમાં સર્વે થી અતલગતી સગી એની હું છેઉં અને તેની સત્તાથી હું આએ “ઓપરેશન”ની રજા આપુંછ.”

ડાક્ટર વીલમોટ ધણા માનથી આલાં ગમ જોવા લાગ્યો અને બોલ્યો, “આએ નળી બોલવાથી કદાચ એનો જીવ નહીં બચે પણ એને નીરાંત ધણી થશે અને ખીજાં કશાં ખાતર નહીં તો માત્ર તેને ખાતર એ અજમાવવું જોઇયે.”

તુરત ઓપરેશન કરવાની તૈયારીઓ થઈ. હસ્પિટાલમાંથી એક યુરોપીયન નંસ આવી લાગી. જ્યારે બધું ગોઠવાઇ રહ્યું સારે પાલનજી અને તેમુલજીએ આલાંને નીચે જવા સમજવું, પણ તે ત્યાંથી હાલી નહીં.

“નહીં-હું બધા વખત આગળ હાજર રહેવશ, નહીં તો ઇંતેજારથી મારો જીવ નીકળી જશે.”

ઉપલી હોજતોજીની મતલબ સમજી જઇ ડાક્ટર બોલ્યો,

“રહેવા દેઓ—જો એવણીની મરજી છે તો રહેવા દેવા. પણ ખાઈ હું તમને આગળથી કેહુંછ કે આએ ‘ઓપરેશન’-

ના દેખાવ ધણો ભયંકર છે. તે વખતે જીવ બગડી આવે કે એવી બીજી કાંઈ અડચણ નડવી નહીં જોઈએ.”

“ નહીં જી—મને તપાસી જુઓ.”

એણીમર તેણીનો સાદ સાંભળીને રૂસીએ તેણીને ઓળખી હતી અને તેના ખેડ હાથ પકડી રાખીને જવા દે નહીં. ખાસશું બંધ થયાં, સર્વને નીચે કહાડયાં હતાં. પા કલાક થયો, અડધો કલાક થયો અને સરવેના જીવ સીકે ઓળવાઈ રહ્યા હતા.

ઘણીવારે ડાકટર વીલમોટ, પાલનજી તથા બીજા મદદનીશ ડાકટર નીચે આવ્યા. વીલમોટ પરસેવાથી ગરકાવ થઈ ગયો હતો. શું થયું તે જાણવાને સખણાંની મંતેજરી જોઈ તેણે ખોલાસો કર્યો,

“ આપરેશન તો ઘણું ફતેહમંદીથી થયુંછ, પણ કેસ ધણો જોખમમાં છે. આવા કેસોમાં બાગયે સોમાં દશ બચી શકેછ. એના ગળાંની નળી હમણા તો સાફ કીધીછ અને એ બચ્યું સેહેલાઈથી દમ લેઈ શકેછ, પણ ધાસતી એ છે કે પાછી ભરાઈ જાય ને ગળું ચીપલાઈ જાય તો તે કાગલની નળી વાટે ચુસીને સાફ થવી જોઈએ. પણ એ ઘણુંજ જોખમનું કામ છે, કારણકે ચુસનાર ઘણીના ગળાંમાં જરાબી જખમ કે ઘસો હોય તો તેને ઝેર લાગવાની ધાસતી રહે છે. એને લીધે અમે ડાકટરો સાંચાથી આ ઝેર ચુસી લઈએ છીએ.”

સર્વેના જીવ ઘણા ઉદાસ થયા. ડાકટરનું મત સાંભળ્યા

પછી આલાં પાછી માળપર દોડી અને રૂસીનો હાથ પોતાના હાથમાં પકડીને પોતાના પાપનો પસતાવો મનમાં કરવા લાગી. રૂસી હવે તાસવીસમાંથી મોકળો થઇને શાંત ઉંઘતો હતો. આલાં જે એક વાર આ છોકરોને ગરીબીમાં અને દલદેસરીમાં સખડવા દેવાને તૈયાર થઇ હતી તે હવે તેને સાફ પોતાનો જન આપવાને રાજી હતી. રૂસીનો શાંત ચેહેરો જોઇ સર્વેને ધીરજ આવી હતી કે તે બચ્ચો, પણ આલાંના પેટમાં જીવ ન હતો. ડાકટરના ખોલાસાના સખુન તેણીના કાનમાં દોડ્યા કરતા હતા.

કલાકના કલાક નીકળી આવ્યા તોખી ખીમારને બાંધતો જોઇ નહોતો ઘણા આગ્રહથી આલાંને જરા આસાએશ લેવા સમજાવ્યું. અડધાક કલાક આંખ લાગી હશે એવામાં ખીમારના ખીછાણામાંથી કાંઇ યુગળાતો જેવો સાદ સાંભળીને આલાં ઝમકીને ઉઠી. રૂસીનું ગળું પાછું ચીપલાઇ ગયું હતું. તે મોટા મોટા અને દયામણા ડોળા કહાડીને જાણે આલાંની મદદ માગતો હોય તેમ જોતો હતો.

એક શબ્દ બોલવા વગર આલાંએ કાગલની તૈયાર રાખેલી તળી પકડી અને તે ખીમારના ગળાંમાં હળવેથી મુકીને વાંકી વળવા બચછ તેટલાં નહોતો અટકાવી.

“અરે એ તમારું કામ નથી. આ પ્રમાણે કરવામાં જીવનો જોખમ છે. જરા ઉભાં રહો; મારતી ગાડીએ ડાકટરને બોલાવ્યો.”

“મહીં—એ છોકરાનો જન બચાવવાની મારી એકલીની ફરજ છે. ડાક્ટર આવે તેટલાં તો શુંનું શું થઈ જાય.”

તેણીએ નળી વાટેથી ચુસવા માડ્યું. નર્સ લાકડાં જેવી થઈને બીહને ઉભી રહી ગઈ. જરા વારે ફંસીતું ગળું ખુલ્લું થયું અને તુરત વેળાની ધાસતી મટી ગઈ.

તસે તુરત આસીડના પાણીથી આંખોને ડોઝળો કરાવ્યો. “બાઈ તેં આંખે બચ્ચાંનો જન બચાવ્યોછ પંજુ ખોદા કરે ને તુંને કાંઈ અલવલ નહીં આવે.”

કલાકેકમાં ડાક્ટર પાછા આવી લાગ્યા અને સમજી વાત સાંભળીને તથા દરદીને તપાસીને મત આપ્યું કે બીમાર હવે મોહતમાંથી છટકી ગયો હતો અને તેને બચાવનાર આંખો હતી.

તેમુલજી આંખમાં પાણી લાવીને બોલ્યા “આ દાદગર, તારી ગતી ન્યારી છે. એ બચારીએ પોતાની ચુકનો દંડ ભરી આપ્યો છે.”

આંખોના ચેહેરા ઉપરની ચીંતા હવે દુર થઈ હતી. જે વાદળ તેના બિજાં ઉપર ધેરાઈ રહ્યું હતું તે હવે ખુલી ગયું અને પાલનજી ડાક્ટર આ ફરદાર માટે પોતાના મન સાથે હજારો હજાર શુકર કરવા લાગ્યા.

પંજુ એણીએર ફસી તતાર થવા મંડ્યો અને એક પગથી આંખોને વીલ્લી મુકે નહીં. તે વારે આંખોના પગ લથડતા જણાયા. તેના ઉપર કોઈ સખત માંદગી ગલબો કરવાની હોય તેવાં ચીન્હો દીસવા લાગ્યાં. તે જેરી તાવથી

ખીમાર પડી, અને બકવા લવવા લાગી. સાઈં ઘેર આ બહાદુર છોકરીને સાજી થયલું જોવા માટે રાતેઘન દોઝા માગતું હતું.

એક દહાડે તે છેક ઘડી પણ હતી—તાવ ૧૦૬ ડીગ્રી ઉપર ચઢી ગયો હતો અને તે ચાર દહાડાની બેભાન હતી એટલાં કાલી અને રતાં આવી પહોંચ્યાં.

સઘળી હકીકત, આલોની છુપાવેલી વાત, રસીની સગામ, રસીની ખીમારી, તેનાં ગળાંમાંથી એરી રસીનું આલોએ ચુસી લેવું, એ સઘળું જ્યારે કાલીએ સાંભળ્યું ત્યારે તે તો હેબતાઈ ગયો.

તે આંખમાં પાણી લાવી બોલ્યો “અરે, જોદા, હું તો આ વાત ખીલકુલ જાણતો નહીં હતો. આ બધું શું.”

રતાં બોલી “હું સર્વેથી મોટો ઠપકો મારે માથે ખેંચી લેઈછ. બધો વાંક મારો છે. મેં જે જરા હુશીઆરી રાખી હોતે તો આએ બધું બનવા નહીં પામતે. મારી નજર આગળ બધું બન્યું પણ હું આંધળી ભીતની કાની ફરીઆ કીધી.”

“મારી ગરીબ ગાય જેવી બેન, આએ તારી શું ચુક! પણ જોદાના શુકરાના કરે કે રસી જીવતો છે.”

ધણા દહાડા આ પ્રમાણે ઇંતેજરીમાં નીકળી ગયા. આલોની જીંદગીની આશા ચાર વાર મુકી અને ચાર વાર પાછી આવી. આખરે ચૌદમે દહાડે તેણીએ આંખ ઉંઘાડી

અને સર્વેને ઝાળખીને રડી પડી. પોતાના ભાઈનેા હાથ પકડીને તે બોલી,

“કાલી-મને માફ કર.”

“મારી વહાલી બેન, આવી મરતતોલ ખીમારીમાંથી ખોદાએ તુંને બચાવીને જરે માફ કીધું તારે તારા આવા પસતાવા પછી શું હું તુંને કપકો આપવાનો છેકં!” એવામાં રૂસી દોડી આવ્યો અને આલાંને ગળે વળગીને તેણીના સોહોરાયલા રૂપસારા ઉપર ચુમીઓનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો.

“કાલી, રતાં, બસ હવે મારા મનની શાંતી થઈ છે. હું હવે ગરીબાઈથી ખીલતી નથી. પૈસાને નામની હવે મને ધીકકાર છુટેછ. રતાં મારે હાથે તુંને માટો ગેરમનસાફ થયોછ. તમે બેક જનાને બુલમાં પરણવા દેધને મેં તમે લોકને એક રીતે ફસાવ્યાંછ. હું સારી પેઠે જાણતી હતી કે કાલી જાણીજેધને પારકા રૂપીઆને આંગળી લગાડે નહીં, પણ એને આજરી ને દેહનો દુઃખી જોધને હું બલચાધને મુંગી રહી.”

“બેન, તું એમ શું બોલેછ? શું કાલી સાથે હું પૈસાને થકી પરણી? શું તું મને હજી ઝાળખતી નહીં? તારી ઉપર લાલચનો કેવા મારો પરીઝા! હોથે તે હું સારીકાની સમજુંછ. તેં તારે પોતાને ખાતર નહીં પણ ભાઈને જીવ બચાવવા આએ કાધુ તે અમે બધાં સમજીએ છે.”

“તે બધું અરે રતાં બેન, પણ હું ધીરજ રાખીને જો જરા થોભી હોતે.”

“કાંઈ ચીંતા નહીં. હવે જે બની તે બની. સહ • સારું જેનું સેવટ સારું. રૂસી સલામત ઉઠ્યો એટલે આપરે બધું એને હવાલે કરશું અને આપરે ગરીબીમાં સુખચેનમાં રહીશું.” કાલીએ ધીરજ આપી.

આજ્ઞાના મનનું હવે સમાધાન થયું હતું. મરનાર સ્ત્રીના શ્રાપ તે હવે ભુલી ગઈ હતી. રૂસી તેણીને પોતાની જનેતા માતાની પેઠે વળગતો હતો.

પણ સખર આ સંવળા ફેરવાયલા મામલાને લીધે તે લોકને જરથોસ્ત વીલામાંથી જવું પડ્યું. આ પ્રમાણે ડાબરાં-ડામકાં લઈને ખાલી કરવાનું આજ્ઞાને ભારી તો લાગ્યું પણ તે હિંમતથી એસતવાર રહી. કાલીની તખીયત હવે સુધરી હતી અને તે ચોપડીઓ લખીને સારી કમાણી કરતો હતો. એટલે ગરીબીમાં પણ સુખી રહેવામાં કશી અડચણ ન હતી.

પણ માનવી આહેછ શું અને ખોદા કરેછ શું. ગમે એવા ઠરાવ કરો અને ગળે ગાંઠ વાળો પણ તકદીરમાં લખેલું હશે તે થવાનું.

જેવી આજ્ઞા માંદગીના ખીછાણાપરથી ઉઠીને ઉભી થઈ કે કાલી, પાલણજી અને તેમુલજી મળીને સાથે મરહુમ હીરજીભાઈના વકીલ મીં વ્રીંબકરાય પાસે ગયા. ધરડા પણ ઠાવકા વ્રીંબકરાયે સંવળી વાત સાંભળી અને મરનાર પી-રોજશાના કાગલીઓ જે આજ્ઞાના સ્વાધીનમાં હતાં તે ખુબ ખારીકાથી તપાસીઓ. આ વાર રાવસાહેબના હાથ લગાર ખુજતા હતા, આપરે પોતાનો ચશમે તુછીને તેવણ મોલ્યા,

“ધણું જ નવાઈ જવું. પીરોજશાએ પોતાની ધણીઆણીને પોતાના સગાંવહાલાં વીધે કંઈજ કહ્યું નહીં એ બહુ અચ-
સ્તીની વાત છે. હીરજીભાઈ શેઠ આ છોકરા ઉપર ભારે
શોસાણા હતા તે તો હું જાણું છું. જ્યારે એએએ છેલ્લાં
મને વીલ કરવા બોલાવ્યો ત્યારે મેં સુચના કરી કે વખતે
પીરોજશાને છોકરાં થયાં હોય પણ તેએએ તો મને હસીજ
કહાડ્યો. પણ હું હઠે પડ્યો અને કલમ નખાવી કે અગર
પીરોજશાના વારસ હોય અથવા થાય તો કેમ કરવું. આ
વીલ ઉપર સાફ લખેલું છે કે જો પીરોજશાનો કોઈ વારસ
નીકળી આવે તોજ આ કાગલીકે વાંચવું, નહીં તો
આમતું આમ રહેવા દેવું.”

“પણ એ કાગલીકે ક્યાં છે?” સઘળાંએએ ઈતે-
જરીથી પુછ્યું.

“જરથોસ્ત વીલાતા માળપરના દીવાનખાનામાં ગ્રાજ
ટાપની ટેબલ છે તેના છુપાં ખાતામાં છે. તમે હમણા તો
જાઓ પછી પરમદીને હું સવારના પોહોરમાં ત્યાં આવીશ
અને સઘળાંએની હજુરમાં આ આચરીકે ઉપેડીને
આપણે વાંચીશું.”

“પણ રાવ સાહેબ, આ સઘળા બતાવ પછી મને જર-
થોસ્ત વીલામાં એક દહાડોખી રહેવાનો હક નથી. હું તો
કામનો કાલ મુંબઈ જવા માયું છું.”

“નહીં બાઈ, તેમ કીધામાં કાયદો નથી. હું કહું તેમ
કરો. પરમ દહાડા સુધી ધીરજ ધરો અને પછી તમેજ

જેથો કે હું કહું છું તે ખરું છે.”

✱

✱

✱

પરમ દહાડે આપણે મળીશું.

પરમ દહાડોખી આવી લાગ્યો. આલાં પોતાનાં પાસાંમાં રસીને દાખીને મુંબમથી આવી લાગી અને જરથોસ્ત વીલા પાછું હળમળી રહ્યું. કાલી અને રતાં પણ ત્યાં હાજર હતાં અને જાણે કોઈ પારકાંના ઘરમાં મળવા આવ્યાં હોય તેમ અલગ ક્રિયા કરતાં હતાં. જરથોસ્ત વીલાનો સધળો કારભાર હાલ તરત તો ત્રીબકરાવ વકીલના હુકમથી નોકરોના હસ્તકમાં હતો, કારણકે કાંઈખી ચીજને હાથ લગાડવાને અથવા કાંઈખી હુકમ કરવાને કાલીએ સાફ ના પાડી હતી.

હિરજીભાઈ શેઠે પેલાં માહોરખંધ કાગલમાં શું ફરમાવ્યું હશે તે માટે સર્વેના મનમાં ઇંતેજારી હતી પણ તે ઇંતેજારી ખુલ્લા શબ્દોમાં કોઈ બતાવતું હતું નહીં.

આલાં સંતોષી અને શાંત દીસ્તી હતી પણ તે નખાઈ ગઈ હતી. કાલીખી આંદેશામાં ક્રિયા કરતો હતો પણ તેનો આગલો ગુનો હાંસી હવે સદાનો રખસદ લઈ ગયો હતો. સર્વેમાં ભલી રતાં અસલ માફકજ સમાધાન હતી. સર્વેને દીલાસો દેવામાં, સર્વેને મદદ કરવામાં તે સદા હાજર હતી. જ્યારેખી તે નીદોશ રસીને જોતી ત્યારે એક માના જેવા પ્રેમથી તેનું હૈડું ઉભાઈ જતું હતું. તે તેને નવાડતી ધોવાડતી, પસવારીને પોહોરાવતી અને તેની દરેક હિલચાલ

ઉપર નજર રાખતી હતી. પણ તવાઈ જેવું છે કે આ સઘળાં હેત હતાં નાનાં રૂસી આંખાંની આગળથી ખસતો ન હતો અને જ્યારે આંખાં તેના ખીછાનાં આગળ ભેસે અને તેનો હાથ પોતાના નાજીક હાથમાં પકડી રાખે ત્યાં રજ તે એતમાં ઉંઘાઈ જતો હતો.

હવે જરથોસ્ત વીલામાં સઘળાંઓ ભિગાં મળવા પછી શું થયું તે આપણે આવતાં પ્રકરણમાં જોઈશું અને તમારી રજતી આ કળીત કથાનું સેવટ આણીશું.

પ્રકરણ—૯.

(સમાપ્ત.)

જાણો કે સઘળાં જરથોસ્ત વીલામાં ભિગાં મળ્યાં છે. રતાંની ઘણી આજીજીથી તેના મમાઈની રૂસીની સાથે અ-હમદનગર આવ્યાં હતા. તેવણને રૂસી એવો વહાલો હતો કે તેને એક ઘડી વીહલો મુકવાને તેવણ નારાજ હતો.

“મમાઈજી” રતાં બોલી, “હવે અમારેથી આંખે બંગ-લામાં રહેવાયે નહીં. એ બધી મીલકત તો રૂસીની છે પણ એની મરનાર માંએ એ છોકરાને મારે હસતક સોંપેલો છે, એટલે ઘણું કરીને એને આપરી સાથે મુંબઈ લેઈ જઈશું” ને એ માટે થાય તાંહાં સુધી આપરી સાથે રાખી શકશું.”

તે લોક રૂસીને માળપર કપડાં પહેરાવવા લેઈ ગયાં અને ડોહંગ રૂમમાં આંખાં અને પાલનજી એકલાં રહી ગયાં.

“આલાં, આઝમે બનેલા બનાવ સાઈ હું તુંને, એક રીતની મુબારકબાદી આપુંછ. તેં એક પહેલી બુલ કીધી પણ તેનો તેં એવો બદલો વાળી આપયોછ કે હવે તે બુલ એક આશીરવાદના આકારમાં હું જોઉંછ.”

“તમારી ઘણી મહેરબાની છે. પણ આઝમે બંગલામાંથી જઈને હું મુંબઈમાં મારી નાની જુપડીમાં બેસશ તારે મારા જીવને કરાર થશે.”

“તારે માઈ કેમ? શું હું મારી આશામાંજ રહી જઉં? મારી ઘણીઆણીને સાઈ સદાનો વાત જોતો રહી જઉં!” પાલનજી દલગીર થઈને બોલ્યા.

આલાં લજવાઈ ગઈ અને ગરદન નીચી નાખી દઈને બોલી “એ વાત બને તેથી નથી, તમે એ વીચાર તમારા મનમાંથી કઢાડી નાખો. મેં એ બાબત પર ઘણા વીચાર કીધેછ અને તમારા જેવા બલાં માણસને મારા જેવી ભુંડી ઓરત લાયક નથી.”

પાલનજી આનો ઉતર આપવા જતા હતા એવામાં રતાં ને કાલી આવી લાગ્યાં અને વાત અટકી પડી. રાતના સાત વાગતે સર્વે જમી રહ્યાં પછી આલાં ઉદાસ જીવે એકલી કમખાઉડમાં ફરતી હતી. તેટલાં વળી પાછા પાલનજી ત્યાં આવી લાગ્યા.

“મારી વહાલી આલાં, આવી રીતે તારી પુઠ પકડી રાખવા સાઈ હું તારી પાસે માઈ માગુંછ. પણ તારા આ-

જના, જવાબથી મારા મનનું સમાધાન થયું નથી. હું તારી પાસે માગી લેઉં છ કે તારે ઉતાવળથી જવાબ દેવો નહીં. તારા વગર મારું જીવન નકામું છે ને તું જાણી જોઈને મને દુખી કરે એવી કઠણ દીલની નથી તે બાબે મારી ખાત્રી છે. મને જવાબ દે. મારી ધણીઆણી થવાને તું ના પાડેછ પણ મારા પોતા વીથે તો તુંને કાંઈ વાંધો નથી? કોઈ ખીજા ઉપર તો તારો ખ્યાલ નથી?”

“ નહીં-નહીં-પણ હું પાપી-છેઉં ને તમારે લાયકની નથી.”

“અરે ઘેલી છોકરી, તેં પાપ કીધું અને તેનો પસતાવો કીધો એટલે તે પાપ ધોવાઈ ગયું. આપરે બધાં માનવી જાત માટાં કે નાનાં પાપને આધીન છે. જો આપરે બધી નબળાઈઓથી નીરાળાં હોઈયે તો પછી ફરેસતામાં નહીં પપયે? તારી સાથ જીંદગી ગુજરવાથી મને પોતાને કેટલો ટેકો છે તેનો તુંને ખ્યાલ નથી. આપરે એક ખીજાને સલાહ આપીને સારી જીંદગી ગુજરશું એવી મેં ગણતરી કરી રાખી હતી તેમાં તું મને નાસીપાસ ના કર.”

“પાલનજી, તમારા સખુનો મને છાતીમાં તીરની કાની લાગેછ. પણ મારું દીલ દલગીર છે ને એક રડતી બળાપો કરતી બૈરીને હું મેશની સામે બેસાડવામાં તમારાં સુખનો નાશ થશે તેનો તમે વીચાર કરતા નથી.”

“મેં બધો વીચાર કીધોછ. એ બળાપો શાથી અને કેમ પેદા થયોછ તેનો જ્યારે હું વીચાર કરુંછ, તારે મારાં મનથી ખુશી થાઉંછ કે એક વાંકની તોજેશ કરતાં આ બ-

જાપો બરપા થયેલો છે. તે તારાં સારાં દીલની યુવાહી છે.”
આ પ્રમાણે બોલી પાલનજી પોતાનો રૂમાલ કઢાડીને પોતાની
આંખો નુછવા લાગ્યા, જે જોઈ આંખોમાં તેમની આગળ ગઈ
અને તેમના ખભાં ઉપર હાથ મુકી બોલી,

“એમ છે, તારે તો હું લાચાર છું. હું મુંબઈ જઈને
પાછું મારા જુના કામને વળગી રહેવાનો વીચાર રાખતી
હતી. પણ જ્યારે તમે મારી ઉપર આટલો બધો જીવ રા-
ખો છો અને-અને હુંબી તમારા ઉપર મારાં મન સાથે
કુરબાન છું, તારે તમારે ગમે તે કરો. હું આજથી
તમારીજ છું.”

આ પછી આ બે સુખી જીવડાંઓ વચ્ચે શું વાતચીત
થઈ તે વર્ણવવાની જરૂર નથી. પાલનજીથી હસાઈ હસાઈ
જવાણું હવું અને આંખોમાં તેમના ખભાં ઉપર માથું ના-
ખીને રડતી હતી, એવામાં કાલી આવી લાગ્યો.

“અલો, એ તમે બે જણ અહીં શું ગુસગુસ કરો છો ?
શું આપણું અહમદનગર વેચાણું લેવાનો વીચાર કરો છો કે ?
આંખોમાં, એ તારી આંખમાં પાણી કેમ ?”

પાલનજી બોલ્યા “કાલી, આજથી જો તારી રજા હોય
તો આપરે બે મીત્રો નહીં પણ લાઈ છે. હું આશા
રાખું છું કે તારી બેનનું સુખ મારા સ્વાધીનમાં સોંપવાથી
તું પસંદાઈ નહીં. આંખોમાં તો પોતાની રજા આપી, બોલ
હવે, તારી રજા છે ?”

“ખરાં જીગરથી, મારા દોસત, આજનો મારો દહાડો બધી વાતે સુખી છે.”

સેહેજ વારમાં તો ખબર ફેલાઈ ગઈ કે પાલનજી ડાક-ટર અને આલાં અદરાયાં હતાં. આપ્પા બંગલામાં ખુશાલી પંચરાઈ ગઈ હતી. રાતના આલાં પોતાના ઓરડામાં સુવા ગઈ તાંહાં અચબચ રતાં આવીને ઉભી.

“મારી વહાલી બેન, આજના બનાવે નેટલી મને ખુશી કરી નાખીછ તેવા બનાવ મારી આખી જીંદગીમાં મેં જાણ્યો નથી. પાલનજી એકસો આદમીમાં એક આદમી છે. તેવણુ તુને સુખી કરશે. હું તુને ખરાં જીગરથી સુખા-રકબાદી આપુંછ.”

“પણ રતાં, તેવણુ જેવા ભલા છે તેવી હું ભુંડી છઉં. એવા એક ફરેસતા જેવા માણસે મારા જેવી ઉપર પોતાનું દીલ લગાડ્યું એખી એક નવાઈ છે.”

“જરાખી નવાઈ નથી. તેં જો બધી વાત તારા મનમાં રાખીને ખરાખી ચાલવા દીધી હોતે તો જીંદગી વાત હતી. પણ તેં પસતાવો કરીને તારું મન ખાલી કરી દીધું એટ-લુંજ નહીં પણ બુલની તોજેશ કરવા સાથે તારો જીવ આપવા તૈયાર થઈ, એટલે ખોદાએ તારાં કામ ઉપર રાજ થઈને તુંને આએ બદલો આપ્યો છે.”

✱

✱

✱

સહવાર પડી અને જરથોસત વીલામાં લગાર ગડબડ સડબડ ચાલી રહી હતી. રતાંના હુકમથી દરવાજા ઉપર.

મોઢી તોરણ બાંધી હતી અને જગેજગ ચોક પુરાયા હતા. બરાબર બારને ટકોરે હોલમાં કાલી અને રતાં, આલાં અને પાલનજી, રસી અને મમાઈજી, તેમજ દેશાઈ અને કુંવર ડોસાં સઘળાં હાજર હતાં. નાનો રસી આ સઘળાંને બેઠકાં સમજતો નહતો, અને આલાંના ખોળા ઉપર ચઢી બેઠો હતો.

અધીરાઈથી સર્વે કોઈ ઘડી ઘડી બારીએ ડોકાવીને જોયા કરતું હતું. આખરે સવાબાર વાગતે ગાડી આવી ને ઉભી અને ત્રીબંકરાવ વકીલ દાખલ થયા. સર્વેને હસીને સલામ કીધા પછી તેણે રસી આગળ ઉભા, અને બોલ્યા “મારી પેઠે જેઓ વજીફદારના કુટુંબને બચગીથી ઓળખતા હશે તેઓને આમે રસીના માખાપના લગનની સરદીશીકેટની જરૂર નહીં હશે. નરો જાણે એના બાપ પીરોશાનો આ-બેહુબ ચેહેરો.”

ખરેખર તેમજ હતું. રસી બરાબર એના મરનાર બાપની નાની આવૃત્તી હતી, પણ સરદીશીકેટોબી હાજર હતી, એટલે તે સવાલનો કાંઈ વાંધો હોયજ શકે.

આખરે ત્રીબંકરાવ ઉઠ્યા અને એક ટેબલના પાનામાંથી મોહોરબંધ કાગલ કઢાડ્યું અને સર્વેના દેખતાં સીલ ફાડીને નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું.

જરથોસ્ત વીલા.

સપ્ટેમ્બર ૧-૧૮૯૧.

મારું વસીયત કીધા પછી મારા અંગત મિત્ર ત્રીબંકરાવ વકીલ જીદ લઈ બેઠા છે કે વખતે મારા

થડા બેટા પીરૌજશાને તાંહાં ફરઝંદ હોય તો તે માટે મારે કાંઇખી લખી જવું. મેં પીરૌજશાને તો બધી વાતે રહ્યાતલ કીધો છે અને તેને તાંહાં ફરઝંદ હોય એ વાત હું માનતો નથી, પણ તે છતાં ફક્ત સલામતીને ખાતર-બલકે નામને ખાતર હું આ કાગ-લીઉં લખી રાખવાનું દરસત ધારું છું. તારે જાણવું કે અગર કોઈ દહાડેખી મારા એ નગુણા નાફરમાન છોકરા પીરૌજશાનો હકદાર વારસ કોઇ જણાય તો જરથોસ્ત વીલાની મીલકત અને મારી અસકેયામત બધી તેને પહોંચે. પણ મારી માએ તરફની જે બધી મીલકતો છે તે ઉપર આ વારસનો હક રહે નહીં. તે બધી મારા બાઈના દીકરા કાલીને આપવી. વળી હું ફરમાવી જાઉં છું કે આવો જો બનાવ બને તો પીરૌજશાનો બેટો એવીસ વરસનો થાય તાંહાં સુધી અહમદનગરના એસટેટનો બધો વહીવટ કાલીએ ચલાવવો અને પીરૌજશાના વારસને પોતાની સાથે રાખીને તેની સંબાળ લેવી.

આ કારણ માટે હું મજકુર કાલીને અને મારા મીત્ર ત્રીબકરાવ વકીલને એકઝીકયુટરૌ કરાવી જાઉં છું અને ઉપરોક્ત વારસ જો જણાય તો તેને કેળવવા તથા ઉપારવા માટે ગમે એવો ખર્ચ કરવાની અને ધરતો બંદોબસત કરવાની સત્તા આપું છું. મારા બાઈના બેટા કાલી ઉપર મને પુરતો વીશવાસ છે,

માટે આટલાં વરસ સુધી તેને દલદેસરીમાં સખડત્ત દેવા માટે હું દલગીર છઉં, અને આશા રાખું છ કે જરથોસ્ત વીલાના માલેક તરીકે અથવા પીરોશાના વારસના 'ગારડીઅન' તરીકે તે ઘણા વરસ સુધી સુખ જોશે.

લખી આજે તારીખ.

સહી હીરજીભાઈ વજ્રદાર,

સાખ, ત્રીબકરાવ નારાયણરાવ વકીલ.

✱

✱

✱

કાલીએ આસમાન ગમ ડોળા કીધા અને ધુજતે સાદે રૂસીને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને તેને પેટમાં ચાંપી બોલ્યો :—

“હું જોદાને હાજર નાજર જાણી આજથી તુંને મારો બેટો ગણું છ અને મારા મરહુમ કાકાજીની બધી ઇચ્છાઓ પાર પાડવા માટે જોદા મને તાકાત બક્ષે એવી વીનંતી કરું છ.”

આલાં રડતી હતી. શું કામ ? તેની છાતી ખુશાલીથી ભરપૂર હતી. પાલનજી તેને પસવારતા ઊભા હતા. રૂસી તેનાં ચુકણુ આગળ વળગી રહ્યો હતો. રતાંએ તેનું માથું પોતાના પેટમાં ચાંપ્યું હતું અને મમાઈજી સર્વેને દુવા દેતાં હતાં. આવા સંજોગ વચ્ચે આપણી કથાનો પડદો આસતે આસતે ઊતારી આ કીસ્સો તમામ કરીશું.

